

สำนักงานบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยแม่โจ้
ระดับการประเมินคุณภาพ

☐ ดีเยี่ยม

☐ ดีมาก

☒ ดี

☐ ปานกลาง

กระบวนการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงในบ้านต้นป่า
ตำบลแม่สาว อำเภอแม่เมาะ จังหวัดเชียงใหม่

พรพรหม ปราโมช

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของความสมบูรณ์ของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาภูมิสังคมอย่างยั่งยืน
สำนักงานบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยแม่โจ้

พ.ศ. 2552

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยแม่โจ้

ใบรับรองวิทยานิพนธ์

สำนักงานบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยแม่โจ้

ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาภูมิสังคมอย่างยั่งยืน

ชื่อเรื่อง

กระบวนการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงในบ้านสันป่าง่า

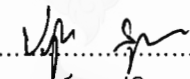
ตำบลแม่สาว อำเภอแม่ฮาด จังหวัดเชียงใหม่

โดย

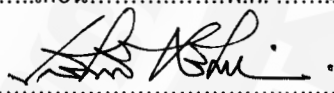
พรพรม ปราโมช

พิจารณาเห็นชอบโดย

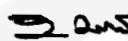
ประธานกรรมการที่ปรึกษา

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปฎิภาณ สุทธิกุลบุตร)
วันที่ 24 เดือน ๖ พ.ศ. ๕๖

กรรมการที่ปรึกษา

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เกรียงศักดิ์ ศรีเงินขวง)
วันที่ 24 เดือน ๖ พ.ศ. ๕๖

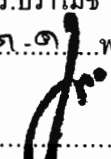
กรรมการที่ปรึกษา

(อาจารย์ ดร.สมคิด แก้วทิพย์)
วันที่ 24 เดือน ๖ พ.ศ. ๕๖

ประธานกรรมการประจำหลักสูตร

(รองศาสตราจารย์ ดร.ปราโมช สีตะโกเศศ)
วันที่ 24 เดือน ๖ พ.ศ. ๕๖

สำนักงานบัณฑิตศึกษารับรองแล้ว

(รองศาสตราจารย์ ดร.เทพ พงษ์พานิช)
ประธานกรรมการบัณฑิตศึกษา
วันที่ 24 เดือน ๖ พ.ศ. ๕๖

ชื่อเรื่อง	กระบวนการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงในบ้านสันป่าข่า ตำบลแม่สาว อำเภอแม่อาว จังหวัดเชียงใหม่
ชื่อผู้เขียน	นายพรพรม ปราโมช
ชื่อปริญญา	วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาภูมิสังคมอย่างยั่งยืน
ประธานกรรมการที่ปรึกษา	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปฏิภาณ สุทธิกุลบุตร

บทคัดย่อ

การศึกษากระบวนการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงในบ้านสันป่าข่า ตำบลแม่สาว อำเภอแม่อาว จังหวัดเชียงใหม่ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากระบวนการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงในชุมชนบ้านสันป่าข่า ตำบลแม่สาว อำเภอแม่อาว จังหวัดเชียงใหม่ โดยศึกษาจากกลุ่มเป้าหมายจำนวน 15 ครอบครัว ในการศึกษาครั้งนี้ใช้การวิจัยเชิงคุณภาพ และการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ทั้งการสังเกตพฤติกรรม ตลอดจนแนวคิดจากเกษตรกร ทำการรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร การสังเกต การสัมภาษณ์ วิเคราะห์ข้อมูลภายใต้กรอบแนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง โดยใช้การบรรยายเชิงพรรณนาเพื่ออธิบายถึงปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น

ผลการศึกษา พบว่า กระบวนการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง โดยการปฏิบัติผ่านการดำเนินกิจกรรม 6 กิจกรรม ประกอบด้วย กิจกรรมการเลี้ยงสุกรแบบธรรมชาติ การเลี้ยงโค การเลี้ยงไก่พื้นเมือง การเพาะเห็ด การปลูกพืชผักสวนครัว และชุดสระในไร่นาเพื่อใช้เก็บกักน้ำ ซึ่งมีการประยุกต์ใช้ความรู้ด้านเศรษฐกิจพอเพียงในกระบวนการขับเคลื่อน ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อชุมชนบ้านสันป่าข่าภายใต้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในสามด้าน คือ ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม และด้านสิ่งแวดล้อม ในด้านเศรษฐกิจ พบว่า เกษตรกรมีการลดต้นทุนในการทำการเกษตรที่ไม่จำเป็น เช่น การลดปริมาณการใช้สารเคมี การนำวัสดุในท้องถิ่นมาทำเป็นอาหารเลี้ยงสัตว์ การทำเกษตรผสมผสานทำให้มีความมั่นคงด้านอาหารเพิ่มขึ้นซึ่งเป็นการสร้างภูมิคุ้มกันให้กับตนเองและครอบครัว ด้านสังคม พบว่า เกิดการรวมกลุ่มช่วยเหลือแบ่งปัน และเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กันมากขึ้น มีการขยายผลสู่ชุมชน ด้านสิ่งแวดล้อม พบว่า เกษตรกรให้ความสำคัญในการดูแลสิ่งแวดล้อม โดยนำทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในท้องถิ่นมาใช้ให้เกิดประโยชน์ เช่น การใช้ปุ๋ยจุลินทรีย์และปุ๋ยหมักแทนการใช้ปุ๋ยเคมี ในการศึกษาครั้งนี้ดำเนินงานร่วมกับหน่วยงานทหาร ซึ่งมีรูปแบบของกิจกรรมที่ถูกกำหนดมาอย่างชัดเจนใน 6 กิจกรรม พบว่า บางกิจกรรมไม่ตรงกับความต้องการของเกษตรกร ซึ่งการพัฒนาต้องเกิดจากความต้องการที่แท้จริงของเกษตรกรผ่านการวางแผนร่วมกันทั้งจากตัวเกษตรกรเอง และเจ้าหน้าที่ผู้ดำเนินการ ซึ่งในการศึกษานี้ได้เปิดโอกาสให้เกษตรกรเป็น

ผู้ร่วมคิด วางแผน ปฏิบัติการ และติดตามประเมินผล ทำให้ตรงกับความต้องการของเกษตรกรทั้ง
ความรู้ และรูปแบบของการดำเนินกิจกรรม ถึงแม้จะถูกกำหนดด้วยลักษณะของกิจกรรมก็ตาม โดย
เน้นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันระหว่างกลุ่มและนอกพื้นที่ เพื่อเป็นการกระตุ้นให้กลุ่มร่วมกันคิด
ร่วมวางแผน ร่วมปฏิบัติ ที่สอดคล้องกับความต้องการของเกษตรกรและสภาพภูมิสังคม ซึ่งจะเป็น
ประโยชน์ต่อเกษตรกรอย่างแท้จริง จึงจะทำให้กระบวนการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงในบ้านสัน
ป่าช้าได้ผลดีมากยิ่งขึ้น

Title	Process of “Sufficiency Economy” Movement at Baan Sanpakha, Maesao Sub-district, Mae Eye District, Chiangmai Province
Author	Mr. Pornprom Parmoj
Degree of	Master of Science in Geosocial Based Sustainable Development
Advisory Committee Chairperson	Assistant Professor Dr. Pathipan Sutigoolabud

ABSTRACT

The objective of this participatory action study was to investigate the process of “sufficiency economy” movement at Baan Sanpakha, Maesao sub – district, Mae Eye district Chiangmai province. Respondents in this study consisted of 15 farmer households Data collection was done through related documents, observation and interview. Obtained data were analyzed based on the concept of sufficiency economy and presented in descriptive form.

Findings showed that the implementation of the process of sufficiency economy movement through the 6 activities : 1) pig rearing ; 2) ox rearing; 3) native chicken rearing; 4) mushroom culture; 5) vegetable growing; and 6) pond digging for water storage. This caused changes to Baan Sanpakha Community; under the philosophy of sufficiency economy based on the 3 dimensions: economic, social, and environmental aspects. It was found that the farmers could reduce production cost on chemical application and exploitation of local materials for animal feed. Integrated farming could increase food security, resulting in the creation of self immune and the family. For social aspect, it was found that the farmers grouped themselves for knowledge exchange within their groups and they helped one another more than ever. Besides, there was an expansion of the project outcome to the community. In the case of environmental aspect, it was found that the farmers realized on importance of the maintenance of environment. They made use of natural resources in the community such as microbial fertilizer and compost production to be used in place of chemical fertilizer.

Part of this study was conducted together with a military unit based on clearly determined six activities. However, it was found that these activities did not meet the needs of the

respondents. Development must arise from the actual needs of farmers through mutual planning of both the farmers and extension staff. This study provided an opportunity for the farmers to participate in brainstorming, planning, implementing, and monitoring which met the farmers' needs in terms of knowledge and form of activities. This also focused on knowledge exchange between the internal farmer groups and with concerned external groups for the encouragement of mutual brainstorming, planning, implementing, and monitoring. It truly conformed to needs of the farmers and geosocial condition which would be beneficial to them. Thus, it could create a better outcome of the "sufficiency economy" movement at Baan Sanpakha.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์เล่มนี้สำเร็จได้ด้วยความกรุณาเป็นอย่างยิ่งของท่านคณาจารย์ สาขาวิชา การพัฒนาภูมิสังคมอย่างยั่งยืน ข้าพเจ้าขอกราบขอบพระคุณ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปฎิภาณ สุทธิกุลบุตร ประธานที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์เป็นอย่างสูง ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เกรียงศักดิ์ ศรีเงินวง อาจารย์ ดร.สมคิด แก้วทิพย์ คณะกรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ และคณาจารย์ในหลักสูตรฯ ที่ให้คำปรึกษาแนะนำในการดำเนินการวิจัย การวิเคราะห์ข้อมูล ตรวจสอบแก้ไขจนกระทั่งงานวิจัยเล่มนี้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี

ขอกราบขอบพระคุณรองศาสตราจารย์ ดร.อวรณ์ โอภาสพัฒนกิจ ประธานกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ ที่ได้ให้ข้อเสนอแนะที่เป็นประโยชน์ ตรวจสอบแก้ไข จนกระทั่งวิทยานิพนธ์เล่มนี้สำเร็จได้ตามประสงค์

ขอขอบพระคุณ พี่นอ และน้อง ที่ช่วยอำนวยความสะดวกช่วยเหลือให้กำลังใจในการทำวิทยานิพนธ์เล่มนี้จนสำเร็จลุล่วงได้

ขอขอบพระคุณชาวบ้านสันป่าข่า ตำบลแม่สาว อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงใหม่ทุกท่านตลอดจนเจ้าหน้าที่หน่วยทหารพัฒนาการเคลื่อนที่ 32 ที่ได้ให้ความร่วมมือในการจัดเก็บข้อมูล และรวบรวมข้อมูลตลอดจนความสะดวกในการทำงานวิจัยในครั้งนี้

สุดท้ายนี้ผู้เขียนขอกราบพระคุณ คุณพ่อชัยศรี ปราโมช และคุณแม่พนิดา ปราโมช ตลอดจนครู อาจารย์ ที่ได้ให้กำเนิด อบรมสั่งสอน เป็นกำลังใจคอยเอาใจใส่ให้แก่ข้าพเจ้าเสมอ นำมาสู่ความสำเร็จแก่ผู้เขียนมาโดยตลอด

พรพรหม ปราโมช

กรกฎาคม 2552

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อ	(3)
ABSTRACT	(5)
กิตติกรรมประกาศ	(7)
สารบัญ	(8)
สารบัญตาราง	(10)
สารบัญภาพ	(11)
สารบัญภาพผนวก	(12)
บทที่ 1 บทนำ	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
วัตถุประสงค์ของการวิจัย	3
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	3
ขอบเขตการวิจัย	3
นิยามศัพท์	4
บทที่ 2 การตรวจเอกสาร	6
พระบรมราโชวาท พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ	6
แนวคิดทฤษฎีปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง	8
แนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้	11
แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม	16
แนวคิดการเกษตรแบบยั่งยืน	19
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	21
บทที่ 3 วิธีการวิจัย	24
สถานที่ดำเนินการวิจัย	24
แหล่งข้อมูล	24
วิธีการเก็บและรวบรวมข้อมูล	24
ขั้นตอนการวิจัย	28
เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	32
การตรวจสอบข้อมูลการวิจัย	33

	หน้า
การวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัย	34
บทที่ 4 ผลการวิจัยและวิจารณ์	35
ช่วงที่ 1 ขั้นตอนของการเตรียมการ	36
ช่วงที่ 2 ขั้นตอนการขับเคลื่อน	57
ช่วงที่ 3 ผลการขับเคลื่อน	84
ช่วงที่ 4 ปัญหาและข้อเสนอแนะ	102
บทที่ 5 สรุปและอภิปรายผล	104
การขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงด้วยกิจกรรม 6 กิจกรรม	108
ข้อเสนอแนะ	112
ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป	113
บรรณานุกรม	114
ภาคผนวก	116
ภาคผนวก ก ภาพประกอบการศึกษา	117
ภาคผนวก ข ข้อมูลเกษตรกรกลุ่มเป้าหมาย	125
ภาคผนวก ค ประวัติผู้วิจัย	141

สารบัญตาราง

ตาราง		หน้า
1	ข้อมูลพื้นที่ จำนวนประชากรบ้านสันป่าข่า และระดับการศึกษา	37
2	ระดับการศึกษาของประชากร	43
3	การประกอบอาชีพของคนในชุมชน	48
4	ปฏิทินการเกษตรในแต่ละปี	61
5	รายชื่อเกษตรกรกลุ่มเป้าหมาย	65
6	อายุของเกษตรกรกลุ่มเป้าหมาย	65
7	รายจ่ายภาคครัวเรือนก่อนดำเนินกิจกรรม	87
8	รายจ่ายภาคครัวเรือนหลังดำเนินกิจกรรม	88
9	แสดงมูลค่าการใช้จ่ายครัวเรือน	89
10	ตารางเปรียบเทียบกิจกรรม 6 กิจกรรมในแต่ละพื้นที่	91

สารบัญภาพ

ภาพ	หน้า
1 ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง	10
2 กรอบแนวความคิดการวิจัย	23
3 แผนที่บ้านสันป่าข่า	39
4 แผนผังหมู่บ้านสันป่าข่า	40
5 แผนที่ชุดดินตำบลแม่สาว	41

สารบัญภาพผนวก

ภาพผนวก		หน้า
1	ช่วงฤดูปลูกข้าว	119
2	ช่วงฤดูเก็บเกี่ยว	119
3	สวนส้มเชิงคอย	119
4	สภาพพื้นที่ราบสลับคอย	119
5	กิจกรรมขุดสระในไร่นา	120
6	กิจกรรมการเพาะเห็ด	120
7	กิจกรรมการเลี้ยงสุกรแบบธรรมชาติ	121
8	กิจกรรมการปลูกพืชผักสวนครัว	122
9	สภาพโรงเรือน	122
10	ใช้ภาชนะที่มีอยู่เพื่อลดค่าใช้จ่าย	122
11	โค	122
12	สภาพการเลี้ยงโค	122
13	ประปาชุมชน	123
14	หอกระจายข่าว	123
15	โรงเรียนบ้านสันป่าข่า	123
16	สัมภาษณ์เกษตรกรกลุ่มเป้าหมาย	124
17	เกษตรกรกลุ่มเป้าหมาย	124
18	ผู้ช่วยนักวิจัย (ทหารในพื้นที่)	124
19	ตัวแทนเกษตรกร	124
20	นายเทพ ตะดิดา	126
21	นายดวงเดช ทราชคำ	127
22	นายประจักษ์กร ฟองมูล	128
23	นายมา ฟองมูล	129
24	นางคืบ บุญตัน	130
25	นางวิไล หน่อแก้ว	131
26	นายเกษม ทองฟู	132
27	นายแก้ว กลมเกลี้ยง	133

	หน้า
28 นายแดง คำขอย	134
29 นางคำน้อย สมมิตร	135
30 นายอ้าย ควงพุง	136
31 นายเรือน ลอตุ้	137
32 นายประพัตร กาแปง	138
33 นายชัยเนตร จันทรา	139
34 นางยุพิน ศรีสมหนู	140

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

สถานการณ์ของโลกในปัจจุบันมีเหตุการณ์ต่างๆ เกิดขึ้นมากมาย การพัฒนาที่ขาดการวางแผนที่ดีส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปในลักษณะที่ขาดสมดุล การเปลี่ยนแปลงจากการพัฒนาตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติ ตั้งแต่แผนที่ 1 จนกระทั่งถึงแผนที่ 10 เกิดการเปลี่ยนแปลงไปในหลายรูปแบบไม่ว่าจะผลักดันให้ประเทศก้าวเข้าสู่การเป็นประเทศอุตสาหกรรมในช่วงเวลาหนึ่ง การพัฒนาโดยลืมนึกพื้นฐานของสังคม และจริยธรรม โดยมุ่งเน้นแต่การพัฒนาเพื่อให้ประเทศก้าวไปสู่ความเจริญทางด้านวัตถุมากกว่าคุณธรรมก่อให้เกิดปัญหามาอย่างมากมาย การพัฒนาเข้าสู่ความเจริญด้านอุตสาหกรรมทำให้มีความต้องการแรงงานเป็นอย่างมาก ผู้คนที่อยู่ในชนบทต่างละทิ้งถิ่นฐานเดิมมุ่งสู่เมืองเพื่อแสวงหางานทำ ผลที่เกิดขึ้นคือในพื้นที่ชนบทเหลือแต่เด็กกับคนเฒ่าคนแก่ อีกทั้งผู้ปกครองยังส่งลูกหลานเข้ามาศึกษาหาความรู้ในเมืองหลังจากจบการศึกษาก็หางานทำในเมืองทำให้เกิดโรคสมองไหลจากชนบทสู่เมืองทำให้ชนบทขาดการพัฒนาเนื่องจากขาดแรงงานในพื้นที่ และขาดความรู้ในการพัฒนาที่ถูกต้อง การพัฒนาที่ขาดสมดุลย่อมส่งผลตามมาอย่างแน่นอน ไม่ว่าจะเป็นด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะเศรษฐกิจส่งผลให้ค่าครองชีพสูงขึ้น ผู้คนเป็นหนี้สินเพิ่มขึ้น สภาพสังคมเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วไม่อาจปรับตัวได้ทันกับกระแสการเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็วส่งผลกระทบต่อทุกภาคส่วน จนมาถึงแผนพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติฉบับที่ 10 ที่หันกลับมามองความสำคัญของทรัพยากรมนุษย์ให้คนเป็นศูนย์กลางการพัฒนาแล้วน้อมนำเอาพระราชปณิธานของเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นแนวทางเพื่อแก้ไขปัญหาน่าจะเป็นหนทางหนึ่งที่จะสามารถทำให้ประเทศไทยฝ่าวิกฤตการณ์นี้ได้

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ทรงมีพระราชดำรัส เกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง และทรงพระราชทานแก่พสกนิกรทุกหมู่เหล่ามาตั้งแต่ปี 2517 และเมื่อวันที่ 4 ธันวาคม 2548 ณ ศาลาดุสิดาลัย พระราชวังสวนจิตรลดา พระองค์ท่านก็มีกระแสพระราชดำรัสอีกครั้งว่า “...ถ้าสามารถที่จะเปลี่ยนให้กลับเป็นเศรษฐกิจแบบพอเพียง ไม่ต้องทั้งหมด แม้จะไม่ถึงครึ่ง อาจจะเศษหนึ่งส่วนสี่ ก็จะสามารถที่จะอยู่ได้ การแก้ไขจะต้องการแก้ไขจะต้องใช้เวลา ไม่ใช่ง่าย ๆ โดยมากคนก็ใจร้อน เพราะเคืองร้อนแต่ถ้า ทำตั้งแต่เดี๋ยวนี้ก็จะสามารถ ที่จะแก้ไขได้ การจะเป็นเช่นนั้นมันไม่สำคัญสำคัญอยู่ที่เราพออยู่พอกิน และมีเศรษฐกิจ การเป็น อยู่แบบพอมีพอกิน แบบพอมีพอกิน

หมายความว่า อัฐมัตถุเองได้ให้มื่อเพียงกับตัวเอง อันนี้เคยบอกว่ ความพอเพียงนี้ไม่ได้หมายความว่าทุกครอบครัวจะต้อง ผลิตอาหารของตัวเองจะต้องทอผ้าใส่ให้ตัวเองสำหรับครอบครัว อย่างนั้นมันเกินไปแต่ว่าในหมู่บ้านหรือในอำเภอ จะต้องมีความพอเพียงพอ สมควร บางสิ่งบางอย่างที่ผลิตได้ มากกว่าความต้องการก็ขายได้แต่ขายในที่ไม่ว่างไกลเท่าไร ไม่ต้องเสียค่าขนส่งมากนัก...” (พระราชดำรัสพระราชทาน: 4 ธันวาคม 2548) และด้วยเหตุที่อยากให้อาณาณนำแนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้เพื่อเป็นแนวทางในการดำรงชีวิตท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์ ตลอดจนการสร้างชุมชนเข้มแข็ง ส่งผลให้ประเทศไทยเข้มแข็งด้วยพระองค์ทรงเรียกเรียกว่าระเบิดจากภายใน สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงาน โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ, (2549: 6-11)

หน่วยงานต่างๆ ทั้งภาครัฐ และเอกชนได้น้อมรับพระราชดำริสมาปฏิบัติ ทหารพัฒนา ก็เป็นหน่วยงานหนึ่งที่ทำหน้าที่ในการพัฒนาเพื่อความมั่นคงของประเทศไทยอยู่แล้ว ทั้งนี้ หน่วยบัญชาการทหารพัฒนาได้มองเห็นความสำคัญในการที่จะพัฒนาชุมชนตามพื้นที่ชายแดน เพื่อสร้างความเข้มแข็งโดยมอบให้หน่วยงานทหารพัฒนาเคลื่อนที่ทุกหน่วยดำเนินงานตามโครงการหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง หน่วยละ 2 บ้าน โดยทำการสำรวจ และคัดเลือกบ้านเป้าหมายทั้งหมด 30 จังหวัด 60 จุดทั่วประเทศ เพื่อเป็นต้นแบบในการขยายแนวคิด และการปฏิบัติออกไปสู่ครอบครัว และชุมชนใกล้เคียงต่อไป

หมู่บ้านสันป่าข่าเป็นหมู่บ้านที่ติดชายแดนประเทศสหภาพเมียนมาร์ ปัจจุบันมี 92 ครอบครัว จำนวนประชากรทั้งหมด 263 คน มีพื้นที่ทำกินโดยทั่วไปที่ราบเชิงดอย มีเนื้อที่ประมาณ 2,500 ไร่ เป็นพื้นที่นาประมาณ 500 ไร่ ซึ่งเป็นที่ราบระหว่างเทือกเขา มีระดับความสูง 500 เมตรจากระดับน้ำทะเล สภาพพื้นที่เหมาะสมต่อการประกอบอาชีพการเกษตร ส่วนใหญ่เป็นการปลูกพืชเชิงเดี่ยว ทำการเกษตรแบบพึ่งพ่น้ำฝน แต่ในฤดูแล้งจะขาดแคลนน้ำเพื่อการเกษตร ซึ่งมีการใช้น้ำบาดาลทดแทน ในด้านสิ่งแวดล้อมส่วนใหญ่ใช้ปุ๋ยเคมี และยาฆ่าหญ้า แต่มีการรณรงค์ให้ลดการใช้สารเคมี

หมู่บ้านสันป่าข่ามีสภาพความเป็นอยู่ที่เกื้อกูล ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน มีการพึ่งพาตนเองเป็นส่วนใหญ่ แต่สังคมก็ได้เปลี่ยนไปตามสภาพมีการกระจายตัวของความเจริญเข้าสู่ชุมชนค่อนข้างมาก จึงส่งผลในลักษณะที่มีสิ่งอำนวยความสะดวกในชีวิตประจำวันมากขึ้นทำให้เกิดการบริโภคที่เกินวิถีชีวิตเกษตรกรเดิมๆ เพื่อเป็นการแสดงถึงฐานะ ประกอบกับค่าใช้จ่ายของการทำการเกษตรที่ต้องใช้ปุ๋ยเคมี และยาฆ่าแมลงอย่างขาดไม่ได้ สิ่งต่างๆ เหล่านี้ย่อมหมายถึง อัตราค่าครองชีพที่สูงตามไปด้วย

ดังนั้น จึงจำเป็นที่จะต้องมีการศึกษากระบวนการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง ที่สอดคล้องกับลักษณะสภาพภูมิประเทศ และสังคมหรือที่เรียกว่า ภูมิสังคมนั้นๆ เพื่อให้ได้องค์ความรู้ในการนำไปประยุกต์ใช้ และขยายผลสู่ชุมชนอื่นๆ อันจะนำไปสู่ความเข้มแข็งของสังคมไทยได้ต่อไป ซึ่งกระบวนการ หรือวิธีการใดที่จะเหมาะสมและสามารถนำมาใช้ในการขับเคลื่อนให้บรรลุวัตถุประสงค์ในการพัฒนาประเทศ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยนำแนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง มาเป็นแนวทางในการพัฒนาประเทศ โดยให้เกษตรกรที่ร่วมโครงการ มีส่วนร่วมในการพัฒนาเพื่อให้สอดคล้องกับภูมิสังคมนั้นๆ ต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

ศึกษากระบวนการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงในชุมชนบ้านสันป่าข่า หมู่ 9 ตำบลแม่สาว อำเภอแม่อาว จังหวัดเชียงใหม่

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. หน่วยบัญชาการทหารพัฒนา สามารถนำผลการศึกษานี้ไปเป็นข้อมูลพื้นฐาน และแนวทางในการวางแผนพัฒนาชุมชนเพื่อให้เกิดการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง
2. เป็นแบบอย่างในการจัดทำโครงการหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง ให้แก่ชุมชนอื่น และชุมชนใกล้เคียง

ขอบเขตการวิจัย

ศึกษากระบวนการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงของกลุ่มเกษตรกร บ้านสันป่าข่าในการประยุกต์ใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ผู้วิจัยกำหนดขอบเขตไว้ดังนี้

ขอบเขตพื้นที่

พื้นที่ศึกษา คือ บ้านสันป่าข่า หมู่ที่ 9 ตำบลแม่สาว อำเภอแม่อาว จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งเป็นหน่วยงานภายใต้ความรับผิดชอบของหน่วยพัฒนาการเคลื่อนที่ 32 โดยการดูแลของหน่วยบัญชาการทหารพัฒนา

ขอบเขตเชิงเนื้อหา

กระบวนการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงที่มีความเหมาะสมกับสภาพภูมิประเทศและสังคม

ขอบเขตด้านประชากร

เกษตรกรกลุ่มเป้าหมายที่เข้าร่วมโครงการจำนวน 15 ครอบครัว

ขอบเขตของระยะเวลา

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ใช้เวลาทำการศึกษาดังแต่เดือนพฤษภาคม 2549 ถึงเดือนเมษายน 2551

นิยามศัพท์

เศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง แนวทางการดำเนินชีวิต และวิถีปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับ ตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชน จนถึงระดับรัฐทั้งในการพัฒนา และบริหารประเทศที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของทางสายกลาง โดยคำนึงถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล การสร้างภูมิคุ้มกันในตัว ต่อการมีผลกระทบใดๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอก และภายใน โดยอาศัยความรู้ คุณธรรมเป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิต เพื่อการป้องกันให้รอดพ้นจากวิกฤต และให้สามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคง และยั่งยืนภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ และความเปลี่ยนแปลงต่างๆ

ความพอเพียง (Sufficiency) หมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผลรวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีการมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีต่อผลกระทบใดๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอก และภายใน ซึ่งประกอบด้วย 3 คุณลักษณะพร้อมๆ กัน ได้แก่ ความพอประมาณ ความมีเหตุผล และภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี

ความพอประมาณ (Moderation) หมายถึง ความพอดีที่ไม่มากเกินไปไม่น้อยเกินไป เพื่อนำไปสู่ความสมดุล และพร้อมรองรับการเปลี่ยนแปลง

ความมีเหตุผล (Reasonableness) หมายถึง การตัดสินใจเกี่ยวกับระดับความพอประมาณในมิติต่างๆ นั้น จะต้องเป็นไปอย่างมีเหตุผล โดยพิจารณาจากเหตุ ปัจจัย และข้อมูลที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากผลกระทบต่างๆ อย่างรอบคอบ

ภูมิคุ้มกัน (Self-immunity) หมายถึง การเตรียมตัวพร้อมรับผลกระทบที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงด้านต่างๆ ในอนาคตทั้งใกล้ และไกล ภายใต้ข้อจำกัดของความรู้ที่มีอยู่

ความรู้ (Knowledge) หมายถึง ความรอบรู้ ความรอบคอบ และความระมัดระวัง ในการนำวิชาการต่าง ๆ มาใช้ในการดำเนินชีวิตทั้งทางด้านสังคม และเศรษฐกิจของชุมชน

ความรอบรู้ (Omniscience) หมายถึง มีความรู้เกี่ยวกับวิชาการต่างๆ อย่างรอบด้าน โดยครอบคลุมเนื้อหาของเรื่องต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อใช้เป็นพื้นฐานสำหรับการนำไปใช้ในโอกาส และเวลาต่างๆ

ความรอบคอบ (Circumspection) หมายถึง ความสามารถที่จะนำความรู้ และหลัก วิชาต่างๆ เหล่านั้น มาพิจารณาให้เชื่อมโยงสัมพันธ์กันประกอบการวางแผน ก่อนที่จะนำไป ประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติทุกขั้นตอน

ความระมัดระวัง (Carefulness) หมายถึง ความมีสติในการนำแผนปฏิบัติที่ตั้งอยู่บน หลักวิชาการต่างๆ เหล่านั้นไปใช้ในทางปฏิบัติ

คุณธรรม (Moral) หมายถึง คุณธรรมด้านจิตใจ และปัญญา ในการดำเนินชีวิตใน ทุกๆ ด้าน

สังคม หมายถึง ความสัมพันธ์ของชุมชน ศาสนา พิธีกรรม ความเชื่อ วัฒนธรรม ประเพณี การอบรมสั่งสอน ภูมิปัญญาพื้นบ้าน กฎระเบียบ และข้อบังคับของชุมชนบ้านสันป่าข่า

เศรษฐกิจ หมายถึง อาชีพ ระบบการผลิต การแลกเปลี่ยน การบริโภค และฐานะทาง เศรษฐกิจ เช่น รายได้ รายจ่าย เงินออม หนี้สิน

สิ่งแวดล้อม หมายถึง ด้านสิ่งแวดล้อมจะศึกษาถึงสภาพภูมิประเทศ ทรัพยากร ดิน น้ำ และป่าไม้ ของชุมชน

ภูมิสังคม หมายถึง สภาพภูมิศาสตร์ ทรัพยากรธรรมชาติ และสังคม ชุมชนบ้านสัน ป่าข่า หมู่ที่ 9 ตำบลแม่สาว อำเภอแม่อาว จังหวัดเชียงใหม่

กระบวนการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง วิธีการ และแนวทางในการ ส่งเสริมให้คนในชุมชนเกิดความรู้ โดยการกระตุ้นให้ชุมชนคิด สร้างกิจกรรมให้เหมาะสมกับ สภาพภูมิสังคม ส่งเสริมความรู้เรื่องเศรษฐกิจพอเพียง ทำการสรุปบทเรียนร่วมกัน ประเมิน ความคิดของคนในชุมชน โดยการมีส่วนร่วม เริ่มตั้งแต่ร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมปฏิบัติการ ร่วม ติดตาม และประเมินผลหาทางแก้ไขปัญหาด้านเศรษฐกิจ และสังคมโดยนำพระราชปรัชญา ของเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้

บทที่ 2

การตรวจเอกสาร

ในการศึกษารั้วนี้เป็นการศึกษากระบวนการขับเคลื่อนปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงกรณีศึกษา บ้านสันป่าตองที่ตั้งอยู่ที่ ตำบลแม่สาว อำเภอแม่อาว จังหวัดเชียงใหม่ ผู้วิจัยได้ค้นคว้า แนวคิดทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อเป็นแนวทางประกอบการศึกษา ดังนี้

1. พระบรมราโชวาท พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ
2. แนวคิดทฤษฎีปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง
3. แนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้
4. แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม
5. แนวคิดการเกษตรแบบยั่งยืน
6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

พระบรมราโชวาท พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ

พระราชดำรัสในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ เรื่องเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งประมวลและกลั่นกรองจากที่ได้พระราชทานในวโรกาสต่างๆ รวมทั้งพระราชดำรัสอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงดังนี้

“... เศรษฐกิจพอเพียงเป็นเสมือนรากฐานของชีวิต รากฐานความมั่นคงของแผ่นดิน เปรียบเสมือนเสาเข็มที่ถูกต้องรองรับบ้านเรือนตัวอาคารไว้นั่นเอง สิ่งก่อสร้างจะมั่นคงได้ก็อยู่ที่เสาเข็ม แต่คนส่วนมากมองไม่เห็นเสาเข็มและลืมเสาเข็มเสียด้วยซ้ำไป...” (พระราชดำรัสพระราชทาน: 4 ธันวาคม 2544)

“...ถ้าสามารถที่จะเปลี่ยนให้กลับเป็นเศรษฐกิจแบบพอเพียง ไม่ต้องทั้งหมด แม้จะไม่ถึงครึ่ง อาจจะเศษหนึ่งส่วนสี่ ก็จะสามารถที่จะอยู่ได้ การแก้ไขจะต้องการแก้ไขจะต้องใช้เวลา ไม่ใช่ง่าย ๆ โดยมากคนที่ใจร้อนเพราะเดี๋ยวร้อนแต่ถ้า ทำตั้งแต่เดี๋ยวนี้ก็จะสามารถที่จะแก้ไขได้ การจะเป็นเสือนั้นมันไม่สำคัญ สำคัญอยู่ที่เราพออยู่พอกิน และมีเศรษฐกิจ การเป็น อยู่แบบพอมีพอกิน แบบพอมีพอกินหมายความว่า อุ้มชูตัวเองได้ให้มีพอกินกับตัวเอง อันนี้เคยบอกว่า ความพอเพียงนี้

ไม่ได้หมายความว่าทุกครอบครัวจะต้องผลิตอาหารของตัวเองจะต้องทอผ้าใส่ให้ตัวเองสำหรับครอบครัวอย่างนั้นมันเกินไปแต่ว่าในหมู่บ้านหรือในอำเภอ จะต้องมีความพอเพียงพอ สมควร บางสิ่ง บางอย่างที่ผลิตได้มากกว่าความต้องการก็ขายได้แต่ขายในที่ไม่ห่างไกลเท่าไร ไม่ต้องเสียค่าขนส่งมากนัก...” (พระราชดำรัสพระราชทาน: 4 ธันวาคม 2548)

“...คำว่าพอเพียงมีความหมายอีกอย่างหนึ่ง มีความหมายกว้างออกไปอีก ไม่ได้หมายถึงการมีพอสำหรับใช้ของตนเองแต่ความหมายว่า พอมี พอกิน ...พอมีพอกิน นั่นก็แปลว่า เศรษฐกิจพอเพียงนั่นเอง...”

“...พอเพียงนี้ก็หมายความว่า มีกินมีอยู่ไม่ฟุ้งเฟ้อไม่หรูหรา ก็ได้คำว่าพอ แม้บางอย่างอาจจะดูฟุ้งเฟ้อแต่ถ้าทำให้มีความสุข ถ้าทำได้ก็สมควรที่ทำได้สมควรที่จะปฏิบัติ...” (พระราชดำรัสพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระราชทานเนื่องในวโรกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา 4 ธันวาคม 2541)

จากพระราชดำรัสจะเห็นว่า ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาที่ชี้ถึงแนวการดำรงอยู่ และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับ ตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชน จนถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนา และบริหารประเทศให้ดำเนินไปในทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อให้ก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์ ต้องยึดหลักขององค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวว่า เรื่องปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ยึดหลัก สามห่วงสองเงื่อนไข คือมีความพอประมาณ ความมีเหตุผล และต้องมีภูมิคุ้มกัน สองเงื่อนไข คือจะต้องมีความรู้ คู่คุณธรรม โดยที่ความพอเพียง หมายถึงความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควร ต่อการมีผลกระทบใดๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอก และภายใน ทั้งนี้จะต้องอาศัยความรอบรู้ ความรอบคอบ และความระมัดระวังอย่างยิ่งในการนำวิชาการต่างๆ มาใช้ในการวางแผน และดำเนินการทุกขั้นตอน และขณะเดียวกันจะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติ โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎี และนักธุรกิจในทุกระดับ ให้มีความสำนึกในคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริต และให้มีความรอบรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทนความเพียร มีสติ ปัญญา และความรอบคอบ เพื่อให้สมดุล และพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว และกว้างขวางทั้งด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี (คณะอนุกรรมการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง, 2547 ก: 5-7)

ดังนั้นแนวทางในการพัฒนาการเกษตรในชนบทจึงเน้นให้มีความพอเพียง พอกิน พอใช้ และสามารถอยู่ได้ด้วยตนเองก่อน เพื่อเป็นทางเลือกในการดำรงชีพของเกษตรกร แทนการมุ่งทำการเกษตรเพื่อการค้าแต่เพียงอย่างเดียว ซึ่งจะทำให้มีความเสี่ยงมากจากความผันผวนของปัจจัยภายนอกต่างๆ อย่างไรก็ตามก็ตีการพัฒนาตามขั้นตอนบนพื้นฐานปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงนั้น หลังจากทีแต่ละครอบครัวและชุมชนสามารถพึ่งตนเองและอยู่อย่างพอกินพอใช้ได้แล้ว ก็พร้อมที่จะพัฒนาไปสู่ขั้นต่อไป คือ การผลิตเพื่อค้าขาย หรือการรวมกลุ่มกันเพื่อประกอบกิจกรรมอื่นๆ บนพื้นฐานของการแบ่งปันและช่วยเหลือซึ่งกันและกันตามกำลังและความสามารถของตน ซึ่งจะทำให้ชุมชนโดยรวมเกิดความพอเพียงในการดำเนินชีวิตอย่างแท้จริง (คณะอนุกรรมการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง, 2547 ข: 25-26)

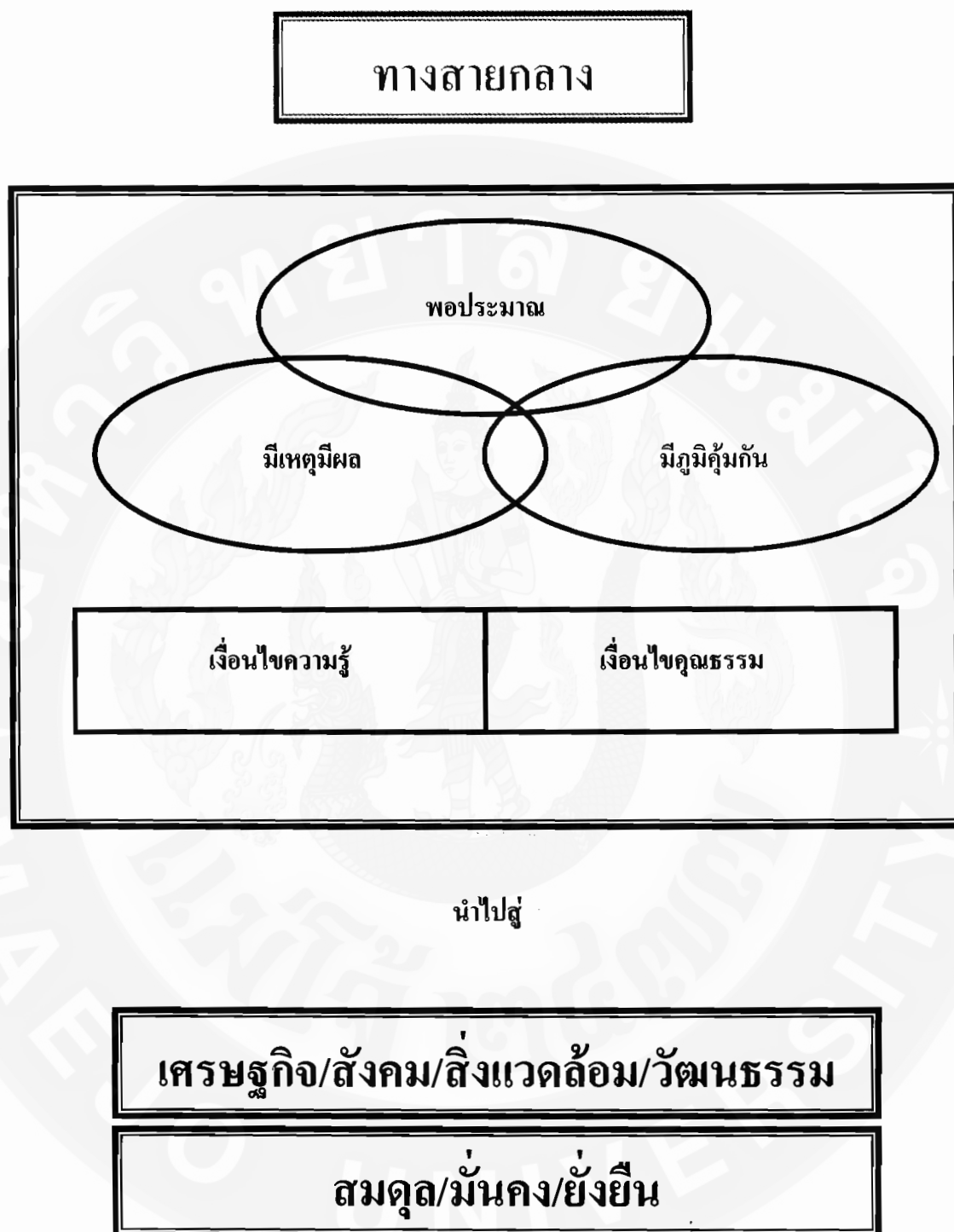
แนวคิดทฤษฎีปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาที่ชี้ถึงแนวการดำรงอยู่ และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับ ตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชน จนถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนา และบริหารประเทศให้ดำเนินไปในทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อให้ก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์ ต้องยึดหลักขององค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ เรื่องปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ยึดหลัก สามห่วงสองเงื่อนไข คือมีความพอประมาณ ความมีเหตุผล และต้องมีภูมิคุ้มกัน สองเงื่อนไข ก็จะต้องมีความรู้ คู่คุณธรรม โดยที่ความพอเพียง หมายถึงความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควร ต่อการมีผลกระทบใดๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอก และภายใน ทั้งนี้จะต้องอาศัยความรอบรู้ ความรอบคอบ และความระมัดระวังอย่างย่อในการนำวิชาการต่างๆ มาใช้ในการวางแผน และดำเนินการทุกขั้นตอน และขณะเดียวกันจะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติ โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎี และนักธุรกิจในทุกระดับ ให้มีความสำนึกในคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริต และให้มีความรอบรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทนความเพียร มีสติ ปัญญา และความรอบคอบ เพื่อให้สมดุล และพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว และกว้างขวางทั้งด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี

“...เศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง ความสามารถของชุมชนเมือง รัฐ ประเทศหรือภูมิภาคหนึ่งๆ ในการผลิตสินค้าและบริการทุกชนิดเพื่อเลี้ยงสังคมนั้นๆ โดยพยายามหลีกเลี่ยงที่จะพึ่งพาปัจจัยต่างๆ ที่ไม่ได้เป็นเจ้าของ...” และให้ความเห็นเพิ่มเติม (อ้างใน คณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติ, 2547: ปัจฉิมบท) ว่า “...เศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาที่

เป็นผลมาจากการสั่งสมประสบการณ์ในการพัฒนาของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่ทรงมองเห็นความเชื่อมโยงของสรรพสิ่งต่างๆ ที่เป็นเหตุ – ปัจจัย ซึ่งสะท้อนออกมาเป็นแนวทางการดำเนินชีวิตและการพัฒนาที่สอดคล้องกับสภาพภูมิสังคมของประเทศไทยให้อยู่บนพื้นฐานของความพอเพียง มุ่งสร้างความพอดีให้เกิดความสมดุลในทุกๆ ด้าน ทั้งด้านจิตใจ ด้านสังคม ด้านเศรษฐกิจ ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ด้านเทคโนโลยี และการเมือง...” (สุเมธ ดันติเวชกุล, 2544)

แนวทางในการพัฒนาการเกษตรในชนบทเน้นให้มีความพอเพียง พอกินพอใช้ และสามารถอยู่ได้ด้วยตนเองก่อน เพื่อเป็นทางเลือกในการดำรงชีพของเกษตรกร แทนการมุ่งทำการเกษตรเพื่อการค้าแต่เพียงอย่างเดียว ซึ่งจะทำให้มีความเสี่ยงมากจากความผันผวนของปัจจัยภายนอกต่างๆ อย่างไรก็ตามก็คิดการพัฒนาตามขั้นตอนบนพื้นฐานปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงนั้น หลังจากทีแต่ละครอบครัวและชุมชนสามารถพึ่งตนเองและอยู่อย่างพอกินพอใช้ได้แล้ว ก็พร้อมที่จะพัฒนาไปสู่ขั้นต่อไป คือ การผลิตเพื่อค้าขาย หรือการรวมกลุ่มกันเพื่อประกอบกิจกรรมอื่นๆ บนพื้นฐานของการแบ่งปันและช่วยเหลือซึ่งกันและกันตามกำลังและความสามารถของตน ซึ่งจะทำให้ชุมชนโดยรวมเกิดความพอเพียงในการดำเนินชีวิตอย่างแท้จริง (คณะอนุกรรมการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง, 2547: 25-26)

ภาพ 1 ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

แนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้

กระบวนการเรียนรู้ของมนุษย์เกิดขึ้นตั้งแต่มนุษย์เริ่มมีการปฏิสนธิภายในครรภ์มารดา เกิดการเรียนรู้จากสัญชาตญาณ มนุษย์มีการเรียนรู้ตลอดชีวิต ทั้งจากตนเอง คือการสังเกต การฟัง และการเรียนรู้จากผู้อื่น คือจากเรียน การอบรมสั่งสอน ทั้งจากครอบครัว ชุมชน ครูอาจารย์ ความคิดเห็นจากผู้คนในการสนทนาระหว่างกัน และการเรียนรู้จากการเข้าไปมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรม จากการทำงาน การเรียนรู้ในการศึกษาครั้งนี้ต้องการทราบกระบวนการเรียนรู้ของบุคคล และกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน

กระบวนการเรียนรู้ของบุคคล

Schunk (1991: 2) กล่าวว่า การศึกษา คือการเรียนรู้ ไม่ว่าที่ไหนเมื่อไร หรือด้วยวิธีการใด เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่สืบเนื่องติดต่อกันตลอดชีวิตตั้งแต่วัยทารกถึงวัยชรา โดยอาศัยวิธีการ และแหล่งเรียนรู้ต่างๆ กัน ซึ่งสอดคล้อง กับแนวคิดของ Barker (1994: 2) ที่กล่าวไว้ว่า การเรียนรู้เป็นผลของการที่บุคคลได้รับประสบการณ์ในชีวิต แล้วทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม จากพฤติกรรมที่เคยกระทำมาเป็นพฤติกรรมที่มีลักษณะมั่นคง การเรียนรู้เป็นการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม หรือความสามารถให้เป็นไปตามที่กำหนดอย่างคงทนถาวร ซึ่งการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่เกิดขึ้นนี้เป็นผลจากการปฏิบัติหรือจากการได้รับประสบการณ์ในรูปแบบอื่นๆ

เอกวิทย์ ณ ถลาง (2540: 45-49) กล่าวถึงกระบวนการเรียนรู้ของมนุษย์มีวัตถุประสงค์ 3 ประการ คือ เรียนรู้เพื่อตัวเอง (learning oriented) เรียนรู้เพื่อสิ่งนอกตัวที่สัมพันธ์กับตัวเองทั้งใกล้ และไกล (goal oriented) และเรียนรู้เพื่อปฏิสัมพันธ์ระหว่างตนกับสิ่งที่เกี่ยวข้องกัน และกันเพื่อการดำรงชีวิต โดยธรรมชาติของมนุษย์โดยทั่วไป มักจะเรียนรู้เมื่ออยู่ท่ามกลางสิ่งแวดล้อมที่ตนเองมีปฏิสัมพันธ์โดยจะมีกระบวนการเรียนรู้เกิดขึ้น และกระบวนการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นนี้ ก็ขึ้นอยู่กับประสบการณ์ของมนุษย์เอง ถ้าเคยมีประสบการณ์ในการเรียนรู้เรื่องนั้นมาก่อน ก็จะทำให้มีความสามารถในการตีความ และการปรับตัวให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในชีวิตได้ดีขึ้น ซึ่งแนวคิดดังกล่าวนี้มีความสัมพันธ์กับผลการวิเคราะห์ และประมวลลักษณะกระบวนการเรียนรู้ของบุคคลที่มีลักษณะเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติของมนุษย์ ดังนี้

1. การลองผิดลองถูก โดยในอดีตมนุษย์เรียนรู้ที่จะดำรงชีวิต และรักษาเผ่าพันธุ์ของตนเองให้อยู่รอดด้วยการลองผิดลองถูกในการหาอาหาร ต่อสู้กับภัยธรรมชาติ รักษาพยาบาล เมื่อเจ็บป่วยจากประสบการณ์ดังกล่าวมนุษย์ก็จะสะสมความรู้ความเข้าใจของคนไว้ แล้วถ่ายทอดส่งต่อไปแก่ลูกหลานเผ่าพันธุ์อื่นๆ เข้าก็กลายเป็นจารีต ธรรมเนียม หรือข้อห้ามใน “วัฒนธรรม”

ของเผ่าพันธุ์นั้นๆ และเมื่อระยะเวลาผ่านไป มนุษย์อาจลืมเหตุผลที่มาของธรรมเนียมปฏิบัติ มนุษย์รู้แต่ว่าในสังคมของตนต้องประพฤติปฏิบัติเช่นนั้น จึงจะอยู่รอดปลอดภัย หรือสามารถแก้ไขป้องกันปัญหาได้ ซึ่งความรู้และประสบการณ์ของมนุษย์เหล่านี้ได้รับการทดสอบอยู่ตลอดเวลาในการดำเนินชีวิตจริง บางครั้งความรู้และประสบการณ์เหล่านี้ไม่สามารถนำมาใช้ได้ หรือใช้แล้วไม่ประสบผลสำเร็จจริง บางครั้งความรู้และประสบการณ์เหล่านี้ไม่สามารถนำมาใช้ได้ หรือใช้แล้วไม่ประสบผลสำเร็จจริง มนุษย์ก็ต้องใช้ปัญญาคิดหาวิธี หรือ อาจนำความรู้เดิมมาประยุกต์ใหม่ เพื่อนำมาแก้ปัญหา และจดจำวิธีที่ใช้ในการแก้ไขที่สำเร็จไว้ ถ้าล้มเหลวก็จำไว้ว่าวิธีนี้ไม่ควรนำมาปฏิบัติเพื่อแก้ไข ด้วยเหตุการณ์ต่างๆ นี้ทำให้มนุษย์เกิดการสั่งสมความรู้ และภูมิปัญญาในการดำรงชีวิต

2. การลงมือกระทำจริง เป็นการปฏิบัติจริงในสถานการณ์จริง แล้วนำความรู้ที่ได้ถ่ายทอดผ่านรุ่นสู่รุ่น อย่างค่อยเป็นค่อยไปจนกลายเป็นแบบธรรมเนียม หรือวิถีปฏิบัติในชีวิต

3. การสาธิตวิธีการ เป็นการสั่งสอนด้วยการบอกเล่า (oral tradition) เป็นการถ่ายทอดในรูปแบบต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นเพลงในการกล่อมเด็ก คำพังเพย สุภาษิต และการสร้างองค์ความรู้ไว้เป็นลายลักษณ์ (literacy tradition) ในการถ่ายทอดองค์ความรู้ในเรื่องภูมิปัญญาของชาวบ้านกระทำด้วยการสาธิตวิธีการ และการสอนด้วยวาจา ในกรณีที่เป็นศิลปวิทยาการระดับที่มีความซับซ้อน หรือลึกซึ้ง จึงจะใช้วิธีลายลักษณ์ในรูปของตำรา เช่น ตำรายา ตำราปลูกบ้าน ตำราโหราศาสตร์ หรือผูกเป็นวรรณกรรม คำสอนภาษิต คู่มือ แผนที่ตำนานนิทาน เป็นต้น

4. พิธีกรรม เป็นการเรียนรู้ในเชิงจิตวิทยา ที่มีอำนาจโน้มน้าวให้คนที่มีส่วนร่วมรับเอา คุณภาพ และแบบอย่างพฤติกรรมที่ต้องการเน้นเข้าไปในตัวเอง เป็นการดองย้ำความเชื่อ และกรอบศีลธรรมจรรยาของกลุ่มคนตลอดจนแนวปฏิบัติ และความคาดหวัง โดยไม่ต้องใช้การจำแนกแจกแจงเหตุผล แต่ใช้ศรัทธา ความขลัง และความศักดิ์สิทธิ์ของพิธีกรรมเป็นการสร้างกระแสความเชื่อ และพฤติกรรมที่พึงประสงค์ โดยจะเน้นผลที่เกิดต่อสติปัญญาของผู้มีส่วนร่วมเป็นสำคัญ

5. ศาสนา การใช้หลักธรรมคำสั่งสอน พิธีกรรม กิจกรรมต่างๆ ทางสังคมของคนในชุมชนในเชิงการเรียนรู้ เป็นการแสดงถึงภูมิปัญญาที่อยู่ในกรอบ และบรรทัดฐานของความประพฤติ ให้มีความเข้มแข็ง มีความมั่นคง เป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ ศาสนาก็เป็นหลักในการหล่อหลอมบ่มเพาะทั้งความประพฤติ สติปัญญา และอุดมการณ์ รวมทั้งความรู้

6. การแลกเปลี่ยนความรู้ และประสบการณ์ อาจเกิดจากการพูดคุยแลกเปลี่ยนระหว่างกลุ่มคนที่แตกต่างกันทั้งในทางชาติพันธุ์ ถิ่นฐานทำกิน รวมไปถึงการแลกเปลี่ยนกับคนต่างวัฒนธรรม ทำให้กระบวนการเรียนรู้ขยายตัวมีความคิดใหม่ และวิธีการใหม่เข้ามาทั้งในลักษณะ

ของการกลมกลืน หรือขัดแย้ง แต่ก็ทำให้เกิดการเรียนรู้ที่หลากหลาย ทั้งในด้านสาระ รูปแบบ และวิธีการ นอกจากนั้นกระบวนการเรียนรู้ของคนในสังคม ยังมีพลวัตส่วนหนึ่งไปกับกระแสเทคโนโลยีข้อมูลข่าวสารอันทันสมัย ส่วนหนึ่งไปกับโลกกายภาพ หรือธรรมชาติแวดล้อม และอีกส่วนหนึ่งมุ่งมั่นไปทางจิตวิญญาณ ขณะเดียวกันมีการกระจายเครือข่าย และการขยายตัวของการเรียนรู้อย่างกว้างขวาง และหลากหลายรูปแบบ

7. ครูพักลักจำ เป็นกระบวนการเรียนรู้อีกวิธีหนึ่งที่มีมาแต่เดิม และน่าจะยังมีอยู่ต่อไปวิธีการครูพักลักจำเป็นการเรียนรู้ในทำนองแอบเรียน แอบเอาอย่าง แอบลองทำดู ตามแบบอย่างที่เราสังเกตเห็นอยู่เงียบๆ แล้วรับเอามาเป็นวิธีการของตนเมื่อสามารถทำได้จริง

นอกจากนี้ เมื่อทำการศึกษาถึงปัจจัยที่ก่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ของบุคคล โดยทำการศึกษาจากผู้ทรงภูมิปัญญาในชุมชน คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2541: 203-206) ผลจากการศึกษาพบว่าปัจจัยที่หล่อหลอมให้เกิดการเรียนรู้ของผู้ทรงภูมิปัญญาประกอบไปด้วย

1. เรียนรู้จากการฝึกฝน และได้รับการอบรมสั่งสอนจากญาติผู้ใหญ่ พ่อแม่ ครอบครัวยุ และพระ การฟังธรรม การเรียนรู้จากธรรมชาติ

2. เรียนรู้จากสภาพธรรมชาติ สภาพแวดล้อมทางครอบครัว ทางชุมชน เป็นตัวกระตุ้น หรือเป็นแรงจูงใจในการนำมาเป็นฐานความรู้ของตนในเวลาต่อมา

3. เรียนรู้จากสถาบันการศึกษา ไม่ว่าจะเป็นวัด โรงเรียน มหาวิทยาลัย หรือหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง ผู้ทรงภูมิปัญญาชาวบ้านหลายท่าน จบเพียงระดับประถมศึกษาจากวัด และโรงเรียนแล้วอาจได้รับการศึกษา การฝึกอบรมจากหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมที่ทำหลายคนได้รับความรู้จากการเข้าร่วมฝึกอบรมแล้วนำมาปรับให้สอดคล้องกับสภาพพื้นที่ของตนเอง

4. เรียนรู้จากกิจกรรมต่างๆ ที่สถาบันการศึกษา และสถาบันอื่นๆ จัดขึ้น พบว่าผู้ทรงภูมิปัญญาที่ผ่านการศึกษาในระดับอุดมศึกษาหลายท่าน ขณะที่เรียนอยู่พยายามที่จะร่วมกิจกรรมที่สถาบันตัวเอง และหน่วยงานภายนอกจัดขึ้น ทำให้ได้รับความรู้มากมาย

5. เรียนรู้จากผู้ทรงภูมิปัญญา จากตำราทั้งเก่า และใหม่ เป็นการเรียนรู้โดยตรง

6. เรียนรู้จากการอบรม และฝึกฝนจากองค์กรทั้งภาครัฐ และเอกชน หน่วยงานราชการต่างๆ ที่ได้นำความรู้ เทคโนโลยีสมัยใหม่สู่ชุมชน ทำให้เกิดความรู้ใหม่อย่างกว้างขวางแล้วนำมาประยุกต์ใช้ให้เกิดความสอดคล้องกับวิถีชีวิตของตนเอง

7. เรียนรู้จากการปฏิบัติงานตามภาระหน้าที่

8. เรียนรู้จากการสัมผัสกับคนในชุมชน และสภาพแวดล้อมในพื้นที่ปฏิบัติงาน สามารถที่จะสร้างองค์ความรู้ได้

9. เรียนรู้จากการทดลองปฏิบัติ เป็นลักษณะการเรียนรู้จากการได้ลงมือทำเอง

10. เรียนรู้จากเครือข่าย ความร่วมมือระหว่างผู้รู้ ชาวบ้าน นักพัฒนา ผู้สนใจในแต่ ละระดับเป็นการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ระหว่างกัน เครือข่าย

11. เรียนรู้จากความสำนึกในพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ใน แนวทางการพัฒนาต่างๆ ทำให้เกิดการเรียนรู้ สืบทอด และนำภูมิปัญญาที่ตนเองมีอยู่มาใช้ในการ พัฒนาคุณภาพชีวิตของตนเอง

จะเห็นได้ว่าการเรียนรู้ของมนุษย์เกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลา และเกิดอย่างต่อเนื่อง มี การเรียนรู้ทั้งในสิ่งที่ถูกต้อง และไม่ถูกต้อง การเลือกนำมาปฏิบัติจะเกิดจากการสังสมความรู้ที่ ได้รับมาผ่านกระบวนการคิด และแยกแยะ กระบวนการเรียนรู้เกิดขึ้นตลอดชีวิต มีการถ่ายทอดองค์ ความรู้จากรุ่นสู่รุ่น จนเกิดเป็นภูมิปัญญา กระบวนการเรียนรู้ในระดับบุคคลจึงเป็นส่วนหนึ่งของวิถี การดำรงชีวิต และเป็นความสัมพันธ์ที่เชื่อมโยงไปยังการเรียนรู้ของชุมชน

กระบวนการเรียนรู้ของชุมชน

ระบบการเรียนรู้ของชุมชน เป็นการจัดการศึกษาให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ด้วยตนเองตาม ความสนใจ ตามศักยภาพ ความพร้อม และตามโอกาส โดยทำการศึกษาจากบุคคล ประสบการณ์ สังคม สภาพแวดล้อม สื่อ หรือแหล่งความรู้อื่นๆ ในขณะที่ ชาดิชาข ฌ เชียงใหม่ (2533: 33) ได้ แบ่งแนวทางการพัฒนาการเรียนรู้ของคนในชุมชนออกเป็น 2 ระดับ คือ

1. การพัฒนาคนในระดับปัจเจกชน หมายถึง การให้การศึกษาแก่ประชาชนเพื่อให้ ความรอบรู้ และทักษะในการใช้เหตุผลตัดสินใจในการดำรงชีวิต การมีความเชื่อ และค่านิยมที่ ยึดถือความเป็นไทย และการประหยัดเป็นพื้นฐาน ซึ่งรวมถึงการพัฒนาจิตสำนึก และกระบวนการ เรียนรู้อย่างต่อเนื่อง เพื่อปรับตัวให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นใน และนอกชุมชน และใน ขณะเดียวกันสามารถนำความรู้ไปประกอบอาชีพได้อย่างสอดคล้องกับวัฒนธรรม และศักยภาพ ทางด้านทรัพยากรธรรมชาติ และการบริหารของชุมชน

2. การพัฒนาคนในระดับกลุ่ม หมายถึง การกำหนดเงื่อนไขและเปิดโอกาสทางการ เมือง การบริหาร ให้คนในชนบทสามารถรวมกลุ่มและพัฒนาอำนาจต่อรองของชุมชน เพื่อให้ สามารถด้านทานการเอารัดเอาเปรียบจากกลุ่มพลังภายนอกได้ สามารถที่จะใช้ปรับปรุงคัดแปลง หรือควบคุมทรัพยากรและภาวะแวดล้อม เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อการปรับปรุงคุณภาพชีวิตของคน ในชุมชน

นอกจากนี้ ลักษณะสำคัญของกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนไว้ดังนี้

1. เป็นกระบวนการกลุ่ม ที่เกิดจากสมาชิกของครอบครัวและชุมชนได้ร่วมกัน พุดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็น วิพากษ์วิจารณ์ ตั้งคำถาม หาคำตอบ หาแนวทางและอื่นๆ ในการ พึ่งตนเองและพัฒนาอย่างต่อเนื่อง กระบวนการที่สมาชิกของครอบครัวและชุมชนได้มาร่วมกันคิด และทำงานร่วมกันนี้เท่ากับเป็นการยอมรับความเท่าเทียมกันของสมาชิกที่มาร่วมกันคิด และทำงาน ร่วมกันเท่ากับเป็นการยอมรับความเท่าเทียมกันของสมาชิกที่มาร่วมเรียนรู้ด้วยกัน เป็นการ แลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน เป็นกระบวนการที่ทำให้เกิดพลังของสติปัญญาที่ได้จากการระดม สมอง ได้มีประสบการณ์ของการทดลองในการพึ่งตนเองและการพัฒนาของครอบครัวและชุมชน ร่วมกัน

2. เป็นการเรียนรู้จากการลงมือปฏิบัติจริง เป็นเรื่องของความพยายามที่จะ แก้ปัญหาและตอบสนองความต้องการในการพึ่งตนเองและการพัฒนาของชีวิตจริง เป็นพลวัตร ของการเรียนรู้จากการพุดคุย แลกเปลี่ยนความรู้ ความคิด ประสบการณ์ วิเคราะห์ปัญหา สาเหตุและ หาแนวทางการแก้ไขเมื่อได้ข้อตกลงแล้ว สมาชิกก็นำไปลงมือปฏิบัติร่วมกัน เพื่อหาทางแก้ไขให้ดีขึ้น กระบวนการคิด-ทำ-ทบทวนวิเคราะห์-ทำ จึงหมดไป ซึ่งจะส่งผลให้สมาชิกของครอบครัวและ ชุมชนได้ยกระดับความคิดและสั่งสมภูมิปัญญาไว้

3. เป็นการเรียนรู้จากการแก้ไขปัญหาในชีวิตจริง (problem oriented) และเป็นการ เรียนรู้เพื่อหาความพยายามในการพึ่งตนเอง และพัฒนาอย่างต่อเนื่องของครอบครัว และชุมชน ดังนั้นการเรียนรู้ของครอบครัว และชุมชนจึงมิได้มีความหมายเพียงการยกระดับความคิดสติปัญญา ของสมาชิกให้สูงขึ้น แต่ยังรวมถึงการกล้าที่จะคิดริเริ่ม และค้นคว้าหาวิธีการแก้ปัญหา และ พึ่งตนเองได้

4. เป็นการเรียนรู้ และทำงานร่วมกันในลักษณะเป็นเครือข่าย เป็นความสัมพันธ์ ในแนวนอน (horizontal) มากกว่าในแนวตั้ง (vertical) การเชื่อมโยงระหว่างสมาชิกของครอบครัว และชุมชน เป็นการเรียนรู้จากการแลกเปลี่ยนความคิด และประสบการณ์ซึ่งกันและกัน จนเป็น ลักษณะเครือข่ายความรู้ที่เชื่อมโยงกัน

ในส่วนองค์ประกอบของกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนนั้น คณะกรรมการการศึกษา แห่งชาติ (ม.ป.ป: 41-42) ได้แสดงทัศนะโดยกล่าวไว้ว่า รากฐานที่สำคัญของชุมชนที่เป็น องค์ประกอบของกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนมีอยู่ 3 ประการ คือ

1. เครือข่าย และองค์กรชาวบ้าน การจัดการศึกษาเพื่อการเรียนรู้ของชุมชนจำเป็น อย่างยิ่งที่จะต้องให้การส่งเสริม และสนับสนุนเครือข่าย และองค์กรชาวบ้าน เครือข่ายเป็นการ

เชื่อมโยงส่วนต่างๆ เข้าหากัน ส่วนองค์กรชาวบ้านเป็นเครื่องมือในการจัดการทั้งในด้านผลผลิต ทรัพยากรธรรมชาติ เงินทุน และการเรียนรู้ของชุมชน เครือข่าย และองค์กรชาวบ้านจึงมีบทบาท เสริม และสนับสนุนซึ่งกันและกันในกระบวนการเรียนรู้

2. ระบบข้อมูล และสารสนเทศ การเรียนรู้ของชุมชนจำเป็นต้องอาศัยข้อมูลข่าวสาร และความรู้ ในระยะแรกการเรียนรู้อาจใช้ข้อมูลข่าวสาร และความรู้ในชุมชน เมื่อกระบวนการ เรียนรู้เข้มแข็ง และกว้างขวางขึ้น ข้อมูลข่าวสาร และความรู้จากภายนอกก็เป็นสิ่งสำคัญ

3. สถาบันการเรียนรู้ของชุมชน หมายถึง กระบวนการเรียนรู้ของชุมชนที่มีความ มั่นคงต่อเนื่อง อันเป็นปัจจัยที่นำไปสู่การเรียนรู้ของชุมชน

แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม

ความหมายการมีส่วนร่วม

นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์ (2527: 185) ได้อธิบายความหมายของการมีส่วนร่วม หมายถึง การทำงานร่วมกับกลุ่มเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ด้วยความตั้งใจ (ความร่วมมือร่วมใจ) โดยกระทำการดังกล่าวในห้วงเวลา และลำดับเหตุการณ์ที่มีประสิทธิภาพ คือถูกต้อง และเหมาะสม (การ ประสานงาน) กับทั้งกระทำการงานดังกล่าวด้วยความรู้สึกร่วมกันให้ประจักษ์ว่า เชื่อถือไว้วางใจได้ (ความรับผิดชอบ) ในการมีส่วนร่วมทั่วไป วันรักษ์ มิ่งมณีนาคิน (2531: 10) ได้ให้ความหมายว่า การเข้าร่วมอย่างแข็งขัน และอย่างเต็มที่ของกลุ่มบุคคลผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในทุกขั้นตอนของ โครงการหรืองานพัฒนาชนบท โดยเฉพาะอย่างยิ่งการมีส่วนในอำนาจการตัดสินใจ และหน้าที่ความ รับผิดชอบการมีส่วนเข้าร่วมจะเป็นเครื่องประกันว่า สิ่งที่มีส่วนได้ส่วนเสียต้องการมากที่สุดนั้น จักได้รับการตอบสนอง และทำให้มีความเป็นไปได้มากขึ้นว่า ผู้เข้าร่วมทุกคนจะได้รับประโยชน์ เสมอหน้ากัน ชูวัฒน์ วุฒิเมธี (2526: 26) ได้อธิบายความหมายของการมีส่วนร่วมในกิจกรรม หมายถึงการเปิดโอกาสให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการคิดริเริ่ม การพิจารณาตัดสินใจการ ร่วมปฏิบัติ และการร่วมรับผิดชอบในเรื่องต่างๆ อันมีผลกระทบมาถึงตัวประชาชนเอง และการที่ จะสามารถทำให้ประชาชนเข้าร่วมในกิจกรรมเพื่อแก้ปัญหา และนำมาซึ่งสภาพความเป็นอยู่ที่ดี ขึ้นแล้วจำเป็นที่จะต้องรับประกันว่า มนุษย์ทุกคนต่างก็ปรารถนาที่จะอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างเป็นสุข ได้รับการปฏิบัติอย่างเป็นธรรม และเป็นที่ยอมรับของผู้อื่น และพร้อมที่จะอุทิศตนเพื่อกิจกรรม กลุ่ม ขณะเดียวกันจะต้องยอมรับด้วยความบริสุทธิ์ใจว่า มนุษย์นั้นสามารถพัฒนาได้ถ้ามีโอกาส และการชี้แนะที่ถูกต้อง นรินทร์ชัย พัฒนพงศา (2533: 20) ได้แปลความหมายของการมีส่วนร่วม ออกเป็น 2 ลักษณะ คือ 1) ในความหมายกว้างๆ จะหมายถึง การมีส่วนร่วมช่วยเหลือโดยสมัครใจ การ

ให้ประชาชนเข้าเกี่ยวข้องกับกระบวนการตัดสินใจ และกระบวนการดำเนินการของโครงการ ตลอดจนร่วมรับผลประโยชน์จากโครงการ 2) ในความหมายเฉพาะเจาะจง จะหมายถึง การที่จะให้ประชาชนมีทั้งสิทธิ และหน้าที่ที่จะเข้าร่วมแก้ปัญหาของเขา ให้เขาเป็นผู้มีความคิดริเริ่ม และมุ่งใช้ความพยายาม และความเป็นตัวเองเข้าดำเนินการ และควบคุมทรัพยากร และระเบียบในสถาบันต่างๆ เพื่อแก้ปัญหาเหล่านี้ และ Alastair T. White (1982: 18) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมไว้ว่า การมีส่วนร่วมของคนนั้นประกอบด้วยสามมิติ คือมิติที่หนึ่งเป็นการตัดสินใจว่าควรทำอะไร และทำได้อย่างไร มิติที่สองเป็นการลงมือปฏิบัติการตามที่ได้ตัดสินใจ และมิติที่สามเป็นการมีส่วนร่วมในการแข่งขันผลประโยชน์ที่เกิดจากการดำเนินงาน ซึ่งไพบูลย์ สุทธสุภา (2528: 87-88) ได้สรุปว่า การให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนา เป็นการทำให้ประชาชนมีส่วนเกี่ยวข้องในหลัก 3 ประการคือ 1) การประสานงานร่วมมือ (collaboration) หมายถึง การทำงานร่วมมือกันหลายฝ่าย เช่น อาจจะเป็นการเข้าร่วมแรงงาน หรือสมทบเป็นเงินทุนก็ได้ 2) การจัดตั้งองค์กร (organization) ได้แก่ การรวมกลุ่มของประชาชน เพื่อให้เกิดพลังกลุ่ม เช่น กลุ่มเกษตรกรสหกรณ์ คณะกรรมการหมู่บ้าน เป็นต้น และ 3) การให้อำนาจแก่ประชาชน (empowering) หมายถึง การให้ประชาชนมีโอกาสฝึกหัด การใช้พลังกลุ่มเพราะประชาชนขาดอำนาจ ขาดสิทธิที่ถูกต้องหรือไม่มีสิทธิมีเสียง หรือขาดความเป็นประชาธิปไตย เมื่อประชาชนมีหลัก 3 ประการนี้เขาก็จะมีส่วนร่วมมากขึ้น

ทงศักดิ์ คุ้มใจน้ำ (2541: 93) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมไว้ว่า เป็นกระบวนการที่ประชาชนกลุ่มเป้าหมายได้รับโอกาส และได้ใช้โอกาสที่ได้รับแสดงออกซึ่งความรู้สึกรู้สึกคิดแสดงออกซึ่งในสิ่งที่เขา แสดงออกซึ่งในสิ่งที่ต้องการ แสดงออกซึ่งสิ่งที่เผชิญ และแสดงออกซึ่งวิธีการแก้ไขปัญหา และลงมือปฏิบัติโดยการช่วยเหลือของหน่วยงานภายนอกน้อยที่สุด

ยุวัฒน์ วุฒิเมธี (2533: 24) ยังได้กล่าวถึงการมีส่วนร่วมของประชาชนในด้านต่างๆ จะอยู่ในกรอบของกิจกรรม 4 ประเภท คือ

1. การพัฒนาสังคม
2. การพัฒนาเศรษฐกิจ
3. การพัฒนาการเมืองการปกครอง
4. การพัฒนาสภาพสิ่งแวดล้อมของชุมชน

ขั้นตอนของการมีส่วนร่วม

อคิน รพีพัฒน์ (2527: 101) ไพบูลย์ สุทธสุภา (2528: 100-102) พินิจ ลาภธนานันท์ (2529: 22) และเจิมศักดิ์ ปิ่นทอง (2527: 272-273) ได้ระบุขั้นตอนของการมีส่วนร่วม 4 ขั้นตอน คือ

1. การมีส่วนร่วมในการคิด การค้นหาปัญหา และสาเหตุของปัญหาของประชาชน เนื่องจากเหตุผลพื้นฐาน คือ ประชาชนเป็นผู้ประสบปัญหาย่อมรู้ปัญหาของตนเองได้ดีที่สุด มิใช่ข้าราชการ หรือนักพัฒนาเป็นผู้ระบุปัญหาของประชาชน

2. การมีส่วนร่วมในการวางแผนดำเนินกิจกรรม เพื่อแก้ปัญหาเหล่านี้เพราะโดยพื้นฐานความเป็นจริงแล้วจะเลือกกลยุทธ์การพัฒนา ควรจะเป็นประชาชนในชุมชน เพื่อจะสามารถกำหนดกลยุทธ์ให้เหมาะสมสอดคล้องกับทรัพยากร และศักยภาพของชุมชน

3. การมีส่วนร่วมในการลงทุน และปฏิบัติงาน ซึ่งก่อให้เกิดความรู้สึกร่วมในการเป็นเจ้าของกิจกรรม และผลงานที่ปรากฏ

4. การมีส่วนร่วมในการติดตามประเมินผล เพื่อค้นหาข้อดี และข้อบกพร่อง เพื่อหาแนวทางแก้ไขการทำงานให้มีประสิทธิภาพต่อไป

ไพบูลย์ สุทธสุภา (2528: 100-102) ได้อธิบายถึงเทคนิคที่ใช้ในกระบวนการที่จะทำ ให้ประชาชนมีส่วนร่วมใน 4 ขั้นตอน คือ ขั้นตอนที่ 1 เทคนิคที่ใช้คือการสำมะโนปัญหา ขั้นตอนที่ 2 เทคนิคที่ใช้ คือ การสนทนาวิสาสะ (หรือการเสวนา และถกปัญหาในลักษณะแลกเปลี่ยนกัน) ขั้นตอนที่ 3 เทคนิคที่ใช้คือการจัดตั้งองค์กร และขั้นตอนที่ 4 เทคนิคที่ใช้ คือ การให้ประชาชน ประเมินผลด้วยตนเอง

การที่จะทำ ให้ประชาชนมีส่วนร่วม นั้น นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์ (2527: 186) ได้ชี้ให้เห็น ว่าการพัฒนาต้องเริ่มต้นจากประชาชน และประชาชนต้องช่วยเหลือตนเอง ซึ่งเท่ากับหมายความว่า การที่ประชาชนจะริเริ่ม และช่วยเหลือตนเองได้นั้น ประชาชนต้องมีโอกาสที่จะมีส่วนร่วมในกิจการ พัฒนาชุมชนเสียก่อน กล่าวคือ ต้องมีเงื่อนไขของการมีส่วนร่วมอย่างน้อย 3 ประการคือ

1. ประชาชนต้องมีอิสรภาพที่จะมีส่วนร่วม
2. ประชาชนต้องมีความสามารถที่จะมีส่วนร่วม
3. ประชาชนต้องเต็มใจที่จะมีส่วนร่วม

แนวคิดการเกษตรแบบยั่งยืน

จากการศึกษาของ พรทิพย์ ประทีปวัฒนานนท์, จรัส จันทลักษณ์ และธันวา จิตต์สงวน (2535: 5-6) สรุปว่า การเกษตรแบบยั่งยืน มีความหมายในที่นี้ คือระบบเกษตรกรรมที่มีความสัมพันธ์และเกื้อกูลกับสภาพทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมสามารถให้ผลผลิตที่ปลอดภัยและหลากหลายเพื่อลดความเสี่ยงภัยทางเศรษฐกิจและการพึ่งพาปัจจัยภายนอกโดยผ่านกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เกษตรกร การเกษตรแบบยั่งยืน คือ ระบบการเกษตรที่เกื้อกูลต่อสมดุลของภูมินิเวศ อันจะนำไปสู่คุณภาพชีวิตที่ดีและการพึ่งพาตนเองของเกษตรกร

รูปแบบของระบบการเกษตรแบบยั่งยืน

หลักการของระบบการเกษตรแบบยั่งยืนทั้ง 5 รูปแบบ คือวนเกษตร เกษตรผสมผสาน เกษตรทฤษฎีใหม่ เกษตรอินทรีย์ เกษตรธรรมชาติ รวมทั้งการประมงชายฝั่งพื้นบ้าน สามารถสรุปเปรียบเทียบในประเด็นสำคัญต่างๆคือหลักการของระบบเกษตรแบบยั่งยืน ประกอบด้วย 3 รูปแบบดังนี้

1. วนเกษตร (Agro forestry)

เหตุผลที่มาของรูปแบบวนเกษตร จากสาเหตุของการตัดไม้ทำลายป่า ที่ถูกต้องตามกฎหมาย และผิดกฎหมาย การบุกเบิกพื้นที่ป่าเพื่อทำการเกษตรกรรม เมื่อมีการขยายตัวของการทำเกษตรกรรมหลักอย่างแพร่หลาย การผลิตเพื่อการค้าทำให้มีการขยายพื้นที่เพาะปลูกอย่างกว้างขวาง ส่งผลให้เกิดปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม และความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติตามมาทั้งทรัพยากรป่าไม้ ทรัพยากรดิน และน้ำ ทางออกในการรักษาหรือเพิ่มพื้นที่ป่าเอาไว้ คือ การกระทำระบบวนเกษตร (Agro forestry) ระบบวนเกษตร จึงนับว่าเป็นรูปแบบเกษตรแบบยั่งยืนอย่างหนึ่ง เนื่องจากการผลิตทางการเกษตรที่ถือเอาความสมดุลกับระบบนิเวศในพื้นที่ป่าไม้เป็นหลัก วนเกษตร จึงมีความหมายทั่วไป คือ ระบบการใช้ที่ดินเพื่อดำรงกิจกรรมการเกษตรต่างๆ ระหว่างต้นไม้ในพื้นที่ป่าระหว่างหรือไม้ยืนต้นที่ปลูกขึ้น โดยที่การปลูกพืช และเลี้ยงสัตว์จะต้องมีความสอดคล้องซึ่งกันและกัน เกื้อกูลกับระบบนิเวศป่าไม้ในท้องถิ่น

2. เกษตรผสมผสาน (Integrated Farming)

เกษตรผสมผสาน คือ ระบบการเกษตรที่มีการทำการเกษตรมากกว่าหนึ่งอย่าง ไม่ว่าจะเป็นการผสมผสานระหว่างการปลูกพืช กับพืช การปลูกพืชร่วมกับการเลี้ยงสัตว์ และการเลี้ยงสัตว์ร่วมกันหลายอย่าง การทำการเกษตรผสมผสานเป็นการทำการเกษตรในพื้นที่เดียวกันหลายอย่าง โดยที่กิจกรรมแต่ละชนิดจะต้องเกื้อกูลประโยชน์ต่อกันได้อย่างมีประสิทธิภาพ เป็นการใช้

ทรัพยากรที่มีอยู่ในไร่นา เช่น ดิน น้ำ แสงแดด อย่างเหมาะสมเพื่อก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด มีความสมดุลของสภาพแวดล้อม และเพิ่มพูนความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติ

3. เกษตรทฤษฎีใหม่ (New Theory Agriculture)

การเกษตรตามแนวทฤษฎีใหม่ เน้นให้มีการผลิตข้าวไว้ใช้ในการบริโภคได้ตลอดปี อย่างน้อย 5 ไร่ก็จะสามารถดำรงชีพอยู่ได้ นอกเหนือจากการปลูกข้าวก็ได้มีการเสนอให้จัดสรรพื้นที่สำหรับการเพาะปลูก และเลี้ยงสัตว์อื่นๆ เพื่อเป็นรายได้เสริม และลดค่าใช้จ่ายในครัวเรือน ดังนั้นในพื้นที่ที่ถือครองอยู่เฉลี่ย 10-15 ไร่ ควรมีการจัดสรรที่ดินออกเป็นสัดส่วนดังนี้

- ร้อยละ 30 ของพื้นที่ ให้มีการขุดสระน้ำความจุประมาณ 10,000 ลูกบาศก์เมตรไว้ใช้ในช่วงฤดูแล้ง และเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำได้
- ร้อยละ 30 ของพื้นที่ ใช้เพาะปลูกพืชผักสวนครัว หรือปลูกไม้ผล ไม้ยืนต้น
- ร้อยละ 30 ของพื้นที่ ใช้ในการทำนาหรือปลูกข้าว เพื่อสร้างความมั่นคงในด้านอาหาร
- ร้อยละ 10 ของพื้นที่ เป็นบริเวณที่อยู่อาศัย

โดยสรุปแล้ว การเกษตรตามแนวทฤษฎีใหม่ จึงนับได้ว่าเป็น ระบบเกษตรที่เน้นการจัดสรรทรัพยากรน้ำในไร่นา เพื่อสร้างผลผลิตอาหารที่พอเพียง และเพื่อการผลิตที่หลากหลาย สำหรับเป็นแหล่งรายได้ที่มั่นคงแก่ครัวเรือนเกษตรกร ตลอดจนเป็นการแก้ไขปัญหาความยากจน และขาดแคลนทรัพยากรให้บรรเทาลง จนกระทั่งพัฒนาถึงขั้นที่เกษตรกร สามารถพึ่งตนเองได้

เกษตรอินทรีย์ (Organic Farming)

เกษตรอินทรีย์จะเน้นการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกิดจากประสบการณ์ ผสมผสานกับวิชาการสมัยใหม่แบบพึ่งพาธรรมชาติเพื่อแก้ปัญหา และนำมาสู่ความยั่งยืนทางการเกษตร จึงอาจกล่าวได้ว่า เกษตรอินทรีย์ เป็นการเกษตรที่หลีกเลี่ยงการใช้สารเคมี เพื่อความปลอดภัยในสุขภาพ ใช้ซากพืช มูลสัตว์ การปลูกพืชหมุนเวียน แร่ธาตุตามธรรมชาติในการปรับปรุงดิน ผสมผสานกับการกำจัดศัตรูพืชโดยชีววิธี หรือสิ่งมีชีวิตที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติช่วยในการควบคุมทำลายศัตรูพืช

เกษตรธรรมชาติ (Natural Farming)

เกษตรธรรมชาติ คือ ระบบเกษตรกรรมที่สร้างผลผลิตพืช และสัตว์ให้สอดคล้องกับนิเวศของพื้นที่ โดยพยายามแทรกแซงการใช้ปัจจัยและเทคโนโลยีทางการผลิตต่างๆให้น้อยที่สุด เพื่อให้ระบบเกษตรกรรม และธรรมชาติสามารถเกื้อกูลซึ่งกัน และกันเป็นองค์รวม

หลักการทำการเกษตรแบบเศรษฐกิจพอเพียง

1. ชีตหลัก พออยู่ พอกิน พอใช้
2. ชีตความประหยัด คัดทอนค่าใช้จ่าย ลดความฟุ่มเฟือย ในการดำรงชีพ "ความเป็นอยู่ที่ดีต้องไม่ ฟุ้งเฟ้อต้องประหยัดไปในทางที่ดีต้อง"
3. ชีตถือการประกอบอาชีพด้วยความถูกต้องและสุจริต "ความเจริญของคนทั้งหลายย่อมเกิดมาจากการประพฤติชอบ และการหาเลี้ยงชีพชอบเป็นสำคัญ"
4. ละเลิกการแก่งแย่งผลประโยชน์และแข่งขันในการค้าขาย ประกอบอาชีพแบบต่อสู้กันอย่างรุนแรง

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ทรงชัย ดิษยานนท์ (2541) ได้ศึกษาเรื่อง “การศึกษาทัศนะของเกษตรกรในการสร้างความมั่นคงทางรายได้ตามแนวคิด เศรษฐกิจพอเพียง” ผลการศึกษาปรากฏว่า ด้านอาชีพของเกษตรกรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพกสิกรรมเป็นหลักโดยมีรายได้ 10,000-20,000 บาท และส่วนใหญ่อาชีพเสริม คือการเลี้ยงสัตว์ เกษตรกรส่วนใหญ่ไม่เคยได้รับการอบรมเกี่ยวกับการประกอบอาชีพ ต้องซื้ออาหารมาบริโภค เนื่องจากสามารถผลิตได้เองน้อย ภาวะสุขภาพส่วนใหญ่แข็งแรง ด้านความรู้ของเกษตรกรตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงนั้น ส่วนใหญ่รู้จักแนวคิด เศรษฐกิจพอเพียง โดยรับทราบจากแหล่งข้อมูลโทรทัศน์ ซึ่งส่วนใหญ่ไม่เคยได้รับการอบรม และไปศึกษาดูงานด้านเกษตรทฤษฎีใหม่ ด้านการบริโภค พบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่เข้าใจว่า แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงเป็นเรื่องของการกินอยู่อย่างประหยัด และการบริโภคอาหารที่ปราศจากสารเคมีทำให้สุขภาพอนามัยดี เป็นการลดมลภาวะ มีผลทำให้สิ่งแวดล้อมดี ส่วนเรื่องที่เกี่ยวข้องรายได้พบว่าเกษตรกรมีความรู้ว่าการทำการเกษตรตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงทำให้เกิดการลดใช้สารเคมีซึ่งเป็นการลดต้นทุนการผลิต ด้านความพึงพอใจในชีวิตเกษตรกร มีความรู้ว่าการเกษตรตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ทำให้มีความพึงพอใจในชีวิต ด้านความสามัคคีในชุมชนพบว่า มีความรู้ว่าการสามัคคีจะทำให้ชุมชนเข้มแข็งสามารถพึ่งตนเองได้ และยังเป็นที่พักพิงของผู้ด้อยโอกาสในชุมชนได้ ในด้านการปฏิบัติกิจกรรมตามแนวคิด เศรษฐกิจพอเพียง ในภาพรวมของการปฏิบัติพบว่า เกษตรกรมีการปฏิบัติอยู่ในระดับน้อย โดยมีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 0.8 และในภาพรวมของทัศนคติในการประกอบอาชีพทางการเกษตรตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงในการสร้างความมั่นคงทางรายได้ของครอบครัว พบว่าเกษตรกรส่วนใหญ่ร้อยละ 81.9 มีทัศนคติเห็นด้วยมาก ร้อยละ 18.1 มีทัศนคติเห็นด้วยปานกลาง

สมศรี จินะวงษ์ (2544) ศึกษาเรื่อง “การวิเคราะห์กระบวนการเรียนรู้กิจกรรมทางเศรษฐกิจพอเพียง และการกระจายรายได้ในชุมชน ที่ใช้แนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจพอเพียง” ผลการวิจัยพบว่า

1. แนวคิดการพัฒนาแบบเศรษฐกิจพอเพียงในอดีต และปัจจุบันมีทั้งสิ่งที่เป็นจุดร่วม และจุดต่าง สำหรับจุดร่วม คือการเน้นในเรื่องพออยู่พอกิน การพึ่งตนเอง การพึ่งพาซึ่งกัน และกัน การมีความสุขตามอัธยาศัย โดยไม่เบียดเบียนตนเอง ผู้อื่น และสิ่งแวดล้อม จุดต่าง คือในสภาพปัจจุบันการผลิตเป็นไปเพื่อสนองความต้องการในการบริโภคของครัวเรือน และเพื่อการค้า การบริโภคเป็นไปทั้งเพื่อสนองความต้องการในการดำรงชีวิต และเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต การแลกเปลี่ยนเป็นไปทั้งในระดับชุมชน ระดับประเทศ และระดับโลก การจัดสรรหรือการแบ่งปัน เป็นไปทั้งในระดับชุมชน และระดับรัฐ

2. กระบวนการเรียนรู้กิจกรรมทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นอาศัยปัจจัยการเรียนรู้ทั้งระดับปัจจัยภายใน ปัจจัยภายนอก และปัจจัยสภาพแวดล้อม โดยมีลักษณะการเรียนรู้ทั้งระดับปัจเจกบุคคล และการรวมกลุ่ม จากแหล่งเรียนรู้ทั้งจากภายในชุมชน และภายนอกชุมชน โดยชุมชนบ้านสุขใจ จังหวัดกาฬสินธุ์ ใช้ศรัทธาที่มีต่อบุคคล และชุมชนพอเพียง จังหวัดมหาสารคามใช้ความศรัทธาในตน และกระบวนการมีส่วนร่วม เป็นเครื่องหนุนนำการเรียนรู้

3. เพื่อพิจารณาจากแหล่งที่มาของรายได้ทั้งรายได้หลัก และรายได้เสริม พบว่าหลังจากที่ชุมชนใช้แนวทางการพัฒนาแบบเศรษฐกิจพอเพียง การกระจายรายได้ของคนในชุมชนดีขึ้น

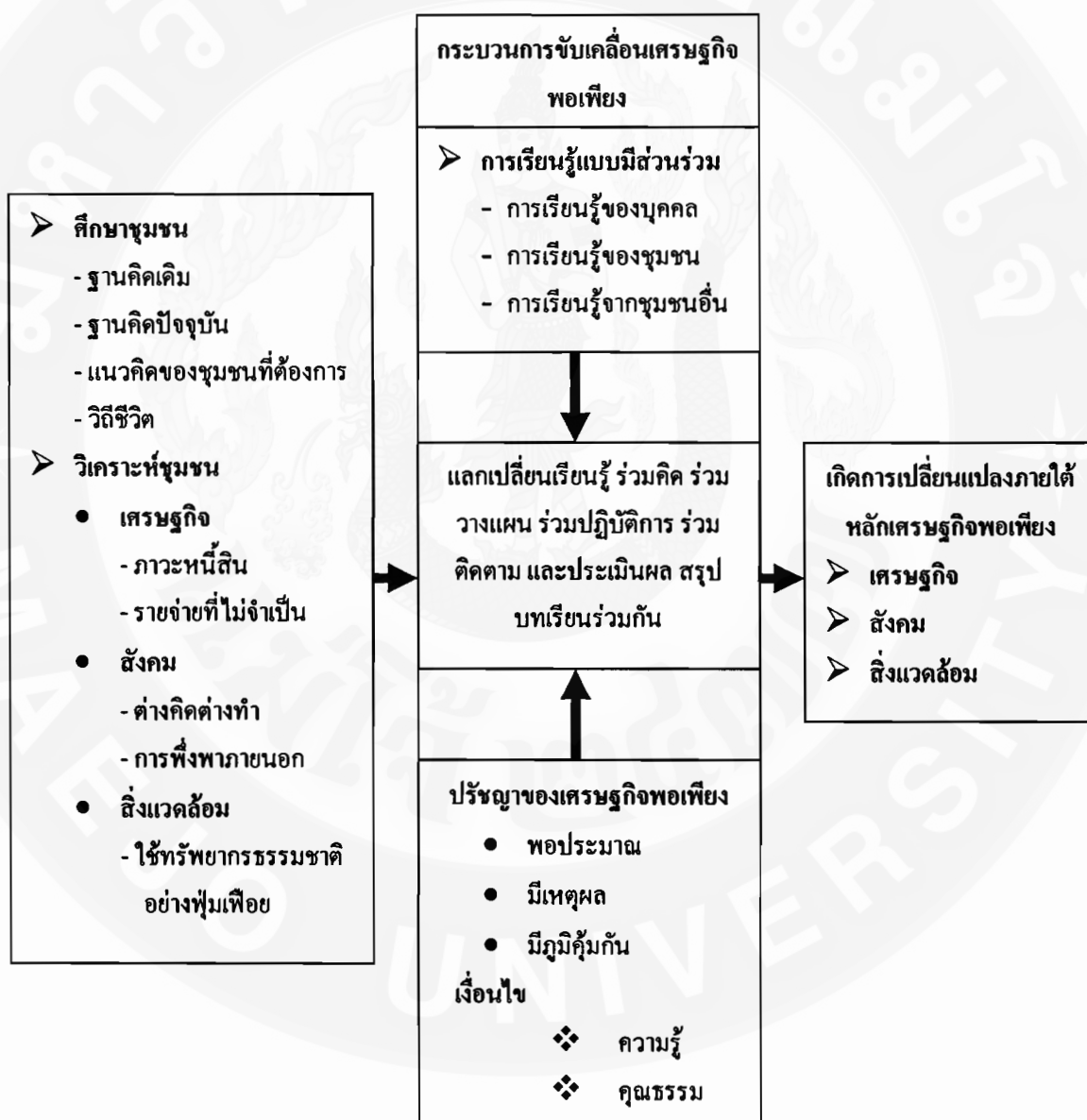
การศึกษาในพื้นที่ภาคเหนือตอนบนของประเทศไทยที่สอดคล้องกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ของ (คณะอนุกรรมการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง, 2547ก: 4-5) ดังนี้

1. บ้านห้วยยางขาม หมู่ 1 ตำบลห้วยยางขาม อำเภอจุน จังหวัดพะเยา มีกิจกรรมด้านเศรษฐกิจพอเพียง คือ มีกลุ่มอาชีพที่หลากหลาย มีกลุ่มออมทรัพย์ มีกลุ่มถนอมอาหาร มีกลุ่มดอกไม้ประดิษฐ์ มีศูนย์สาธิตการตลาด (ร้านค้าสหกรณ์) ของหมู่บ้าน มีธนาคารหมู่บ้าน ซึ่งความมีเหตุผลคือ เป็นหมู่บ้านที่ได้จัดทำแผนชุมชนต้นแบบในระดับจังหวัด มีศูนย์การเรียนรู้ในระดับตำบล และเป็นศูนย์ฝึกอบรมผู้นำ อาชีพเสริม สมาชิกมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมต่างๆ โดยมีภูมิคุ้มกันทางสังคม คือมีกลุ่มสวัสดิการชุมชน เป็นหมู่บ้านปลอดยาเสพติด กลุ่ม อสม. เป็นตัวแทนสำรวจ และประชาสัมพันธ์ให้กับกรมอนามัย และมีกลุ่มฌาปนกิจ

2. บ้านร่องภาคใต้ หมู่ 5 ตำบลร่องกาศ อำเภอสูงเม่น จังหวัดแพร่ มีกิจกรรมด้านเศรษฐกิจพอเพียง คือมีการรวมกลุ่มทำกิจกรรม กลุ่มข้าวกล้อง กลุ่มนุ้ยชีวภาพ ทำนาปลอดสารพิษ กลุ่มออมทรัพย์ กาดคนเมือง ซึ่งความมีเหตุผล คือมีความสามัคคี มีการใช้ภูมิปัญญาในการสร้าง

กระบวนการเรียนรู้ ศูนย์ส่งเสริมการเรียนรู้ชุมชนวัดร่องกาศใต้ (โรงเรียนบุญผะดู่) มีการจัดทำแผนชุมชนพึ่งตนเอง และมีวิทยุชุมชน โดยมีภูมิคุ้มกันทางสังคม คือมีกองทุนสวัสดิการ กองทุนประกันชีวิต มีการรวมกลุ่มช่วยเหลือเกื้อกูลกัน มีกลุ่มอาชีพนิกาย ชาวชนอนุรักษ์ภาษาล้านนา คนตรีพื้นบ้าน “สะล้อ ซอ ซึง”

กรอบแนวคิดการวิจัย

ภาพ 2 กรอบแนวคิดการวิจัย

บทที่ 3

วิธีการวิจัย

การศึกษาเรื่องกระบวนการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงในครั้งนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพโดยใช้การปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมเพื่อเป็นตัวขับเคลื่อนปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเข้าสู่ชุมชน และให้เกิดการน้อมนำไปปฏิบัติได้จริง ทั้งในเรื่องของวิถีชีวิต การประกอบอาชีพ ภายใต้กรอบสามด้านไม่ว่าจะเป็น ด้านเศรษฐกิจ ด้านสิ่งแวดล้อม และด้านสังคม

สถานที่ดำเนินการวิจัย

ในการศึกษาเรื่องกระบวนการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง ของหน่วยพัฒนาการเคลื่อนที่ 32 ได้ทำการเลือกชุมชนบ้านสันป่าข่า หมู่ที่ 9 ตำบลแม่สาว อำเภอแม่อาว จังหวัดเชียงใหม่เป็นหมู่บ้านตัวอย่างในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงเข้าสู่ชุมชนตามนโยบายที่ได้รับมอบหมายให้จัดหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง ตามจังหวัดชายแดน หน่วยละ 2 บ้าน ทั้งหมด 60 จุด จาก 30 จังหวัดทั่วประเทศ เพื่อเป็นต้นแบบในการขยายตัวออกไปสู่ครอบครัวใกล้เคียง

แหล่งข้อมูล

ศึกษาประชากรในชุมชนบ้านสันป่าข่า หมู่ที่ 9 ตำบลแม่สาว อำเภอแม่อาว จังหวัดเชียงใหม่ โดยทำการศึกษาหาข้อมูลจาก ผู้นำหมู่บ้าน ผู้นำทางธรรมชาติ ผู้สูงอายุ และชาวบ้านที่อยู่ในชุมชน ทั้งหมด 77 ครอบครัว โดยครอบครัวที่ทำการศึกษานั้นจะเป็นครอบครัวที่ทำการเกษตร

วิธีการเก็บและรวบรวมข้อมูล

ในการศึกษากระบวนการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงของชุมชน เพื่อพัฒนาให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็ง และมีความยั่งยืน: กรณีศึกษา บ้านสันป่าข่า ผู้วิจัยมีเป้าหมายเพื่อให้ได้คำตอบตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ อันจะนำมาซึ่งความรู้ และคุณธรรมในการพัฒนาความเข้มแข็งของชุมชนให้เกิดขึ้นอย่างยั่งยืน ในการศึกษาครั้งนี้เป็นกลุ่มเกษตรกร บ้านสันป่าข่า หมู่ที่ 9 ตำบลแม่สาว อำเภอแม่อาว จังหวัดเชียงใหม่ มีกลุ่มเกษตรกรเป้าหมาย 15 ราย มีการศึกษาสภาพหมู่บ้าน

ด้านเนื้อหาแบ่งออก เป็น 3 ส่วน คือ ข้อมูลทั่วไปของชุมชน ข้อมูลกลุ่มเกษตรกรบ้านสันป่าข่า กระบวนการสร้างความรู้ และคุณธรรม โดยวิธีการที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research)

การวิจัยเชิงคุณภาพจะนำมาซึ่งข้อมูล และคำตอบที่เป็นจริงเพื่อให้ครอบคลุม รายละเอียดในเชิงลึกของประเด็นในด้านต่างๆ ที่ส่งผลต่อการพัฒนาความเข้มแข็งของชุมชนทั้ง ทางด้านบริบทชุมชน ลักษณะทางเศรษฐกิจ ลักษณะทางสังคม และวัฒนธรรม กระบวนการเรียนรู้ ของชุมชน การมีส่วนร่วมของชุมชน ทั้งนี้ผู้วิจัยได้ใช้เทคนิคการวิจัยเชิงคุณภาพหลายๆ เทคนิค ร่วมกัน เป็นเครื่องมือในการศึกษา และรวบรวมข้อมูล ซึ่งได้แก่เทคนิควิธี การสัมภาษณ์กลุ่ม (group interview) การสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วม (participation observation) การสังเกตการณ์ อย่างไม่มีส่วนร่วม (nonparticipation observation) การจัดสนทนากลุ่ม (focus group) เพื่อให้ได้ ข้อเท็จจริงจากปรากฏการณ์ที่ศึกษา รวมทั้งเป็นการลดช่องว่างระหว่างผู้วิจัยกับชาวบ้านในชุมชน ทำให้ผู้วิจัยกับชาวบ้านในชุมชนได้มีโอกาสสร้างความคุ้นเคย และความสนิทสนมกันมากยิ่งขึ้น (นอกเหนือจากการสร้างความสัมพันธ์ในการวิจัยเชิงปริมาณ) เสมือนผู้วิจัยเป็นสมาชิกคนหนึ่งใน กลุ่มเป้าหมาย ซึ่งจะส่งผลต่อความถูกต้องของข้อมูลต่อบรรยากาศในการรวบรวมข้อมูล และการ แลกเปลี่ยนความคิดเห็นให้เป็นไปด้วยความสะดวก และความราบรื่นในขณะทำการวิจัย เทคนิค และวิธีการที่ใช้ในการวิจัยมีดังนี้ คือ

1. การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth interview)

การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก เป็นการสัมภาษณ์กับผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key informants) โดยผู้ให้ข้อมูลหลักนี้ ผู้วิจัยได้มีเกณฑ์ไว้ว่าควรเป็นบุคคลที่เป็นผู้นำสำคัญในชุมชน ทั้งที่เป็น ทางการ และไม่เป็นทางการ และในการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดลำดับขั้นตอน ตามที่ ตุลาณ จันทวานิช (2539: 82-84) ได้เสนอไว้ 4 ขั้นตอนคือ ขั้นตอนเตรียมการสัมภาษณ์ ขั้นตอน การสัมภาษณ์ ขั้นการจัดบันทึกการสัมภาษณ์ และขั้นปิดการสัมภาษณ์

2. การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ (informal interview)

การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการนี้ ผู้วิจัยได้ใช้คำถามในการสัมภาษณ์แบบไม่มี โครงสร้าง โดยในการสัมภาษณ์ผู้วิจัยต้องปล่อยให้บรรยากาศเป็นไปอย่างง่ายๆ ไม่เป็นทางการ และไม่เคร่งครัดในเรื่องขั้นตอน และลำดับของคำถาม แต่ก็มิได้ทำให้ข้อมูลที่ผู้วิจัยสนใจศึกษาขาด หายไป หรือขาดความต่อเนื่องไปแต่อย่างใด

3. การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม (Participation observation)

ผู้วิจัยได้ทำการเข้าร่วมกิจกรรมบางกิจกรรมของชุมชน เพื่อสร้างความสัมพันธ์กับชุมชน อีกทั้งยังเป็นการสังเกตการณ์เพื่อที่จะให้ได้ข้อมูลซึ่งเป็นธรรมชาติ และเป็นข้อมูลที่เป็นปรากฏการณ์จริงของชุมชน เช่น การเข้าร่วมกิจกรรมในวันสำคัญทางศาสนา การเข้าร่วมในการจัดงานประเพณีท้องถิ่น การเข้าร่วมกิจกรรมตามโครงการต่างๆ ที่ทางชุมชนจัดขึ้น การเข้าร่วมในการประชุมของทางกลุ่มเป้าหมาย

4. การสังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วม (Non-participation observation)

ผู้วิจัยได้ทำการสังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วมในการศึกษาเกี่ยวกับสภาพทั่วไปของชุมชน โดยทำการศึกษาจากบอร์ด การดำเนินการตามโครงการต่างๆ รวมทั้งการสังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วมนี้ ผู้วิจัยได้นำมาใช้ในการวิเคราะห์ร่วมกับข้อมูลที่ได้มาจากเทคนิควิธีการวิจัยอื่น

5. การจัดสนทนากลุ่ม (Focus group)

การจัดสนทนากลุ่มนี้ผู้วิจัยได้ใช้พลวัตรของกลุ่ม (Group dynamic) เป็นสิ่งกระตุ้นให้สมาชิกในกลุ่มได้แสดงความคิดเห็น และทัศนะอย่างเปิดเผย และจริงใจขณะที่สนทนากัน ซึ่งความคิดเห็นของคนหนึ่งในกลุ่มสามารถไปกระตุ้นให้สมาชิกคนอื่นๆ ได้ยกพูด อยากแสดงความคิดเห็น อยากแสดงทัศนะ และประสบการณ์ของตนในการจัดสนทนากลุ่มนี้ผู้วิจัยทำการจัดขึ้นภายหลังจากการที่ผู้วิจัยได้ทำการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก การสัมภาษณ์กลุ่ม และการสังเกตการณ์ ทั้งนี้เพื่อนำข้อมูลที่ได้มาใช้ประโยชน์ในการตั้งเป็นประเด็นการสนทนากลุ่ม

การวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม (Participation action research)

ปาริชาติ วลัยเสถียร (2543: 566) เรียกวิธีการประเมินผลแบบนี้ว่าเป็น การประเมินผลเชิงสร้างพลังอำนาจ (Empowerment evaluation) การวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมจะนำมาซึ่งการเสริมสร้าง และพัฒนาศักยภาพการเรียนรู้ของชุมชนให้มีมากยิ่งขึ้น ทั้งนี้เป็นผลเนื่องมาจากกระบวนการทำวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมเป็นวิธีการกระตุ้นที่ก่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน และทำให้เกิดการพัฒนาขีดความสามารถในการวิเคราะห์ อันจะนำมาซึ่งความสามารถในการแสวงหาแนวทางแก้ไขปัญหามุมชุมชนได้ นอกจากนั้นกระบวนการที่ใช้ในการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมยังสามารถนำมาใช้ประโยชน์ในการประยุกต์ใช้ในการสืบค้นองค์ความรู้ที่ปรับเปลี่ยนไปตามบริบทของชุมชน ซึ่งนั่นก็คือ การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ที่สามารถใช้อธิบายปรากฏการณ์ทางสังคมของชุมชนได้ โดยในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ใช้เทคนิควิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม เป็นเครื่องมือในการศึกษา สุภางค์ กล่าวถึง การวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) ว่า หมายถึง วิธีการที่ให้ผู้ถูกวิจัย

(ชาวบ้าน) เข้ามามีส่วนร่วมวิจัยเป็นการเรียนรู้จากประสบการณ์โดยอาศัยการมีส่วนร่วมอย่างแข็งขันจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมวิจัยนับตั้งแต่การระบุปัญหาการดำเนินการ การช่วยให้ข้อมูล และช่วยวิเคราะห์ข้อมูลตลอดจนช่วยหาวิธีแก้ไขปัญหา หรือ ส่งเสริมกิจกรรมนั้นๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้วิจัยได้ใช้เทคนิคการสร้างอนาคตร่วมกันของชุมชน (Future search conference, FSC) การศึกษาดูงานในพื้นที่ หรือชุมชนอื่น และการจัดเวทีชาวบ้าน เป็นเครื่องมือในการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ที่ผู้วิจัยจะนำไปใช้กับบ้านสันป่าข่า เพื่อเป็นการสร้างองค์ความรู้ทางลัด เนื่องจากได้เห็นของจริงที่ชุมชนอื่นได้ทำไว้แล้ว

1. การประชุมระดมความคิดเพื่อสร้างอนาคตร่วมกันของชุมชน

การประชุมระดมความคิดของคนในชุมชนเป็นผู้คิดเองก็เป็นเทคนิคหนึ่งของการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม ที่เน้นกระบวนการประชุมของเกษตรกรกลุ่มเป้าหมายร่วมกับคนในชุมชน เพื่อสร้างแนวทาง และกฎระเบียบร่วมกัน โดยนำเอาประสบการณ์ บทเรียนที่เคยประสบปัญหามาก่อนมาเป็นแนวทางในการสร้างวิสัยทัศน์ และสร้างสำนึกร่วมกันพร้อมกับสร้างพันธสัญญาที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อสร้างอนาคตที่ดีร่วมกัน การประชุมระดมความคิดเพื่อสร้างแนวทางในการพัฒนาชุมชนจะเป็นกระบวนการที่จะจุดประกายความคิดของคน ทุกคนมีการคิดร่วมกันมีการทำงานร่วมกัน มีเป้าหมายที่สมาชิกทุกคนยอมรับ เพื่อลดปัญหาความขัดแย้ง เพราะฉะนั้นการประชุมระดมความคิด เพื่อสร้างอนาคตร่วมกันของชุมชน จึงมีส่วนช่วยในการกำหนดเป้าหมายระยะยาว และแนวทางของกลุ่มให้มีความชัดเจนยิ่งขึ้น ทั้งนี้เป้าหมายดังกล่าวจึงเป็นเป้าหมายร่วมกันโดยสมาชิกทุกคนยอมรับ และเป็นการสร้างพันธสัญญาของกลุ่มเกษตรกรเป้าหมายต่อกลุ่มสมาชิกเพื่อให้เกิดการร่วมมือกันระหว่างกลุ่มเป้าหมาย กับสมาชิก รวมถึงคนในชุมชน ให้เกิดการร่วมมือกันปฏิบัติตามแผนงาน หรือแนวทางของกลุ่ม โดยกระบวนการประชุมระดมความคิดเพื่อสร้างแนวทางการปฏิบัติประกอบด้วยกระบวนการ 3 กระบวนการหลัก คือการวิเคราะห์เหตุการณ์ในอดีต เพื่อเชื่อมโยงกับสถานการณ์ และแนวโน้มในปัจจุบัน การวิเคราะห์ และสังเคราะห์สถานการณ์ปัจจุบัน เพื่อความเข้าใจในทิศทาง และปัจจัยที่มีอิทธิพลในประเด็นหลักของการประชุม และการสร้างจินตนาการถึงเป้าหมายในการพัฒนารวมถึงประเด็นหลักของการประชุม เพื่อร่วมกันกำหนดความคิดเห็น และสร้างแผนปฏิบัติการอันนำไปสู่อนาคตของชุมชนที่ต้องการให้เกิดขึ้นภายใต้โครงการของหน่วยพัฒนาการเคลื่อนที่ 32

2. การศึกษาดูงานในพื้นที่ หรือชุมชนอื่น

การศึกษาดูงานเป็นวิธีการหนึ่งของการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม ซึ่งนำไปสู่การเรียนรู้ที่เกิดจากการปฏิบัติจริง อันนำไปสู่การสะสมองค์ความรู้ เป็นการเปิดโลกทัศน์ และสร้างวิสัยทัศน์สิ่งใหม่ๆ ที่ชาวบ้านต่างไม่เคยรู้จัก ไม่เคยได้พบเห็น หรือรู้จักแล้ว พบเห็นแล้ว แต่ไม่แน่ใจในผลถ้าหากนำไปปฏิบัติ ดังนั้นการศึกษาดูงานในพื้นที่ หรือชุมชนอื่นจึงเป็นกระบวนการในการถ่ายทอดความรู้ที่ได้จากตัวอย่างการปฏิบัติจริง และในขณะเดียวกันก็ก่อให้เกิดกระบวนการถ่ายโอนความรู้เกิดการแลกเปลี่ยนความรู้ขึ้น ซึ่งกระบวนการดังกล่าวจะเป็นกระบวนการที่ช่วยขยายความรู้ของชาวบ้าน ทั้งยังเป็นการสร้างวิสัยทัศน์แก่ชาวบ้านอีกด้วย จากการเรียนรู้นี้จะทำให้เกิดความคิด และเป็นแนวทางในการปฏิบัติร่วมกัน เกิดการแบ่งปันประสบการณ์ของกัน และกันระหว่างคนในชุมชน เกิดเป็นกระบวนการขับเคลื่อนให้ชุมชนมีความรู้

3. การจัดเวทีชาวบ้าน

การจัดเวทีชาวบ้านเป็นเทคนิควิธีการหนึ่งของการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม ซึ่งนำไปสู่การเรียนรู้ที่เกิดจากการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ระหว่างกันของผู้ที่มาร่วมในการทำเวทีชาวบ้าน เปรียบเสมือนหนึ่งการจัดหาสถานที่ที่จะให้ผู้เข้าร่วมประชุม ได้มีโอกาสแสดงความคิดเห็นของตนเองได้อย่างเต็มที่ และในขณะเดียวกันก็เป็นการรับฟังในความคิดเห็นของผู้อื่นพร้อมกันไปด้วย เป็นการเปิดประเด็น และมุมมองใหม่ๆ ให้แก่ชาวบ้านที่เข้าร่วมประชุม ได้มาร่วมแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกัน และกัน ทั้งนี้โดยมีเป้าหมายเพื่อกำหนดทิศทาง หรือแนวทางในการปฏิบัติ หรือการพัฒนาชุมชนให้มีความมั่นคงยิ่งขึ้น นอกจากนี้การจัดเวทีชาวบ้านยังเป็นการเรียนรู้ร่วมกันในด้านต่างๆ เรียนรู้ในการวิเคราะห์สถานการณ์ เรียนรู้ในการวางแผนเพื่อแก้ไขปัญหา เรียนรู้ในการดำเนินงาน และเรียนรู้เพื่อที่จะติดตาม และประเมินผลงาน โดยมีความแตกต่าง และความหลากหลายทั้งในด้านตัวบุคคล ด้านประสบการณ์ ด้านทักษะความชำนาญ และด้านแนวคิดของบุคคลแต่ละคนที่มาร่วมทำเวทีชาวบ้านเป็นตัวตั้ง และใช้กระบวนการกลุ่มเป้าหมายเป็นตัวกระตุ้นอันจะนำมาซึ่งการสร้าง หรือกำหนดแนวทางที่จะนำไปสู่ทิศทางในการพัฒนา

ขั้นตอนการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้เป็นการศึกษาที่ประยุกต์ใช้ระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ และการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมมาใช้ร่วมกัน เพื่อให้ได้ข้อสรุปที่ตรงตามข้อเท็จจริงอันเป็นการตอบคำถามของการวิจัยที่ได้ตั้งไว้ ในการนี้ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการศึกษา และการเก็บรวบรวมข้อมูลแบบต่อเนื่องตลอดเวลา โดยมีการแบ่งการวิจัยออกเป็น 4 ช่วง

ช่วงที่ 1 ขั้นตอนของการเตรียมการ

ผู้วิจัยเข้าพื้นที่เพื่อแนะนำตัวของผู้วิจัย ผู้ช่วยวิจัย และสร้างความสัมพันธ์ระหว่างนักวิจัยกับคนในชุมชน ซึ่งเป็นการกระชับความสัมพันธ์กับชาวบ้านในชุมชนบ้านสันป่าข่า หมู่ 9 ตำบลแม่สาว อำเภอแม่อาว ให้มากยิ่งขึ้นทำการเก็บข้อมูลพื้นฐานทางกายภาพของชุมชน ข้อมูลความเป็นอยู่ อาชีพ วิถีชีวิต ความสัมพันธ์ของคนในชุมชน ข้อมูลทางด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม ด้านสภาพสิ่งแวดล้อม ขนบธรรมเนียมประเพณี และวัฒนธรรมของคนในชุมชน ศึกษาข้อมูลเบื้องต้นตลอดจนค้นหาปัญหาที่เกิดขึ้นกับชุมชนซึ่งประเด็นให้คนในชุมชนคิดว่าในอดีตความเป็นอยู่เป็นอย่างไร และปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงอะไรเกิดขึ้น และส่งผลอย่างไรต่อชุมชน เกิดปัญหาอะไรบ้างจากการเปลี่ยนแปลงเรามีวิธีใดบ้างที่จะแก้ไขปัญหานี้ ทำการตั้งปัญหาให้คนในชุมชนคิดและหาทางออกร่วมกัน โดยในการวิจัยครั้งนี้ได้มีทหารประจำพื้นที่เป็นผู้ช่วยในการสังเกตการณ์และเก็บข้อมูล ในกิจกรรมต่างๆ ของคนในชุมชนอย่างต่อเนื่อง

จากที่ได้กล่าวมาข้างต้นแล้วว่า การศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยประยุกต์ใช้ระเบียบวิธีการเชิงคุณภาพ โดยมีการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมควบคู่ไปพร้อมกัน ดังนั้นหลังจากที่ผู้วิจัยได้สร้างความสัมพันธ์กับชาวบ้านในชุมชนระยะหนึ่งแล้ว ผู้วิจัยก็ได้ทำการศึกษาข้อมูลพื้นฐานของชุมชนที่เป็นบริบทในด้านต่างๆ ซึ่งจะทำให้เห็นสภาพปัจจุบันของชุมชนได้อย่างชัดเจน และในขณะเดียวกันได้เห็นภาพการเปลี่ยนแปลงของชุมชนในช่วงที่ทำการวิจัย ในการเก็บข้อมูลเชิงปริมาณนั้น ผู้วิจัยเน้นการเก็บข้อมูลด้วยวิธีการสัมภาษณ์ ประกอบด้วยเนื้อหา 5 ส่วน คือข้อมูลผู้ให้สัมภาษณ์ ข้อมูลทางประชากร ข้อมูลทางเศรษฐกิจ ข้อมูลความสัมพันธ์ทางสังคม ข้อมูลปัญหาความต้องการ และข้อเสนอแนะในการพัฒนาชุมชน ในการเก็บข้อมูลเหล่านี้เพื่อเป็นแนวทางในการวางรูปแบบการวิจัยให้ถูกต้องตามสภาพภูมิสังคม กำหนดประเด็นในการจัดเวทีชาวบ้านรวมทั้งพื้นที่ดูงาน โดยใช้ความต้องการของคนในชุมชนเป็นหลัก ซึ่งเป็นระเบียบวิธีหนึ่งที่ใช้ในการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม

หลังจากที่ทำการเก็บข้อมูลจากการสอบถาม และจากระเบียบวิธีการเชิงคุณภาพมาระยะหนึ่งแล้ว ผู้วิจัยได้นำข้อมูลเหล่านั้นมาทำการประมวล และวิเคราะห์โดยเฉพาะข้อมูลที่เกษตรกรกลุ่มเป้าหมาย และคนในชุมชนร่วมกันแสดงความคิดเห็น และร่วมกันสร้างแนวทางในการปฏิบัติ จากการประมวล และวิเคราะห์ข้อมูลทั้ง 2 วิธีการดังกล่าว พบว่า ชาวบ้านส่วนใหญ่ต้องการไปศึกษาดูงานในพื้นที่อื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาตามโครงการที่วางไว้ในเรื่องการทำเกษตรแบบผสมผสาน โดยเรื่องของเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมาร่วมในการพัฒนาเพื่อให้ชุมชนเกิดความยั่งยืน ดังนั้นผู้วิจัยจึงกำหนดพื้นที่ดูงาน (ในด้านการพัฒนาด้านการเกษตร) คือ สวนของอาจารย์โชคชัย ที่อำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย เพื่อศึกษาดูงานในเรื่อง

ของการทำเกษตรแบบธรรมชาติ การทำการเกษตรแบบผสมผสาน การเลี้ยงหมูหลุม ควบคู่กับการทำการเกษตรอื่นๆ โดยในการศึกษาดูงานในครั้งนี้ทางผู้วิจัยได้ให้ชาวบ้านคัดเลือกตัวแทนไปดูงาน 1 คน โดยให้ชาวบ้านเป็นผู้ทำการคัดเลือกตัวแทนเอง ในการศึกษาดูงานจะใช้เวลา 2 ถึง 3 วัน และเมื่อตัวแทนได้ทำการศึกษาดูงานแล้วต้องนำความรู้ที่ได้ไปถ่ายทอดให้กับคนในชุมชนด้วยการทำเป็นตัวอย่างแก่คนอื่นๆ ได้ การดูงานในครั้งนี้ได้กำหนดไว้วันที่ 18-20 กรกฎาคม 2549 โดยเมื่อกลับมา และถ่ายทอดความรู้เรียบร้อยแล้ว กลุ่มเกษตรกรเป้าหมายเริ่มดำเนินกิจกรรมตามโครงการพัฒนาชุมชนตามที่ตัวแทนได้ไปศึกษาดูงาน ในทุกครั้งที่ลงมือทำกิจกรรมทางชาวบ้านต้องคอยควบคุมดูแลกันเอง มีการประชุมกลุ่มกันอย่างต่อเนื่องเพื่อความถูกต้องเกิดรูปแบบเดียวกันในการทำกิจกรรม โดยผู้วิจัย และผู้ช่วยวิจัยคอยเข้าไปดูแล

ช่วงที่ 2 ขั้นตอนการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง

ในช่วงการศึกษาระยะที่ 2 นี้ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาโดยใช้เทคนิคการวิจัยเชิงคุณภาพเป็นหลักในการเก็บรวบรวมข้อมูล ด้วยการสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการ การสังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วม และการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ซึ่งในระบายนักวิจัย กับผู้ช่วยวิจัยต้องเข้าพบ และสร้างความสัมพันธ์กับชาวบ้านให้มากยิ่งขึ้น โดยอาศัยความสัมพันธ์ของทหารในพื้นที่ที่มีความสนิทสนมกับชาวบ้านอยู่แล้วเนื่องจากมีการทำงานร่วมกับชาวบ้านในการพัฒนาต่างๆ ที่หน่วยพัฒนาการเคลื่อนที่ เป็นผู้ดำเนินการ โดยผู้วิจัยทำการเก็บข้อมูลร่วมกับทหารเนื่องจากทหารอยู่ในพื้นที่สามารถสังเกตเห็นความต่อเนื่องของเหตุการณ์ พฤติกรรมของชาวบ้านที่แสดงออก โดยในการนี้นักวิจัยได้ทำการบันทึกเหตุการณ์ และรายละเอียดของข้อมูลพร้อมกันไปด้วย ในช่วงนี้จะเป็นขั้นตอนการมีส่วนร่วม คือ

1. ร่วมคิด

หลังจากที่ทำการเก็บข้อมูลจาก ผู้วิจัยได้นำข้อมูลเหล่านั้นมาทำการประมวล และวิเคราะห์โดยเฉพาะข้อมูลของเกษตรกรจำนวน 15 ครัวเรือนที่เข้าร่วมโครงการ คนในชุมชนร่วมกันแสดงความคิดเห็นและร่วมกันสร้างแนวทางในการปฏิบัติ

2. ร่วมวางแผน

ผู้วิจัยได้ร่วมวางแผนในการใช้แนวคิด การทำการเกษตรแบบยั่งยืนเป็นแนวทางในการปฏิบัติ โดยจัดกิจกรรมด้านต่างๆ ที่หน่วยงานให้การสนับสนุนแก่เกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการโดยจัดให้สอดคล้องกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

3. ร่วมปฏิบัติ

ให้เกษตรกรที่ร่วมโครงการดำเนินการทำกิจกรรมด้านต่างๆ ซึ่งในขั้นตอนนี้ ผู้วิจัยจะเข้าไปดำเนินการเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วมที่เกี่ยวข้องกับ หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

4. ร่วมรับผลประโยชน์

ในการดำเนินกิจกรรมด้านการเกษตรในการวิจัยครั้งนี้ มีความมุ่งหวังที่จะให้เกษตรกรที่ร่วมโครงการเป็นชุมชนตัวอย่างของ โครงการหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง และจะนำมาซึ่งการพัฒนาที่ยั่งยืนเป็นแหล่งการเรียนรู้ และขยายผลสู่ชุมชนใกล้เคียงในอนาคตต่อไป

5. ร่วมประเมินผล

การประเมินผลโครงการนี้จะเป็นการวิเคราะห์ถึงการเปลี่ยนแปลงของเกษตรกรที่ร่วมโครงการว่ามีการเปลี่ยนแปลงทางพฤติกรรม และการดำรงชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงอย่างไร โดยมีตัวชี้วัด ได้แก่ การที่เกษตรกรสามารถพึ่งพาตนเองได้ อยู่ได้อย่างพอเพียง อยู่ร่วมกันอย่างเอื้ออาทร

ในช่วงของการขับเคลื่อนผู้วิจัยทำการเก็บข้อมูล โดยเน้นในเรื่องของการทำกิจกรรมของกลุ่มเกษตรกรเป้าหมาย คือการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมต่างๆ ทั้งกลุ่มเป้าหมาย และคนในชุมชน สังเกตการทำกิจกรรมจากความรู้ที่ตัวแทนถ่ายทอดให้กลุ่มเกษตรกรเป้าหมายว่าในแต่ละกิจกรรมทางชุมชนมีการจัดการ และดำเนินการอย่างไร โดยทุกขั้นตอนการทำกิจกรรมให้ชาวบ้านประชุมร่วมกันเพื่อแสดงความคิดเห็น มีการเรียนรู้ร่วมกันแบบมีส่วนร่วม และเป็นผู้กำหนดรูปแบบในการทำ ส่วนผู้วิจัยเป็นแต่เพียงผู้สังเกตการณ์ และคอยให้คำแนะนำเท่านั้น อีกทั้งทำการเก็บบันทึกข้อมูลอย่างละเอียด จนถึงถึงการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากกิจกรรมที่โครงการดำเนินการ การปรับตัวเข้าหากันระหว่างคนในชุมชน การยอมรับในการปรับตัวของคนในชุมชน

ช่วงที่ 3 ผลการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง

การวิเคราะห์ข้อมูล โดยศึกษากระบวนการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงในชุมชนบ้านสันป่าข่า มุ่งเน้นให้เกษตรกรกลุ่มเป้าหมายเป็นศูนย์กลางการขับเคลื่อน เพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนกิจกรรมต่างๆ โดยการ ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมแก้ไข และร่วมรับผลประโยชน์ เมื่อคนในชุมชนค้นพบปัญหาที่เกิดขึ้นในช่วงที่ 1 แล้วก็เริ่มคิดที่จะหาทางออก และแก้ปัญหานั้นด้วยตัวเองเป็นการระเบิดจากภายในตัวเองก่อน แล้วสะท้อนความคิดของแต่ละคนออกมาสู่ชุมชน เพื่อเป็นแนวทางในการแก้ไข ระดมความคิดที่จะแก้ไข และสร้างชุมชนให้มีความเข้มแข็ง ผ่านกิจกรรมต่างๆ ที่ทางโครงการจัดให้ โดยผู้วิจัยยึดหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงทำการสอดแทรกความรู้เรื่องเศรษฐกิจพอเพียงแก่ชาวบ้าน ในประเด็น ความพอประมาณ ความมีเหตุผล

ความมีภูมิคุ้มกัน ตลอดจนเงื่อนไข ของความรู้ รอบคอบ ระมัดระวัง และความมีคุณธรรม มาเป็นแนวทางในการวิเคราะห์ข้อมูล

ทำการสรุปผลที่ได้ดำเนินการมาตั้งแต่ต้นจากการเก็บ และจัดบันทึกงานวิจัย พร้อมทั้งเก็บข้อมูลภาคสนามมาแล้วในช่วงหนึ่ง ผู้วิจัยทำการเขียนร่างรายงานการวิจัย และเก็บข้อมูลเพิ่มเติมในบางส่วนของประเด็นที่ผู้วิจัยเห็นว่ายังไม่สมบูรณ์เพียงพอ นอกจากนั้นวิเคราะห์ปัญหาที่เกิดขึ้นเพื่อเป็นแนวทางในการแนะนำ และขยายผลต่อผู้วิจัยท่านอื่นต่อไป ในการจัดเวทีครั้งนี้ เพื่อให้ได้ข้อสรุปที่จะนำไปสู่การขยายผลด้านกระบวนการพัฒนาชุมชน โดยเป็นการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงเข้าสู่ชุมชนให้มีความเข้มแข็ง และยั่งยืน

ช่วงที่ 4 ปัญหาและข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัยทำให้ทราบถึงปัญหาที่เกิดขึ้นทั้งจากรูปแบบของโครงการตลอดจนการขับเคลื่อนที่เกิดขึ้นทำให้ผู้วิจัยสามารถวิเคราะห์ปัญหาที่เกิดขึ้นและแนวทางการแก้ไขเพื่อให้เกิดประโยชน์ในการพัฒนาต่อไป

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การทดลองครั้งนี้ใช้เครื่องมือในการศึกษา ดังนี้

1. ศึกษาเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
2. ลงพื้นที่ไปสำรวจพื้นที่เป้าหมายเพื่อสังเกตข้อมูลต่างๆ
3. ศึกษารูปแบบ และเทคนิควิธีการสัมภาษณ์
4. ประมวลรายละเอียดจากเอกสารงานวิจัย และการสำรวจพื้นที่เป้าหมาย
5. การวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม ผู้วิจัยได้ใช้กิจกรรมต่างๆ เข้ามาเป็น

เครื่องมือในการศึกษาตามเทคนิควิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม คือ การจัดประชุมอบรม การศึกษาดูงาน และการจัดทำกิจกรรมเวทีชาวบ้าน

อย่างไรก็ตามในการศึกษาทั้ง 3 ลักษณะนี้ถึงแม้จะมีเทคนิควิธีการเฉพาะที่ใช้ในการศึกษาก็ตาม แต่ผู้วิจัยก็ได้จัดทำแบบบันทึกการสังเกตพฤติกรรมชาวบ้านในชุมชนขึ้นมา เพื่อใช้เป็นเครื่องมืออีกอย่างหนึ่งในการศึกษาทั้ง 3 ลักษณะดังกล่าว แบบบันทึกการสังเกตพฤติกรรมนี้เป็นแบบบันทึก ที่ใช้บันทึกการบรรยาย หรือรายละเอียดของพฤติกรรมต่างๆ ของชาวบ้านในชุมชน

ตามที่ผู้วิจัยสังเกตเห็น หรือได้ยินในขณะที่ทำการศึกษา โดยใช้เป็นเครื่องมือวิจัยหลักอย่างหนึ่ง ตลอดระยะเวลาที่ทำการศึกษาวิจัย

1. แนวคำถามประกอบการสัมภาษณ์ โดยสัมภาษณ์

- สมาชิกในชุมชนบ้านสันป่าข่าในกลุ่มอาชีพเกษตรกร โดยทำการสัมภาษณ์
กลุ่มตัวอย่างจำนวน 15 คราวเรือน

- ผู้นำ/ผู้อาวุโส

2. แบบฉบับที่ภาคสนาม ใช้ในการจรรยาละเอียดเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นประจำวัน จากการที่ได้พูดคุยอย่างไม่เป็นทางการกับสมาชิกในชุมชน และจากการสังเกตวิถีการดำเนินชีวิตประจำวันของชาวบ้าน และการมีส่วนร่วมในกิจกรรมของคนในชุมชน

3. การจัดเวทีประชาคม เป็นการสนทนาในประเด็นเกี่ยวกับรูปแบบการดำเนินชีวิตของคนในชุมชนเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียงที่ได้ข้อมูลจากการสังเกตแบบมีส่วนร่วม และการสัมภาษณ์ซึ่งข้อมูลบางส่วนต้องมีการเจาะลึกเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ชัดเจนละเอียดยิ่งขึ้น และเพื่อให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น และให้ข้อเสนอแนะ โดยผู้วิจัยเป็นผู้ดำเนินการระดมความคิดเห็น โดยมีการจดบันทึกข้อมูล และบันทึกภาพ

การตรวจสอบข้อมูลการวิจัย

เมื่อผู้วิจัยได้ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยวิธีการต่างๆ ที่ใช้ประกอบกัน ตามที่ได้อธิบายไว้ดังกล่าวแล้ว เพื่อให้การวิเคราะห์ข้อมูลในขั้นตอนต่อไปเป็นไปด้วยความถูกต้อง ผู้วิจัยจึงได้ทำการตรวจสอบข้อมูลที่รวบรวมมาว่ามีความครบถ้วนสมบูรณ์ ครอบคลุมตรงตามวัตถุประสงค์ของการศึกษารั้งนี้ หรือไม่ และเข้าไปเก็บข้อมูลเพิ่มเติมในกรณีที่ข้อมูลขาดความสมบูรณ์ ผู้วิจัยได้ทำการตรวจสอบข้อมูลในทุกประเด็นที่ทำการศึกษา โดยใช้วิธีการตรวจสอบข้อมูลจากการสังเกต การสัมภาษณ์ที่ถูกต้อง และสมบูรณ์แล้วมาใช้ประกอบในการวิเคราะห์ต่อไป

เพื่อให้แบบสัมภาษณ์ที่สร้างขึ้นใช้ในงานศึกษารั้งนี้สามารถวัดสิ่งที่ต้องการวัด และมีความแม่นยำในการวัด ผู้วิจัยจะดำเนินการทดสอบเครื่องมือ ดังนี้

การทดสอบความเที่ยงตรง (Validity) โดยสร้างแบบสัมภาษณ์ แล้วนำไปปรีกษาคณะกรรมการที่ปรึกษาเพื่อตรวจสอบความเหมาะสมของคำถาม ทั้งในส่วนโครงสร้าง เนื้อหา และภาษาที่ใช้ในแบบสัมภาษณ์ รวมถึงความครอบคลุมวัตถุประสงค์

การวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัย

ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลในการศึกษา โดยจำแนกประเด็นการวิเคราะห์ข้อมูลตามแนวการศึกษาที่ตั้งไว้ตามวัตถุประสงค์ โดยใช้ข้อมูลจากการศึกษาเอกสาร การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม การสังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วม การสัมภาษณ์กลุ่ม การสนทนากลุ่ม และอื่นๆ ที่ได้ตรวจสอบข้อมูลแล้วนำมาวิเคราะห์ประกอบกันด้วยการจัดข้อมูลให้เป็นระบบ และหาความหมายแยกแยะองค์ประกอบที่เชื่อมโยง และความสัมพันธ์ของข้อมูลที่ได้

การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนา (Descriptive Analysis) เพื่ออธิบายพัฒนาการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงของชุมชน ลักษณะกิจกรรมทางการเกษตรในชุมชน และปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อลักษณะเศรษฐกิจของชุมชนภายใต้กรอบแนวความคิดเศรษฐกิจพอเพียง การนำข้อมูลที่ทำการศึกษารวบรวมแจกแจง จากการสังเกตแบบมีส่วนร่วม และการจัดเวทีประชาคมมาสรุปผลร่วมกับการวิเคราะห์เชิงปริมาณ โดยทำการวิเคราะห์เปรียบเทียบกับแนวคิดเชิงทฤษฎี และผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และนำเสนอข้อมูลด้วยการเขียนเชิงพรรณนา

เมื่อทำการวิเคราะห์ข้อมูลแล้วผู้วิจัยนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลในลักษณะของการบรรยายเชิงพรรณนา เพื่อตอบคำถามต่อวัตถุประสงค์ที่ได้ตั้งไว้

บทที่ 4

ผลการวิจัยและวิจารณ์

การศึกษาเรื่องการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงในชุมชนบ้านสันป่าข่าเป็นทั้งการวิจัยเชิงคุณภาพ และการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม ทำให้ต้องศึกษาปรากฏการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นทั้งทางบุคคล และสังคมภายในชุมชน ผู้วิจัยจึงต้องเข้าใจในปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นอย่างถูกต้องลึกซึ้ง และครอบคลุมเพียงพอ ส่วนหนึ่งย่อมต้องเป็นผลมาจากการศึกษา และทำความเข้าใจในภาพรวมที่เป็นบริบทของชุมชนด้วยกระบวนการศึกษาประวัติของชุมชน ผลจากการศึกษานี้จะช่วยให้สามารถตีความปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในตัวบุคคลและในชุมชนได้ จากเหตุผลดังกล่าวจึงจำเป็นต้องศึกษาถึงบริบทในด้านต่างๆ ของชุมชนสันป่าข่า พร้อมกับการศึกษาวิถีชีวิตความเป็นอยู่ การเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วม ซึ่งจะนำไปสู่การวางแนวทางในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงให้เหมาะสม โดยผ่านกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมของกลุ่มเป้าหมาย โดยร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมปฏิบัติการ และร่วมติดตามประเมินผล

การศึกษาครั้งนี้ทางผู้วิจัยได้ศึกษาเฉพาะกรณีเกษตรกรกลุ่มเป้าหมาย 15 รายที่ได้รับการสนับสนุนจากโครงการหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง โดยดำเนินการดังนี้

ช่วงที่ 1 ขั้นตอนของการเตรียมการ

1. ลักษณะทั่วไปของชุมชนบ้านสันป่าข่า
2. ลักษณะทางสาธารณูปโภค
3. ลักษณะทางการศึกษา
4. ลักษณะทางเศรษฐกิจ
5. ลักษณะทางสังคม
6. ปัญหาที่เกิดขึ้นภายในชุมชน

ช่วงที่ 2 ขั้นตอนการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง

1. สร้างความสัมพันธ์กับคนในพื้นที่
2. ชี้แจงโครงการ และการดำเนินงาน
3. คัดเลือกเกษตรกรกลุ่มเป้าหมาย
4. ร่วมกันดำเนินงาน
 - การดำเนินงานกิจกรรมการเลี้ยงสุกรแบบธรรมชาติ
 - การดำเนินงานกิจกรรมการเลี้ยงโค
 - การดำเนินงานกิจกรรมการเลี้ยงไก่พื้นเมือง

- การดำเนินงานกิจกรรมการเพาะเห็ด
- การดำเนินงานกิจกรรมการเพาะปลูกพืชสวนครัว
- การดำเนินงานกิจกรรมการขุดสระในไร่นา

ช่วงที่ 3 ผลการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง

ช่วงที่ 4 ปัญหาและข้อเสนอแนะ

ช่วงที่ 1 ขั้นตอนของการเตรียมการ

สร้างความเข้าใจในการดำเนินการร่วมกับหน่วยทหารพัฒนาการเคลื่อนที่ 32 ในเรื่องของเกณฑ์การจัดสรร และสรรหาหมู่บ้านที่เหมาะสม ตลอดจนการคัดเลือกเกษตรกรที่จะเข้าร่วมโครงการจำนวน 15 ราย เพื่อเป็นตัวเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงเข้าสู่ชุมชน โดยเกณฑ์การคัดเลือกพื้นที่ และเกษตรกรกลุ่มเป้าหมาย ทางส่วนของ นพค. 32 ได้ดูจากเอกสารต่างๆ เพื่อประกอบการตัดสินใจโดยหมู่บ้านที่ทำการเลือกจะต้องเป็นหมู่บ้านที่อยู่บริเวณชายแดนของประเทศ มีความยากจน มีรายได้ต่อหัวของชาวบ้านอยู่ในเกณฑ์ต่ำ และไม่ได้รับการพัฒนาจากหน่วยงานต่างๆ การคัดเลือกเกษตรกรกลุ่มเป้าหมายศึกษาจากข้อมูล จปฐ. และ กชช.2 ค. พ.ศ. 2548 จากการสำรวจทำให้ได้พื้นที่เป้าหมาย คือ บ้านสันป่าข่า ตำบลแม่สาว อำเภอแม่อาว จังหวัดเชียงใหม่

การคัดเลือกเกษตรกรเป้าหมายจำนวน 15 รายทางผู้วิจัยได้ปรึกษากับ นพค. 32 ในเกณฑ์การคัดเลือก พบว่า จะต้องเป็นบุคคลที่อยู่ในเกณฑ์ยากจนมีรายได้ต่ำกว่า 20,000 ต่อคนต่อปี มีพื้นที่ดินทำกินเป็นของตนเอง เป็นบุคคลที่ไม่เคยต้องโทษจำคุก หรือคดีอาญา เป็นบุคคลที่มีความขยัน อดทน ซื่อสัตย์ และเป็นที่ยอมรับของคนในชุมชน การคัดเลือกเกษตรกรครั้งนี้ได้มีข้อตกลงให้ชาวบ้านเป็นผู้ทำการคัดเลือกกันเอง

จากนั้นทำความเข้าใจในรายละเอียดโครงการนำไปสู่การอธิบายแก่ชาวบ้าน และเกษตรกรกลุ่มเป้าหมายที่ได้ทำการคัดเลือกมาถึงแนวทางในการดำเนินงาน เพื่อให้เกิดการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงเข้าสู่บ้านสันป่าข่า

ผลการดำเนินงานในขั้นเตรียมการทำให้เราได้พื้นที่เป้าหมาย ตลอดจนแนวทางในการคัดเลือกเกษตรกรกลุ่มเป้าหมายจำนวน 15 ครัวเรือน อีกทั้งยังสร้างความเข้าใจในแนวทางการดำเนินงานของโครงการ เพื่อที่จะให้เกิดการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงเข้าสู่บ้านสันป่าข่า รวมทั้งทราบลักษณะทั่วไปกับของชุมชน สภาพพื้นที่ ลักษณะทางการศึกษา เศรษฐกิจ อาชีพ ลักษณะทางสังคมของบ้านสันป่าข่า ตลอดจนปัญหาที่เกิดขึ้นในพื้นที่ดังนี้

ลักษณะทั่วไปของชุมชนบ้านสันป่าข่า

ชุมชนบ้านสันป่าข่าตั้งอยู่ที่ หมู่ 9 ตำบลแม่สาว อำเภอแม่อาว จังหวัดเชียงใหม่ มีขนาดพื้นที่ทั้งหมดประมาณ 2,500 ตารางกิโลเมตร

บ้านสันป่าข่าเป็นหมู่บ้านที่เพิ่งแยกตัวออกมาจากบ้านกาวิละ หมู่ 7 เมื่อปี พ.ศ. 2521 เดิมทีบ้านสันป่าข่าอยู่รวมกับบ้านแม่ฮ่าง ซึ่งบ้านแม่ฮ่างมีอายุกว่า 100 ปี ต่อมาเมื่อบ้านกาวิละได้ขอแยกตัวออกมาทำให้บ้านสันป่าข่าก็ขึ้นอยู่กับ บ้านกาวิละ หมู่ 7 จนกระทั่ง ปี พ.ศ. 2521 ได้แยกตัวออกมา เป็นบ้านสันป่าข่า หมู่ 9 สาเหตุในการแยกตัวออกมาเนื่องจากไกลต่อการประชุม และยากต่อการวางแผนงาน โดยตอนแรกที่ทำกรแยกออกมาเป็นบ้านสันป่าข่า พบว่า มีประชากรทั้งหมด 150 คน จาก 25 ครัวเรือน จนปัจจุบันมีประชากรทั้งหมด 263 คน จาก 92 ครัวเรือน จากความสัมพันธ์ของ ตัวเลขจำนวนประชากรที่เพิ่ม กับจำนวนครอบครัวที่เพิ่ม จะเห็นได้ว่าจำนวนประชากรเพิ่มไม่ถึงครึ่งเมื่อเทียบกับจำนวนครัวเรือน อาจแสดงให้เห็นว่าปัจจุบัน ครอบครัวเป็นครอบครัวเล็กๆ ที่อยู่เพียงหลังคาเรือนละ 2-3 คน และจากการสำรวจพบว่าคนวัยเรียน และคนรุ่นหนุ่มสาวมีการย้ายเข้าไปเรียน และทำงานในเมืองมากขึ้น อาจเป็นสาเหตุที่ทำให้การขยายครัวเรือนมากกว่าการเพิ่มของอัตราประชากร คนในบ้านสันป่าข่าส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ

ตาราง 1 ข้อมูลพื้นที่ จำนวนประชากรบ้านสันป่าข่า และระดับการศึกษา

หมู่ที่/หมู่บ้าน	จำนวนประชากร (คน)	จำนวนครัวเรือน (ครัวเรือน)	ขนาดพื้นที่ (ตารางกม.)	รายละเอียดประชากร
บ้านสันป่าข่า	263 ชาย 129 คน หญิง 134 คน	92	2,500	- ผู้สูงอายุ 38คน - เด็กเล็ก 5 คน - เด็กวัยเรียน 30 คน - ผู้พิการ 4 คน - วัยทำงาน 186 คน

- พื้นที่ตั้ง

บ้านสันป่าข่าตั้งอยู่ห่างจากถนน แม่อาข-ท่าตอน 3 กิโลเมตร และห่างจากอำเภอเมืองเชียงใหม่ 180 กิโลเมตร โดยมีอาณาเขตพื้นที่ติดดังนี้

ทิศเหนือ	ติดต่อกับ	ตำบลแม่อาข
ทิศใต้	ติดต่อกับ	อำเภอฝาง
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับ	ตำบลสันตันหมื้อ
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับ	สหภาพเมียนมาร์

- การคมนาคม

การเดินทางจากตัวเมืองเชียงใหม่ค่อนข้างสะดวก สามารถเดินทางตามถนนหลวงสายเชียงใหม่-ฝาง โดยมีระยะทางประมาณ 145 กิโลเมตร และแยกเข้าทางเลี้ยวเมืองฝางสู่ถนนแม่อาข-ท่าตอน ระยะทางประมาณ 20 กิโลเมตร จึงแยกเข้าหมู่บ้านสันป่าข่าระยะทางประมาณ 1.5 กิโลเมตร

- ลักษณะพื้นที่

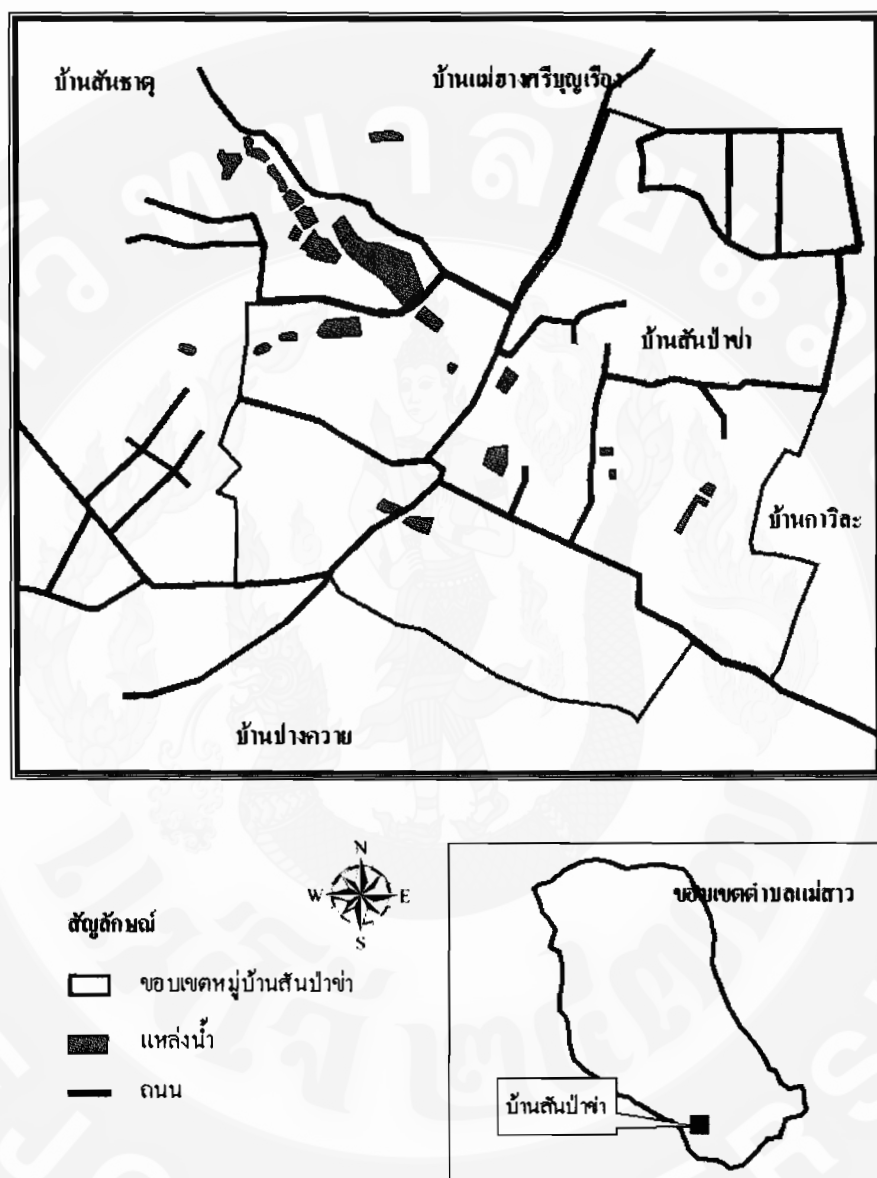
ลักษณะพื้นที่บ้านสันป่าข่าพบว่าอยู่สูงจากระดับน้ำทะเล ประมาณ 500 เมตร สภาพพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบ สลับกับคอกข้างเล็กน้อย บ้านสันป่าข่าเป็นพื้นที่ดินน้ำมีลำห้วยไหลผ่าน ไม่ว่าจะเป็นห้วยเพียงดิน ห้วยปุมูล ห้วยกาละ ซึ่งห้วยกาละเป็นห้วยใหญ่ที่สุด และจะพบได้ว่าถ้าปีไหนห้วยกาละมีน้ำ ปีนั้นจะมีน้ำตลอด แต่ถ้าปีไหนห้วยกาละไม่มีน้ำ ปีนั้นน้ำจะแล้ง ส่วนดินเป็นดินร่วนปนทราย จากสภาพพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ราบทำให้มีการทำนาเป็นส่วนมาก และมีการทำสวนส้มบริเวณเชิงคอก แต่เนื่องจากมีอาณาบริเวณใกล้ อำเภอฝาง และใกล้ถนนใหญ่มาก ทำให้มีการกระจายตัวของความเจริญเข้าสู่ชุมชนค่อนข้างมาก จึงมีลักษณะความเป็นอยู่ร่วมกันระหว่างชุมชนเมืองกับชนบท (urban-rural fringe) และได้รับอิทธิพลของกระบวนการเปลี่ยนแปลงไปสู่ความเป็นเมือง (urbanization) จึงส่งผลในลักษณะของการใช้ที่ดินแบบผสมผสานกันระหว่างการทำการเกษตร และโรงงานซึ่งในพื้นที่มีโรงสีข้าวที่เปิดรับซื้อข้าวจากเกษตรกรในพื้นที่ และบริเวณพื้นที่ใกล้เคียง

ภาพถ่ายดาวเทียมบริเวณหมู่บ้านสันป่าข่า
ตำบลแม่สาว อำเภอแม่เมาะ จังหวัดเชียงใหม่

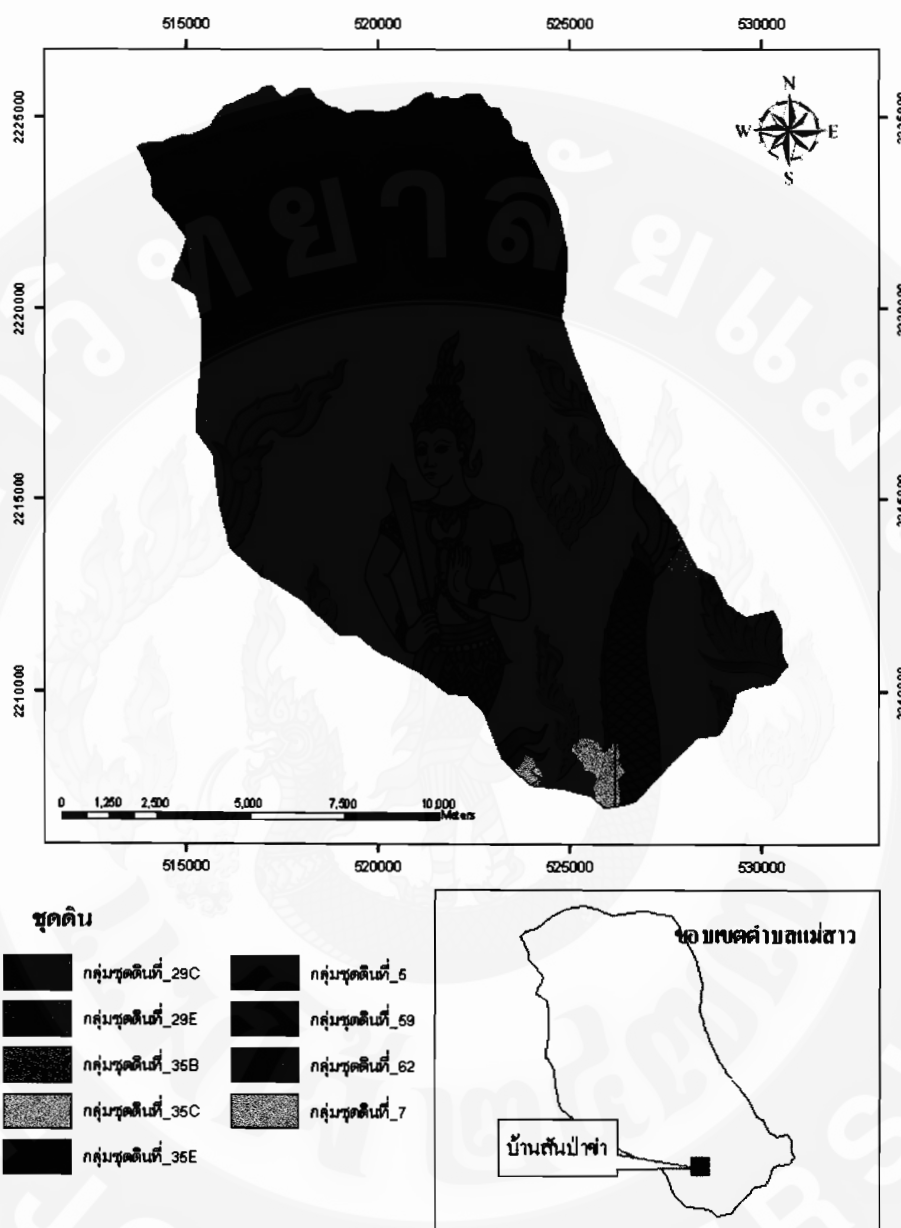
ภาพ 3 แผนที่บ้านสันป่าข่า

แผนผังหมู่บ้านสันป่าข่า ตำบลแม่สาว
อำเภอแม่เมาะ จังหวัดเชียงใหม่

ภาพ 4 แผนผังหมู่บ้านสันป่าข่า

แผนที่ชุดดินตำบลแม่สาว อำเภอแม่เมาะ จังหวัดเชียงใหม่

ภาพ 5 แผนที่ชุดดินตำบลแม่สาว

ลักษณะทางสาธารณูปโภค

บ้านสันป่าข่าเป็นหมู่บ้านที่มีคนเข้ามาอาศัยอยู่ประมาณ 100 กว่าปีแล้วแต่เพิ่งแยกตัวออกมาบริหารจัดการเองเมื่อปี พ.ศ. 2521 ส่งผลให้มีประชากรอาศัยอยู่ในจำนวนน้อยประมาณ 234 คน จาก 77 ครัวเรือน และเนื่องจากเป็นหมู่บ้านที่อยู่ใกล้ตัวอำเภอฝางจึงทำให้บ้านสันป่าข่าเป็นหมู่บ้านที่มีสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐานที่ค่อนข้างจะสมบูรณ์ ดังนี้

- แหล่งน้ำ

ในปัจจุบันบ้านสันป่าข่ามีการใช้น้ำจากแหล่งต่างๆ 3 แหล่ง คือ น้ำประปา น้ำบาดาล บ่อน้ำตื้น และลำห้วย โดยน้ำประปา เป็นประปาหมู่บ้าน ทางคณะกรรมการหมู่บ้านได้คิดค่าน้ำหน่วยละ 5 บาท มีจำนวนครัวเรือนที่ใช้ 92 ครัวเรือน ในส่วนของบ่อน้ำบาดาลมีการขุดบ่อน้ำบาดาลขึ้นซึ่งเป็นบ่อน้ำบาดาลส่วนตัว มีทั้งหมด 10 บ่อ และมีบ่อน้ำบาดาลสาธารณะ 1 บ่อ บ่อน้ำตื้นส่วนตัว 76 บ่อ ใช้งานได้ทั้งหมด และมีบ่อน้ำตื้นสาธารณะ 2 บ่อ มีแหล่งน้ำผิวดินที่มีคุณภาพเหมาะสมกับการบริโภค และอุปโภค น้ำเพื่อการเกษตรมีไม่เพียงพอตลอดปี ขึ้นอยู่กับห้วยกาสะลำห้วยกาสะมีน้ำปีนั้นจะมีน้ำในการทำเกษตรตลอดทั้งปี

- ไฟฟ้า

สาธารณูปโภคประเภทไฟฟ้าได้เริ่มเข้ามาในชุมชนครั้งแรก ประมาณ ปี พ.ศ. 2521 โดยมีหลังคาเรือนที่ได้ใช้ไฟฟ้า จำนวน 92 หลังคาเรือน ครอบครัวยุคใหม่มีเตอร์เป็นของตนเองประมาณ 85 หลังคาเรือน และไม่มีมิเตอร์เป็นของจำนวน 7 หลังคาเรือน

- การคมนาคม และการสื่อสาร

บ้านสันป่าข่าเป็นบ้านที่อยู่ใกล้ถนนใหญ่ ห่างจากถนนเส้นฝาง - ท่าตอน ประมาณ 1.5 กิโลเมตร เส้นทางหลักในเขตหมู่บ้านสามารถใช้การได้ตลอดทั้งปี ในบ้านสันป่าข่ามีโทรศัพท์ประจำบ้าน 72 ครัวเรือน และมีโทรศัพท์มือถือ 46 ครัวเรือน

- บริการสาธารณะในหมู่บ้าน

บ้านสันป่าข่า มีโรงเรียนภาคบังคับ 9 ปี ชื่อว่าโรงเรียนบ้านสันป่าข่า สำนักงานการประถมศึกษาอำเภอแม่อาว โดยได้ก่อตั้งโรงเรียนขึ้นเมื่อ ปี พ.ศ. 2520 ซึ่งเป็นโรงเรียนแห่งเดียวของชุมชนทำการสอนถึงชั้น ประถมศึกษาชั้นปีที่ 6 ในชุมชนมีศาลาประชาคม 1 แห่ง มีโทรศัพท์สาธารณะที่ใช้งานได้ มีลาน/สนามกีฬา

- สาธารณูปโภคอื่นๆ ในชุมชน

บ้านสันป่าข่ามีร้านค้าภายในชุมชนอยู่จำนวน 4 ร้าน มีการจัดการสภาพสิ่งแวดล้อมที่ดีไม่มีปัญหาเรื่องขยะมูลฝอย

ลักษณะทางการศึกษา

การศึกษาในชุมชนบ้านสันป่าข่า พบว่ามีโรงเรียนภาคบังคับ 9 ปี สอนตั้งแต่อนุบาลจนถึง ประถมศึกษาปีที่ 6 แต่ส่วนใหญ่นักเรียนเป็นชาวเขา และคนไทยใหญ่ ส่วนลูกหลานของบ้านสันป่าข่าจะถูกส่งออกไปเรียนที่โรงเรียนบ้านแม่ฮ้างมากกว่าเนื่องจากมีมาตรฐานในการเรียนการสอนที่ดีกว่า ดังนั้นในปัจจุบันชาวบ้านนิยมส่งบุตรหลานไปเรียนที่โรงเรียนในตัวจังหวัด สาเหตุก็คือ คนในชุมชนมีความเห็นว่าโรงเรียนบ้านสันป่าข่าไม่มีความพร้อมในการให้การศึกษาจึงส่งลูกหลานออกไปเรียนยังนอกชุมชนเพราะอยากให้บุตรหลานมีความรู้ทัดเทียมกับผู้อื่น สำหรับการเดินทางไปโรงเรียนนั้นมีการรับส่งนักเรียนจากชุมชนถึงตัวโรงเรียนในอำเภอใกล้เคียง ส่วนคนที่ส่งลูกหลานไปเรียนในตัวเมืองมักให้ลูกพักหอพักเนื่องจากมีระยะทางไกลมาก ส่งผลให้เกิดปัญหาในเรื่องค่าใช้จ่ายที่เพิ่มมากขึ้น จากการสำรวจพบว่าระดับการศึกษาของบ้านสันป่าข่ามี ดังนี้

ตาราง 2 ระดับการศึกษาของประชากร

ระดับการศึกษา	จำนวน	ร้อยละ
ไม่ได้เรียน	50	45.04
ประถมศึกษา	10	9.01
มัธยมศึกษา	19	17.12
อนุปริญญา	13	11.71
ปริญญาตรี	19	17.12
สูงกว่าปริญญาตรี	0	0

ตาราง 2 แสดงให้เห็นว่า ระดับการศึกษาของคนในบ้านสันป่าข่าส่วนใหญ่เป็นผู้ไม่รู้หนังสือถึง ร้อยละ 45.04 เนื่องจากเป็นพื้นที่ห่างไกลประกอบกับมีโรงเรียนอยู่เพียง 1 แห่ง อีกทั้งชาวบ้านมีฐานะยากจนทำให้ขาดโอกาสในการศึกษาทั้งตัวเองและบุตร หลาน แต่เห็นได้ว่าช่วงหลังผู้ปกครองให้ความสำคัญกับการศึกษาของบุตร หลานมีการส่งไปเรียนทำให้มีผู้จบปริญญาตรี

เพิ่มขึ้นถึง 19 คน คิดเป็นร้อยละ 17.12 แต่เนื่องด้วยทุนทรัพย์ที่มีอยู่อย่างจำกัดของผู้ปกครองทำให้ยังไม่มีผู้ที่จบสูงกว่าปริญญาตรีในพื้นที่บ้านสันป่าข่า

ดังนั้นการอบรมเลี้ยงดูบุตร หลาน จึงใช้ระบบผู้อาวุโส คือ ผู้สูงอายุในหมู่บ้าน เปรียบเสมือนปู่ย่า ตายาย สามารถอบรมว่ากล่าวตักเตือนลูกหลานได้เสมอ เพราะมีความเกี่ยวพันเป็นญาติกันอยู่แล้ว ซึ่งในปัจจุบันชาวบ้านสันป่าข่าก็ยังคงใช้ระบบนี้ในการดูแลบุตรหลานเช่นเดิม

ลักษณะทางเศรษฐกิจ

ในสมัยอดีตบรรพบุรุษของบ้านสันป่าข่า ได้เข้ามาสร้างบ้านเรือนเนื่องจากบริเวณนี้เป็นพื้นที่ราบลุ่มเหมาะสมแก่การประกอบอาชีพด้านการเกษตรโดยเฉพาะอย่างยิ่งการทำนา เนื่องจากเป็นบริเวณที่มีลำห้วย และลำน้ำไหลผ่าน สามารถจับสัตว์น้ำได้บ้าง อาชีพหลักในสมัยก่อน คือ อาชีพเกษตรกรรม หรืออาชีพทำนา ซึ่งเป็นอาชีพที่ประกอบกันเกือบทุกหลังคาเรือน การทำนาในสมัยนั้นต้องพึ่งพิงธรรมชาติ ใช้น้ำจากแหล่งธรรมชาติ คือ น้ำฝน และน้ำจากลำห้วย การทำนาในสมัยก่อนไม่ใช้เครื่องจักรกลที่ทันสมัย การทำนาเป็นลักษณะนาปี ทำปีละครั้ง ซึ่งมักจะเริ่มในช่วงต้นฤดูฝน ใช้แรงงานสัตว์ประเภทวัว ควาย ในการไถนา รวมทั้งใช้แรงงานทั้งคน และสัตว์ในการนวดข้าวหลังจากการเก็บเกี่ยว ชาวบ้านในชุมชนจะลงขันเอาแรงซึ่งกันและกัน ช่วยเหลือกันในลักษณะของการลงแขก การทำงานในลักษณะนี้จะไม่มีการจ่ายเงินตราเข้ามาเกี่ยวข้อง จะมีแต่น้ำใจความสามัคคี และความเป็นญาติพี่น้องกัน ข้าวที่ได้จากการเก็บเกี่ยวในแต่ละปีชาวบ้านจะเก็บไว้บริโภคในปริมาณที่พอเพียง ส่วนที่เหลือจากการบริโภคจึงนำไปขาย หรือแลกเปลี่ยนสินค้าพืชผัก หมู เนื้อ น้ำปลาเกลือ มันเทศ กะปิ น้ำตาล ของที่ชาวบ้านไม่สามารถผลิตได้เอง นอกจากการทำนาแล้ว ชาวบ้านบางส่วนมีการเลี้ยงสัตว์ ปลา ไก่ เป็ด ไว้เพื่อบริโภคเอง ส่วนวัว ควาย เลี้ยงไว้เพื่อใช้แรงงานเท่านั้น จะเห็นได้ว่าเศรษฐกิจของชุมชนสันป่าข่าในอดีตเป็นเศรษฐกิจแบบพอเพียงสามารถดำรงชีวิตด้วยการพึ่งตนเอง มีการใช้ทุนความรู้เดิมจากที่ได้เรียนมาจากผู้เฒ่าผู้แก่ และจากประสบการณ์ของตนเอง ยังจะเห็นได้ถึงคุณธรรมที่เกิดขึ้นมีการแบ่งปันพืชพันธุ์ธัญญาหารแก่กัน แต่ในปัจจุบันสภาพทางเศรษฐกิจได้เปลี่ยนแปลงไปจากอดีตที่เคยเป็นมา เนื่องจากการกระจายการถือครองกรรมสิทธิ์ในที่ดินทำกินในชุมชน ซึ่งอาจมีการแบ่งทรัพย์สินที่ดินให้กับบุตรในแต่ละครัวเรือน ซึ่งถ้ามีจำนวนบุตรหลายคนที่ดินก็จะถูกแบ่งเฉลี่ยเป็นจำนวนมากขึ้น โดยเฉพาะในสมัยก่อนมักมีลักษณะครอบครัวใหญ่อยู่รวมกันครอบครัวละไม่ต่ำกว่า 8-9 คน จึงทำให้การถือครองที่ดินในชุมชนได้แบ่งกรรมสิทธิ์ออกเป็นหลายเจ้าของ เป็นผลให้มีการขายต่อพื้นที่ดินให้กับบุคคลภายนอกชุมชนได้กรรมสิทธิ์เพื่อครอบครองที่ดิน ประกอบกับปัจจุบันนายทุนที่แสวงหาผลประโยชน์ก็มีมาก และได้เข้าไปกว้านซื้อที่ดินของเกษตรกรในพื้นที่ ทำให้เกิด

ปัญหาในเรื่องขาดที่ดินทำกินขึ้น ชาวบ้านหลายคนขายที่นาจนไม่มีที่ทำกินเป็นของตนเองต้องเช่าที่นาในการทำนา นายทุนบางรายได้เข้าไปทำสวนส้มบริเวณคันน้ำ เกิดปัญหาน้ำเสียตามมา ชาวบ้านที่ไม่มีที่ดินทำกินเป็นของตนเองก็รับจ้างทำสวนส้ม บ้างก็ออกไปรับจ้างที่อื่น อีกทั้งชุมชนมีลักษณะเป็นชุมชนเปิดจึงรับเอาความเจริญ หรือเศรษฐกิจแบบสังคมเมืองเข้ามาภายในชุมชนอย่างไม่อาจหลีกเลี่ยงได้

ในขณะเดียวกัน จากการขายกรรมสิทธิ์ในพื้นที่ถือครองที่ดิน ได้ส่งผลกระทบต่อสภาพทางเศรษฐกิจของชุมชนโดยตรง กล่าวคือเป็นผลให้มีผู้ประกอบการอาชีพทำนา หรือการเกษตรลดลงจากเดิมที่เคยทำกันเป็นอาชีพหลัก ชาวบ้านต้องหันมาประกอบอาชีพอื่นทดแทน เพราะอาชีพเดิมทำได้น้อยลงไม่เหมือนเช่นในอดีต ดังจะเห็นได้จากการประกอบอาชีพรับจ้างต่างๆ รับราชการ ลูกจ้างหน่วยงานราชการ พนักงานรัฐวิสาหกิจ ธุรกิจส่วนตัว และว่างงาน ส่วนที่ยังมีอาชีพทางการเกษตรก็ประสบปัญหาขาดทุนเนื่องจากส่วนใหญ่เป็นการปลูกพืชเชิงเดี่ยวขาดภูมิคุ้มกันที่ดีในการประกอบอาชีพ

กลุ่มอาชีพที่แสดงให้เห็นว่ามีกิจกรรมทางเศรษฐกิจแบบพอเพียงอย่างเด่นชัด

1. การทำสวนผลไม้

เกษตรกรบางส่วนที่บ้านสันป่าข่าประกอบอาชีพ และมีรายได้จากการทำสวนผลไม้ ผลจากการศึกษาพบว่าในชุมชนบ้านสันป่าข่ามีการปลูกไม้ผลเศรษฐกิจ ประเภท ส้ม เป็นส่วนมาก นอกจากนั้นเป็นการปลูกพืชแซมในพื้นที่มีพืชผลไม้ผสมผสานกัน มีการปลูกพืชสวนครัวไว้กินเองด้วย

ข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่าง ชาวสวนผลไม้ส่วนใหญ่มีที่ดินในการทำสวนผลไม้โดยประมาณครอบครัวละ 5-15 ไร่ การผลิตมีค่าใช้จ่ายที่สิ้นเปลือง ซึ่งเป็นค่า ปุ๋ย ค่ายาฆ่าแมลง ค่าไฟฟ้า ค่าน้ำมันเชื้อเพลิง เป็นต้น แรงงานที่ใช้ในส่วนส่วนใหญ่เป็นแรงงานของตนเอง และมีการจ้างแรงงานบ้างหากถึงช่วงที่เร่งรีบในการเก็บเกี่ยวผลผลิต แต่ส่วนใหญ่ก็เป็นแรงงานจากในหมู่บ้าน ในอัตราประมาณ 100-150 บาทต่อวัน สำหรับแหล่งน้ำที่ใช้นั้นส่วนใหญ่มีการขุดบ่อน้ำไว้ใช้เป็นของตนเอง ซึ่งบ่อที่ขุดมีความลึก ประมาณ 3-5 เมตร เวลานำน้ำมาใช้ ต้องใช้เครื่องปั้มน้ำและต่อท่อสายยางเข้าสู่สปริงเกอร์ ส่วนใหญ่ใช้เป็นกิ่งตอน เครื่องมือหรืออุปกรณ์ที่ใช้ในการทำสวน ประเภทกระบุง ตะกร้า สามารถสานเองได้ โดยหาไม้ไผ่มาสานเอง ส่วนพวกจอบ เสียมนั้นต้องซื้อจากร้านค้า ยกเว้นด้ามที่เป็นไม้ก็ทำเอง ความรู้ต่างๆ ในการทำสวนนั้น ส่วนใหญ่เรียนรู้กันเอง และจากประสบการณ์ จากการศึกษาดูงาน และนำกลับมาใช้กับสวนของตนเองบ้าง เช่น ในเรื่องของ การใช้สารจุลินทรีย์ ซึ่งในตอนนี้อยู่ประมาณร้อยละ 40 ของชาวสวน เริ่มหันมาใช้วิธีนี้กัน

บ้างแล้ว เมื่อเห็นผลดี มีคนสนใจ และหันมาทำตามแบบอย่าง รวมทั้งในขณะนี้ชาวสวนก็เริ่มหันกลับมาใช้ปุ๋ยคอกกันมากขึ้น แต่ยังคงมีการใช้ปุ๋ยเคมีอยู่บ้าง เพราะมีความจำเป็นในการที่ต้องเพิ่มปริมาณผลผลิตรวมถึงยังคงมีการใช้สารเคมีในการปราบศัตรูพืช แม้ว่าชาวสวนส่วนใหญ่จะตระหนักถึงอันตรายที่เกิดกับตัวเอง และผู้บริโภค แต่มีความจำเป็นที่ยังคงต้องใช้อยู่ แต่ก็ยังมีความพยายามที่จะนำสมุนไพรมาปลูกไล่แมลงบ้าง เช่น ตะไคร้หอม สะเดา เป็นต้น ส่วนในเรื่องของการใช้สารเคมีฆ่าแมลงชาวสวนผลไม้พอมีความรู้ที่ใช้ในปริมาณที่ไม่เป็นอันตราย รวมถึงการเก็บเกี่ยวผลผลิตในระยะเวลาที่ไม่มีสารเคมีตกค้างด้วย ภูมิปัญญาของชาวสวนที่เห็นได้ชัดเจนอีกอย่างหนึ่งคือ การใช้น้ำหมักจากพืชสมุนไพรที่ให้สารในการไล่แมลงไล่พวกแล้วนำไปแขวนตามต้นไม้เพื่อไล่แมลง ทำให้แมลงไม่มารบกวน และยังไม่มีการพืชรบกวนอีกด้วย นอกจากนี้ยังนิยมปลูกพืชผักสวนครัวไว้บริโภคด้วย เช่น พริก ตะไคร้ โหระพา กระเทียม กลั้ว เป็นต้น ซึ่งนอกจากมีเหลือเฟือพอกับการบริโภคในครอบครัวแล้ว ยังแบ่งปันให้เพื่อนบ้านอีกด้วย

ลักษณะการขายผลผลิตในชุมชนบ้านสันป่าข่า จะมีหลายลักษณะดังนี้ แบบแรก คือ มีพ่อค้าคนกลางเข้ามารับซื้อผลผลิตถึงในสวน โดยวิธีที่ชาวสวนเรียกว่า “เหมา” เป็นการรับซื้อผลไม้หมดทั้งสวน ซึ่งส่วนใหญ่แล้วคนซื้อเป็นคนจัดการเก็บเกี่ยวผลผลิตเอง แบบที่สอง ชาวสวนเก็บผลผลิตเองแล้วนำไปขายให้พ่อค้าคนกลางที่มารับซื้อที่ตลาด หรือตามแหล่งที่มีรถจอดรอรับซื้อเป็นแห่งๆ และแบบที่สาม คือจัดผลไม้ใส่กล่องสี่เหลี่ยมผืนผ้า แล้วนำไปส่งขายวิธีนี้ต้องทำการคัดเกรดที่ดี แต่ผลกำไรตอบแทนทางราคาจะสูงตามไปด้วย

ในการต่อรองราคา ผู้ซื้อที่มีอำนาจในการต่อรองสูงกว่าชาวสวน โดยที่ชาวสวนอาจต่อรองราคาได้บ้าง ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับผลผลิตที่ออกสู่ตลาดมีช่วงใด ถ้าเป็นช่วงต้นฤดู และช่วงปลายฤดู ชาวสวนสามารถขายผลไม้ได้ราคาดี แต่ถ้าเป็นช่วงที่ผลผลิตออกสู่ตลาดในปริมาณมาก ชาวสวนจะถูกกดราคาให้ต่ำลงมาก ซึ่งชาวสวนจำเป็นต้องขาย เนื่องจากสินค้าทางการเกษตรนั้นมีระยะเวลาในการเก็บรักษาได้ไม่นาน

2. การทำนา

การทำนาเป็นวิถีเดิมของคนในชุมชนบ้านสันป่าข่ามีการทำนามากันตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษ ใช้แรงงานจากคนในชุมชนด้วยการลงแขก เอาแรง หรือเอามือกัน ซึ่งก็แสดงให้เห็นถึงความสามัคคีของคนในชุมชน การทำนาของชุมชนบ้านสันป่าข่าส่วนใหญ่เป็นการทำนาตามฤดูกาล “นาปี” ทำกันช่วงหน้าฝนเก็บผลผลิตปีละครั้งเนื่องจากลำห้วยที่ไหลผ่านน้ำไม่พอในการทำนาปรังหรือทำนาออกฤดูกาล ดังนั้นรายได้ที่ได้รับ จึงไม่แน่นอนขึ้นอยู่กับฤดูกาลที่ผลผลิตออกให้เก็บเกี่ยวได้ และผลผลิตที่มีในปีนั้นๆ

ในกระบวนการทำนํานั้นมีค่าใช้จ่าย คือ ค่าปุ๋ย ค่ายาฆ่าแมลง ค่าไฟฟ้า ค่าน้ำมัน เชื้อเพลิง เป็นต้น แรงงานเป็นแรงงานภายในครอบครัว และคนในชุมชน การนำน้ำเข้านาต้องใช้ เครื่องปั้มน้ำ และต่อสายเข้านา ทำการดูคูนน้ำจากลำห้วย

ลักษณะการขายผลผลิตบ้านสันป่าข่า และบริเวณใกล้เคียงมีการทำนากันเยอะมาก มี โรงสีข้าวอยู่หลายแห่งทำให้เกษตรกรนำข้าวที่ได้ไปขายยังโรงสีข้าวได้เลย ประหยัดระยะเวลา และ ค่าใช้จ่ายในการเดินทาง

ข้าวที่ผลิตได้เกษตรกรแบ่งออกเป็นส่วนๆ ส่วนแรกไว้กินเอง ส่วนที่สองไว้ขาย ส่วนที่สามไว้ทำเมล็ดพันธุ์ มีการแจกจ่าย และแลกเปลี่ยนอาหารอย่างอื่นภายในท้องถิ่น

3. การเลี้ยงสัตว์

ในชุมชนบ้านสันป่าข่านอกจากจะปลูกพืชผักทางการเกษตรแล้วยังมีการเลี้ยงสัตว์ ด้วย ส่วนใหญ่สัตว์ที่เลี้ยง คือ วัว ไก่ เป็นต้น การเลี้ยงสัตว์ในชุมชนบ้านสันป่าข่าส่วนใหญ่จะเลี้ยง วัว ปล่อยตามทุ่งหญ้า และทุ่งนาซึ่งหลังจากเกี่ยวข้าวเสร็จ เกษตรกรจะนำฟางเข้ามาใช้จุดไฟรมควัน ไล่แมลงให้วัว

ลักษณะการขายผลผลิตจะมีพ่อค้าเข้ามาติดต่อซื้อวัวเป็นประจำอยู่แล้วถึงเวลาในการเลี้ยงขึ้นอยู่กับพ่อค้า แต่ส่วนใหญ่จะเลี้ยงอยู่ประมาณ 7-8 เดือนก็สามารถขายได้

การเลี้ยงไก่ในชุมชนส่วนใหญ่เลี้ยงไว้เพื่อบริโภคกันเอง จากการสำรวจมีเกษตรกรที่เลี้ยงปลาเพียง 2 ราย ซึ่งเลี้ยงไว้เพื่อบริโภคเอง และขาย การขายปลามีพ่อค้ามาติดต่อรับซื้อถึงบ่อ

4. รับจ้าง

อาชีพรับจ้างที่พบในชุมชนนี้ ส่วนใหญ่เป็นการรับจ้างทำสวน ทำไร่เป็นส่วนใหญ่ ซึ่งค่อนข้างเป็นงานประจำ มีการรับจ้างเป็นช่วงไม้ รับเหมาก่อสร้าง อาคาร บ้านเรือน ในส่วนของการจ้างงานในภาคของการเกษตร ลูกจ้างที่ทำสวน ได้รับหน้าที่ดูแลไม่ให้หญ้าขึ้นรก ใส่ปุ๋ย พ่นยา ฆ่าแมลง เงินตอบแทนที่ได้รับขึ้นกับสภาพการจ้าง มีทั้งการจ้างงานเป็นเดือน กับการจ้างรายวัน วันละ 100-150 บาทต่อวัน

5. ร้านขายของชำในชุมชน

บ้านสันป่าข่ามีร้านขายของชำมีทั้งหมด 4 ร้าน สินค้าที่ขายส่วนใหญ่คล้ายคลึงกัน มี ลักษณะเป็นร้านขายสินค้าที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิต ประกอบไปด้วย เครื่องอุปโภค บริโภค ประจำวัน เช่น สนุ่ ยาเสพติด แป้ง แชมพู น้ำมัน น้ำตาล ผงซักฟอก นมข้นหวาน โอวัลติน กาแฟ

น้ำอืดลม ขนมะขบเคี้ยว ฯลฯ รวมถึงอาหารสด เนื้อหมู วัว ไก่ ปลา พืชผัก เช่น แตงกวา ผักคะน้า ผักบุ้ง กะหล่ำปลี ผักกาดขาว ต้นหอม ผักชี พริกขี้หนู มะนาว ใบโหระพา กระเพรา ถั่วฝักยาว ฯลฯ ร้านขายของชำเหล่านี้เกิดขึ้นเนื่องมาจากเศรษฐกิจภายในชุมชนที่เปลี่ยนแปลงไป ทำให้ชาวบ้านจำนวนหนึ่งจำเป็นต้องประกอบอาชีพค้าขายในหมู่บ้าน โดยนำสินค้าจากภายนอกมาขายในหมู่บ้าน และยังนำสินค้าที่ผลิตได้เองจากเกษตรกรรมบางรายในชุมชนมาวางขายในชุมชน อีกทั้งยังนำผลิตผลทางการเกษตรบางอย่างออกขายนอกชุมชนด้วย

การกำหนดราคาสินค้า เจ้าของร้านเป็นผู้กำหนดราคา โดยที่สินค้าอุปโภค บริโภคมีราคาแพงกว่าท้องตลาด ประมาณ 1-2 บาท เช่น น้ำมันพืช น้ำตาลทราย แต่สินค้าจำพวกขนมขบเคี้ยวมีราคาเท่ากับท้องตลาด เนื่องจากมีราคาติดไว้ที่หน้าซองแล้ว ทำให้ได้กำไรเฉลี่ยประมาณ 50 สตางค์ ถึง 1 บาท จากการซื้อในปริมาณที่มากมาขายจึงได้ราคาทุน ราคาของสินค้า เมื่อเทียบกันระหว่างร้านค้าต่างๆ ที่มีอยู่ในชุมชน พบว่ามีราคาไม่แตกต่างกันมากนัก

ส่วนใหญ่เจ้าของร้านค้าไม่ค่อยมีการวางแผนการใช้จ่ายเงินเท่าไรนัก เนื่องจากเป็นร้านค้าที่ต้องมีการจ่ายซื้อของเข้ามาในร้านทุกวัน ดังนั้นจึงมีลักษณะเป็นเงินหมุน ไม่มีการจดบัญชีทำให้ไม่สามารถกำหนดค่าใช้จ่ายจริงได้ ซึ่งค่าใช้จ่ายส่วนใหญ่ในครอบครัวมักหมดไปกับ การซื้อสินค้ามาขายในร้าน

จากการสำรวจถึงการประกอบอาชีพของบ้านสันป่าข่า พบว่า ชาวบ้านประกอบอาชีพกันหลากหลายไม่ว่าจะเป็นอาชีพทางการเกษตรหรือนอกภาคการเกษตร ดังนี้

ตาราง 3 การประกอบอาชีพของคนในชุมชน

ลำดับ	ที่มาของรายได้	ร้อยละ
1	ทำนา	40
2	ทำไร่	10
3	เลี้ยงสัตว์	15
4	ทำสวน	10
5	ประมง	5
6	รับจ้าง	15
7	อื่นๆ	5

เมื่อผู้วิจัยทำการศึกษาต่อไปในเชิงลึกถึงการประกอบอาชีพของชาวบ้านในชุมชนบ้านสันป่าข่า พบว่า จากสภาพพื้นที่ของชุมชนที่มีความอุดมสมบูรณ์ทั้งทรัพยากรดิน น้ำ และป่าไม้ ประกอบกับประสบการณ์ และทักษะในการประกอบอาชีพเกษตรกรรมมาหลายชั่วคนมีมาแต่บรรพบุรุษ รวมถึงการสืบทอดวัฒนธรรมของชุมชนในการทำการเกษตร ทำให้บ้านสันป่าข่าสามารถสร้างผลผลิตทางการเกษตรที่นอกเหนือจากข้าว เช่น การทำสวนผลไม้ การปลูกพืชผักสวนครัว และการเลี้ยงสัตว์ จากการศึกษามีข้อสังเกตประการหนึ่งว่า การทำเกษตรกรรมในลักษณะการปลูกพืชมักเป็นการทำเพื่อหวังในการนำผลผลิตที่ได้มาบริโภคกันภายในครัวเรือน หากถ้ามีปริมาณผลผลิตมากเกินไปเกินความต้องการในครัวเรือนก็จะนำผลผลิตที่เหลือเหล่านั้นไปแจกจ่าย และทำการแปรรูป หรือทำการถนอมอาหารเพื่อเก็บไว้บริโภคให้ได้นาน และที่สำคัญต้องใช้ประโยชน์อย่างคุ้มค่า อีกทั้งยังเป็นการเพิ่มมูลค่าของผลผลิตเหล่านั้นด้วย เช่น พริกชี้หนู พริกชี้ฟ้า ก็จะนำไปแปรรูปเป็นพริกแห้ง หรือนำมาคั่ว ส่วนเรื่องของการทำเกษตรกรรมในลักษณะของการเลี้ยงสัตว์ มักเป็นการทำเพื่อหวังผลประโยชน์ในเชิงเศรษฐกิจ คือ เป็นเครื่องมือในการทำการเกษตร เช่น ปลูกข้าว โดยใช้แรงงานจากวัว ควาย นอกจากนี้ยังเลี้ยงวัว ควาย หมู ไก่ เพื่อขาย และจำหน่ายแก่ผู้ที่สนใจก่อให้เกิดรายได้ช่องทางหนึ่ง

จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่า ถึงแม้มีกระแสจากภายนอกชุมชนเข้ามามีบทบาท หรือกำหนดอาชีพใหม่ภายในชุมชน แต่ชาวบ้านส่วนหนึ่งในชุมชนก็ยังคงสืบทอดอาชีพเกษตรกรรมจากบรรพบุรุษเอาไว้ แต่รูปแบบในการประกอบอาชีพเกษตรกรรมอาจเปลี่ยนแปลงไป กล่าวคือ จากเดิมผลิตเพื่อยังชีพก็เปลี่ยนแปลงมาผลิตเพื่อค้าขาย และเพื่อความอยู่รอดตามกระแสเศรษฐกิจภายนอก การเกษตรในสมัยก่อนใช้แรงงานจากสัตว์ ก็เปลี่ยนมาเป็นการใช้เครื่องจักรกลเพื่อเพิ่มปริมาณผลผลิตให้มากขึ้น นอกจากนี้ชาวบ้านบางรายยังมีการประกอบอาชีพเสริมได้แก่ การเลี้ยงวัว ไก่ ปลา ดังที่กล่าวมาแล้ว นอกจากนี้เราจะเห็นว่าเกษตรกรมีการขยายกำลังการผลิตที่มากเกินไป กำลังของตน มีการกู้ยืมเงินเพื่อนำมาลงทุนโดยขาดภูมิคุ้มกันที่ดีไม่มีการเตรียมพร้อมรับความเสี่ยงที่จะเกิดขึ้นจากการทำเกษตรเชิงเดี่ยว ส่งผลให้เกิดสถานะหนี้สิน จากที่ทำการสำรวจพบว่าเกษตรกรแต่ละครัวเรือนมีหนี้สินเฉลี่ยครัวเรือนละ 200,000 บาท โดยเป็นการกู้เงินจากธนาคารเพื่อการเกษตร และสหกรณ์การเกษตร (ธกส.) เงินจากกองทุน กขคจ. และเงินจากกองทุนหมู่บ้านละล้น ซึ่งปัญหาเหล่านี้เป็นปัญหาที่เกิดขึ้นกับคนเกือบทั้งชุมชนจากสถานะเศรษฐกิจแบบพอเพียงไม่มีหนี้สินในอดีตสู่สถานะการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปในปัจจุบัน การส่งเสริมให้แปลงสินทรัพย์เป็นทุนก่อให้เกิดกระแสไปทั่วประเทศไม่เว้นแม้แต่ชุมชนบ้านสันป่าข่า ส่งผลทำให้ชุมชนที่ไม่เคยมีหนี้สินมีชีวิตแบบพอเพียง กลับกลายเป็นชุมชนที่มีหนี้สินประชาชนเกิดสถานะเครียดขึ้น อีกทั้งสถานะหนี้สินที่เกิดขึ้นได้รับการบอกเล่าว่าบางรายกู้เงินมาแต่ไม่ได้นำเงินที่ได้ไปลงทุนเพื่อให้เกิด

กำไร และนำกลับมาชำระหนี้ แต่หลายรายกลับนำเงินไปใช้ในการซื้อของเพื่อนำมาตอบสนองความต้องการทางกายและจิตใจ เป็นสินค้าฟุ่มเฟือยไม่ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อตนเอง และครอบครัวเลย

จะเห็นได้ว่าสภาพเศรษฐกิจของชุมชนบ้านสันป่าข่าในสมัยก่อนมีสภาพความเป็นอยู่ในลักษณะของเศรษฐกิจพอเพียง มีการแลกเปลี่ยนสินค้าภายในครัวเรือน และภายในชุมชน แต่เมื่อเกิดสภาวะเศรษฐกิจที่เปลี่ยนแปลงไปซึ่งเป็นผลกระทบที่เกิดขึ้นมาจากภายนอก ไม่ว่าจะเป็นนโยบายของภาครัฐ หรือกลุ่มคนที่มีอิทธิพลต่างๆ ส่งผลกระทบต่อระบบเศรษฐกิจภายในชุมชนให้เกิดการเปลี่ยนแปลงโดยขาดการมีเหตุมีผล หรืออาจกล่าวได้ว่าผลกระทบจากภายนอกส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของเศรษฐกิจภายในชุมชนเป็นเศรษฐกิจเพื่อการค้าขายไม่มีความพอประมาณและขาดความรู้ ส่งผลให้ผู้คนในชุมชนเห็นความสำคัญของมูลค่า มากกว่าความสำคัญของคุณค่าส่งผลต่อลักษณะนิสัยที่เปลี่ยนไปของคนในชุมชนด้วย กล่าวคือ มีลักษณะต่างคนต่างทำ ให้ความสำคัญกับกิจกรรมในชุมชนน้อยลง ทำให้เกิดความห่างเหินกันของคนในชุมชนมากขึ้นคุณธรรมที่มีอยู่เริ่มลดน้อยลง เนื่องจากต้องการที่จะให้ผลผลิตของตัวเองดีมากกว่า และดีกว่าเพื่อสร้างฐานะของตนเองให้สูงกว่าของคนอื่นๆ ในชุมชน นำไปสู่การขยายกำลังการผลิตที่มากเกินไปกำลังของตนโดยปราศจากความพอประมาณและภูมิคุ้มกันที่ดี จะเห็นได้จากการเป็นหนี้สินของเกษตรกรในชุมชนบ้านสันป่าข่า สิ่งเหล่านี้เป็นปัญหาที่น่าเป็นห่วง และน่าจะได้รับแก้ไขอย่างเร่งด่วน

ลักษณะทางสังคม

สำหรับในอดีตชุมชนบ้านสันป่าข่ามีการอยู่รวมกันเป็นชุมชนเล็กๆ ข้อมต้องมีการควบคุมดูแลความเรียบร้อยในชุมชนของตน ซึ่งมีผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้นำ จากคำบอกเล่าของผู้ใหญ่บ้านนายประพันธ์ ทองฟู ทราบว่าสังคมของบ้านสันป่าข่าแต่เดิมมีการอยู่กันเป็นครอบครัวใหญ่ แต่ต่อมาเราจะเห็นได้ว่าการขยายจำนวนครัวเรือนมากกว่าจำนวนประชากร แสดงให้เห็นได้ว่าครอบครัวมีขนาดเล็กลง และมีการจากถิ่นฐานเข้าสู่เมือง เพื่อแสวงหาความรู้และทำงาน ในอดีตสังคมของชาวสันป่าข่ามีวิถีชีวิตที่เรียบง่ายอาศัยธรรมชาติ มีการเก็บของป่า ปลูกพืชเลี้ยงสัตว์ ยึดหลักการอยู่ร่วมกับธรรมชาติมีการสร้างความสมดุลย์ในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ อีกทั้งยังถือได้ว่าเป็นสังคมเกษตรกรรมมีอาชีพทำนา โดยอาศัยน้ำฝน ทำนาปีละครั้งใช้แรงงานจากสัตว์ประเภทควายเป็นหลัก ลักษณะการทำนามักจะเป็นนาหว่านเป็นส่วนใหญ่ การทำนาสมัยก่อนนอกจากจะมีการทำด้วยกำลังแรงงานของตนเองแล้วยังมีการเอาแรงกัน กล่าวคือในช่วงหน้าหว่านข้าว และช่วงของการเก็บเกี่ยวข้าวจะเกิดพลังแห่งความรัก และสามัคคี ชาวบ้านจะมาเอาแรงงานกันในลักษณะของการลงแขก ทุกคนมาช่วยกันด้วยกำลังแรงใจกันอย่างเต็มที่ ลงแรงกันที่ละแปลงไล่กันไป เมื่อ

คนนี้เสร็จก็ไปต่อของคน โน้นต่อกันไปเรื่อยๆ โดยไม่คิดว่าของตัวเองมีน้อยกว่า หรือมากกว่าของคนอื่น ไม่คิดเรื่องการได้เปรียบเสียเปรียบแต่อย่างใด การลงแขกนี้เป็น การทำงานด้วยความผูกพันกันของคนในสังคม เมื่อทำงานเสร็จก็จะมีการทำอาหารเลี้ยงกันหลังจากทำงานกันด้วยความเห็นเหนื่อย ทำให้เกิดความสามัคคีกันในชุมชน

การตั้งบ้านเรือนแต่อดีตของชุมชนบ้านสันป่าข่าจะตั้งอยู่ใกล้กับลำน้ำ ห้วยต่างๆ และมีการเลือกพื้นที่ ที่มีลักษณะเป็นพื้นที่ราบเพื่อให้สะดวกต่อการทำการเกษตร มีการปลูกสร้างบ้านเรือนรวมกันเป็นกลุ่ม อยู่ห่างกันพอสมควร เนื่องจากที่ดินส่วนอื่นไว้เป็นที่ทำกิน มีการสร้างบ้านเรือนในลักษณะเครือญาติตนเอง ทำให้สังคมมีลักษณะเป็นแบบเครือญาติ

แต่ในปัจจุบัน สภาพทางสังคมของชุมชนบ้านสันป่าข่าได้เปลี่ยนแปลงไปจากอดีตอันเป็นผลเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากความเจริญ และเทคโนโลยีที่ก้าวหน้า รวมทั้งการแพร่กระจายแนวคิดของความเป็นเมือง และความทันสมัยผ่านสื่อต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นรายการทางวิทยุ และโทรทัศน์ ตลอดจนแนวโน้มนโยบายในการพัฒนาประเทศ และอื่นๆ ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในหลายๆ ด้าน แต่ทั้งนี้การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวก็ยังคงอยู่ภายใต้กรอบของวัฒนธรรมท้องถิ่นของชุมชน แต่บ้านสันป่าข่าตั้งอยู่ไม่ไกลจากตัวอำเภอฝาง จึงมีลักษณะชุมชนที่มีการผสมผสานระหว่างชุมชนเมืองกับสังคมชนบท คือ ชุมชนมีความเป็นอยู่อย่างเรียบง่าย อาศัย และพึ่งพาธรรมชาติ ถึงแม้ว่าอาจจะไม่มากมายเหมือนเมื่อก่อน แต่ความเป็นอยู่ในปัจจุบันก็มีความสะดวกสบายมากขึ้นกว่าเดิมถึงแม้จะมีความเจริญ และเทคโนโลยีต่างๆ เข้ามามีบทบาทในวิถีชีวิตประจำวันมากขึ้น ก็มีได้ทำให้มีความแตกต่างกันในด้านฐานะความเป็นอยู่เท่าใดนักยังคงมีสภาพความเป็นอยู่ที่ใกล้เคียงกัน โดยมีความเป็นอยู่แบบ พอมีพอกิน พอใช้ไม่ขัดสน มีการปลูกพืชผักสวนครัวและข้าวไว้กินเอง บางบ้านเลี้ยงไก่ เลี้ยงปลาไว้กินเองในครัวเรือน

จากการศึกษาเราจะเห็นได้ว่า การที่ชุมชนอยู่ใกล้เขตเมืองจึงทำให้ความสัมพันธ์ และวิถีชีวิตของคนในชุมชนก็เริ่มเปลี่ยนแปลงไป ซึ่งอาจเป็นผลเนื่องจากเรื่องอำนาจความสะดวก และเทคโนโลยีต่างๆ ที่มีมากขึ้น สิ่งเหล่านี้เป็นตัวที่ทำให้วิถีชีวิตเปลี่ยนไปไม่มีเวลาพบปะพูดคุยกันดังเช่นเมื่อก่อน แต่เรายังเห็นว่าคนในชุมชนยังมีความสนใจเกี่ยวกับกิจกรรมของชุมชนอยู่จากการสังเกตว่าหากชุมชนมีกิจกรรมอะไรที่ต้องการความร่วมมือ เช่น การเรียกประชุมวางแผนชุมชนในการพัฒนา ชาวบ้านส่วนใหญ่จะให้ความร่วมมือในการร่วมประชุม หรือจะเป็นกิจกรรมอื่นๆ มีการจัดการแข่งขันกีฬาเพื่อเพิ่มความสามัคคีของคนในชุมชนคนส่วนใหญ่ก็ให้ความร่วมมือทำกิจกรรมด้วยความเต็มใจ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าชาวบ้านในชุมชนยังมีความสามัคคี หรือมีความผูกพันกันอยู่เหมือนแต่ก่อน แต่อาจจะไม่เหมือนในอดีตมากนักเนื่องด้วยภาระหน้าที่ที่มีมากขึ้นกว่า

แต่ก่อน แต่ลักษณะของสังคมที่นี้ก็ยังถือว่าไม่มีการเปลี่ยนแปลงมากนัก ยังถือว่าเป็นสังคมชนบทอยู่

นอกจากนี้เราจะเห็นถึงความมีน้ำใจของคนในชุมชนที่ยังมีความสัมพันธ์แบบเครือญาติ ดังจะเห็นได้จากการแสดงออกในลักษณะของการดูแลเด็ก และคนแก่ในชุมชน โดยให้การดูแลเสมือนหนึ่งเป็นลูกหลาน และญาติผู้ใหญ่ของตน อาทิเช่น บางครัวเรือนพ่อแม่มีความจำเป็นต้องออกไปรับจ้างทำงานนอกบ้าน และได้้นำลูกไปฝากไว้กับญาติ หรือเพื่อนบ้านให้ช่วยเหลือดูแลแทนกัน หรือบางครัวเรือนลูกหลานรุ่นหนุ่มสาวต้องออกไปทำงานภายนอกชุมชนก็จะฝากเพื่อนบ้าน หรือญาติผู้ใหญ่ให้ช่วยดูแลบ้านเรือนของตน ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่าชุมชนบ้านสันป่าข่ามีวัฒนธรรมในการนับถือผู้อาวุโสในลักษณะเป็นพ่อ แม่ ปู่ย่า ตายาย และยังเป็นผู้สืบทอดวัฒนธรรมอันดีงานนี้ต่อไปด้วย คนหนุ่มสาวให้การเคารพเชื่อฟัง การดูแลผู้อาวุโส การขอคำปรึกษาจากผู้อาวุโส ดังเห็นได้จากชาวบ้านในชุมชนเมื่อมีเรื่องพุดจาโต้เถียงกัน หรือมีความคิดเห็นไม่ตรงกันภายในครอบครัว หรือภายในชุมชนก็ยังคงอาศัยผู้อาวุโสเป็นผู้ไกล่เกลี่ย หรือเป็นผู้ประสานให้เกิดความสามัคคีในชุมชน บ้านสันป่าข่ามีการนับถือศาสนาพุทธโดยมีวัดประจำหมู่บ้าน และมีพระซึ่งเป็นผู้นำทางศาสนาที่ได้รับความเคารพนับถือจากคนในชุมชนเป็นอย่างมาก จะเห็นได้จากการร่วมทำบุญของคนในชุมชน แต่ส่วนมากจะเป็นคนเฒ่าคนแก่ และวัยกลางคนเป็นส่วนใหญ่ แต่ในปัจจุบันได้รับการบอกเล่าจากผู้เฒ่าผู้แก่ว่าเวลาที่มีวันสำคัญทางศาสนาทางผู้ใหญ่ก็จะชวนลูก หลานไปทำบุญ และร่วมประเพณีที่วัด เพื่อปลูกฝังจิตสำนึกให้แก่เด็กรุ่นลูกหลาน ให้ถูกกล่อมเกล่าจิตใจจากการไปพึ่งพิง พึ่งธรรมจากพระ แต่อย่างไรก็ตามยังมีชาวบ้านบางกลุ่มรวมถึงคนวัยหนุ่มสาวที่อาจจะให้ความเคารพนับถือผู้อาวุโสลดน้อยลง โดยเฉพาะคนวัยหนุ่มสาวที่ออกไปเรียนและทำงานนอกชุมชนที่ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมโดยเฉพาะพฤติกรรมที่เปลี่ยนแปลงนั้นมักจะปรากฏในลักษณะของการกล้าแสดงความคิดเห็น และการมีความเชื่อมั่นในตนเองสูงมากขึ้น ซึ่งเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้วัฒนธรรมการแสดงความนับถือ และเชื่อฟังผู้อาวุโสในชุมชนลดน้อยลง เนื่องจากวัยหนุ่มสาวที่ออกไปเรียนยังนอกชุมชนมีความคิดที่ว่าการได้รับการศึกษามากกว่าผู้อาวุโสที่อยู่ในชุมชน และไม่ได้รับการศึกษาโดยลิ้มไปว่าผู้อาวุโสเหล่านี้ได้สั่งสมความรู้จากประสบการณ์ชีวิตด้วยตนเอง

ปัญหาที่เกิดขึ้นภายในชุมชน

การมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาร่วมกันเป็นเรื่องที่สำคัญ ทางผู้วิจัยร่วมกับผู้ช่วยนักวิจัย ซึ่งเป็นทหารที่รับผิดชอบพื้นที่บ้านสันป่าข่า ร่วมกันจัดเวทีเพื่อนำไปสู่การค้นหาปัญหาและความต้องการที่แท้จริง (real need) ของคนในชุมชนบ้านสันป่าข่า ตลอดจนจัดลำดับความสำคัญ

ของปัญหา ซึ่งปัญหาเหล่านี้คนภายนอก หรือนักวิจัยจะเป็นผู้กระตุ้นให้ชาวบ้านที่อยู่กับปัญหา และรู้จักปัญหาของตนเองดีกว่าคนอื่นเกิดความเข้าใจ และยอมรับอย่างแท้จริง การจัดเวทีนี้จากการสังเกตพบว่า ชาวบ้านกับเกษตรกรกลุ่มเป้าหมายให้ความสนใจเป็นอย่างมาก ดังจะเห็นได้จาก การยกมือในการแสดงความคิดเห็น และเล่าถึงปัญหาในพื้นที่ที่พวกเขากำลังเผชิญอยู่ สรุปได้ว่า ชาวบ้านส่วนใหญ่มีปัญหาหนี้สิน ปัญหาความต้องการอาชีพที่ยั่งยืน ปัญหาที่ดินทำกิน ปัญหาลำน้ำ ปัญหาป่าชุมชน ปัญหาขยะ เมื่อทราบปัญหาทั้งหมดและให้จัดลำดับความสำคัญของปัญหา ปัญหาที่ต้องการแก้ไขก่อนหลัง พบว่า ปัญหาหนี้สินเป็นปัญหาที่สำคัญมากที่สุด เป็นปัญหาเร่งด่วนที่ต้องการแก้ไขเป็นอันดับแรก ปัญหาต่อมา คือ ปัญหาความต้องการอาชีพที่ยั่งยืน เนื่องจากเป็นเรื่องของปากท้องของชาวบ้าน “ปากท้องอึดก็พอใจ” สิ่งแวดล้อมภายในชุมชนเป็นอีกเรื่องที่ชาวบ้านให้ความสำคัญ ได้แก่ ปัญหาเรื่องลำน้ำ ปัญหาป่าชุมชน ปัญหาขยะ การนำเทคโนโลยีมาใช่มากขึ้น สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติเปลี่ยนแปลงไป ซึ่งส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ และสังคม ก่อให้เกิดปัญหาต่างๆ ในชุมชนสันป่าข่า

1. ปัญหาด้านเศรษฐกิจ

เมื่อทราบปัญหาทั้งหมด ทางผู้วิจัยเริ่มให้ชาวบ้านจัดลำดับความสำคัญของปัญหา พบว่า ปัญหาหนี้สินเป็นปัญหาที่ชาวบ้านให้ความสำคัญมากที่สุดที่ต้องการแก้ไขเป็นอันดับแรก การก่อเกิดหนี้ของคนในชุมชน และเกษตรกรกลุ่มเป้าหมายที่มีรายได้น้อยไม่แน่นอน ไร้หลักประกันมีภาระใช้จ่ายจ่ายขอมขึ้นในทุกเดือน หนี้สินส่วนตัวเป็นการสั่งสมมาจาก “การพัฒนา” ประการแรกคือกู้มาเพื่อลงทุนในการทำการเกษตรเชิงเดี่ยว ปลูกพืชเชิงเดี่ยว เลี้ยงสัตว์ ทั้งหมดทำเพื่อขาย ไม่ได้คิดทำเพื่อบริโภคในท้องถิ่นเป็นหลักจากการสัมภาษณ์จะเห็นได้ว่าชาวบ้านขาดการวางแผนในการดำเนินการเห็นใครปลูกพืช หรือเลี้ยงอะไรแล้วคิดก็ทำตามๆ กัน เห็นคนอื่นทำแล้วรวกก็อยากรวกกับเขาบ้างแห่กันทำโดยขาดการป้องกันหรือหาวิถีทางเพื่อสร้างภูมิคุ้มกันให้กับตนเอง

การก่อเกิดหนี้ประการที่สอง หนี้ที่เกิดจากการบริโภคเกินตัว เนื่องจากชาวบ้านขาดการแยกแยะ ในการใช้จ่าย แยกไม่ออกถึงความจำเป็น กับความต้องการ ส่วนใหญ่การใช้จ่ายที่ก่อเกิดหนี้สินมาจาก ความต้องการมากกว่าที่จะใช้จ่ายเพื่อความจำเป็น หลายครั้งความจำเป็นในการใช้จ่ายเป็นเพียงเพื่อหน้าตา กลัวการดูถูกจากเพื่อนบ้าน

“เริ่มแรกก็ไม่ได้เป็นหนี้อะไรมาก กู้เงิน
ธ.ก.ส. ที่แรกๆ ก็ 5,000 บาท พอปีหลังๆ กู้ไปกูมามีหนี้
เป็นแสน เพราะกูมาแล้วก็ไม่ได้นำเงินไปลงทุนตามที่

ตั้งใจ เอาไปกินเที่ยวซื้อของ ไปใช้หนี้จากการยืมญาติพี่น้องเพื่อนฝูง”

(มา ฟองมูล, 2549: สัมภาษณ์)

“กู้เงินมาลงทุนแต่ลงทุนไปนิดเดียว ผลผลิตไม่ดี ไม่มีเงินไปคืน ธ.ก.ส. ก็ไปกู้นายทุน ขอมเสียดอกแพงๆ ไปคืน ธ.ก.ส. แล้วก็กู้เงิน ธ.ก.ส. ไปคืนพ่อค้า เป็นอย่างนี้ หนี้สินก็เพิ่มไปเรื่อยๆ”

(มา ฟองมูล, 2549: สัมภาษณ์)

จากการศึกษาพบว่าปัญหาเศรษฐกิจส่วนใหญ่มาจากการกู้ยืมเงินจากแหล่งทุนต่างๆ เช่น จากธนาคารเพื่อการเกษตร และสหกรณ์การเกษตร (ธกส.) จากกองทุน กขคจ. จากกองทุนเงินล้าน เพื่อนำมาลงทุนทางการเกษตร แต่การทำการเกษตรของชาวบ้านขาดการวางแผน และการคำนวณค่าใช้จ่ายที่ดี อีกทั้งปัจจัยทางธรรมชาติที่ไม่สามารถควบคุมได้ทำให้เกิดภาวะขาดทุน อีกส่วนหนึ่งมาจากการนำเงินมาใช้จ่ายในการซื้อเครื่องอำนวยความสะดวก และเทคโนโลยีต่างๆ ที่ตอบสนองความต้องการที่เกินกว่าความจำเป็นในการดำรงชีวิตทำให้สูญเสียเงินเกินกว่าความจำเป็นก่อเกิดสถานะหนี้สินเป็นปัญหาให้เกิดความยากจน

หนี้สินที่เกิดขึ้นกับชาวบ้าน จะเห็นว่าเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ ทุกปีสุดท้ายหนี้สินที่เพิ่มขึ้นส่งผลให้ ธ.ก.ส. ก็ไม่ยอมปล่อยเงินกู้ เพราะไม่สามารถหาเงินคืนเขาได้ กองทุนหมู่บ้านละด้านบาทก็เป็นอีกกองทุนที่ทำให้ชาวบ้านเกิดหนี้สินเพิ่มขึ้นกลายเป็นปัญหา เพราะชาวบ้านไม่สามารถหาเงินมาใช้หนี้ได้ ไม่มีทางลดมีแต่จะเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ เป็นการกู้หนี้มาใช้หนี้ การกู้ตอนหลังเป็นการกู้ยืมในระบบ ดอกเบี้ยสูงมากแต่ชาวบ้านไม่มีทางเลือก

จากการกระตุ้น และจุดความคิดของชาวบ้าน และเกษตรกรกลุ่มเป้าหมาย ในเรื่องของโอ่งชีวิต ทำให้ชาวบ้านเริ่มคิด และพยายามหาหนทางในการแก้ไขปัญหา ปัญหาที่เกิดขึ้น อยู่ที่ “วิธีคิด” “วิธีการจัดการ” การเรียนรู้จึงเป็นสิ่งที่สำคัญ ความรู้จะก่อให้เกิดปัญญาในการที่จะเอาตัวรอด และเป็นวิธีการแก้ปัญหา ทางผู้วิจัยมีการกระตุ้นความคิดโดยการเริ่มจากการชวนชาวบ้านทบทวนชีวิตที่ผ่านมาต้องสรุปทบทวนให้ได้ว่าเกิดอะไรขึ้น จากความเป็นอยู่ที่ปราศจากหนี้ มาสู่สถานะหนี้สิน การตามกระแสสังคมจนเกิดหนี้สิน การคิดที่จะไปตายเอาดาบหน้า แทนที่จะคิดวางแผน

ผู้วิจัยเริ่มให้ผู้ประชุมคิดหาทางออกร่วมกัน หลายคนเริ่มเสนอทางออก โดยการทำบัญชีครัวเรือน เพื่อให้รู้ รายรับ – รายจ่าย และหารายจ่ายที่ไม่จำเป็นถือเป็นการลดรายจ่าย จากนั้นวางแผนในการใช้เงิน วางแผนในการใช้จ่ายทั้งในครัวเรือน และการลงทุนในการทำเกษตร

ชาวบ้านเริ่มมีเหตุมีผลในการคิด มีการวางแผนเพื่อให้เงินที่ได้มา พอดีกับเงินที่จ่ายไป อีกทั้งพยายามกันเงินส่วนหนึ่งไว้เพื่อเก็บหากทำได้ ถือว่าเริ่มมีความพอประมาณ และเป็นการสร้างภูมิคุ้มกันให้กับตนเอง

2. ปัญหาด้านสังคม

2.1 ปัญหายาเสพติด มักพบว่าเป็นปัญหาเนื่องจากการอยากทดลองในกลุ่มเยาวชน และกลุ่มวัยทำงาน แต่ปัจจุบันมีการจัดเป็นหมู่บ้านปลอดยาเสพติด

2.2 ปัญหาการลักขโมย มีเล็กน้อยเนื่องจากทางชุมชนมีการดูแลกันเองทำให้ปัญหาเรื่องนี้ไม่ส่งผลกระทบต่อชุมชนมากนัก

2.3 ปัญหาคนว่างงานซึ่งมีอัตราเพิ่มขึ้นเนื่องจากภาวะเศรษฐกิจที่กำลังเปลี่ยนแปลง สภาพะที่ทำงานที่น้อยลง

2.4 ปัญหาคนยากจน เป็นปัญหาที่เกิดจากการที่ชาวบ้านต้องการนำเงินมาแลกกับความสะดวกสบาย การใช้เทคโนโลยีเพื่อการดำรงชีวิต แต่กลับส่งผลให้เกิดสถานะผู้หนี้นอกล่อให้เกิดความยากจน

2.5 ปัญหาการย้ายถิ่นที่อยู่ ถึงแม้คนในชุมชนจะเป็นคนดั้งเดิม แต่การอพยพย้ายถิ่นก็ยังคงมีอยู่ เช่น การออกไปประกอบอาชีพนอกชุมชนเป็นครั้งคราว

3. ปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม

บ้านสันป่าข่าเป็นชุมชนที่อาศัยพึ่งพาธรรมชาติมาแต่สมัยอดีต มีการใช้น้ำจากลำห้วย เช่น ห้วยกาะ มีการใช้ป่าชุมชนในการหาของป่า แต่ชุมชนบ้านสันป่าข่าในช่วง 5 ปีที่ผ่านมาเกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างมากมา การที่เป็นสังคมชนบทที่อยู่ใกล้เมืองส่งผลให้ชาวบ้านเริ่มเป็นสังคมชนบทปนสังคมเมือง กล่าวคือ มีการรับเอาเทคโนโลยีจากภายนอกชุมชนเข้ามาใช้ในชีวิตประจำวันมากขึ้น การเพิ่มปริมาณของประชากรนำไปสู่การขยายตัวของชุมชนสิ่งก่อสร้างต่างๆ ถูกสร้างขึ้น อาคารบ้านเรือนก็เพิ่มขึ้นจากคำบอกเล่าของคนเฒ่าคนแก่ พบว่า ที่ดินทำกิน ไร่สวน และทุ่งนา ถูกเปลี่ยนไปเป็นพื้นที่ไม่ก่อให้เกิดรายได้ การเข้าไปถือครองจับจองเป็นที่อยู่อาศัยมีปริมาณที่มากขึ้น ทำให้การบริโภคพลังงาน และทรัพยากรธรรมชาติสูงขึ้น ตามความคิดของท่านสิ่งเหล่านี้ที่ทำให้เป็นสาเหตุของการเพิ่มขึ้นของปริมาณของเสีย

บ้านสันป่าข่ายังถือว่าเป็นชุมชนที่มีการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติอยู่ในระดับหนึ่ง ชาวบ้านยังคงอนุรักษ์ป่าชุมชน เพื่อไว้เป็นพื้นที่ใช้สอยสาธารณะแต่จะมีกฎเกณฑ์ในการเข้าไปใช้พื้นที่ มีการป้องกันในการลักลอบตัดไม้ การเข้าไปเอาผลประโยชน์จากผืนป่าชุมชนที่มากเกินไป

ขอบเขต หรือก่อให้เกิดความเสียหาย ในเชิงการบุกรุก ทรัพยากรธรรมชาติไม่ว่าจะเป็นดิน น้ำ ป่า ก็ยังถือได้ว่าค่อนข้างสมบูรณ์ แต่จะมีปัญหาในเรื่องของการปนเปื้อนของสารเคมีที่ลงมากับแหล่งน้ำ ในการใช้สารเคมีจากการเกษตร โดยเฉพาะสวนส้มที่อยู่ตอนบนของคันทันน้ำการใช้ประโยชน์จากลำห้วยประสบปัญหาสารเคมีที่ปนเปื้อนมากับน้ำ เนื่องจากด้านต้นน้ำมีการทำสวนส้ม และมีการฉีดสารเคมีเพื่อป้องกันโรค และแมลงอยู่ตลอดเวลาทำให้เกิดการปนเปื้อนในแหล่งน้ำตามธรรมชาติ ในเรื่องของการใช้พื้นที่ป่าชุมชนมีการตัดไม้มาทำบ้านเรือนมากเกินไปทำให้ไม้ใหญ่เหลือน้อย การหาของป่าโดยการเผาทำลาย ส่งผลให้พื้นที่ป่าในบ้านสันป่าข่าเสียหาย แต่ในปัจจุบันทางชุมชนได้ทำข้อตกลงกันในการใช้พื้นที่ป่าชุมชน มีการอนุรักษ์ต้นไม้โดยการบวชป่า และปลูกป่าทดแทน ในภาคการเกษตรมีการรณรงค์ให้ทำเกษตรอินทรีย์ ใช้ปุ๋ยชีวภาพ ใช้สารจุลินทรีย์ ทดแทนการใช้สารเคมี

4. ปัญหาการเปลี่ยนแปลงทางสังคม และวัฒนธรรม

สภาพทางสังคม และวัฒนธรรมของบ้านสันป่าข่ามีการเปลี่ยนแปลงไปจากอดีตบ้าง แต่ไม่มากนัก ส่วนใหญ่การเปลี่ยนแปลงเกิดจากการรับเอาวัฒนธรรม และเทคโนโลยีจากนอกชุมชนเข้ามาส่งผลให้ผู้คนต้องทำงานหนักขึ้น และหารายได้ให้พอกับรายจ่าย ทำให้การเปลี่ยนแปลงทางด้านอาชีพของคนในชุมชน เกิดเป็นปฏิริยาลูกโซ่ไปยังโครงสร้างของครอบครัว จะเห็นได้จากการเปลี่ยนแปลงจากครอบครัวที่มีขนาดใหญ่ไปเป็นครอบครัวที่มีขนาดเล็กลง และแยกตัวออกมาเป็นครอบครัวเดี่ยวๆ วิถีชีวิตของคนในชุมชนทั้งด้านชีวิตการทำงาน ความสัมพันธ์กันในครอบครัว และความเชื่อทางวัฒนธรรมตลอดจนการเข้าร่วมกิจกรรมของคนในชุมชนมีการเปลี่ยนแปลงไป เยาวชนวัยหนุ่มสาวที่ออกไปเรียนหนังสือ และทำงานนอกบ้านต้องเข้าไปอยู่ในเมืองนานๆ จะกลับบ้านสักครั้ง ทำให้ไม่มีเวลา และไม่มีโอกาสที่จะอยู่ใกล้ชิดกับครอบครัวมากนัก รวมทั้งไม่มีเวลาเข้าร่วมในการประกอบกิจกรรมทางสังคม ศาสนา ทำให้ขนบธรรมเนียมประเพณี และวัฒนธรรมอันดีงามที่ถูกสร้างสมมาแต่อดีตต้องถูกลบเลือนไป นอกจากนั้นการที่คนวัยหนุ่มสาวออกไปเรียนหนังสือ และทำงานยังต่างถิ่นได้ทำให้เกิดการรับเอาวัฒนธรรม หรือสิ่งอื่นเข้ามาในชุมชน ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในเรื่องวิถีชีวิตของคนในชุมชน ตลอดจนวัฒนธรรมการเคารพเชื่อฟังผู้อาวุโสลดน้อยลงไม่เหมือนเช่นในอดีตเนื่องจากมีความเชื่อมั่นในตนเองสูง

ช่วงที่ 2 ขั้นตอนการขับเคลื่อน

สร้างความสัมพันธ์กับคนในพื้นที่

การจัดเวทีครั้งแรก

ผู้วิจัยลงพื้นที่พร้อมกับเจ้าหน้าที่ของหน่วย นพค. 32 ในวันที่ 17 มิถุนายน 2549 ณ ศูนย์ปฏิบัติการแก้ไขปัญหาคาความยากจนประจำหมู่บ้านสันป่าข่า เพื่อแนะนำตนเองกับชาวบ้านในการทำงานวิจัยร่วมกับทหารเพื่อทำการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงเข้าสู่บ้านสันป่าข่า โดยการลงพื้นที่ครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ที่จะสร้างความคุ้นเคยกับชาวบ้านพร้อมทั้งแนะนำโครงการหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงให้ชาวบ้านได้รับทราบถึงแนวทางในการปฏิบัติ

เมื่อสร้างความคุ้นเคยกับชาวบ้านในระยะหนึ่งทางผู้วิจัยเปิดเวทีเพื่อให้ชาวบ้านได้แสดงความคิดเห็น มีการพูดคุยแลกเปลี่ยนความรู้ ประสบการณ์ สภาพปัญหา ความต้องการ ทุนทางสังคม ข้อจำกัด และศักยภาพในการพัฒนา การจัดเวทีครั้งนี้ได้ใช้กระบวนการมีส่วนร่วมในการระดมพลังสมอง ร่วมคิด วิเคราะห์หาคำตอบที่ผ่านมา กับปัจจุบันที่เป็นอยู่ว่าชุมชนเกิดการเปลี่ยนแปลงอะไรบ้าง เปลี่ยนแปลงอย่างไร สาเหตุที่เกิดการเปลี่ยนแปลง ผลที่ได้รับจากการเปลี่ยนแปลง ปัญหาที่เกิดขึ้น เพื่อวิเคราะห์หาทางเลือกในการแก้ไขปัญห และใช้ในการพัฒนา เวทีนี้เป็นเวทีเพื่อจุดประเด็นความคิดในเรื่องของวิถีชีวิตความเป็นอยู่จากอดีต สู่ปัจจุบัน การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นท่ามกลางกระแสของสังคมที่มีความรุนแรงขึ้นเรื่อยๆ ผู้วิจัยชี้ประเด็นเพื่อให้ผู้เข้าร่วมย้อนคิดถึงอดีตบททวนชีวิตที่ผ่านมาค้นหารากเหง้า และความรู้ที่บรรพบุรุษตนเองสั่งสมมา โดยจัดเป็นเวทีแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างผู้เฒ่า ผู้แก่ในชุมชน กับคนวัยหนุ่มสาว เพื่อให้เกิดการถ่ายทอดประสบการณ์ที่ผ่านมามาว่าสมัยก่อนตอนที่ไม่มีเครื่องอำนวยความสะดวกสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ด้วยความสะดวกสบาย ปราศจากหนี้สิน เขามีการดำรงชีวิตอย่างไร ในเวทีแลกเปลี่ยนนี้จะเป็นการจุดประกายความคิดให้กับคนรุ่นหนุ่มสาวได้มองเห็นถึงปัญหาที่เกิดขึ้นในสถานการณ์ปัจจุบันไม่ว่าจะเป็นภาวะหนี้สิน ความไม่พอเพียงในการดำรงชีวิต มีการใช้ชีวิตโดยขาดภูมิคุ้มกัน ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ที่ลดน้อยลงทุกที ประกอบกับการขาดความสามัคคีของคนในชุมชน โดยชี้ประเด็นต่างๆ ให้สอดคล้องกับการดำเนินกิจกรรมตามโครงการเพื่อจุดแนวคิด และวิธีการปฏิบัติที่เคยทำมาสิ่งเหล่านี้จะเกิดขึ้นในเวทีแลกเปลี่ยนครั้งนี้

จากการที่ให้ชาวบ้านคิดถึงอดีตบททวนชีวิตที่ผ่านมา การค้นหาตัวเองทำให้เกิดความเชื่อมั่น เพราะได้ค้นพบตัวตน และความรู้ที่สั่งสมกันมาจากบรรพบุรุษ ชาวบ้านเริ่มเรียนรู้จากคนเฒ่าคนแก่ แล้วเรียนรู้จากสถานการณ์ในปัจจุบัน รู้รายจ่าย รายรับ หนี้สิน ชาวบ้านเริ่มวิเคราะห์ข้อมูลเหล่านี้แยกแยะความจำเป็นเพราะชาวบ้านเริ่มเข้าใจว่าการลดรายจ่าย ก็เท่ากับเป็นการเพิ่ม

รายได้ ชาวบ้านเริ่มเข้าใจว่าแม้รายได้เพิ่มแต่หนี้ก็ไ้จะหมด เพราะรายจ่ายเพิ่มขึ้นเป็นเงาตามตัว ยิ่งรายได้เพิ่มขึ้นอัตราการใช้จ่ายก็สูงขึ้นหนี้ก็มากขึ้น ดังนั้นพวกเขาจึงเริ่มที่จะเรียนรู้ว่าการแก้ไข ปัญหาอยู่ที่ “วิธีคิด” “วิธีการจัดการ” การนำแนวทางของเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้จึงเป็นสิ่งที่สำคัญ รู้จักใช้อย่างพอประมาณ มีเหตุมีผล และสร้างภูมิคุ้มกันให้กับตนเอง การสร้างความสมดุลย์ใน รายรับ – รายจ่าย การรวมกลุ่ม และสร้างระบบเศรษฐกิจชุมชนเป็นการสร้างความมั่นคงของกลุ่ม และชุมชน ถ้าหากเกิดปัญหา หรือพลาดพลั้งก็จะได้ไม่เจ็บตัวจนเกินไป สิ่งนี้ถือเป็นการสร้าง ภูมิคุ้มกันให้กับตัวเอง และชุมชน

โดยส่วนมากชาวบ้านสันป่าข่าประกอบอาชีพทางการเกษตรเป็นหลักอยู่แล้วแต่ก็ ทำการเกษตรเชิงเดี่ยว หรือหากประกอบอาชีพอื่นก็จะทำอาชีพเดียว ทำให้เกิดภาวะเสี่ยงหากราคา พืชผลในปีนั้นเกิดตก ต้นทุนการผลิตสูงขึ้น ไม่มีตลาดในการกระจายสินค้า ทำให้เกษตรกรเกิด สภาวะขาดทุน ดังนั้นก่อนดำเนินกิจกรรมผู้วิจัยได้เปิดเวทีเพื่อรับทราบข้อมูลจากเกษตรกรซึ่งจาก การสอบถามพบว่าเกษตรกรในพื้นที่บางรายมีประสบการณ์ในการเลี้ยงหมู เลี้ยงวัว เลี้ยงปลา และ อื่นๆ ที่สอดคล้องกับกิจกรรมที่ทางโครงการจัดทำขึ้น มีเกษตรกรที่เคยเลี้ยงหมูอยู่แล้วซึ่งเป็น วิธีการเลี้ยงแบบดั้งเดิมจากคำบอกเล่าพบว่าเลี้ยงโดยปล่อยไว้ตามใต้ถุนบ้านมีเศษข้าวเศษอาหารก็ โยนให้กินแต่ส่วนมากลักษณะนิสัยของหมูมันจะหากินไปเรื่อยๆ บางรายดัมบอนให้หมูกิน ภายหลังมีการส่งเสริมในเรื่องสุขภาพจึงเริ่มทำคอก เนื่องจากหมูที่เลี้ยงสร้างความสกปรกให้กับ บ้านเรือนจากการขับถ่ายที่ไม่เป็นระเบียบเมื่อมีการส่งเสริมในเรื่องของความสะอาดทำให้ชาวบ้าน เริ่มคิดที่จะทำคอกให้หมูอยู่อย่างเป็นระเบียบ และง่ายต่อการจัดการ

จะเห็นได้ว่าในวิถีเดิมชาวบ้านเลี้ยงหมูไว้เพื่อรับประทานในครัวเรือน และชุมชน แต่ต่อมาเมื่อหมูมีราคาสูงขึ้นทำให้เกษตรกรหลายรายเปลี่ยนวิธีการเลี้ยงที่มีต้นทุนต่ำเนื่องจากใช้ เศษอาหารกับพืชผักที่มีอยู่ในชุมชนมาคัมให้หมูกิน กับกลายมาเป็นการเลี้ยงเชิงธุรกิจโดยมุ่งเน้นให้ หมูโตเร็ว ดังนั้นค่าใช้จ่ายในเรื่องของค่าอาหารจึงมีราคาสูงขึ้นเนื่องจากต้องซื้อหัวอาหารมาผสมให้ หมูกินมีหลายรายขาดทุนประกอบกับช่วงที่เลี้ยงนั้นหมูหน้าฟาร์มมีราคาต่ำไม่คุ้มกับค่าอาหารทำให้ ต้องเลิกเลี้ยงไป นอกจากหมูแล้วชาวบ้านส่วนใหญ่มักจะเลี้ยงวัวเนื่องจากมีพื้นที่ในการเลี้ยงมาก และวัวก็มีความสำคัญต่อสังคมเกษตรกรรมอย่างสังคมไทยเช่นเดียวกับชาวบ้านในชุมชนบ้านสัน ป่าข่าที่หลายครัวเรือนเลี้ยงวัวเสริมอาชีพการทำนาทำไร่ ทั้งนี้ในวิถีสังคมเกษตรกรรมนั้น การเลี้ยง สัตว์เป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตที่สัมพันธ์และเชื่อมโยงกับวัฒนธรรม วัวเป็นสัตว์ใหญ่ที่สามารถใช้ แรงงานในการผลิตภาคเกษตร อีกทั้งการเดินทางจากบ้านสันป่าข่าเข้าสู่อำเภอแม่เมาะ อำเภอฝาง หรือที่อื่นๆ ในสมัยก่อนยังขาดลำบากจำต้องใช้เกวียนในการเดินทางวัวจึงมีความสำคัญกับวิถีของ คนชนบทในอดีตเป็นอย่างมากเพราะเป็นเครื่องหมายถึงการเดินทาง จะเห็นได้ว่าในอดีตชาวนา

เลี้ยงวัวควายอย่างทุนนอมเปรียบเสมือนลูกคนหนึ่งเพราะเป็นสัตว์เลี้ยงที่ให้ลูก อีกทั้งยังเป็นสายสัมพันธ์ระหว่างญาติพี่น้อง เพื่อนบ้านใครมีวัวมากก็แบ่งปัน เลี้ยงแบ่งลูกกัน จ้างเลี้ยงเป็นรายปี หรือเลี้ยงเพื่อแลกข้าว วัวจึงเป็นสัตว์เลี้ยงที่มีความสำคัญมากกว่าการใช้แรงงาน เมื่อหมดหน้างานก็ปล่อยวัวลงไปหากินในแปลงนาอีกทั้งยังเป็นการเพิ่มรายได้ให้กับเกษตรกรอีกทางหนึ่ง

“วัวพื้นบ้านเป็นสัตว์ที่ดูแลง่าย ไม่ต้องลงทุน
ลงแรงอะไรมากนัก เพียงแค่เราคอยเฝ้าดูเวลาปล่อยมัน
กินหญ้า หรือไม่ก็หาหญ้าให้กินบ้างในบางฤดูเท่านั้น
หากเปรียบเทียบการเลี้ยงวัวกับสัตว์อื่น ๆ ถือว่าวัวเลี้ยง
ง่ายที่สุด ที่สำคัญการเลี้ยงวัวถือว่าเป็นงานที่ทำมาอยู่
แล้วตั้งแต่บรรพบุรุษ และสอนกันมาถ่ายทอดกันมา
ตั้งแต่ยังเด็ก”

(ประจักษ์ พองมูล, 2549: สัมภาษณ์)

ในเรื่องของน้ำจะเห็นได้ว่าน้ำเป็นสิ่งที่อยู่คู่กับการเกษตรมาช้านานเรียกได้ว่าที่ใด
ทำการเกษตรที่นั่นต้องมีน้ำ น้ำเปรียบเสมือนหัวใจของการเกษตร บ้านสันป่าช้าเดิมทีก็มีคนขุดบ่อ
เลี้ยงปลาแต่ตอนหลังเหลืออยู่ไม่กี่รายที่ยังมีบ่อน้ำอยู่ และใช้ประโยชน์โดยการเลี้ยงปลาซึ่งก็
สามารถสร้างรายได้อีกทาง จากคำบอกเล่า

“สมัยก่อนน้ำดี มีน้ำตลอดทั้งปี แต่มาช่วง
หลังๆ น้ำแล้งบ่อที่เคยมีน้ำก็ไม่ทำให้เกษตรกรหลาย
รายมีแต่บ่อ น้ำไม่มี”

(อ้าย ดวงพยุง, 2549: สัมภาษณ์)

ไก่เป็นสัตว์ชนิดหนึ่งที่บอกได้ว่ามีแทบทุกหลังคาเรือนไม่ว่าจะเป็นไก่เมือง หรือไก่
ชน เนื่องจากเลี้ยงง่าย และสามารถนำมาทำอาหารรับประทานได้โดยไม่ต้องซื้อหา การเลี้ยงไก่
พื้นเมืองในชนบทโดยทั่วไป ใช้วิธีการเลี้ยงแบบปล่อยให้ไก่หากินเองตามธรรมชาติ และเลี้ยงเป็น
จำนวนน้อย จะให้อาหารบ้างเป็นบางครั้งคราว จึงทำให้ไก่พื้นเมืองเจริญเติบโตช้า และเป็นโรคตาย
จำนวนมาก ดังนั้นวิถีชีวิตของคนชนบทจึงนิยมเลี้ยงไก่ไว้ที่บ้าน มีเศษผัก เศษอาหารก็โยนให้ไก่
กิน อีกทั้งนิสัยการกินของมันยังเป็นสัตว์ที่ชอบคุ้ยเขี่ยกินแมลง หนอน ซึ่งมันสามารถหากินเองได้

ตามธรรมชาติ ทำให้ง่ายต่อการเลี้ยง เวลาถึงงานบุญ งานเลี้ยง ชาวบ้านก็จะนำไก่ที่มีมาทำอาหารเพื่อรับประทานกันเป็นการประหยัค และสร้างสังคมที่เอื้อเฟื้อกันภายในชุมชน

วิถีชีวิตของคนในสมัยก่อนกับเรื่องของเห็ดเป็นของคู่กัน “มีป่า ก็มีเห็ด” เมื่อใดอยากกินเห็ดก็เข้าป่าเมื่อถึงหน้า หรือ ฤดูกาล เห็ดมากมายหลากหลายชนิดจะเกิดขึ้นชาวบ้านก็เข้าป่าในช่วงก่อนเข้าหน้าฝนเล็กน้อยเพื่อเก็บเห็ดไม่ว่าจะเป็น เห็ดถอบ (เห็ดเผาะ) ซึ่งชอบขึ้นในป่าเบญจพรรณ ชาวบ้านจะไปเก็บกันรอบพุ่มไม้ ปลายร้อนต้นฝนเป็นช่วงที่เห็ดโคนกำลังออกเมื่อป่าเริ่มขึ้นเห็ดก็เริ่มขึ้น การเก็บเห็ดต้องใช้ประสบการณ์ความชำนาญเนื่องจากเห็ดบางชนิดเป็นพิษหากขาดประสบการณ์อาจเป็นอันตรายถึงชีวิต ในอดีตชาวบ้านไม่มีความรู้ในการเพาะเห็ดอยากกินก็เข้าป่า แต่สถานการณ์ปัจจุบันเปลี่ยนไปพื้นที่ป่าลดน้อยถอยลงสวนทางกับจำนวนประชากรที่เพิ่มขึ้นประเด็นนี้ทำให้ชาวบ้านเริ่มคิดหาวิธีแนวทางที่จะเพิ่มปริมาณเห็ดดังเช่นคำที่ว่า “หาปลาให้ฉันหนึ่งตัวฉันมีกินแ่หนึ่งวัน สอนให้ฉันหาปลาฉันมีปลากินตลอดไป” หากชาวบ้านจะมีเห็ดกินจากการซื้อหาหรือมีคนให้มันผู้คนที่ชาวบ้านมีความรู้ และสามารถผลิตเองได้น่าจะเป็นหนทางที่ดีกว่า ทำให้ชาวบ้านคุยกันเพื่อหาทางออกในเรื่องของการขยายพันธุ์เห็ดให้พอกับปริมาณความต้องการที่เกิดขึ้น และหากเห็ดสามารถสร้างรายได้เสริมให้กับชาวบ้านก็น่าจะเป็นสิ่งที่ดี

การมีชีวิตท่ามกลางธรรมชาติเป็นความสุขที่สุดของคนชนบทการดำรงชีพอยู่ด้วยต้นทุนที่ต่ำเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นในสมัยก่อนจนติดปากกันว่า “อยู่กันอย่างง่าย ๆ หิวก็เก็บผักเก็บหญ้ากิน” ไม่ว่าจะมองไปทางไหนก็เห็นจะจริงถิ่นริมรั้ว ผักตำลึงที่พันอยู่รอบรั้ว ผักบุ้งที่มีอยู่ในหนอง พริก ผักกูด และผักอื่นๆ อีกมากมาย ในปัจจุบันวิถีชีวิตดังเช่นอดีตก็ยังพบได้ในสังคมชนบท แต่เนื่องจากความเจริญที่เข้ามากับวัฒนธรรมที่เปลี่ยนแปลงไปทำให้คนต้องดิ้นรนหาเงินเพื่อประทังชีวิต เวลาถดถอยลง การปลูกผักไว้กินเอง หรือแม้แต่กระทั่งออกหาตามทุ่งตามรั้วก็เห็นเป็นสิ่งที่ไม่จำเป็น เนื่องจากอยากกินอะไรก็ซื้อหาจากตลาดทั้งที่ในธรรมชาติก็ยังมีอยู่ไม่ว่าจะเป็นผักบุ้ง กุหลาบ ตำลึง พริก กระเทียม กระเพรา โหระพา ฯลฯ ชาวบ้านคิดว่าเป็นเรื่องเล็กน้อยแต่หากคำนวณเป็นตัวเลขเงินพวกเขาเริ่มตกใจกับการเสียค่าใช้จ่ายส่วนนี้ในแต่ละเดือนเขาพบว่าไม่ใช่เงินเพียงเล็กน้อยอย่างที่คิด การแลกเปลี่ยนความเห็นในประเด็นนี้จึงมีความน่าสนใจขึ้นมากทันที โดยผู้เฒ่า ผู้แก่ เล่าถึงอดีตที่เคยผ่านมาให้ลูกหลานได้ฟังว่า

“เมื่อก่อนการเดินทางยากลำบากเข้าออก
ลำบากต้องปลูกเอง กินเอง หาผักตามป่า ไม่ค่อยได้ใช้
จ่ายเท่าไร แต่ปัจจุบันไม่รู้อะไรแค่ผักเล็กน้อยก็ต้องไป
ซื้อ กินก็ซื้อที่”

(ชัยเนตร จันทรา, 2549: สัมภาษณ์)

ในการเปิดเวทีครั้งนี้ผู้วิจัยได้กระตุ้นให้ชาวบ้านมีแนวคิดในการสร้างภูมิคุ้มกัน โดยเริ่มจากปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นซึ่งเริ่มเป็นประเด็นแรกเปลี่ยนกันจะเห็นได้ว่าชาวบ้านเริ่มเกิดแนวคิดในการทำการเกษตรผสมผสาน ไม่ว่าจะเป็นการปลูกพืชกับพืช พืชกับสัตว์ และสัตว์กับสัตว์ เกษตรผสมผสานนอกจากจะลดความเสี่ยงในเรื่องของราคาผลผลิตหลักตกต่ำแล้วยังสามารถช่วยลดรายจ่ายได้อีกด้วยหากเราปลูกพืช และเลี้ยงสัตว์ร่วมกัน ชาวบ้านมีความคิดในการนำมูลสัตว์ไปทำปุ๋ยเป็นการลดค่าปุ๋ยคอกได้อีกทางหนึ่ง ซึ่งเป็นวิถีของเกษตรกรในสมัยก่อนอยู่แล้วที่จะนำเอามูลสัตว์มาทำเป็นปุ๋ยคอก แต่ในสถานการณ์ปัจจุบันบวกกับความสะดวกสบายทำให้เกษตรกรหันมาพึ่งปุ๋ยเคมีกันมากขึ้น ทำให้ต้นทุนในการผลิตสินค้าเกษตรมีสูงขึ้น เมื่อผู้วิจัยจุดประเด็นในเรื่องของเกษตรผสมผสานรวมถึงการทำปุ๋ยหมักใช้เองทำให้มีแนวคิดไปในทางเดียวกัน และเห็นด้วยกับการทำเกษตรผสมผสาน ซึ่งก็เป็นวิถีชีวิตเดิมๆ ของคนสมัยก่อน

คนสมัยก่อน บรรพบุรุษ ปู่ย่า ตายาย มีระเบียบแบบแผนที่เหมาะสมกับวิถีชีวิต มีแผนการปฏิบัติตั้งแต่เดือนหนึ่งถึงเดือนสิบสองว่าเมื่อไรทำอะไร และทำอย่างไร ทุกอย่างมีการวางแผน แนวทางในการดำเนินชีวิต รวมถึงแนวทางในการทำมาหากิน ช่วงเวลาในการทำเกษตร มีการกำหนดระยะเวลาในการปลูกพืชแต่ละชนิดให้เหมาะสมกับฤดูกาล แสดงให้เห็นถึงวิถีชีวิตในอดีต มีระเบียบแบบแผนที่เหมาะสม การกระทำที่สืบทอดวิธีการปฏิบัติต่อกันมาเกิดเป็น “ภูมิปัญญา”

ตาราง 4 ปฏิทินการเกษตรในแต่ละปี

	ม.ค.	ก.พ.	มี.ค.	เม.ย.	พ.ค.	มิ.ย.	ก.ค.	ส.ค.	ก.ย.	ต.ค.	พ.ย.	ธ.ค.
ทำนา												
กระเทียม												
ส้ม												
งา												
พริก												
ถั่วลิสง												
มะม่วง												

ช่วงเวลาการผลิต

การเปิดเวทีครั้งแรกได้รับการตอบรับเป็นอย่างดีเนื่องจากชาวบ้านต้องการที่จะพัฒนาตนเอง และชุมชนของตนอยู่แล้ว อีกทั้งเพื่อมารับกับพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ในการนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้กับชีวิตเพื่อให้เกิดความยั่งยืน เมื่อมีกิจกรรมที่สอดคล้องกับแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงอย่างเช่น โครงการของทหารพัฒนาการเคลื่อนที่ ทำให้เป็นที่สนใจของชาวบ้าน ในการจัดเวทีครั้งนี้ชาวบ้านรับทราบ และรู้จักคณะผู้ดำเนินการ รวมทั้งผู้วิจัย อีกทั้งยังเกิดแนวความคิดในการดำเนินชีวิตตามวิถีของการผสมผสานระหว่างสังคมชนบท กับสังคมเมืองเข้าด้วยกัน เกิดความคิดในการจัดระเบียบแบบแผนในการดำเนินชีวิตเพื่อให้สอดคล้องกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

ชี้แจงโครงการ และการดำเนินงาน

หมู่บ้านสันป่าข่าเป็นหนึ่งในหมู่บ้านที่ถูกคัดเลือกโดยทหาร จากการศึกษาแสดงให้เห็นถึงปรากฏการณ์ต่างๆ ในวิถีเดิมของชาวชุมชนบ้านสันป่าข่าทั้งในเรื่องของเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม การดำเนินชีวิตของคนในชุมชน ทางผู้วิจัยต้องการที่จะนำเสนอให้เห็นถึงปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น และความสอดคล้องเกี่ยวกับเรื่องของเศรษฐกิจพอเพียงกับความคิด วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้านรวมถึงเรื่องของการทำการเกษตรแบบผสมผสาน เพื่อให้เกิดภูมิคุ้มกันในด้านต่างๆ มีการวางแผนในการผลิตพืชผักทางการเกษตร มีเหตุมีผลในการลงทุน การปลูกพืชมีความพอประมาณ กับฐานะ รวมไปถึงความรู้ที่ใช้ในการทำการเกษตร ด้านคุณธรรมของตัวเกษตรกรเองมีการแสดงออกในลักษณะอย่างไร ข้อมูลทั้งหมดทำการเก็บโดยการสังเกต ทั้งแบบเป็นทางการ และไม่เป็นทางการ โดยทุกขั้นตอนนักวิจัยได้ทำการเก็บข้อมูลแบบมีส่วนร่วม ซึ่งจะแสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงของแนวความคิด และพฤติกรรม ที่เกิดจากการเข้าร่วมโครงการ ดังนั้นทางผู้วิจัยจำเป็นต้องชี้แจงขั้นตอน และการดำเนินการให้กับชาวบ้านทราบเพื่อสร้างความเข้าใจที่ตรงกันในการดำเนินงาน

การจัดเวทีครั้งที่สอง

การจัดเวทีครั้งนี้จัดขึ้นในวันที่ 25 มิถุนายน 2549 ณ ศูนย์ปฏิบัติการแก้ไขปัญหาความยากจนประจำหมู่บ้านสันป่าข่า โดยมีผู้เข้าร่วมประชุมทั้งหมด 72 คนเวทีครั้งนี้จัดขึ้นเพื่อชี้แจงโครงการและบอกถึงรูปแบบของกิจกรรมต่างๆ ที่จะดำเนินการโดยให้ชาวบ้านร่วมกันคิดวางแผนในการดำเนินกิจกรรม ก่อให้เกิดการตัดสินใจร่วมกัน รับผิดชอบร่วมกันต่อการดำเนินกิจกรรม ลักษณะของกิจกรรมตามโครงการทหารเป็นการส่งเสริมให้ชาวบ้านรู้จักการสร้างภูมิคุ้มกันด้วยการทำการเกษตรผสมผสานเพื่อป้องกันความเสี่ยงในการประกอบอาชีพตลอดจนเป็นแนวทางในการสร้างความยั่งยืนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง โดยมีกิจกรรมดังนี้

1. การขุดสระในไร่นา	รายละเอียด	1	แห่ง
2. การเลี้ยงโค	รายละเอียด	1	ตัว
3. การเลี้ยงสุกร	รายละเอียด	2	ตัว
4. การส่งเสริมการเลี้ยงไก่พื้นเมือง	รายละเอียด	25	ตัว
5. การเพาะเห็ดพร้อมเรือนโรง	หมู่บ้านละ	5,000	ก้อน
6. การเพาะปลูกพืชผักสวนครัว	รายละเอียด	2	งาน

ภายหลังจากรับฟังโครงการว่าต้องดำเนินกิจกรรมเรื่องอะไรบ้างทำให้ชาวบ้านบางรายหนักใจเนื่องจากบางกิจกรรมไม่เคยทำมาก่อน เช่น บางคนไม่เคยเลี้ยงหมู แต่ส่วนใหญ่ไม่เคยเพาะเห็ด แต่ก็มีหลายคนที่สนใจเข้าร่วมโครงการโดยแจ้งชื่อไว้จำนวน 63 ราย เนื่องจากเห็นว่ามิประโยชน์ และเป็นหนทางหนึ่งที่สามารถเพิ่มรายได้ให้กับครอบครัว ซึ่งตรงกับวัตถุประสงค์ข้อหนึ่งของโครงการเพื่อสร้างหมู่บ้านนำร่องเศรษฐกิจพอเพียงของทหารพัฒนาการเคลื่อนที่ที่ 32

“ผู้บังคับหน่วยพัฒนาการเคลื่อนที่ 32 สำนักงานพัฒนาภาค 3 กล่าวว่า ได้ปฏิบัติงานตามแผนงานพัฒนาของหน่วยบัญชาการทหารพัฒนา โดยได้ทำการพัฒนาในหลายๆ ด้านโดยเฉพาะในเรื่องการส่งเสริมอาชีพให้กับราษฎร ซึ่งได้เน้นการเผยแพร่ และส่งเสริมให้ราษฎรยึดแนวทางปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวไปปรับใช้กับการดำเนินชีวิตในทุกๆ ด้าน ทั้งการส่งเสริมการเลี้ยงโคเนื้อ /การส่งเสริมการเลี้ยงสุกร/ ส่งเสริมการเพาะเห็ด/ ส่งเสริมการปลูกพืชผักสวนครัว อาทิ การปลูกผักเชียงดา ,ผักหวานบ้าน เป็นต้น และส่งเสริมการผลิตปุ๋ยชีวภาพไว้ใช้เอง เพื่อเป็นการพัฒนาระดับคุณภาพชีวิตของราษฎรในพื้นที่ตำบลแม่สาว ที่เป็นพื้นที่ติดแนวชายแดนประเทศเพื่อนบ้าน ให้ราษฎรมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น ตลอดจนมีความสมัครสมานสามัคคี รักชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ ซึ่งจะส่งผลทำให้ชุมชนมี

ความเข้มแข็งเกิดความมั่นคง และเกิดความสงบสุข
 ร่วมเย็นขึ้นในพื้นที่ต่อไป”

(พ.อ.พิสิฏฐ์ เจริญศิริภัทร, 2549: สัมภาษณ์)

ในการวิจัยครั้งนี้แต่ละกิจกรรมทางผู้วิจัยใช้กระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรม โดย เกษตรกรกลุ่มเป้าหมายจะต้องร่วมกันคิด และวางแผนในการปฏิบัติร่วมกัน ในการเปิดเวทีครั้งที่สองชาวบ้านให้ความสนใจในการเข้าร่วมโครงการเป็นอย่างมาก เนื่องจากมีความสนใจในการทำเกษตรผสมผสาน แต่เนื่องด้วยข้อจำกัดที่ว่าด้วยจำนวนผู้เข้าร่วมที่โครงการกำหนดไว้มีเพียง 15 รายทำให้ต้องมีการคัดเลือกบุคคลที่จะได้รับสิทธิ์ในการเข้าร่วมโครงการเพื่อเป็นเกษตรกรนำร่องโดยมีเกณฑ์การคัดเลือกดังนี้ ต้องเป็นผู้ที่มีรายได้ต่ำกว่า 20,000 บาทต่อคนต่อปี ไม่เคยต้องโทษจำคุก หรือกักขังอาญา มีที่ดินทำกินเป็นของตนเอง มีความขยันอดทน มีคุณธรรมความซื่อสัตย์ เป็นที่ยอมรับของคนในชุมชน ในการคัดเลือกเกษตรกรในครั้งนี้ทางผู้วิจัย และเจ้าหน้าที่ของหน่วย นพค. 32 มีความเห็นว่าจะให้ชาวบ้านเป็นผู้ดำเนินการคัดเลือกกันเองซึ่งได้รับการยอมรับและเห็นด้วยจากชาวบ้าน ในเวทีครั้งนี้จึงทิ้งประเด็นเรื่องของการค้นหาเกษตรกรเป้าหมายจำนวน 15 รายไว้ให้ชาวบ้าน และทหารประจำโครงการเป็นผู้ดำเนินการ

คัดเลือกเกษตรกรกลุ่มเป้าหมาย

ในการดำเนินการโครงการหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงครั้งนี้ ได้ระบุจำนวนเกษตรกรตัวอย่างเพื่อเป็นครอบครัวนำร่องจำนวน 15 ราย พบว่ามีเกษตรกรที่แจ้งความประสงค์ขอเข้าร่วมโครงการมีจำนวน 63 คน เกินกว่าที่กำหนดไว้ ทำให้เกิดข้อตกลงร่วมกัน ดังนั้นผู้วิจัยจึงจัดให้มีเวทีครั้งที่สาม เพื่อหาทางในการดำเนินการร่วมกัน และแนวทางสำหรับกลุ่มผู้ที่สนใจแต่ยังไม่ได้รับคัดเลือกในครั้งนี้

การจัดเวทีครั้งที่สาม

การจัดเวทีครั้งที่สามได้จัดขึ้นในวันที่ 15 สิงหาคม 2549 ณ ศูนย์ปฏิบัติการแก้ไขปัญหาคาความยากจนประจำหมู่บ้านสันป่าข่า มีผู้เข้าร่วมประชุมทั้งหมด 25 คน เป็นการประชุมรับทราบผลการคัดเลือกเกษตรกร และร่วมวางแผนในการดำเนินกิจกรรม ซึ่งเกษตรกรกลุ่มเป้าหมายจำนวน 15 ราย มีรายชื่อดังต่อไปนี้

ตาราง 5 รายชื่อเกษตรกรกรกลุ่มเป้าหมาย

รายชื่อ	ชื่อ	บ้านเลขที่	อายุ
1	นายเทพ ตะดิดา	13	56
2	นาย ควงเดช ทรายคำ	63	43
3	นาย ประจักษ์ ฟองมูล	75	42
4	นายมา ฟองมูล	46	49
5	นาง คีบ นูญตัน	6	67
6	นาย วิไล หน่อแก้ว	23	62
7	นาง คำมา ทองฟู	16	48
8	นาย แก้ว กลมเกลี้ยง	19	64
9	นาย แดง คำขอย	59	47
10	นาง คำน้อย สมมิตร	8	49
11	นาย อ้าย ควงพุง	24	49
12	นาย เรือน ลอติ	33	55
13	นาย ประพัตร กาแปง	56	49
14	นาย ชัยเนตร จันทรา	58	33
15	นาย ถวิล ศิริสมหนู	64	43

ตาราง 6 อายุของเกษตรกรกรกลุ่มเป้าหมาย

อายุ (ปี)	จำนวน (คน)	ร้อยละ
30 – 40	1	7
40 – 50	9	60
50 – 60	2	13
61 ปีขึ้นไป	3	20
รวม	15	100

จากตารางพบว่า เกษตรกรกลุ่มเป้าหมายมีอายุอยู่ในช่วง 40 – 50 เป็นส่วนใหญ่ จำนวน 9 คน คิดเป็นร้อยละ 60 ของสมาชิกทั้งหมด 15 คน

จากการรับสมัครมีเกษตรกรที่แจ้งความประสงค์ขอเข้าร่วมโครงการมีจำนวนมากเกินกว่าที่กำหนดไว้ ทำให้เกิดข้อตกลงร่วมกันดังนั้นผู้วิจัยจึงจัดให้มีเวทีเพื่อหาทางในการดำเนินการร่วมกัน ในการเปิดเวทีครั้งนี้เกษตรกรกลุ่มเป้าหมายจำนวน 15 รายได้ปรึกษากันถึงเรื่องการดำเนินการให้เกิดประโยชน์ การสร้างความยั่งยืนให้เกิดกับชุมชนจากการสนับสนุนของโครงการนี้ อีกทั้งยังส่งผลให้เกิดการมีส่วนร่วม และเป็นการสร้างรายได้ให้กับคนในชุมชนด้วย จึงปรึกษากันว่าจะให้เกิดความยั่งยืนอย่างไร ในเวทีนี้จะเห็นถึงการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน ดังจะเห็นจากการระดมความคิดเพื่อหาแนวทางดังกล่าวร่วมกัน จนได้ข้อสรุปในที่ประชุมว่าในแต่ละกิจกรรมต้องมีการส่งมอบเป็นรุ่น รุ่นแรก ในที่นี้หมายถึงรุ่นแรก คือ รุ่นนำร่อง 15 ราย รุ่นต่อมาเปิดให้ผู้ที่มีความสนใจลงชื่อเพื่อสมัครต่อเป็นลำดับที่ 16-30 โดยสิ่งของที่ส่งมอบให้รุ่นที่ 2 ต้องเกิดจากการดำเนินงานของรุ่นที่ 1 แต่ทั้งนี้ทั้งนั้นเพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วม รุ่นที่ 2 จึงต้องคอยเป็นผู้ติดตามการดำเนินกิจกรรมของรุ่นที่ 1 เพื่อรักษาผลประโยชน์ของคน โดยชาวบ้านตั้งกฎกติกาที่ว่า กิจกรรมการเลี้ยงหมู เลี้ยงวัว เมื่อเกิดลูกต้องทำการส่งลูกต่อให้กับเกษตรกรรายที่ 16, 17, 18 ค่อยไปเรื่อยๆ รวมถึงกิจกรรมอื่นๆ ด้วย ดังจะกล่าวรายละเอียดในตอนต่อไป ในการจัดเวทีครั้งนี้การแสดงความคิดเห็น และแนวทางเกิดจากที่ชาวบ้านคิดอย่างมีเหตุมีผล รู้จักพอประมาณในการดำเนินโครงการต่อด้วยบทบาทของตัวชุมชนเองโดยเริ่มจากรายที่ 16, 17, 18 ไปเรื่อยๆ อย่างเป็นขั้นเป็นตอน มีการสร้างภูมิคุ้มกันได้เป็นอย่างดีโดยดูจากการวางแผนในการหาแนวทางการดำเนินงานโดยใช้ความรู้ที่มี จากประสบการณ์ของผู้นำชุมชนอย่างเช่นผู้ใหญ่บ้าน หรือคนเฒ่าคนแก่ที่มีประสบการณ์ อีกทั้งยังมีคุณธรรม คือ ร่วมแรงร่วมใจ ให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี และคิดถึงการพัฒนาสู่รุ่นต่อไป การจัดเวทีครั้งนี้ได้เกษตรกรกลุ่มเป้าหมายครบทั้ง 15 ราย โดยการเห็นชอบของคนในชุมชน จากการสังเกตเห็นว่าในเวทีนี้ชาวบ้านมีความตื่นตัว และสนใจในรายละเอียดโครงการเนื่องจากการสอบถามว่ากิจกรรมต่างๆ จะมีการดำเนินการอย่างไรบ้าง และตนเองจะเข้าร่วมโครงการได้อย่างไร จึงจัดลำดับของเกษตรกรชุดต่อไปโดยเป็นการดำเนินงานของชาวบ้าน

ในการประชุมครั้งนี้มีประเด็นที่กลุ่มเกษตรกร 15 ราย เสนอต่อที่ประชุม เรื่องกิจกรรมบางอย่างยังขาดความรู้และทักษะ จึงมีมติในที่ประชุมขอศึกษาดูงาน แต่เนื่องด้วยงบประมาณมีจำกัดจึงปรึกษากัน โดยมีข้อตกลงให้คัดเลือกตัวแทนเพื่อส่งไปศึกษาดูงาน และเลือกหัวข้อที่สนใจ จากการประชุมกัน พบว่า หัวข้อที่เกษตรกรสนใจ ได้แก่ การเลี้ยงสุกรแบบธรรมชาติ การทำการเกษตรแบบผสมผสาน และการเพาะเห็ด แต่กิจกรรมการเลี้ยงสุกรแบบธรรมชาติเป็นหัวข้อที่ทางกลุ่มให้ความสนใจมากที่สุดถึง 11 คน จาก 15 คน ดังนั้นการจัดเวทีในครั้งนี้ได้ข้อสรุปจากการประชุมในเรื่องของรายชื่อเกษตรกรกลุ่มเป้าหมาย และเรื่องของการดูงาน

ร่วมกันดำเนินงาน

การวิจัยครั้งนี้เป็นการดำเนินงานร่วมกับ หน่วย นพค.32 ในโครงการหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง โดยให้ทุกคนมีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงเข้าสู่ชุมชน ซึ่งมีการดำเนินการตามกิจกรรมต่างๆ ทั้งหมด 6 กิจกรรม ดังที่กล่าวไปแล้ว โดยมีเกษตรกรกลุ่มเป้าหมาย 15 ครัวเรือนเป็นผู้ร่วมโครงการ

การจัดเวทีครั้งที่สี่

เวทีครั้งที่สี่จัดขึ้น ในวันที่ 18 กันยายน 2549 ณ ศูนย์ปฏิบัติการแก้ไขปัญหาความยากจนประจำหมู่บ้านสันป่าข่า เป็นเวทีเพื่อชี้แจงให้เกษตรกรกลุ่มเป้าหมายเข้าใจถึงลักษณะของกิจกรรมทั้ง 6 กิจกรรม ซึ่งมีผู้เข้าร่วมการประชุมทั้งหมด 22 คน การดำเนินการขับเคลื่อนครั้งนี้ใช้กระบวนการมีส่วนร่วมซึ่งแบ่งออกเป็น 4 หัวข้อ คือ ร่วมคิด ร่วมกันวางแผน ร่วมกันปฏิบัติการ ร่วมติดตาม และประเมินผล ในการจัดเวทีครั้งนี้ทางผู้วิจัยให้เกษตรกรกลุ่มเป้าหมายร่วมกันคิด และร่วมวางแผนเพื่อหาแนวทางในการดำเนินงานร่วมกัน ในการเปิดเวทีครั้งนี้เริ่มสังเกตเห็นปรากฏการณ์ของผู้นำในการแสดงความคิดเห็น การตั้งประเด็น และการรวบรวมความคิดเห็น อีกทั้งการมีส่วนร่วมของกลุ่มเป้าหมายในการคิด และวางแผนโดยที่ประชุมมีความเห็นว่าในบางเรื่องเคยทำ บางเรื่องไม่เคยทำ จึงเกิดการแลกเปลี่ยนประเด็นจากประสบการณ์ของแต่ละคนในแต่ละกิจกรรมที่มีความสอดคล้อง และเกี่ยวข้องกับกิจกรรมตามโครงการ อีกทั้งยังมีประเด็นที่พูดถึงเรื่องของการทำเกษตรผสมผสานเนื่องจากกิจกรรมต่างๆ ตามโครงการมีลักษณะของการทำเกษตรผสมผสานทำให้ชาวบ้านคิดถึงความสำเร็จในการดำเนินกิจกรรม โดยเอาขี้หมู ขี้วัว มาทำเป็นปุ๋ยคอก เพื่อนำไปใส่ต้นไม้ถือเป็นการลดต้นทุนในการซื้อปุ๋ยคอก ส่วนในเรื่องของการเลี้ยงหมูพบว่าบางคนเคยเลี้ยง แต่มีวิธีการเลี้ยงที่แตกต่างกันออกไป ในกิจกรรมอื่น คือ การเลี้ยงวัว ไก่ ปลา รวมถึงการทำปุ๋ยชีวภาพ ซึ่งมีความรู้ที่แตกต่างกันออกไป ดังนั้นการศึกษาดูงานเป็นเรื่องที่สำคัญ และจำเป็น ดังนั้นจากการประชุมในวันที่ 15 สิงหาคม 2549 เพื่อให้เกิดแนวทางในการปฏิบัติที่เข้าใจตรงกันจึงมีมติในที่ประชุมว่าจะขอส่งตัวแทนไปศึกษาดูงานในบางเรื่องที่น่าสนใจ และจะเป็นประโยชน์ต่อการดำเนินงาน ดังนั้นจึงประชุมกันเพื่อคัดเลือกตัวแทนไปศึกษาดูงานในเรื่องของการทำเกษตรผสมผสาน การเลี้ยงหมูหลุม โดยตัวแทนที่จะไปศึกษาดูงานทางกลุ่มเป็นผู้ทำการคัดเลือกเอง และเป็นที่ยอมรับของคนในกลุ่ม จากการเปิดเวทีคิดในเรื่องการดำเนินกิจกรรมทางกลุ่มขอส่งตัวแทนดูงานได้คัดเลือกตัวแทนกันเองได้นายเทพ ตะดียบ หลังจากกลับจากการศึกษาดูงานได้กลับมาดำเนินการต่อซึ่ง ในทุกกิจกรรมที่ดำเนินการจะใช้กระบวนการมีส่วนร่วมทุกขั้นตอน ตั้งแต่ร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมปฏิบัติ และร่วมติดตามประเมินผล

จากการศึกษาฐานส่งผลให้ตัวแทนเกษตรกรนำความรู้ที่ได้มาปฏิบัติโดยเริ่มเลี้ยงสุกรแบบธรรมชาติ ตั้งแต่วันที่ 21 ตุลาคม 2549 เป็นการเลี้ยงเองก่อนเริ่มโครงการ หลังจากนั้นทหารเข้าพื้นที่เพื่อส่งมอบกิจกรรมต่างๆ ผลจากการดำเนินกิจกรรม ดังนี้

ก. การดำเนินงานกิจกรรมการเลี้ยงสุกรแบบธรรมชาติ

- ร่วมคิด

เวทีสนทนากลุ่มย่อยถูกจัดขึ้นเพื่อพูดถึงกิจกรรมการเลี้ยงหมูว่าเกษตรกรมีความคิดเห็น หรือมีปัญหาอะไรในการดำเนินกิจกรรม พบว่า ส่วนใหญ่เป็นห่วงเรื่องของกลิ่นเหม็นเนื่องจากอดีตที่ผ่านมาเคยมีหลายครัวเรือนที่เลี้ยงหมูสร้างความเดือดร้อนรำคาญแก่คนในชุมชนเป็นอย่างมาก ทำให้การเลี้ยงหมูลดน้อยลงประกอบกับสภาวะปัจจุบันฟาร์มหมูกำลังประสบปัญหาขาดทุนเนื่องจากราคาหมูตก ลูกหมูหน้าฟาร์มมีราคาถูกลงมาก อีกทั้งต้นทุนค่าอาหารในการเลี้ยงปรับราคาสูงขึ้นไม่ว่าจะเป็นรำ และแกลบ ทำให้กลุ่มผู้เลี้ยงหมูประสบปัญหาเป็นอย่างมากเกิดภาวะเสี่ยง และขาดทุนในการเลี้ยงมากขึ้น ทำให้เกษตรกรกลุ่มเป้าหมายช่วยกันคิดเพื่อหาแนวทางในการดำเนินกิจกรรมร่วมกันโดยต้องการเลี้ยงสุกรแบบธรรมชาติ (หมูหลุม) เนื่องจากประหยัดค่าใช้จ่ายลดมลพิษเรื่องกลิ่น อีกทั้งมูลสุกรยังนำมาทำปุ๋ยซึ่งจากการประชุมกันได้ข้อตกลงว่าอยากได้รับความรู้ในเรื่องของการเลี้ยงสุกรแบบธรรมชาติที่ถูกต้องเนื่องจากไม่เคยมีประสบการณ์กลุ่มจึงมีความประสงค์ที่จะขอศึกษาฐาน แต่จากเนื่องจากข้อจำกัดในการดำเนินกิจกรรมทำให้สามารถส่งตัวแทนไปศึกษาฐานได้เพียง 1 ราย เป็นสาเหตุให้มีการคัดเลือกตัวแทน 1 รายเพื่อศึกษาฐาน

- ร่วมกันวางแผน

ผลจากเวทีที่ 3 มีการร่วมวางแผน โดยประชุมกันในเรื่องของการเลี้ยงหมูเนื่องจากเกษตรกรกลุ่มเป้าหมายต้องหาแนวทาง และวางแผนในการดำเนินกิจกรรมการเลี้ยงหมู หลังจากร่วมระดมความคิดทางกลุ่มได้ข้อสรุปว่าต้องการได้วิธีเลี้ยงที่ไม่ก่อให้เกิดมลภาวะทางกลิ่นซึ่งเคยสร้างปัญหากับชาวบ้านมาก่อนรวมถึงการหาแนวทางการเลี้ยงที่ประหยัดเพื่อลดต้นทุนการผลิตจึงขอให้มีการส่งตัวแทนไปศึกษาฐานการเลี้ยงหมูหลุมเนื่องจากทราบว่าเป็นการเลี้ยงที่ประหยัดต้นทุนในเรื่องของราคาอาหาร และเป็นการเลี้ยงที่สร้างมลพิษทางกลิ่นน้อยทำให้เกิดความสนใจเป็นอย่างมาก

“สมัยก่อนเคยเลี้ยงหมู เป็นการเลี้ยงโดยใช้เศษ
อาหาร และคัมบอนให้หมูกิน เลี้ยงไว้บริโภค และขาย
ส่วนหนึ่ง”

(เทพ ตะดียบา, 2549: สัมภาษณ์)

จากคำบอกเล่าของนายเทพ จะเห็นได้ว่ามีเกษตรกรกลุ่มเป้าหมายบางส่วนเคยเลี้ยง
หมูมาตั้งนานแล้ว เป็นการเลี้ยงโดยคำนึงถึงความปลอดภัยคงจะเห็นได้จากการนำเศษอาหารมาเป็น
อาหารหมู อีกทั้งยังเก็บหาบอนที่มีอยู่ในชุมชนไม่ต้องหาซื้อที่ไหนเพียงแต่ใช้แรงของตนเอง ฟืนที่
ใช้คัมบอนก็ได้จากการเก็บไม้มาจากป่าในชุมชน แสดงถึงควมมีเหตุผลรู้จักพอประมาณ การเลี้ยง
หมูในสมัยก่อนนอกเหนือจากการผลิตเพื่อเป็นอาหารแล้วหากเหลือก็ยังสามารถขายด้วย

ในการศึกษาฐานได้มีมติว่าจะส่งตัวแทน 1 รายไปศึกษาฐานเรื่องการเลี้ยงสุกร
แบบธรรมชาติ ที่ศูนย์เรียนรู้การพัฒนายั่งยืน ภาคเหนือ บ้านคงพระพร ต.ป่าจั่ว อ.เวียงป่าเป้า
จ.เชียงราย ของ ดร.โชคชัย สารากิจ เป็นเวลา 3 วัน ตั้งแต่วันที่ 18-20 กรกฎาคม 2550 โดยให้ทุก
คนลงความคิดเห็น และคัดเลือกตัวแทนจากสมาชิกในกลุ่ม ผลปรากฏว่าตัวแทนที่ได้รับการเลือก
คือ นายเทพ ตะดียบา เนื่องจากทางกลุ่มเห็นว่า นายเทพ ตะดียบา เคยมีประสบการณ์ในการเลี้ยงหมูมา
ก่อนหากมีการศึกษาฐานก็น่าที่จะเข้าใจมากกว่าคนที่ไม่เคยมีประสบการณ์ในการเลี้ยงหมู อีกทั้ง
ยังเป็นคนที่สามารถถ่ายทอดคำพูดได้ดีจึงทำให้เป็นที่ยอมรับในการส่งไปศึกษาฐานเรื่องหมูหลุม
ในครั้งนี้ โดยการดูงานตัวแทนได้รับความรู้ตั้งแต่การเลือกลูกหมูมาเลี้ยง วิธีการสร้างคอกหมู
เนื่องจากมีวิธีการทำคอกที่ไม่เหมือนวิธีการเลี้ยงหมูแบบทั่วไป วิธีการทำอาหารหมักสำหรับเลี้ยง
หมู วิธีการทำน้ำหมักให้หมูดื่ม วิธีการทำหมักฝรั่งหมู การเลี้ยงหมูใช้เวลา 5 เดือนจึงนำออก
บริโภค หรือจำหน่าย

“การเลี้ยงหมูหลุมเป็นการเลี้ยงโดยคำนึงถึง
ราคาค้นทุนที่ต่ำ มีระบบการวางแผนที่ดีในการใช้
ทรัพยากรทุกอย่างให้เกิดประโยชน์สูงสุด การนำเศษ
วัชพืชในสวนมาปุ๋ยรองกันหลุมแทนการเผา หลังจากการ
เลี้ยงหมูนำขี้หมูที่ได้กลับไปใส่ต้นไม้ในสวน เพื่อเป็น
การประหยัดค่าปุ๋ย เราจะได้เห็นว่า การเลี้ยงหมูหลุม
หรือการทำการเกษตรควรจะทำให้เกิดวัฏจักร เกี่ยวพัน
กันอย่างมีเหตุมีผล และเกิดประโยชน์”

(โชคชัย สารากิจ, 2550: สัมภาษณ์)

ในเวทีนี้ตัวแทนที่ได้รับการคัดเลือกถูกชักถามถึงการไปดูงานเพื่อสร้างความมั่นใจในการเลี้ยงหมูแบบหลุมว่าสามารถช่วยลด และแก้ปัญหาเรื่องกลิ่นรวมถึงอาหารที่ใช้เลี้ยงว่าสามารถใช้วัตถุดิบที่หาได้จากท้องถิ่นมาผสมเพื่อลดต้นทุนค่าอาหารเป็นการเลี้ยงที่มีต้นทุนน้อยทำให้เกษตรกรคลายความกังวลไปได้มากเริ่มหาแนวทางในการดำเนินการร่วมกัน

- ร่วมกันปฏิบัติการ

จากการศึกษาดูงานแล้วพบว่าตัวแทนมีความตื่นตัว และเห็นความเป็นไปได้ในการเลี้ยง ดังจะเห็นได้จากหลังจากศึกษาดูงานแล้ว นายเทพ ตะดิดา ได้ลงมือสร้างคอก และซื้อหมูมาเลี้ยงก่อนจำนวน 4 ตัว ก่อนที่ทหารจะนำหมูของโครงการมาจ่ายแจก นายเทพ เลี้ยงหมูตามที่ได้เรียนมาในทุกขั้นตอน โดยสร้างคอกที่เลี้ยงสร้างอยู่บนบ่อปลา

“การเลี้ยงหมูที่ผมคิด คือ นำความรู้จากการดูงานมาประยุกต์ใช้ในที่ของผม ผมเลือกที่จะทำคอกหมูอยู่บนบ่อปลา เนื่องจากง่ายต่อการดักน้ำให้หมูกิน อีกทั้งเคยได้ยินมาว่าเศษอาหารที่หาลงบ่อปลามันก็กินได้ด้วย ผมว่ามันน่าจะเป็นประโยชน์ และง่ายต่อการจัดการ”

(เทพ ตะดิดา, 2549: สัมภาษณ์)

ตามแนวคิดของ นายเทพ ตะดิดา เราจะเห็นได้ว่าการคิดอย่างเป็นระบบมีการวางแผน อย่างมีเหตุมีผล คือ เขาต้องการประหยัดแรงงานในการดักน้ำให้หมูกิน ซึ่งแรงงานก็ถือว่าเป็นต้นทุนในการผลิตอย่างหนึ่งเพียงแต่เป็นต้นทุนที่ไม่ใช่ตัวเงิน อีกทั้งเขายังคิดเชื่อมโยงความสัมพันธ์กับกิจกรรมการเกษตรอื่นๆ เช่น การเลี้ยงปลา จากความคิดที่เห็นได้ว่าเป็นความเชื่อมโยงในการผสมผสานกิจกรรมทั้งสองเข้าด้วยกัน คือ เมื่อให้อาหารหมู เศษอาหารที่หมูขี้เข้าตกลงไปยังบ่อปลาก็สามารถเป็นอาหารปลาได้ด้วย

“เริ่มทดลองเลี้ยง 4 ตัวเนื่องจากไม่เคยมีประสบการณ์ในการเลี้ยงหมูหลุมมาก่อน การทำอาหารต่อครั้ง ต้องทำให้หมูกินได้ประมาณ 1 สัปดาห์ อาหารหมูจะใช้ขี้วัวกลั้ว ทำให้ผมต้องเข้าไปตัด

กล้วยในป่า ซึ่งในการเตรียมอาหารหนึ่งครั้งต้อง
สามารถเลี้ยงหมูให้ได้ตลอดสัปดาห์ เพื่อที่จะได้มีเวลา
ไปทำอย่างอื่นนอกเหนือจากการเลี้ยงหมูอย่างเดียว”

(เทพ ตะดิดา, 2549: สัมภาษณ์)

เนื่องจากการนายเทพ ตะดิดา ไม่เคยมีประสบการณ์ในการเลี้ยงหมูหลุม เพราะเป็น
เรื่องที่เพิ่งได้เรียนรู้ใหม่แต่จากประสบการณ์ที่เคยเลี้ยงหมูแบบธรรมดามาก่อนทำให้เขามีความคิด
ที่จะทดลองเลี้ยงหมูหลุมก่อนที่หมูของทหารจะถูกจัดส่งมา ในการทดลองเลี้ยงโดยเฉพาะการ
ทำอาหารหมักเราจะเห็นถึงการวางแผนนายเทพได้ทดลองเลี้ยงหมู 4 ตัว เขาต้องคำนวณปริมาณการ
ทำอาหารหมักให้หมูพอกินในเวลา 1 สัปดาห์ เพื่อไม่ให้เสียเวลาเตรียมอาหารหลายครั้ง และการ
เตรียมแต่ละครั้งต้องไม่ให้เหลือเสียของ แสดงถึงความมีเหตุมีผล และความพอประมาณ การ
ทดลองเลี้ยงหมู 4 ตัวเนื่องจากความพอประมาณในเรื่องของงบประมาณ ไม่ทำมากเกินไป หรือทำ
เกินกำลังความสามารถ การเตรียมอาหารหมักทางผู้เตรียมคิดว่าในหนึ่งสัปดาห์จะใช้เวลาหนึ่งวัน
ในการเตรียมอาหารเพราะจะไม่เสียเวลาในการเตรียมอาหารทุกวัน และอาหารที่ทำก็ไม่ต้องทิ้งให้
สิ้นเปลือง โดยนำต้นกล้วยที่หาจากในท้องถิ่นมาทำอาหารเพื่อประหยัดงบประมาณ อีกทั้งยังลด
ต้นทุนการผลิต

หลังจากศึกษาดูงาน นายเทพ ตะดิดา ทดลองลงมือทำด้วยตนเองก่อน ทำให้ทาง
เกษตรกรกลุ่มเป้าหมายทราบถึงวิธีการเลี้ยงหมูหลุมเนื่องจากหลายคนให้ความสนใจ เข้ามาติดตาม
ดูวิธีการ และลงมือช่วยตั้งแต่ขั้นตอนการทำคอก การทำอาหาร การทำน้ำหมัก หมักฝรั่งหมู ทำให้
เกิดความรู้ ความเข้าใจ และสนใจวิธีการเลี้ยงแบบนี้เนื่องจากเห็นประโยชน์ของการเลี้ยงด้วยวิธีนี้

“เห็นการเลี้ยงแบบหมูหลุมแล้วพบว่าเป็นวิธีที่
ประหยัดค่าใช้จ่ายในเรื่องของค่าอาหาร และเป็นวิธีที่
เกิดกลิ่นน้อย อีกทั้งยังนำขี้หมูมาใช้ประโยชน์ได้ เป็น
การประหยัดปุ๋ย เนื่องจากนำขี้หมูมาใส่พืชในสวน ใน
ไร่แทนที่จะซื้อปุ๋ยเพียงอย่างเดียว”

(เทพ ตะดิดา, 2549: สัมภาษณ์)

จากการศึกษาดูงานทำให้นายเทพ ตะดิดา มีความสนใจเป็นอย่างมาก และเห็น
ความเป็นไปได้ในการลดต้นทุนการเลี้ยงในเรื่องของราคาอาหาร เนื่องจากการใช้อาหารที่

เกิดขึ้นตามธรรมชาติมาเป็นส่วนผสมเพื่อให้หมูกิน อีกทั้งการทำโรงเรือนก็สามารถได้รับประโยชน์ต่อตัวผู้เลี้ยงเองเพราะได้ประโยชน์จากการนำปุ๋ยคอกที่ได้จากมูลสุกรไปใส่ต้นไม้ ในส่วนของหมูที่เลี้ยงเนื้อเป็นเนื้อที่มีคุณภาพเนื่องจากหมูได้ออกกำลังกายอยู่เป็นประจำ โดยนิสัหมูเป็นสัตว์ที่ชอบคุ้ยเขี่ย และขุดเมื่อเลี้ยงแบบหมูหลุมทำให้มันออกกำลังกายอยู่ตลอดเวลาเนื้อจึงมีคุณภาพดี ในเรื่องของกลิ่นทางด้านของนายเทพ ตะดิดา ใช้น้ำหมักชีวภาพเพื่อดับกลิ่นในบริเวณคอก และราชาวที่หาได้จากธรรมชาติซึ่งได้รับความรู้จากการดูงาน ผลปรากฏว่าสามารถกำจัดกลิ่นได้เป็นอย่างดี ปัญหาในเรื่องกลิ่นจึงหมดไป กลุ่มเกษตรกรที่เหลือได้มาคุยตัวอย่าง และมีความเข้าใจในการเลี้ยงหมูหลุมว่านอกจากจะเป็นการประหยัดต้นทุนในการผลิตเรื่องอาหาร การเลี้ยงโดยทำให้เกิดมลพิษทางกลิ่นน้อยแล้ว ยังได้รับประโยชน์ในการลดค่าปุ๋ย เนื่องจากการเลี้ยงหมูหลุมเป็นวิธีการเลี้ยงหมูที่อยู่ในคอกใช้เกลบมาเป็นพื้นคอกการที่หมูขี้ลงไป และขุดพรวนอยู่เป็นประจำทำให้เกษตรกรผู้เลี้ยงได้ปุ๋ยคอกไปใส่ต้นไม้พืชในสวนอีกด้วยเป็นการประหยัดค่าปุ๋ยวิธีหนึ่ง เมื่อเกษตรกรกลุ่มเป้าหมายทราบหลักการ และวิธีการในการเลี้ยงรวมถึงประโยชน์ที่จะได้รับจากการเลี้ยงหมูจึงเริ่มลงมือสร้างคอกเพื่อรอหมูจากทหารในการทำคอกมีการปรึกษากับนายเทพ ตะดิดา เพื่อให้ได้ลักษณะคอกที่ถูกต้อง และเหมาะสมกับการเลี้ยง ส่วนเรื่องของอาหารที่ใช้เลี้ยงหมูหลุม นายเทพ ตะดิดา ได้บอก และสอนวิธีการเตรียมอาหารหมู โดยสูตรที่สอนเป็นสูตรที่ตนได้เรียนมาจากการศึกษาดูงาน สูตรของการเลี้ยงหมู คือ การนำสิ่งของที่เหลือใช้ (ขยะจากการเกษตร และบริโภค) 100 กิโลกรัม + น้ำตาลทราย 4 กิโลกรัม + เกลือเม็ด 1 กิโลกรัม หมัก 3 วัน สูตรอาหารหมูอีกสูตร คือ

1. หยวกกล้วยซอย หรือพืชผักอื่นๆ หมักรวมกับน้ำตาล + เกลือ
2. ดินแดง 3 กิโลกรัม, มูลวัวแห้ง 30 กิโลกรัม, รำ 120 กิโลกรัม, ข้าวโพดป่น 50 กิโลกรัม, ปลาป่น 10 กิโลกรัม, กากถั่วเหลืองป่น 20 กิโลกรัม รวม 260 กิโลกรัม
3. นำข้อ 1 + 2 = หยวก หรือ ผัก 260 กิโลกรัม + วัสดุแห้ง 260 กิโลกรัม รวม 520 กิโลกรัม ราคาต้นทุนกิโลกรัมละ 3.95 บาท

ส่วนผสมน้ำดื่มสุกร ใช้จุลินทรีย์ 2 ช้อนชา นมเปรี้ยว เหล้าดอง ฯลฯ + น้ำ 10 ลิตร ให้ดื่มตลอดทั้งวัน สิ่งที่สำคัญ คือ ต้องล้างถึงน้ำดื่มทุกวันตรวจหว่ามีวันเกิดขึ้นหรือไม่ เพราะจะทำให้หัวอุดตัน หัวดูด 1 หัว สำหรับสุกร 5 ตัว

- ร่วมติดตาม และประเมินผล

หลังจากทหารทำการส่งมอบหมูแก่เกษตรกร 15 ราย และเริ่มดำเนินการ ตามที่ นายเทพ ตะดิดาได้สอนวิธีการผสมอาหารให้หมูกิน พบว่า มีเกษตรกรบางรายไม่ทำตามที่ได้รับ

ถ่ายทอด เขายังคงเลี้ยงโดยวิธีการเดิมอยู่ คือ การดัมบอนให้หมูกินบางรายนำเศษอาหารมาผสมให้หมูกินบ้าง โดยให้เหตุผลว่ามีความถนัดในการเลี้ยงแบบเดิมเนื่องจากเคยมีประสบการณ์ในการเลี้ยงแบบนี้มา แต่เมื่อเวลาผ่านไปจะเห็นได้ว่ารายที่ดัมบอนให้หมูกินกลับหันมาสนใจในวิธีการผสมอาหารที่ได้รับการถ่ายทอดมาจากนาย เทพ ตะดิดา เนื่องจากเห็นว่าเป็นการประหยัดต้นทุนสามารถเก็บอาหารไว้ได้นานกว่าซึ่งในการเตรียมอาหารหนึ่งครั้งสามารถเก็บไว้ได้ 2-3 วัน อีกทั้งยังทำให้หมูมีการเจริญเติบโตที่ดีกว่า พวกเขาเริ่มเรียนรู้ที่จะทำน้ำหมักชีวภาพ ทำให้ในเรื่องของกลิ่นก็ลดน้อยลงกว่าการเลี้ยงโดยวิธีเดิมๆ

ในการดำเนินกิจกรรมเลี้ยงหมูหลังจากได้รับมอบหมายจากทหารระยะหนึ่งชาวบ้านพบปัญหาจากการที่กลุ่มเป้าหมายได้รับหมูแตกต่างกัน ซึ่งมีทั้งหมูขาว และหมุดำ แต่เนื่องจากมีข้อตกลงที่กลุ่มตั้งขึ้นร่วมกันว่าห้ามขาย และห้ามฆ่าทำให้รายที่ได้หมุดำจำเป็นต้องเลี้ยงต่อไป แต่มีอยู่ 1 รายที่ตัดสินใจขายหมุดำโดยไม่แจ้งให้เจ้าหน้าที่ทราบ จากการสอบถามพบว่าชาวบ้านที่ได้หมุดำเกิดความคิดว่าไม่อยากที่จะเลี้ยงต่อไป

“ผมว่าหมุดำไม่เป็นที่ต้องการของตลาด ราคาก็ไม่ดี แลมนเนื้อยังไม่เป็นที่นิยมในการรับประทานส่วนใหญ่เห็นแต่ชาวเขาที่เลี้ยงกันตามบ้านทำให้ต้องการขายหมู เลยตัดสินใจขายหมูแต่เนื่องจากกฎเกณฑ์ของกลุ่มตั้งขึ้นผมก็เลยนำเงินที่ได้จากการขายหมุดำไปซื้อหมูขาวมาเลี้ยงแทน”

(ถวิล ศิริสมหนู, 2550: สัมภาษณ์)

ผู้วิจัยสังเกตเห็นว่ากลุ่มเป้าหมายบางรายมีวิธีคิดอย่างมีเหตุมีผล นำความรู้ที่มีอยู่และจากการศึกษาเพิ่มเติมมาเป็นฐานในการคิด และตัดสินใจ มีการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม รวมถึงการคิดสร้างภูมิคุ้มกันให้กับตนเองอย่างเช่นในกรณีนี้เขาวิเคราะห์ว่าหากเลี้ยงหมุดำต่อไปก็ไม่สามารถหาตลาดได้จึงตัดสินใจมองนอกกรอบ และสร้างภูมิคุ้มกันโดยนำหมูขาวมาเลี้ยงเนื่องจากมีตลาดที่จะรองรับมากกว่า ส่วนในเรื่องของคุณธรรมจะเห็นได้ว่าเขามีความซื่อสัตย์ และเคารพในสัญญาที่ทางกลุ่มตั้งขึ้นโดยไม่ขายหมูไปเลย แต่มีการซื้อหมูกลับมาทดแทนหมูที่ขายไปแสดงให้เห็นถึงคุณธรรมที่มีอยู่รวมถึงการช่วยเหลือกันและกันในการถ่ายทอดความรู้ในเรื่องของการเลี้ยงที่ถูกต้อง การให้ความร่วมมือกันในการจัดทำคอกมีการช่วยเหลือกันเอามื้อกันแสดงถึงความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ในสังคมของบ้านสันป่าข่าว่ายังคงมีอยู่ ส่วนเกษตรกรรายอื่นเลี้ยงโดยใช้วิธีที่ได้รับ

การถ่ายทอดจากเกษตรกรตัวอย่างผสมกับการเลี้ยงในความถนัดของตนเพื่อให้่าย และไม่สร้างภาระให้มากขึ้นเนื่องจากมีงาน และกิจกรรมอื่นที่ต้องทำ

การดำเนินงานกิจกรรมการเลี้ยงโค

- ร่วมคิด

การเปิดเวทีย่อยในเรื่องของกิจกรรมโค เริ่มจากเจ้าหน้าที่โครงการฯ ชี้แจงต่อสมาชิก 15 รายว่า จะได้รับการสนับสนุน โคเพศเมียอายุระหว่าง 18 – 24 เดือนรายละ 1 ตัว จากนั้นเกษตรกรได้แลกเปลี่ยนซักถามข้อสงสัยพร้อมทั้งรับทราบปัญหาต่างๆ หากต้องทำกิจกรรมรวมทั้งรับฟังแนวคิดของกลุ่มว่ามีความประสงค์อย่างไร คิดเห็นอย่างไรในการดำเนินกิจกรรม พบว่า เกษตรกรหลายรายมีประสบการณ์ในการเลี้ยง ทำมาตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษเนื่องจากสภาพพื้นที่เหมาะสม เพราะเป็นที่ราบ เกษตรกรส่วนใหญ่จะปล่อยให้กินหญ้าในนาหลังเสร็จจากฤดูการเก็บเกี่ยวหรือปล่อยให้กินหญ้าตามธรรมชาติ โดยจะมีมัดจำฝูง และแม่วัวไว้ส่วนตัวอื่น ตามสัญญาสัญญาแล้วเมื่อจำฝูงอยู่ที่ไหนวัวตัวอื่นก็จะหากินอยู่บริเวณนั้น ในเวทีนี้ได้เกิดการแลกเปลี่ยนซักถามกันระหว่างผู้ที่เคยเลี้ยงกับผู้ที่ยังไม่เคยเลี้ยง เนื่องจากผู้ที่ไม่เคยเลี้ยงมีข้อสงสัย และกังวลหลายประการ ได้แก่ ต้นทุนการเลี้ยง วิธีเลี้ยงแต่ปัญหาหลักที่เกิดขึ้นมีอยู่ 2 ประการ คือ ปัญหาข้อแรก เกษตรกรบางรายขาดพื้นที่ในการเลี้ยง เนื่องจากปลูกพืช ผัก หอม กระเทียมหากปล่อยวัวเข้าไปกลัวจะทำให้ผลผลิตเสียหาย ปัญหาข้อสอง เรื่องของการผสมเทียมเพื่อให้ได้ลูก เนื่องจากตามสัญญาของโครงการเกษตรกรเป้าหมายจะต้องส่งมอบลูกวัวหลังจากตกูกินโครงการเพื่อนำไปให้เกษตรกรรายต่อไปที่ลงชื่อไว้ในบัญชี จึงเป็นเวทีที่เสนอปัญหาต่างๆ ให้ทุกคนกลับไปคิดหาทางออก และแนวทางในการดำเนินงาน

- ร่วมกันวางแผน

การศึกษาภายใต้กระบวนการมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมการเลี้ยงโค พบว่า มีความร่วมมือ และช่วยเหลือกันวางแผนการดำเนินงาน เพื่อหาแนวทางในการแก้ไขปัญหา เนื่องจากก่อนการดำเนินกิจกรรมพบว่ามีปัญหาเกิดขึ้นอยู่ 2 ประการตามเวทีย่อยของการร่วมคิด ปัญหาข้อแรก เกษตรกรที่ขาดพื้นที่เลี้ยงทางกลุ่มประชุมและมีข้อตกลงว่า หากไม่มีพื้นที่เลี้ยงให้นำวัวไปเลี้ยงในพื้นที่ของญาติหรือผู้ร่วมโครงการที่อยู่บ้านใกล้เคียงกันแต่เจ้าตัวต้องเป็นผู้ดูแลและเลี้ยงดูเอง (พาวัวกินหญ้า เกี่ยวหญ้าให้วัวกิน) โดยตลอดการเลี้ยงต้องไม่ทำให้เกิดภาระกับเจ้าของพื้นที่ในกรณีนี้แสดงให้เห็นถึงความมีเหตุมีผล มีคุณธรรมทั้งเจ้าของวัว และเจ้าของพื้นที่ ปัญหาข้อสอง เรื่องของการผสมเทียมวัว เพื่อให้ได้ลูกชุดต่อไปสำหรับเกษตรกรรายที่ 16-30 เพื่อให้เป็นไปตาม

กติกาสากลกลุ่มตั้งขึ้นอีกทั้งเพื่อให้เกิดการรวมกลุ่ม และเป็นการสร้างความเข้มแข็งให้กับกลุ่ม ได้มีการหารือกันมีมติจากที่ประชุมอยู่ 2 ข้อ คือ ข้อแรก ทางกลุ่มตกลงว่าขอความอนุเคราะห์จากหน่วยทหารพัฒนาการเคลื่อนที่ที่ 32 เพื่อทำการผสมเทียม โดยในตอนแรกเกษตรกรกลุ่มเป้าหมายขอให้เจ้าหน้าที่ทหารให้ความช่วยเหลือเรื่องการผสมเทียมแต่ด้วยข้อจำกัดของระยะทางเนื่องจากหน่วย นพค. 32 อยู่ไกลจากพื้นที่บ้านสันป่าข่าทำให้ยากลำบากต่อการดำเนินการ ทางกลุ่มจึงร่วมกันปรึกษากับผู้ช่วยวิจัยซึ่งเป็นทหารในพื้นที่ติดต่อขอปลุสศว์อำเภอเพื่อขอเจ้าหน้าที่เข้ามาผสมเทียมวัวในพื้นที่ ข้อสอง ใช้วัวพ่อพันธุ์ในพื้นที่ทำการผสมธรรมชาติ โดยให้ค่าจ้างในการผสมครั้งละ 500 บาท ผสมจนกว่าจะติดลูก

“ผมได้รับการปรึกษาจากเกษตรกรใน
โครงการขอความช่วยเหลือเรื่องของการผสมเทียมวัวจึง
ได้แนะนำ และรับเรื่องเพื่อติดต่อเจ้าหน้าที่ปลุสศว์เข้า
มาผสมเทียมให้ในพื้นที่”

(จสอ.ทวิช, 2549: สัมภาษณ์)

จากคำบอกเล่าของ จสอ.ทวิช ใจคำ พบว่า การเปิดเวทีเพื่อหาทางออกร่วมกัน เกษตรกรร่วมกันวางแผนแสดงให้เห็นว่ากลุ่มเป้าหมายเห็นความสำคัญของกระบวนการมีส่วนร่วม เป็นความคิดที่ผ่านการวิเคราะห์อย่างมีเหตุมีผล สร้างภูมิคุ้มกัน โดยดูจากที่เกษตรกรกลุ่มเป้าหมาย ร่วมกันคิด และวางแผนสำรองหากแผนข้อแรกใช้ไม่ได้ มีคุณธรรม คือ แสดงน้ำใจเข้าใจในการทำงานของเจ้าหน้าที่ทหารในการเข้ามาดูแลกิจกรรมว่ามีความห่างไกลยากลำบากต่อการจัดการจึงหาแนวทางสำรองเพื่อช่วยเหลือเจ้าหน้าที่

- ร่วมกันปฏิบัติการ

เมื่อตกลง และหาแนวทางในการดำเนินกิจกรรมเป็นที่เรียบร้อยแล้ว เกษตรกรบางรายสร้างคอก บางรายทำเสาหลัก แล้วแต่ความถนัด และประสบการณ์ แต่เนื่องจากการเลี้ยงวัวในพื้นที่บ้านสันป่าข่าเป็นวิถีของเกษตรกรมาตั้งแต่บรรพบุรุษทำให้กิจกรรมนี้ไม่ค่อยพบปัญหามากนัก แต่มีเกษตรกรบางรายที่ไม่มีประสบการณ์ในการเลี้ยงทำให้เพื่อนภายในกลุ่มคอยแนะนำ และให้คำปรึกษา ส่วนการแจกวัวแก่เกษตรกร พบว่า วัวที่ได้รับแจกบางตัวมีขนาดแคระแกรน บางตัวคั่นคนหนีเข้าป่าทำให้กลุ่มเป้าหมาย ชาวบ้าน และทหารตามไล่จับใช้เวลาทั้งคืนจึงได้ตัว คนที่ทราบข่าวก็ออกมาช่วยกันแสดงถึงความสามัคคี ช่วยเหลือกัน บ่งบอกถึงคุณธรรมที่มีอยู่ในชุมชน

หลังจากที่เกษตรกรได้รับแจกวัวไปแล้ว 1 เดือน พบว่า วัวที่ได้รับแจกบางตัวไม่ค่อยโต ไม่สมบูรณ์ มีขนาดเล็กอยู่ และไม่สามารถเลี้ยงปล่อยได้เพราะวัวยังไม่แข็งแรงทำให้ต้องมัดไว้ตลอดเวลา กิน และ นอน แต่ผลดีที่เกิดขึ้น คือ สามารถเก็บมูลมาทำปุ๋ยได้ง่ายไม่ต้องตามเก็บจึงเป็นประโยชน์ต่อ กลุ่มเป้าหมาย ผู้ที่เคยมีประสบการณ์ในการเลี้ยงมาก่อนกล่าวว่า

“ในช่วงฤดูฝนต้องหาเกลือให้วัวกินป้องกัน
กรดในกระเพาะเนื่องจากจะทำให้เกิดแก๊สในกระเพาะ
วัวอาจตายได้แสดงถึงความรู้จากประสบการณ์”

(เทพ ตะดิวา, 2549: สัมภาษณ์)

- ร่วมติดตาม และประเมินผล

จะเห็นได้ว่าการดำเนินกิจกรรมทางกลุ่มมีการประชุม และปรึกษากันตลอดในการ
ดำเนินการ พบว่า เกษตรกรนำขี้วัวที่ได้มาใส่ในสวนในไร่ อีกทั้งขี้วัวยังสามารถนำมาปนกับอาหาร
หมูได้เนื่องจากวัวเป็นสัตว์เคี้ยวเอื้องความละเอียดของการเคี้ยวน้อยรวมถึงการย่อยของกระเพาะต่ำ
ทำให้เศษเมล็ดพืช ธัญพืชยังคงหลงเหลืออยู่ซึ่งเป็นความรู้ที่ได้จากการดูงานของเกษตรกรตัวอย่าง
แต่ในการปฏิบัติส่วนมากเกษตรกรจะนำมูลวัวไปทำเป็นปุ๋ยคอกมากกว่า เนื่องจากสะดวกในการใช้
ตลอดการทำกิจกรรมการเลี้ยงวัว เกษตรกรสามารถเชื่อมโยงกิจกรรมต่างๆ อย่างมีเหตุผลมีผลใช้
ความรู้จากประสบการณ์ดังเห็นจากช่วงฤดูฝนเกษตรกรให้วัวกินเกลือเม็ดด้วยเพื่อป้องกันกรด เป็น
สาเหตุให้เกิดลมในกระเพาะ ส่วนการช่วยเหลือกันดังที่ได้กล่าวไว้แล้วแสดงถึงการมีคุณธรรมของ
กลุ่ม และชาวบ้านภายในชุมชน

การดำเนินงานกิจกรรมการเลี้ยงไก่พื้นเมือง

- ร่วมคิด

อาจจะพูดได้ว่าไก่เป็นสัตว์เลี้ยงที่อยู่คู่กับวิถีชีวิตของคนไทยในชนบทมาเป็น
เวลานานจะบอกว่ามีกันทุกหลังคาเรือนก็ว่าได้ก่อเกิดเป็นภูมิปัญญาที่สืบทอดกันมา ดังนั้นกิจกรรม
นี้เป็นกิจกรรมที่เกษตรกรมีประสบการณ์ในการเลี้ยงเป็นอย่างดี ทำให้หลายคนคลายความกังวลใน
การดำเนินกิจกรรมแต่จากการพูดคุย พบว่า ปัญหาที่สำคัญ และหลายคนเป็นห่วง คือ เรื่องของ
ไข้หวัดนกซึ่งเป็นโรคติดต่อที่อันตราย และปัจจุบันโรคไข้หวัดนกกำลังแพร่กระจายกันในหลาย
ประเทศซึ่งประเทศไทยก็เป็นประเทศหนึ่งที่พบการแพร่ระบาดของโรคนี้เช่นกันทำให้กิจกรรมนี้
ชาวบ้านเน้นในเรื่องของการจัดหาไก่ที่ได้รับการรับรองว่าปลอดเชื้อไข้หวัดนก

“ที่บ้านก็มีไก่แต่ช่วงหลังตั้งแต่มีข่าวเรื่อง
ไข้หวัดนกก็กลัวมีแต่แฟนที่ยังจับไก่อยู่เพราะเลี้ยงไก่
จนไว้ด้วย 2-3 ตัว”

(มา ฟองมูล, 2549: สัมภาษณ์)

โรคไข้หวัดนกกลายเป็นปัญหาระดับชาติที่ทุกประเทศทั่วโลกต่างให้ความสำคัญ และเร่งกำหนดมาตรการต่างๆ เพื่อป้องกัน และกำจัดโรคไข้หวัดนกอย่างรัดกุม ซึ่งหมายรวมถึง ประเทศไทยของเราด้วย ภายหลังจากพบการแพร่ระบาดของเชื้อ H5N1 ในพื้นที่หลายๆ จังหวัด และมีแนวโน้มว่าจะยิ่งทวีความรุนแรงมากขึ้นเรื่อยๆ ทางรัฐบาลจึงได้วางมาตรการ และแนวทางในการปฏิบัติที่ชัดเจนในการเลี้ยงสัตว์ปีก เพื่อให้เกิดความปลอดภัยทางชีวภาพ แต่สำหรับการเลี้ยงไก่พื้นเมืองซึ่งถือเป็นส่วนหนึ่งในการดำเนินชีวิตของชาวบ้านในเขตชนบทนั้น ยังไม่มีทิศทางการปฏิบัติที่แน่นอน และไม่มีมาตรการที่ชัดเจน ส่งผลให้ชาวบ้านไม่กล้าเลี้ยงไก่พื้นเมือง อีกทั้งยังมีกฎหมายห้ามเคลื่อนย้ายสัตว์ปีกออกนอกพื้นที่เพื่อป้องกันการแพร่ระบาดของโรค ทางกลุ่มจึงประชุมกันเพื่อหาทางออกในการดำเนินกิจกรรม

- ร่วมกันวางแผน

ทางกลุ่มร่วมกันวางแผนตั้งแต่เรื่องของโรงเรือนหรือสถานที่เลี้ยง การจัดซื้อ และคัดเลือกไก่พื้นเมือง เนื่องจากสาเหตุของโรคไข้หวัดนกทำให้เกษตรกรเกิดข้อวิตกกังวล จึงประชุมกันเพื่อหาแนวทางการดำเนินกิจกรรม ได้ข้อสรุปจากคำแนะนำของผู้ที่มีความรู้ และมีประสบการณ์ว่าเรื่องของสถานที่ควรเป็นที่เนิน และเป็นที่ระบายน้ำได้ดี เพราะเมื่อถึงฤดูฝนเวลาฝนตกลงมาน้ำจะได้ไม่ท่วม หากบริเวณใกล้เคียงกันเป็นที่นา ก็จะดีมาก เนื่องจากเมื่อถึงฤดูเก็บเกี่ยวข้าวที่ตกหล่นจะเป็นอาหารของไก่พื้นเมืองที่เลี้ยงอยู่ ประการต่อมาพื้นที่เลี้ยงต้องใกล้แหล่งน้ำ จะช่วยให้การเลี้ยงไก่พื้นเมืองประสบความสำเร็จมากยิ่งขึ้น ถ้าไก่พื้นเมืองขาดน้ำแล้ว การเจริญเติบโตของไก่พื้นเมืองอาจลดลง นอกจากนี้สถานที่เลี้ยงจะต้องไม่ไกลจากบ้านพักของผู้ที่เลี้ยงมากเกินไป ทั้งนี้เพื่อสะดวกในการดูแล ส่วนความกังวลในเรื่องการจัดซื้อไก่ได้ข้อสรุปว่าให้หาซื้อไก่ในพื้นที่ และจะต้องตรวจสอบเรื่องโรคก่อนที่จะส่งมอบไก่ เพื่อให้เกษตรกรแน่ใจว่าไก่ที่ได้ไปปราศจากโรค

“ที่แรกก็คิดว่าจะเลิกเลี้ยงไก่ไปเลย เพราะกลัว
ว่าจะเกิดโรคอีก เป็นห่วงความปลอดภัยของตนเอง และ

ครอบครัว แต่พอทางเจ้าหน้าที่โครงการของหน่วย
นพค. 32 เข้ามาจัดให้มีกิจกรรมการเลี้ยงไก่พื้นเมือง มี
การปรึกษาถึงความปลอดภัยในการเลี้ยงทำให้เกิดความ
สนใจ และตัดสินใจที่จะเลี้ยงไก่พันธุ์พื้นเมืองอีก ซึ่ง
เจ้าหน้าที่ให้การแนะนำเป็นอย่างดี”

(ตีป บุญตัน, 2549: สัมภาษณ์)

จากความต้องการไก่พื้นเมืองที่ไม่เพียงพอกับความต้องการของตลาด หรือ
ประชาชนผู้รับประทานเนื้อไก่พื้นเมือง ทำให้ชาวบ้านเริ่มคิดที่จะรวมกลุ่มเลี้ยงเพื่อทำการตลาด
และผลิตเพื่อเป็นการสร้างรายได้ส่วนหนึ่งแก่ชาวบ้าน

- ร่วมกันปฏิบัติการ

จากการสังเกตพบว่ากิจกรรมนี้ทุกคนให้ความสนใจเนื่องจากไม่ยุ่งยากมากแต่ละ
ครัวเรือนมีโรงเลี้ยง และสุม่ไก่อยู่แล้วทำให้ไม่ต้องเตรียมการอะไรมากนัก หลังจากที่เคยตรกร
ได้รับไก่แล้วหนึ่งเดือน พบว่า ชาวบ้านเอาใจใส่และมีความสุขกับการเลี้ยงไก่

“ไก่เหมือนเพื่อนทำให้ไม่เหงา นิสัยชอบคุ้ยเขี่ย
ทำให้นั่งจิกกินแมลงที่ทำลายต้นพืชบางอย่างแล้วก็ช่วย
ไรศัตรูมีพิษ ุง ตะขาบก็ไม่ค่อยมีเวลาเลี้ยงไก่”

(เทพ ตะดิดา, 2550: สัมภาษณ์)

ทางด้าน นพค. 32 ได้สนับสนุนอาหารเพื่อเลี้ยงไก่แต่ละครัวเรือนรายละ 1 ถัง แต่จาก
การดำเนินกิจกรรม พบว่า เป็นการเลี้ยงแบบง่ายๆ เศษอาหารที่เหลือจากการกินก็โยนให้ไก่ แต่
ส่วนมากไก่อ้มักหาอาหารกินเองตามธรรมชาติเกษตรกรจึงเลี้ยงแบบปล่อยได้ไม่เสียเวลา

- ร่วมติดตาม และประเมินผล

ผู้วิจัย พบว่า ชาวบ้านมีความพึงพอใจในการดำเนินกิจกรรมนี้มากเนื่องจากสามารถ
ลดค่าใช้จ่ายในเรื่องของค่าอาหาร เพราะมีไก่ และไข่ไว้รับประทานเองไม่ต้องเสียเงินซื้อ จากการ
วางแผนเพื่อดำเนินการเรื่องตลาดไก่พื้นเมือง พบว่า พ่อค้าที่รู้ว่าเป็นบ้านสันป่าช้าได้การสนับสนุนใน
เรื่องของการเลี้ยงไก่พื้นเมืองทำให้เข้ามาติดต่อเพื่อทำการตลาด และรับซื้อผลผลิตจากในพื้นที่เป็น

การสร้างรายได้ให้แก่เกษตรกรด้วยเหตุนี้ทำให้ชาวบ้านที่อยู่นอกโครงการสนใจที่จะเลี้ยงเพื่อสร้างรายได้ให้แก่ตนเองบางรายลงทุนทำคอก และซื้อไก่มาเลี้ยงเองแต่ก็ไม่ได้ทำใหญ่มากเริ่มจากทดลองเลี้ยงก่อนไม่กี่ตัวแต่ก็มีความเชื่อมั่นว่าจะเป็นการลดรายจ่ายในเรื่องของค่าอาหาร และทำให้ครอบครัวมีรายได้เสริมจากการเลี้ยงไก่พันธุ์พื้นเมือง

การดำเนินงานกิจกรรมการเพาะเห็ด

- ร่วมคิด

การเปิดเวทีสนทนาในเรื่องของกิจกรรมการเพาะเห็ดเพื่อร่วมคิด และแลกเปลี่ยนประสบการณ์ที่ผ่านมา พบว่า หลายคนมีอาชีพเสริมจากการเก็บเห็ดในป่าตามฤดูกาลแต่ไม่เคยมีประสบการณ์เรื่องการเพาะเห็ดมาก่อนทำให้เกิดความวิตกกังวล และเกิดคำถามในการดำเนินกิจกรรมว่าต้องทำอะไรเนื่องจากไม่มีความรู้ ทำให้ทางกลุ่มขอคนที่มีความรู้เกี่ยวกับการเพาะเห็ดเข้ามาแนะนำ อีกทั้งยังต้องตกลงกันภายในกลุ่มว่าจะสร้างโรงเห็ดในพื้นที่ของใครเนื่องจากบางรายขาดพื้นที่ในการดำเนินกิจกรรม จากการประชุมได้ข้อสรุปว่า โรงแรกให้ทำในพื้นที่ของนาย เทพ ตะดิดา ส่วนโรงที่สองทำในพื้นที่ของ นาย ประจักษ์ ฟองมูล

- ร่วมกันวางแผน

ทางกลุ่มเกษตรกรร่วมกันวางแผนในการดำเนินกิจกรรมเป็นการแสดงถึงการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเพาะเห็ด หลังจากวางแผนร่วมกันจึงมีฉันทามติผ่านการยอมรับของคนในกลุ่ม โดยมีความคิดเห็นที่จะแบ่งออกเป็นสองกลุ่มเพื่อช่วยต่อการดูแล ในเรื่องของโรค และแมลง เนื่องจากหากเกิดโรคขึ้นกับโรงใดโรงหนึ่งก็ยังมีเหลืออีกโรงที่สามารถเก็บผลผลิตได้เป็นการสร้างภูมิคุ้มกันให้กับกลุ่มผ่านการคิดอย่างมีเหตุมีผล อีกทั้งเพื่อสร้างบรรยากาศในการดำเนินกิจกรรม โดยจัดให้มีการแข่งขันระหว่างกลุ่มในเรื่องของการบริหารจัดการโรงเห็ด แต่ละกลุ่มจัดเวรกันเพื่อผลัดกันดูแลไม่ว่าจะเป็นการให้น้ำ ทำความสะอาดตรวจดูโรค ทางกลุ่มจัดทำตารางเวรในแต่ละวัน เพื่อให้ทุกคนมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรม

- ร่วมกันปฏิบัติการ

การดำเนินกิจกรรม พบว่า ทางกลุ่มช่วยกันสร้างโรงเห็ดขนาด 10 ตารางเมตร จำนวนสองโรงโดยใช้วัสดุที่หาได้ในท้องถิ่นเพื่อลดต้นทุนในการผลิต และช่วยต่อการจัดการ ไม่ว่าจะใช้ไม้ไผ่ทำฝา และมุงหลังคาโดยใช้หญ้าคา จากนั้น วันที่ 9 สิงหาคม 2549 เจ้าหน้าที่โครงการได้

นำก้อนเชื้อเห็ดนางฟ้ามาส่งมอบให้แก่กลุ่มเกษตรกร จำนวน 5,000 ก้อน โดยแบ่งเป็น 2 กลุ่ม ๆ ละ 2,500 ก้อน ส่งมอบหลังจากที่ทางกลุ่มจัดทำโรงเห็ดเสร็จ

- ร่วมคิดตาม และประเมินผล

จากการสังเกตพบว่าโรงเห็ดทั้งสองโรงมีการวางแผนในการบริหารจัดการเป็นอย่างดี ดังนั้นแต่ละโรงจะได้เชื้อเห็ดโรงละ 2,500 ก้อน สมาชิกแต่ละกลุ่มให้ความร่วมมือกันมีการจดบันทึกขั้นตอนการปฏิบัติตลอดจนบันทึกผลการเก็บเห็ดว่าแต่ละวันสามารถเก็บเห็ดได้เท่าไร ทางกลุ่มมีข้อตกลงกันว่าเก็บเห็ดได้วันไหน โดยแบ่งเป็นวันที่เก็บเพื่อขาย (เงินเข้ากองกลาง) วันที่เก็บเพื่อบริโภค (แจกจ่ายตนเอง) วันที่เก็บเพื่องานสังคม (งานบุญ งานศพ) ทางกลุ่มนำเห็ดที่ได้ไปช่วยในงานต่างๆ ที่เกิดภายในชุมชน ทุกครั้งที่เก็บเห็ดจะต้องจดบันทึก วัน เวลา และจำนวนเห็ดที่เก็บ ราคาเห็ดที่ขายได้ ทำให้ง่ายต่อการตรวจสอบ และเมื่อเก็บเห็ดหมดทางกลุ่มนำเงินกองกลางไปซื้อก้อนเห็ดเพื่อทำรุ่นต่อไป ส่วนก้อนเห็ดที่เหลือเกษตรกรนำมาใช้เป็นวัตถุดิบในการเพาะเห็ดฟางต่อตลอดกิจกรรมชาวบ้านมีการคิดอย่างมีเหตุมีผลรู้จักเชื่อมโยงกิจกรรมต่างๆ เข้าด้วยกันเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด เช่น ก้อนเห็ดที่จะทิ้งนำมาใช้เป็นวัสดุเพาะเห็ดฟางใหม่ก่อเกิดรายได้ และบริโภคภายในกลุ่มได้อีก แนวคิด และการปฏิบัติมีความสอดคล้องกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง คือ การใช้ความรู้ซึ่งเกิดจากภูมิปัญญา การมีคุณธรรม คือ เห็ดที่ได้ทางกลุ่มนำมาแบ่งปันกันในงานบุญ งานศพ หรืองานต่างๆ ที่จัดขึ้นในชุมชน การคิดอย่างมีเหตุมีผล โดยใช้วัตถุดิบให้คุ้มค่าพอประมาณกับกำลังทรัพย์โดยดูจากเงินกองกลางที่มีอยู่เพื่อใช้ในการบริหารจัดการ แสดงถึงความพอประมาณในการดำเนินการ

การดำเนินงานกิจกรรมการเพาะปลูกพืชผักสวนครัว

- ร่วมคิด

ผู้วิจัย และผู้ช่วยวิจัยเปิดเวทีเพื่อพูดคุยกับเกษตรกรกลุ่มเป้าหมายเรื่องการดำเนินกิจกรรมการเพาะปลูกพืชผักสวนครัวกิจกรรมนี้อาจพูดได้ว่า การลดรายจ่ายก็เท่ากับเป็นการเพิ่มรายได้ เนื่องจากปัจจุบันประชาชนส่วนใหญ่ยังคงซื้อพืชผักสวนครัวจากตามท้องตลาดมาบริโภค ถ้ามองผิวเผินราคาก็คงไม่กี่ปาทแต่หากลองมาคำนวณรายจ่ายที่ต้องสูญเสียไปกันแล้วจะเห็นว่าแต่ละครัวเรือนต้องเสียเงินไปกับค่าใช้จ่ายส่วนนี้เป็นจำนวนมาก ถ้าหากแต่ละครัวเรือนปลูกพืชผักสวนครัวเพื่อรับประทานเองก็สามารถที่จะลดรายจ่ายในส่วนนี้ลงไปได้มาก ด้วยเหตุนี้ทำให้เกษตรกรกลุ่มเป้าหมายเกิดแนวคิดร่วมกัน และเห็นถึงประโยชน์จากการลดค่าใช้จ่ายในส่วนนี้

“เมื่อก่อนก็เก็บผักตามทุ่งนา ตามล่องน้ำมาจิ้ม
กินกับน้ำพริกแต่ต่อมาพอคนเข้ามาจับจองที่ดิน และ
เปลี่ยนไปทำการเกษตรผักต่างๆ ก็ลดน้อยลง บางอย่างก็
หายไปแล้วทุกวันนี้ต้องไปซื้อกินแต่ละวันก็ตก
ประมาณ 10-20 บาท”

(แก้ว กลมเกลี้ยง, 2549: สัมภาษณ์)

- ร่วมกันวางแผน

กิจกรรมนี้ไม่มีการวางแผนอะไรมากนักเพราะเป็นกิจกรรมที่ต่างคนต่างทำในแต่ละ
ครัวเรือน แต่ก็ปรึกษาร่วมกันว่าควรทำแปลงปลูกใกล้บ้าน หรือ ที่พัก เพื่อให้ง่ายต่อการจัดการดูแล

- ร่วมกันปฏิบัติการ

กลุ่มเกษตรกรช่วยกันเตรียมแปลงสำหรับปลูกหลังจากได้รับเมล็ดพันธุ์ผักจากทหาร
ซึ่งเมล็ดพันธุ์ที่ทหารแจกมี ผักบุ้ง ถั่วฝักยาว กระหล่ำปลี คะน้า ผักกาดขาว ผักกวางตุ้ง มะเขือ
กิจกรรมนี้ต่างคนต่างทำแล้วแต่วันว่างของตนเอง

- ร่วมติดตาม และประเมินผล

เนื่องจากวิถีเดิมของคนชนบทก็มีการกินอยู่แบบเรียบง่ายเก็บผักมากินกับน้ำพริก
เป็นผักลบบ้าง ซึ่งมีให้เห็นกันอยู่ในสังคมชนบท กิจกรรมนี้จึงทำให้ทุกคนเห็นความสำคัญอยาก
ทำ และต้องการลดรายจ่ายภายในครัวเรือน จากการสังเกตพบว่ากลุ่มให้ความสำคัญกับกิจกรรมนี้
มากโดยดูจากการเตรียมแปลงปลูกบางคนทำข้างครัวข้างห้องน้ำบ้างแล้วแต่ความสะดวกโดย
ให้เหตุผลตรงกันว่าน้ำที่เหลือจากการล้างจาน จากห้องน้ำก็ไหลลงแปลงผักเป็นการใช้น้ำอย่าง
ประหยัดคุ้มค่า และได้ประโยชน์เป็นการทำอย่างมีเหตุผล กิจกรรมนี้ทหารแจกเมล็ดพันธุ์ผักหลาย
ชนิดเพื่อให้เกษตรกรปลูกไว้เพื่อบริโภคเอง เมื่อส่งมอบเมล็ดพันธุ์พบว่ามีการปลูกหลาย
ได้ผลไม่ค่อยดีนัก ผักไม่งามแคะแกรนเจริญเติบโตได้ไม่ดีทำให้เกษตรกรรายอื่นยังไม่ปลูก
เนื่องจากเห็นว่าเป็นช่วงหน้าแล้ง (เดือนเมษายน) จึงรอให้เข้าช่วงฤดูฝนก่อนจึงจะทำการปลูก
ดังนั้นรายที่เหลือจึงนำมาปลูกในหน้าฝนปรากฏว่าได้ผลดีขึ้นแต่ปัญหาที่เกิดขึ้น คือ เมล็ดพันธุ์ที่
ได้รับแจกบางอย่างเป็นเมล็ดพันธุ์ที่หมดอายุทำให้อัตราการงอกของเมล็ดต่ำ แต่เกษตรกร
กลุ่มเป้าหมายเริ่มเห็นประโยชน์จากการปลูกพืชผักสวนครัวรั้วกินได้จึงซื้อเมล็ดพันธุ์บางอย่างที่

จำเป็นในการประกอบอาหารมาปลูกเอง และได้ผลดี ดังนั้นกิจกรรมนี้เป็นที่พึงพอใจกับกลุ่มเกษตรกรเป็นอย่างมาก

“ผมไปซื้อพริกกับมะนาวมาปลูกเพราะว่ากินกันเกือบทุกวันเดี๋ยวนี้มะนาวก็แพงถ้าปลูกกินได้เองก็จะช่วยลดค่าใช้จ่ายไปได้หลายบาทแต่ผักบางอย่างก็ไปเก็บเหมือนเดิม”

(เทพ ตะดิง, 2550: สัมภาษณ์)

การดำเนินงานกิจกรรมการขุดสระในไร่นา

- ร่วมคิด

หากจะพูดถึงเรื่องการเกษตรแล้วสิ่งที่จะขาดไม่ได้ คือ “น้ำ” ซึ่งเป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุดในการทำเกษตรกรรม หากดินไม่ดีเราขังปรับปรุงได้ แต่ถ้าพื้นที่ใดขาดน้ำพื้นที่นั้นก็ยากที่จะทำการเกษตร ในกิจกรรมการขุดสระในไร่นาจึงเป็นกิจกรรมที่สำคัญสำหรับเกษตรกรเพราะทำให้เกษตรกรมีพื้นที่ในการเก็บกักน้ำไว้ใช้ประโยชน์ในฤดูแล้ง และใช้ประโยชน์อื่นจากบ่อ ดังนั้นโครงการทหารจึงเห็นความสำคัญ และจัดให้มีกิจกรรมการขุดสระในไร่นาทั้งหมด 15 บ่อ ตามจำนวนเกษตรกรกลุ่มเป้าหมายทำให้ทางกลุ่มต้องร่วมคิด และวางแผนในการหาพื้นที่ขุดสระเนื่องจากเกษตรกรบางรายมีพื้นที่น้อยหากใช้พื้นที่บางส่วนขุดสระก็จะทำให้ไม่มีพื้นที่ในการทำเกษตร

“พื้นที่ในการทำเกษตรมีจำกัดหากนำพื้นที่บางส่วนมาขุดสระก็จะทำให้พื้นที่ในการทำเกษตรลดน้อยลง คิดว่ารายได้ก็จะน้อยลงด้วย”

(เรื่อน ลอด้, 2549: สัมภาษณ์)

หลังจากทางกลุ่มร่วมกันคิดหาทางออกได้ผลสรุปว่า ถ้าใครมีพื้นที่มากก็ทำการขุดสระในพื้นที่ของตน ส่วนคนที่มีพื้นที่น้อยให้ไปขุดสระในพื้นที่ของญาติซึ่งจะต้องได้รับความยินยอมจากญาติ หรือเจ้าของที่ก่อน โดยทำการตกลงการใช้ประโยชน์จากสระร่วมกัน คือ เจ้าของที่สามารถใช้ประโยชน์จากน้ำในสระเพื่อใช้ในการเกษตร และจับปลาเพื่อบริโภคได้ ส่วนเกษตรกรเป้าหมายที่รับสิทธิ์ในการขุดสระจากโครงการสามารถจับปลาในบ่อเพื่อขาย และบริโภคได้

- ร่วมกันวางแผน

ในการขุดสระเราจะเห็นได้ว่าการวางแผนร่วมกัน โดยวาดแผนที่ของบ้านสันป่าข่า รวมถึงตำแหน่งที่ตั้งของเกษตรกรกลุ่มเป้าหมายแต่ละคน และช่วยกันวางแผนให้มีการกระจายจุดที่จะขุดสระรอบหมู่บ้านเพราะมีเหตุผลเพื่อที่จะเก็บน้ำไว้ใช้ยามที่ขาดแคลนหรือช่วงที่เข้าสู่ฤดูแล้งได้ เพื่อให้มีน้ำสำหรับทำการเกษตร และปลูกพืชอื่นได้ตลอดทั้งปี

“เมื่อก่อนหน้าแล้งมันยังมีน้ำ แต่เดี๋ยวนี้มัน
แทบจะไม่มีน้ำเลย แต่ถ้าขุดบ่อเพื่อเก็บน้ำไว้ใช้มัน
น่าจะมีประโยชน์มาก เพราะหน้าแล้งจะได้มีน้ำใช้ แล้ว
บ่อที่ขุดจะได้เลี้ยงปลาด้วยมีน้ำใช้ มีปลากิน”

(เทพ ตะดิดา, 2549: สัมภาษณ์)

- ร่วมกันปฏิบัติการ

หลังจากที่ทหารได้ขุดสระเรียบร้อยแล้วชาวบ้านได้ทำการผันน้ำจากห้วยกาละบั้งจากการต่อท่อผ่านท้องนาข้างเพื่อค้ำน้ำเข้าบ่อจากนั้นก็นำพันธุ์ปลาที่ได้รับการสนับสนุนมาปล่อยในตอนแรกเกษตรกรได้รับการสนับสนุนอาหารแต่ทางกลุ่มต้องจัดหาอาหารอื่นเพื่อทดแทนเนื่องจากประหยัคต้นทุนจึงนำหอยกกล้วยผสมกับรำ และน้ำหมักที่เตรียมไว้ใช้เพื่อเลี้ยงสุกรมาเป็นอาหารปลาแทนการให้อาหารเม็ดเพียงอย่างเดียว โดยมีการคิดริเริ่มจากพ่อเทพ ตะดิดา จากนั้นเมื่อเกษตรกรรายอื่นเห็นก็เริ่มทำตาม

“ในตอนแรกที่ได้บ่อก็คิดว่าเป็นเรื่องที่ดีเพราะ
ได้ทั้งน้ำทั้งปลาแต่พอมาตอนหลังคิดว่าต้องมีค่าใช้จ่าย
เรื่องของค่าอาหารแต่พอเห็นนายเทพเอาหอยกกล้วยมา
หมักกับรำ เมื่อให้ปลามันก็กินทำให้คิดว่าน่าจะเป็นวิธีที่
ใช้ลดค่าใช้จ่ายได้จึงทำตาม”

(ประจักษ์ พงมูล, 2550: สัมภาษณ์)

- ร่วมติดตาม และประเมินผล

จากการสังเกตพบว่า ทั้งกลุ่มเป้าหมาย และชาวบ้านมีความพึงพอใจกับการขุดบ่อกระจายในพื้นที่ เนื่องจากเป็นกิจกรรมที่ทุกคนเห็นว่ามีประโยชน์ สิ่งที่เป็นห่วงคือนในช่วงฤดูแล้ง

บ่อที่ขุดจะสามารถเก็บน้ำไว้ได้มากน้อยแค่ไหน แต่หลายคนยังเชื่อว่าในบ่อจะมีน้ำเนื่องจากในพื้นที่มีเกษตรกรรมบางรายที่ขุดบ่ออยู่แล้ว และทุกปีในบ่อก็มีน้ำซึ่งนายเทพ ตะดิดา ก็เป็นหนึ่งในกลุ่มเป้าหมายที่มีบ่อเป็นของตนเอง

“ทุกปีบ่อของผมน้ำก็เต็มตลอด บางปีที่แล้ง
มาก ๆ ปริมาณน้ำในบ่อก็น้อยลงแต่ก็ยังมียังมีน้ำอยู่ พอที่จะ
เลี้ยงปลาได้รวมถึงใช้ประโยชน์ได้บ้าง”

(เทพ ตะดิดา, 2549: สัมภาษณ์)

จะเห็นได้ว่าการคิดอย่างมีเหตุมีผลเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดในการขุดสระเป็นสิ่งที่ทุกคนคำนึงถึงมาก เนื่องจากสระน้ำถือเป็นภูมิคุ้มกันอย่างหนึ่งในการทำเกษตรกรรม น้ำจะถูกกักเก็บไว้ใช้ในยามแล้งแต่การขุดสระก็ต้องใช้ความพอประมาณแต่ในกิจกรรมนี้ทางกลุ่มคิดว่าพื้นที่ของคนมีขนาดเท่าไร ขนาดของสระที่ขุดให้ในพื้นที่ของตนจะสามารถกักเก็บน้ำได้ในปริมาณเท่าไร และจะใช้ประโยชน์ในการเพาะปลูกหรือทำกิจกรรมการผลิตอื่นๆ ได้มากน้อยเพียงไรทำให้ต้องวางแผนเพื่อขุดสระในพื้นที่ซึ่งเป็นการแสดงให้เห็นว่ามีเหตุมีผล และรู้จักความพอประมาณ และเป็นการสร้างภูมิคุ้มกันในเรื่องของการใช้น้ำด้วย

ช่วงที่ 3 ผลการขับเคลื่อน

การเรียนรู้จากการปฏิบัติกิจกรรมทั้ง 6 กิจกรรมสู่ระบบคิดวิเคราะห์หลักันกรอง เพื่อให้เกิดความรู้ ความเข้าใจ โดยการเชื่อมโยงความรู้ความเชื่อที่มีอยู่เดิมของบุคคล และชุมชน ผสมผสานกับความรู้ที่ได้ใหม่เพื่อเป็นแนวทางในการตัดสินใจปฏิบัติได้อย่างเหมาะสม โดยมีการถ่ายทอดแบบองค์รวม คือ ทั้งความรู้ ค่านิยม ความเชื่อ และวัฒนธรรมไปพร้อมกัน การดำเนินกิจกรรมบนรากฐานของการแสดงออกถึงการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นเป็นผลมาจากการที่กลุ่มได้มีการระดมสมองร่วมกันคิดหาแนวทางการปฏิบัติส่งผลให้เมื่อนำแนวคิด และความรู้ที่ได้ไปปฏิบัติ เกษตรกรจึงสามารถดำเนินการได้อย่างง่าย อีกทั้งยังเกิดการเรียนรู้ใหม่เพิ่มขึ้นตามไปด้วย เช่น นอกจากจะให้หมูกินน้ำหมักเพียงอย่างเดียว เกษตรกรบางรายยังให้สัตว์เลี้ยงอื่นทดลองกินน้ำหมักด้วยไม่ว่าจะเป็นวัว และไก่ ส่งผลให้สัตว์ที่เลี้ยงมีการเจริญอาหารปริมาณน้ำหมักเพิ่มขึ้นจากการสังเกตของพวกเขาพบว่าสัตว์ไม่ค่อยมีการตื่นตัวหรือกระตือรือร้นอาจเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้การเผาผลาญ

ผลงานในร่างกายน่าส่งผลให้มีน้ำหนักตัวที่เพิ่มมากขึ้นเป็นความคิด และการเรียนรู้จากการสังเกตของเกษตรกรบางราย และนำสู่การบอกเล่าเกิดเป็นข้อสังเกตร่วมกันของกลุ่มจากการปฏิบัติ

ผลการขับเคลื่อนที่สอดคล้องกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

การดำเนินกิจกรรมต่างๆ มีการเชื่อมโยงแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงในสามด้าน คือ ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม ด้านสิ่งแวดล้อม

ด้านเศรษฐกิจ

ด้านเศรษฐกิจ พบว่า การเรียนรู้แบบดั้งเดิมมีผลมาจากโครงสร้างทางสังคมของคนในชนบทที่เป็นสังคมเกษตรกรรม มีวิถีชีวิตแบบเรียบง่ายได้รับการถ่ายทอด เรียนรู้จากการพบเห็น การบอกเล่า และลงมือปฏิบัติ การพัฒนาไปตามกระแสต่างๆ จากการศึกษา พบว่า ด้านอาชีพของกลุ่มเป้าหมายบ้านสันป่าชำส่วนใหญ่มีอาชีพเกษตรกรรม และกลุ่มเป้าหมายมีวิธีการผลิตในรูปแบบต่างๆ ทำให้เห็นถึงวิถีคิดของเกษตรกรที่เป็นแบบองค์รวม เงื่อนไขทางเศรษฐกิจก็เป็นองค์ประกอบหนึ่งที่ทำให้มีการเปลี่ยนแปลง ส่งผลต่อแนวคิดของเกษตรกรก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของชุมชน และระบบคิดทางด้านอาชีพของเกษตรกร

“สมัยก่อนเวลาทำนาก็หว่านเอา ไข่วัว ควาย ไถนา แต่ตอนนี้มีหลายคนซื้อ หรือจ้างรถไถ และหันมาใช้เครื่องจักรกันหมด เพราะสะดวกแล้วก็ประหยัดเวลา ส่วนการทำนาก็หันมาทำนาดำ”

(เทพ ตะติยา, 2549: สัมภาษณ์)

จากคำบอกเล่าจะเห็นได้ว่า เกิดวิวัฒนาการทางด้านการทำนาเพื่อให้เกิดความสะดวกสบาย แต่ก็มีผลทางความคิดสะท้อนออกมาในเรื่องของสภาพที่ไม่เอื้ออำนวยทางด้านเศรษฐกิจ คือ ดันทุนหรือเงินทุน ในสมัยก่อนมีต้นทุนการผลิตที่ต่ำส่วนใหญ่เป็นแรงงานจากคนและสัตว์ ต่อมาปรับเปลี่ยนเป็นเครื่องจักรเพื่อช่วยอำนวยความสะดวกเนื่องจากง่ายและประหยัดเวลา ตั้งแต่ขั้นตอนการเตรียม การปลูก ตลอดจนการเก็บเกี่ยวผลผลิตจนถึงการนวดและแปรรูป เกษตรกรบอกว่าในส่วนนี้เป็นสาเหตุให้พวกเขามีต้นทุนการผลิตที่ค่อนข้างสูง เนื่องจากบางรายต้องกู้หนี้ยืมสินเพื่อมาลงทุน อีกทั้งการบริโภคภายในครัวเรือนที่มีปริมาณค่าใช้จ่ายที่สูงขึ้น ทำให้เกษตรกรคิดหาทางออกในการเพิ่มรายได้จากการเพิ่มกิจกรรมทางการเกษตรให้มากกว่า

หนึ่งกิจกรรมโดยคำนึงถึงความเหมาะสมของสภาพพื้นที่บ้านสันป่าข่าซึ่งเป็นพื้นที่ราบทำให้พวกเขาสนใจในเรื่องของการเลี้ยงวัวเป็นการเสริมรายได้ของครอบครัว ตลอดจนการทำเกษตรผสมผสานก็เป็นหนทางที่พวกเขาคิดว่าสามารถเสริมรายได้อีกทางหนึ่ง และยังเป็นการสร้างภูมิคุ้มกันทางด้านอาหารทำให้เกษตรกรมีการลดรายจ่ายในเรื่องของการบริโภคด้วย

โครงการจัดสร้างหมู่บ้านต้นแบบตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงของหน่วยทหารพัฒนาเคลื่อนที่ที่ 32 เข้ามาดำเนินการในรูปแบบของกิจกรรมทั้ง 6 กิจกรรมทำให้มีความสอดคล้องกับแนวคิดที่เกษตรกรต้องการ ส่งผลให้กลุ่มเกษตรกรที่ได้รับการคัดเลือกให้ความสนใจและเตรียมตัวดำเนินกิจกรรมรวมทั้งชาวบ้านรายอื่นที่ไม่ได้รับการคัดเลือกก็ให้ความสนใจกับรูปแบบของการดำเนินกิจกรรมนี้ จากการดำเนินกิจกรรมทั้ง 6 กิจกรรม พบว่า เกษตรกรหลายรายเกิดแนวคิดจากการเปิดเวทีต่างๆ ส่งผลให้หลายคนเกิดความคิดอย่างมีเหตุมีผลที่ว่าเกษตรผสมผสานเป็นหนทางหนึ่งที่สามารถช่วยเสริมรายได้จากพืชหลัก ทั้งยังเป็นการสร้างภูมิคุ้มกันทางอาชีพให้กับตนเองเริ่มเข้าใจถึงรายได้วัน รายได้เดือน และรายได้ปี เช่น เห็ดถือเป็นรายได้วัน เนื่องจากมีผลผลิตที่สามารถเก็บขายได้ทุกวันเช่นเดียวกับพืชผักสวนครัว ปลูกก็เป็นผลผลิตอีกอย่างหนึ่งที่ทางกลุ่มคิดว่าสามารถก่อให้เกิดรายได้ และยังช่วยลดรายจ่ายในส่วนของการบริโภค ส่วนไก่กับหมู ทางกลุ่มคิดว่าเป็นรายได้เดือนเนื่องจากสามารถเลี้ยงเป็นวัฏจักร เพราะการเลี้ยงสุกรแบบธรรมชาติมีระยะเวลาการเลี้ยงประมาณ 5 เดือน ถ้าเลี้ยงเดือนแรก 2 ตัว เดือนต่อมาซื้อเพิ่มอีก 2 ตัว เดือนที่สามซื้ออีก 2 ตัว เดือนที่ 4 ซื้อเพิ่มอีก 2 ตัว จะมีหมู 8 ตัว ในเดือนที่ 5 ขายหมู 2 ตัวแรก แล้วซื้อเพิ่มเป็น 3-4 ตัว ค่อยๆ ขยายต่อไปเรื่อยๆ มีรายได้ทุกเดือนอีกทั้งยังเป็นการขยายจำนวนหมูเพิ่มขึ้น ค่อยๆ ทำเป็นธุรกิจได้เป็นอีกหนึ่งอาชีพ ส่วนกิจกรรมการเลี้ยงวัวทางกลุ่มเห็นว่าเปรียบเสมือนเงินรายปีหรือเงินออมเนื่องจากต้องเลี้ยงเป็นปีจึงจะขาย และสร้างรายได้ให้แก่เกษตรกรผู้เลี้ยง

จากการดำเนินกิจกรรมจะเห็นได้ว่ากลุ่มเป้าหมายเกิดการเปลี่ยนแปลงโดยเริ่มคิดอย่างมีเหตุมีผลในการวางแผนทางการเงิน เกิดการลดรายจ่ายในเรื่องของการบริโภคเนื่องจากกลุ่มเกษตรกรนำพืชผักที่เพาะเองรวมทั้งไก่ ปลา ที่เลี้ยงมาบริโภคโดยไม่ต้องซื้อหา แสดงว่าเกษตรกรมีพอประมาณในการดำเนินกิจกรรม และคิดว่าหากทำการเกษตรแบบผสมผสานไม่ว่าจะเป็นพืชกับพืช พืชกับสัตว์ หรือว่า สัตว์กับสัตว์ก็ถือเป็นการสร้างภูมิคุ้มกันก่อให้เกิดการขับเคลื่อนต่อไปในเรื่องของเศรษฐกิจ ดังนั้นการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงในชุมชนบ้านสันป่าข่า ครั้งนี้มีความสอดคล้องกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

ในเรื่องของรายจ่ายที่สูญเสียไปกับค่าครองชีพพื้นฐานทางด้านอาหารมีอัตราลดลงโดยเปรียบเทียบรายจ่ายครัวเรือนก่อนดำเนินกิจกรรมกับรายจ่ายครัวเรือนหลังดำเนินกิจกรรม ดังนี้

ตาราง 7 รายจ่ายภาคครัวเรือนก่อนดำเนินการ (บาท)

	พืชผักสวนครัว		ไก่พื้นเมือง		หมู		ปลา		โค		ปุย	
	รายวัน	รายปี	รายเดือน	รายปี	รายวัน	รายปี	รายสัปดาห์	รายปี	รายเดือน	รายปี	รายปี	รายปี
1	20	7,200	100	1,200	20	7,200	50	2,400	80	960	1,920	
2	15	5,400	60	720	25	9,000	16	1,920	50	600	960	
3	20	7,200	120	1,440	25	9,000	24	2,880	100	1,200	1,920	
4	10	3,600	80	960	20	7,200	50	2,400	100	1,200	900	
5	15	5,400	100	1,200	30	10,800	50	2,400	50	600	1,920	
6	15	5,400	60	720	20	7,200	20	960	100	1,200	1,000	
7	20	7,200	60	720	15	5,400	20	960	80	960	960	
8	20	7,200	80	960	25	9,000	25	1,200	80	960	960	
9	15	5,400	100	1,200	20	7,200	50	2,400	100	1,200	1,920	
10	10	3,600	120	1,440	20	7,200	24	2,880	100	1,200	2,000	
11	10	3,600	120	1,440	20	7,200	25	1,200	50	600	960	
12	15	5,400	60	720	25	9,000	20	960	60	720	1,000	
13	20	7,200	80	960	25	9,000	50	2,400	80	960	960	
14	10	3,600	100	1,200	30	10,800	30	1,440	50	600	960	
15	15	5,400	60	720	20	7,200	25	1,200	80	960	1,000	
เฉลี่ย		5,520		1,040		8,160		1,840		928	1,289	

การดำเนินการกิจกรรมแต่ละกิจกรรมใช้การคำนวณเพื่อหาค่าเฉลี่ย ดังนี้

$$\text{ค่าเฉลี่ย} = \frac{\text{ผลรวมของรายจ่ายก่อนดำเนินการ}}{\text{จำนวนเกษตรกร 15 ราย}}$$

$$\text{รายจ่ายพืชผักสวนครัว} = \text{ค่าใช้จ่ายต่อวัน} \times 30 \times 12$$

$$\text{รายจ่ายไก่พื้นเมือง} = \text{ค่าใช้จ่ายรายเดือน} \times 12$$

รายจ่ายหมู	=	ค่าใช้จ่ายต่อวัน × 30 × 12
รายจ่ายปลา	=	ค่าใช้จ่ายรายสัปดาห์ × 4 × 12
รายจ่ายโค	=	ค่าใช้จ่ายรายเดือน × 12
รายจ่ายปุย	=	การใช้น้ำกับแต่ละครัวเรือน ราคาต่อหน่วย 960 บาท

ตาราง 8 รายจ่ายภาคครัวเรือนหลังดำเนินกิจกรรม (บาท)

	พืชผักสวนครัว		ไก่พื้นเมือง		หมู	ปลา		โค	ปุย
	รายวัน	รายปี	รายเดือน	รายปี		รายสัปดาห์	รายปี		
1	5	1,800	50	600	-	20	960	-	2,400
2	10	3,600	0	0	-	10	480	-	1,200
3	5	1,800	0	0	-	20	960	-	2,400
4	5	1,800	0	0	-	20	960	-	1,000
5	10	3,600	50	600	-	20	960	-	2,400
6	10	3,600	0	0	-		0	-	1,250
7	10	3,600	0	0	-		0	-	1,200
8	10	3,600	0	0	-		0	-	1,360
9	5	1,800	50	600	-	20	960	-	2,500
10	5	1,800	0	0	-	15	720	-	2,400
11	10	3,600	0	0	-		0	-	1,250
12	15	5,400	0	0	-		0	-	1,200
13	10	3,600	25	300	-	10	480	-	1,300
14	15	5,400	25	300	-	10	480	-	1,350
15	10	3,600	0	0	-		0	-	1,200
เฉลี่ย		3,240		160	0		464	0	1,627

การดำเนินกิจกรรมแต่ละกิจกรรมใช้การคำนวณเพื่อหาค่าเฉลี่ย ดังนี้

$$\text{ค่าเฉลี่ย} = \frac{\text{ผลรวมของรายจ่ายหลังดำเนินกิจกรรม}}{\text{จำนวนเกษตรกร 15 ราย}}$$

รายจ่ายพืชผักสวนครัว	=	ค่าใช้จ่ายต่อวัน × 30 × 12
รายจ่ายไก่พื้นเมือง	=	ค่าใช้จ่ายรายเดือน × 12
รายจ่ายปลา	=	ค่าใช้จ่ายรายสัปดาห์ × 4 × 12
รายจ่ายปุ๋ย	=	การใช้ขึ้นกับแต่ละครัวเรือน ราคาต่อหน่วย 1,200 บาท

ตาราง 9 แสดงมูลค่าการใช้จ่ายครัวเรือน (บาท)

มูลค่าการใช้จ่าย ครัวเรือน	มูลค่าใช้จ่าย ต่อปี (ก่อน)	มูลค่าใช้จ่าย ต่อปี (หลัง)	ค่าใช้จ่ายที่ลดลง (%)
พืชผักสวนครัว เห็ด	5,520	3,240	< 41 %
ไก่พื้นเมือง	1,040	160	< 85 %
ปลา	1,840	464	< 75 %
ปุ๋ย	1,290	1,627	> 26 %

มูลค่าการใช้จ่ายที่ลดลง คำนวณ ดังนี้

$$(\text{มูลค่าใช้จ่ายก่อน} - \text{มูลค่าใช้จ่ายหลัง}) \times 100$$

$$\text{เปอร์เซ็นต์การเปลี่ยนแปลง} = \frac{\text{มูลค่าใช้จ่ายก่อน}}{\text{มูลค่าใช้จ่ายก่อน}}$$

จากตารางแสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงมูลค่าการใช้จ่ายครัวเรือนที่ลดลงในเรื่องของค่าอาหาร เนื่องจากเกษตรกรสามารถผลิตอาหารได้เอง เป็นการสร้างภูมิคุ้มกันทางด้านอาหาร จะเห็นได้ว่ารายจ่ายที่ลดลงไปได้มากที่สุด คือ ไก่พื้นเมืองเพราะได้รับการสนับสนุนจากโครงการ ซึ่งลดลงถึง 85 เปอร์เซ็นต์ รองลงมา คือ เรื่องการขุดสระในไร่นา ทำให้ชาวบ้านสามารถเลี้ยงปลา กินเองได้ ทำให้ลดค่าใช้จ่ายในส่วนนี้ได้ถึง 75 เปอร์เซ็นต์ ในเรื่องของพืชผักสวนครัวมีอัตราลดลงเพียง 41 เปอร์เซ็นต์ เนื่องจากเก็บผักริมรั้ว ท้องถื่นท้องนาบริโภคกันอยู่แล้ว มีเพียงไม่กี่รายที่เพิ่งปลูกเองทำให้อัตราการลดลงจึงน้อยกว่ากิจกรรมอื่นๆ แต่เราจะเห็นได้ว่าอัตราค่าใช้จ่ายในเรื่อง ปุ๋ย มีสูงขึ้นเนื่องจากราคาดุ๋ยในท้องตลาดสูงขึ้น แต่จากคำบอกเล่าของเกษตรกรพบว่าปริมาณปุ๋ยเคมีที่ใช้จริงกลับน้อยลง เนื่องจากชาวบ้านหันมาทำปุ๋ยหมัก ปุ๋ยคอกใช้กันเอง ทำให้อัตราการใช้ปุ๋ยเคมี

ลดลง ส่วนในกิจกรรมการเลี้ยงสุกรแบบธรรมชาติ และโค ยังไม่สามารถวัดเป็นตัวเงินได้แต่ประโยชน์ที่ชาวบ้านได้รับ คือ นำมูลสุกร กับ โค มาทำปุ๋ยคอกเพื่อใช้ในสวน

ผลจากการขับเคลื่อนในสภาพภูมิสังคมที่ต่างกัน

จากการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงในครั้งนี้ได้ดำเนินการคล้ายคลึงกันในส่วนพื้นที่พื้นที่แรก คือ บ้านสันป่าข่า ตำบลแม่สาว อำเภอแม่อาว จังหวัดเชียงใหม่ พื้นที่สอง คือ บ้านเมืองนะ ตำบลเมืองนะ อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ พื้นที่สาม คือ บ้านตาดเสริม ตำบลบ้านม่วง อำเภอสังขม จังหวัดหนองคาย ซึ่งแต่ละพื้นที่มีลักษณะภูมิสังคมที่แตกต่างกันออกไป พบว่า พื้นที่บ้านเมืองนะอยู่ใกล้เขตชายแดนมากที่สุดโดยมีอาณาเขตติดต่อกับประเทศพม่า ทำให้การดำเนินกิจกรรมการเพาะเห็ดไม่ประสบความสำเร็จเนื่องจากห่างไกลจากตลาดอีกทั้งเมื่อคำนวณแล้วพบว่า มีต้นทุนสูงไม่คุ้มค่ากับการลงทุน สากล ศรีรัตนศักดิ์ (2552:64) ซึ่งแตกต่างจากภูมิประเทศของบ้านสันป่าข่าที่มีลักษณะเป็นพื้นที่ราบทำให้ง่ายต่อการดำเนินกิจกรรมนี้

ส่วนในบ้านตาดเสริม พบว่า มีการตัดสินใจเลือกรับ และต่อรองในการดำเนินกิจกรรม เช่น การปลูกกล้วยน้ำว้าแทนการเพาะเห็ด เนื่องจากกล้วยน้ำว้าเป็นพืชเศรษฐกิจในพื้นที่ อีกทั้งชาวบ้านมีความชำนาญ ตั้งแต่การปลูก การดูแลรักษา การเก็บเกี่ยว ตลอดจนการแปรรูป ทำให้เกษตรกร 15 ราย ตกลงกันเพื่อขอเปลี่ยนจากกิจกรรมการเพาะเห็ดมาเป็นกิจกรรมการปลูกกล้วยน้ำว้าแทน ศิริวรรณ วรรณศรี (2552: 78) ในการขับเคลื่อนครั้งนี้จะเห็นได้ว่าในแต่ละพื้นที่ที่มีการเลือกรับกิจกรรมผ่านการคิด วิเคราะห์ เลือกรับกิจกรรมด้วยความมีเหตุมีผล จากการศึกษาพบว่าในสภาพพื้นที่ที่มีความแตกต่างกันย่อมส่งผลที่แตกต่างกัน ดังนี้

ตาราง 10 ตารางเปรียบเทียบกิจกรรม 6 กิจกรรมในแต่ละพื้นที่

กิจกรรม	บ้านต้นป่าช้า	บ้านเมืองนะ	บ้านตาเดเสริม
การเลี้ยงสุกร	ตัวแทนเกษตรกรเป็นผู้นำหลังจากศึกษางานด้วยการซื้อลูกสุกรมาเลี้ยงเองก่อนได้รับมอบสุกรจากทหาร สร้างความกระตือรือร้นในการดำเนินกิจกรรมนี้ให้กับเกษตรกรที่เหลือ โดยเริ่มตั้งแต่ขั้นตอนการทำคอก การเตรียมอาหาร ทำน้ำหมัก ด้วย	คิดวิเคราะห์และสร้างภูมิคุ้มกันในการดำเนินกิจกรรมนี้ด้วยการเพิ่มปริมาณต้นกล้าที่ใช้เลี้ยงสุกรเนื่องจาก พบว่า สุกร 1 ตัวที่น้ำหนัก 90-100 กิโลกรัม ต้องใช้ต้นกล้วยขนาดใหญ่ 80-90 ต้นต่อตัว ในโครงการนี้เกษตรกรต้องเลี้ยงสุกรถึง 30 ตัว ดังนั้นต้องใช้กล้วยถึง 2,400-2,700 ต้น นับว่ามีปริมาณมากดังนั้นจึงปลูกกล้วยเพื่อเตรียมความพร้อมในการดำเนินกิจกรรมการเลี้ยงสุกรแบบธรรมชาติ	การดำเนินกิจกรรมการเลี้ยงสุกรแบบธรรมชาติในบ้านตาเดเสริมนับได้ว่ามีความพร้อมในเรื่องของอาหารเป็นอย่างดีเนื่องจากโดยพื้นฐานการเกษตรของบ้านตาเดเสริมปลูกกล้วยเป็นส่วนใหญ่ทำให้มีวัตถุดิบในการผลิตอาหารสุกรจำนวนมาก แต่พบปัญหาในเรื่องของการขาดแคลนเมล็ดซึ่งเป็นวัสดุที่ใช้เตรียมพื้นคอกนี้ไม่เพียงพอกับความต้องการ
การเลี้ยงโค	อาหารด้วยวิธีนี้จึงปรับเปลี่ยนมาปฏิบัติตามกิจกรรมนี้เป็นวิถีชีวิตดั้งเดิมของคนบ้านต้นป่าช้าอยู่แล้ว เนื่องจากพื้นที่มีความเหมาะสมเมื่อหมดฤดูทำนาก็ปล่อยโคกินหญ้า ประโยชน์ที่ได้รับนอกจากให้แรงงานแล้วยังสร้างรายได้ให้กับผู้เลี้ยงซึ่งการเลี้ยงโคเปรียบเสมือนเงินออมของเกษตรกรอีกด้วย	การเลี้ยงโคพบว่าเป็นกิจกรรมที่สร้างปัญหาให้กับเกษตรกรเนื่องจากปัจจุบันสภาพพื้นที่ไม่เหมาะสมทุ่งหญ้าลดน้อยลง อีกทั้งอยู่ติดกับชายแดน ไทย-พม่า เมื่อเลี้ยงแบบปล่อยหากโคหลุดข้ามเขตแดนทำให้ยากต่อการติดตามเกิดการสูญหาย แต่จากการเลี้ยงด้วยการสร้างคอกทำให้ง่ายต่อการเลี้ยง อีกทั้งได้ปุ๋ยคอกนำไปใส่ต้นไม้ จึงสร้างความพอใจให้กับเกษตรกร	กิจกรรมนี้ไม่เหมาะกับพื้นที่บ้านตาเดเสริมเนื่องจากไม่ใช้พื้นที่ราบ อีกทั้งขาดแคลนหญ้าสด ทำให้ผู้เลี้ยงต้องนำหญ้ากินนี้ มาปลูกแซมกับต้นยางพาราเพื่อเป็นอาหารในฤดูแล้ง แต่อย่างไรก็ตามเกษตรกรมีความยินดีในการเลี้ยง เนื่องจากเป็นกิจกรรมหนึ่งที่สร้างรายได้ให้กับครอบครัว

ตาราง 10 (ต่อ)

กิจกรรม	บ้านสันป่าง่า	บ้านเมืองนะ	บ้านตาตเสริม
การเลี้ยงไก่พื้นเมือง	กิจกรรมนี้พบว่าเลี้ยงกันอยู่แล้วเกือบทุกรายมีเกษตรกรเพียงไม่กี่รายที่ไม่ได้เลี้ยงสาเหตุจากกลัวการระบาดของโรค ไข่หวัดนก (HSN1) การดำเนินการกิจกรรมนี้จึงตกลงให้ทหารจัดหาไก่ในพื้นที่เนื่องจากคิดปัญหาห้ามขนย้ายสัตว์ปีก	ในกิจกรรมนี้ทั้งสามพื้นที่ค่อนข้างคล้ายกันเนื่องจากเลี้ยงไก่อยู่กันวิถีชีวิตของคนไทยอยู่แล้ว ในพื้นที่บ้านเมืองนะได้ทดลองให้ไก่กินอาหารหมักของสุกรปรากฏว่าไก่กิน ทำให้ประหยัดค่าอาหารในการเลี้ยงไก่ได้	ในกิจกรรมนี้มีการดำเนินการคล้ายกับในสองพื้นที่ โดยเลี้ยงแบบปล่อยสลับ จึงคอยหมั่นตรวจสอบว่ามีไก่ตายโดยไม่ทราบสาเหตุหรือไม่แต่ผลปรากฏว่าไม่พบไก่ที่มีอาการดังกล่าว
การเพาะเห็ด	กิจกรรมนี้เกษตรกรแบ่งออกเป็น 2 กลุ่มเพื่อสร้างบรรยากาศในการดำเนินการ จัดเวทีในการดูแลแบ่งวัน เก็บจำหน่าย เก็บบริโภค เก็บเพื่อแบ่งปันทั้งงานบุญ งานบวช งานแต่ง งานศพ งานสังคมต่างๆ ผลจากการดำเนินการพบว่าเป็นเกษตรกรมีแนวคิดที่จะดำเนินการนี้ต่อไป บางรายนำก้อนเห็ดที่ใช้แล้วไปทดลองเพาะเห็ดฟางต่อได้ผลเป็นอย่างดี	กิจกรรมนี้ไม่ประสบความสำเร็จเนื่องจากเกษตรกรพบว่าต้นทุนการผลิตค่อนข้างสูงไม่คุ้มค่ากับการลงทุน อีกทั้งเห็ดป่าในพื้นที่มีค่อนข้างมาก อีกทั้งตลาดค่อนข้างแคบ เนื่องจากพื้นที่อยู่ห่างไกล ทำให้ขายได้เพียงแค่นี้ชุมชนหรือฝากออกรอออกไปขาย ทำให้กิจกรรมนี้เกษตรกรตกลงกันที่จะไม่ดำเนินการต่อ	กิจกรรมนี้เกิดการเลือกที่จะเปลี่ยนแปลงกิจกรรมเพื่อให้เหมาะสมกับพื้นที่ของตน โดยเปลี่ยนกิจกรรมการเพาะเห็ดเป็นการปลูกกล้วยน้ำว้าแทนเนื่องจากมีความชำนาญและเป็นอาชีพที่ทำกันมานานแล้ว เป็นความต้องการของเกษตรกรและเหมาะสมกับภูมิสังคมของผู้ดำเนินการ ซึ่งได้รับการสนับสนุนจากด้วยรายละ 200 ต้น
การเพาะปลูกพืชผักสวนครัว	พบว่าเกิดปัญหาเนื่องจากเมล็ดพันธุ์ที่ได้หมดอายุ ทำให้ต้นแคระแกรน ไม่เจริญ แต่เกษตรกรเห็นถึงประโยชน์ที่จะได้รับในเรื่องของภูมิคุ้มกันทางด้านอาหาร และเป็นการลดค่าใช้จ่ายครัวเรือน จึงซื้อเมล็ดพันธุ์มาปลูกเอง	เกษตรกรเข้าใจถึงการสร้างภูมิคุ้มกันทางด้านอาหารกับการลดรายจ่ายครัวเรือนจากการผลิตเพื่อบริโภคเอง ใช้พืชสุขภาพและพืชอินทรีย์ที่ได้จากมูลสัตว์ ในการเพาะปลูกพืชผักของตนเองเป็นการประหยัดค่าใช้จ่ายในการเพาะ	เป็นการสร้างความมั่นคงทางอาหารมีการเชื่อมโยงกิจกรรมอื่นเข้าด้วยกัน ใช้ปุ๋ยจากมูลสัตว์ที่เลี้ยงประกอบกับการใช้น้ำหมักชีวภาพในการเพาะปลูก

ตาราง 10 (ต่อ)

กิจกรรม	บ้านสามป่าช้า	บ้านเมืองนะ	บ้านตากเสริม
กิจกรรม การขุดสระ ในไร่นา	กิจกรรมนี้สร้างภูมิคุ้มกันเป็นองค์สำคัญสำหรับการทำ การเกษตร โดยเกษตรกรกระจายชุดสระทั้งหมด รอบชุมชนด้วยความมีเหตุผล ปัญหาที่เกิดขึ้น คือ เกษตรกรบางรายขาดพื้นที่ในการทำกินหากใช้ พื้นที่บางส่วนขุดสระทำให้ตกลงกับญาติหรือเพื่อน บ้านขอใช้พื้นที่บางส่วนขุดสระแต่มีการแบ่งปัน ผลประโยชน์ในการใช้สระร่วมกัน	กิจกรรมนี้พบว่า 5 รายการที่ว่าหากขุดแล้วจะไม่ สามารถเก็บกักน้ำได้แต่ดำเนินการขุดเป็นที่ เรียบร้อยอีก 4 รายสภาพพื้นที่เป็นดินค่อนข้างไม่มี ความเหมาะสม ส่วน 6 รายที่เหลือมีพื้นที่ เหมาะสมจึงวางแผนขยายบ่อเพื่อดำเนินการ ร่วมกับเกษตรกร 4 รายที่มีพื้นที่ไม่เหมาะสม ตก ลงใช้และแบ่งประโชชน์ร่วมกัน	การดำเนินการกิจกรรมนี้พบว่าถึงแม้จะอยู่ใกล้แม่น้ำโขง แต่พื้นที่ที่ไม่เหมาะสมเนื่องจากมีความลาดชันอีกทั้ง เกษตรกรขาดแคลนพื้นที่ มีเพียง 2 รายที่สามารถขุด สระได้จึงมีข้อตกลงดำเนินการกิจกรรมร่วมกัน แต่ผลที่ได้ จากการขุดสระสามารถใช้สระได้เพียง 1 ราย แต่ว่า ยังไม่เพียงพอต่อการเลี้ยงปลา แต่จากการตกลงเจ้าของ สระอนุญาตให้ใช้พื้นที่ และเลี้ยงปลาร่วมกันเป็นเวลา 3 ปี

ที่มา: สากล ศิริรัตนศักดิ์ (2552), ศิริวรรณ วรรณศรี (2552)

ผลจากการขับเคลื่อนในสภาพภูมิสังคมที่ต่างกัน 3 ด้าน

ด้านเศรษฐกิจ

ประเทศไทยเป็นประเทศเกษตรกรรม ซึ่งลักษณะทางการเกษตรย่อมแตกต่างกันไปตามแต่สภาพพื้นที่ สภาพภูมิประเทศ และสภาพภูมิอากาศ ดังนั้นการเพาะปลูกตลอดจนการเลี้ยงสัตว์ก็ย่อมแตกต่างกันออกไป ในพื้นที่บ้านสันป่าข่ามีสภาพเป็นที่ราบจึงทำนาเป็นส่วนใหญ่ เช่นเดียวกับบ้านตาดเสริม แต่มีความแตกต่างกันทางสภาพอากาศซึ่งบ้านสันป่าข่ามีอากาศหนาวเย็นกว่ามีความเหมาะสมในการปลูกส้ม และลิ้นจี่ ต่างจากบ้านตาดเสริมซึ่งพืชเศรษฐกิจที่นิยมปลูกได้แก่กล้วยน้ำว้า ในช่วงหลังมีการส่งเสริมให้เกษตรกรหันมาปลูกยางพาราจึงมีเกษตรกรหลายรายลงทุนทำสวนยางพารา ส่วนบ้านเมืองนะ พบว่า เนื่องจากสภาพพื้นที่เป็นหุบเขา การปลูกพืชจึงมีลักษณะเป็นแปลงกระจายในชุมชน ส่วนใหญ่ปลูกข้าวโพด หอม กระเทียม ถั่วลิสง ในเรื่องของ การเลี้ยงสัตว์ พบว่า พื้นที่บ้านสันป่าข่านิยมเลี้ยงโคกันเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งต่างบ้านตาดเสริมที่เน้นการเลี้ยงปลาเนื่องจากอยู่ใกล้แม่น้ำโขง ส่วนในบ้านเมืองนะสภาพพื้นที่ไม่เอื้ออำนวยต่อการเลี้ยงโค พบว่า ชาวบ้านส่วนใหญ่นิยมเลี้ยงเป็ดและไก่ ซึ่งแทบจะพูดได้ว่ามีกันทุกหลังคาเรือน จะเห็นได้ว่า ลักษณะทางการเกษตรย่อมแตกต่างกันไปตามภูมิประเทศ และภูมิสังคม

ด้านสังคม

ลักษณะทางสังคมของทั้งสามพื้นที่มีลักษณะคล้ายคลึงกัน เนื่องจากมีวัฒนธรรมของสังคมไทย คือ มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มีลักษณะความเป็นอยู่แบบเครือญาติ ในส่วนของปัญหาทางสังคมก็เหมือนกับในพื้นที่อื่นๆ ได้แก่ ปัญหายาเสพติด ปัญหาลักขโมย ปัญหาคนว่างงาน และปัญหาการย้ายถิ่นฐาน

สิ่งแวดล้อม

จากการศึกษาจะเห็นได้ว่า ทั้งพื้นที่บ้านสันป่าข่า และบ้านเมืองนะอยู่บริเวณต้นน้ำ เช่น บ้านเมืองนะเป็นต้นกำเนิดของแม่น้ำปิงทำให้ชาวบ้านอนุรักษ์พื้นที่ต้นน้ำเป็นอย่างดี คงสภาพของป่าไว้อย่างสมบูรณ์ ทำให้น้ำที่ไหลผ่านหมู่บ้านมีความสะอาดซึ่งต่างจากพื้นที่บ้านสันป่าข่า เนื่องจากมีนายทุนที่ขาดจิตสำนึกเข้ามาทำสวนส้มบริเวณต้นน้ำก่อให้เกิดการเจือปนของสารเคมีมากับแหล่งน้ำ แต่อย่างไรก็ตามทั้งสองพื้นที่ยังมีแหล่งน้ำที่สมบูรณ์ในการประกอบอาชีพเกษตรกรรม ซึ่งแตกต่างจากบ้านตาดเสริมถึงแม้ว่าจะอยู่ใกล้ แม่น้ำโขง แต่สภาพพื้นที่ทางการเกษตรอยู่บนเนินเขาซึ่งอยู่สูงกว่าระดับแหล่งน้ำจึงไม่สามารถนำน้ำมาใช้ในการเกษตรได้ แต่อย่างไรก็ตามชาวบ้าน

ในแต่ละพื้นที่เลือกแนวทางการดำรงชีวิตตามแต่ละภูมิสังคมด้วยความมีเหตุมีผล และหาแนวทางในการเกษตรตามแต่ละกรรมวิธีที่ตนมีความชำนาญ ก่อให้เกิดรายได้แก่ตนเอง และครอบครัว

ผลของการขับเคลื่อนกับความสอดคล้องตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง (ด้านเศรษฐกิจ)

ความพอประมาณ

การคิดอย่างเป็นระบบผ่านการเรียนรู้ทั้งต่อตนเองและกลุ่ม ทำให้หลายคนมีการวางแผนที่ดีขึ้น ด้านเศรษฐกิจ พบว่า เกษตรกรกลุ่มเป้าหมายมีการแก้ไขปัญหาทางด้านการเงินของตนเองผ่านการเรียนรู้และวางแผน ผ่านความพอประมาณในเรื่องการดำเนินชีวิต และการประกอบอาชีพ ดังนี้

- ความพอประมาณในการดำเนินชีวิต

การดำเนินชีวิตของเกษตรกร 15 ราย เห็นถึงความสำคัญความจำเป็นพื้นฐานมากกว่าความต้องการส่วนเกิน แสดงให้เห็นถึงความพอประมาณในเรื่องของรายจ่ายเห็นถึงความสำคัญของการทำบัญชีครัวเรือน การลดรายจ่ายที่ไม่จำเป็น โครงการทหารที่ขับเคลื่อนในครั้งนี้เป็นการส่งเสริมถึงการทำเกษตรแบบผสมผสาน ทั้งการเลี้ยงโค เลี้ยงสุกร เลี้ยงไก่ เพาะเห็ด ปลูกพืชผักสวนครัว จะเห็นได้ว่าเป็นการสร้างความมั่นคงทางด้านอาหารให้กับกลุ่มเป้าหมาย สอนให้ผลิตเพื่อบริโภคเอง ดังคำที่ว่า “ปลูกในสิ่งที่กิน กินในสิ่งที่ปลูกเหลือถึงขาย” เป็นการลดรายจ่ายสร้างรายได้ให้กับเกษตรกรแต่ต้องอยู่บนฐานของความพอประมาณ โดยเห็นได้ว่าเกษตรกรมีความเข้าใจเรื่องของความพอประมาณในการดำเนินชีวิตมากขึ้น ดังดูได้จากมีความพอประมาณในการใช้จ่ายรวมถึงการบริโภคที่ลดลง

- ความพอประมาณในการประกอบอาชีพ

การประกอบอาชีพ เห็นได้ว่า ก่อนการดำเนินงานของโครงการเกษตรกรไม่คำนึงถึงต้นทุนในการประกอบอาชีพ ไม่รู้จักความพอประมาณ แต่จากคำบอกเล่าหลังจากการขับเคลื่อนแล้ว พบว่า เกษตรกรรู้จักที่จะมีความพอประมาณ โดยดูได้จากการดำเนินกิจกรรม เกษตรกรคำนึงถึงกำลังของตนเอง ทั้งกำลังทรัพย์ กำลังแรง คำนวณต้นทุนการผลิต เพื่อให้มีความเหมาะสมกับต้นทุนที่ตนมีอยู่

ความมีเหตุมีผล

จากการดำเนินกิจกรรมร่วมกับ โครงการเกษตรกรมีความคิดในการดำรงชีวิตที่เปลี่ยนไปมีการวางแผนในการประกอบอาชีพ ทั้งในภาคเกษตร และนอกภาคเกษตร ในภาคการเกษตร พบว่า เกษตรกรมีการคิดอย่างมีเหตุมีผล เชื่อมโยงกิจกรรมต่างๆ เข้าด้วยกันเพื่อต้องการ

ลดต้นทุนการผลิต เช่น การใช้ปุ๋ยคอกที่ได้จากการเลี้ยงสุกรแบบธรรมชาติ จากการเลี้ยงวัว มาใช้ในส่วน การผลิตปุ๋ยหมักใช้เอง กิจกรรมการเพาะเห็ด เห็นได้ว่าเกษตรกรมีการคิดอย่างมีเหตุมีผลในการนำก้อนเชื้อเห็ดที่ใช้แล้วมาเพาะเห็ดฟางต่อเป็นการประหยัดต้นทุน และใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างคุ้มค่าที่สุด กิจกรรมการขุดสระเกษตรกรมีการวางแผนการใช้น้ำมีเหตุมีผลในการกระจายสระในพื้นที่เพื่อให้เกิดประโยชน์มากที่สุดอีกทั้งเป็นการกระจายความชุ่มชื้นเข้าพื้นที่ตามหลัก บ่อพวง คือ ใช้บ่อเล็กเต็มบ่อใหญ่ ในที่นี้มีการผันน้ำจากลำห้วยต่างๆ ในพื้นที่โดยเฉพาะห้วยกาละ การทำกิจกรรมการปลูกพืชผักสวนครัวเกษตรกรมีการคิดอย่างมีเหตุมีผล ด้วยการทำแปลงปลูกใกล้แหล่งน้ำ ใกล้ห้องน้ำ หรือบริเวณที่มีใช้น้ำจากครัวเรือนเพื่อประหยัดน้ำ น้ำที่ใช้แล้วก็ไหลลงสู่แปลงปลูกประหยัดทั้งน้ำ และเวลา การคิดอย่างมีเหตุมีผลในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ส่งผลให้เกษตรกรเกิดมีแบบแผนในการดำเนินชีวิต และประกอบอาชีพ

การมีภูมิคุ้มกัน

จากการศึกษาจะเห็นได้ว่าการดำเนินกิจกรรม เกษตรกรกลุ่มเป้าหมายประสบปัญหาเรื่องการระบายสินค้าเกษตรออกสู่ตลาด กับปัญหาเรื่องสถานะขาดทุนจากการทำเกษตรเชิงเดี่ยว

- แต่เดิมเกษตรกรประสบปัญหาในการระบายสินค้าเกษตรที่ตนผลิตออกสู่ตลาดขาดตลาดรองรับ เนื่องจากขาดการวางแผนจะเห็นได้ว่าปีใดราคาพืชผลดีปีต่อมาเกษตรกรจะแห่กันปลูกส่งผลให้ราคาตกเกิดการขาดทุน หลังจากดำเนินกิจกรรมทำให้เกษตรกรรู้จักวางแผนก่อนผลิต โดยดูช่วงเวลาที่เหมาะสมต่อการปลูก ช่วงเวลาเก็บเกี่ยวที่ราคาสูง ผลผลิตเกษตรที่จะได้ราคาในฤดูนั้น ทำให้ลดปัญหาขาดทุนได้ส่วนหนึ่ง แต่ที่สำคัญเกษตรกรรู้จักมองหาตลาดเพื่อระบายสินค้าเกษตรที่ตนผลิตออกสู่ตลาดได้

- ส่วนใหญ่เกษตรกรจะประสบปัญหาขาดทุนจากการทำเกษตรเชิงเดี่ยวเนื่องจากไม่มีการป้องกันความเสี่ยงในการทำการเกษตร หลังจากการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงผ่านกิจกรรมต่างๆ จะเห็นได้ว่าเกษตรกรเข้าใจถึงความสำคัญของการทำเกษตรแบบผสมผสาน เนื่องจากเป็นการป้องกันความเสี่ยงในการประกอบอาชีพอีกทั้งเป็นการสร้างภูมิคุ้มกันที่ดีให้กับตนเอง

ด้านสังคม

ด้านสังคม พบว่า เกษตรกรได้รับการเรียนรู้ และระบบคิดในเชิงการถ่ายทอดก่อนการปฏิบัติ มีการเรียนรู้ถึงวิถีชีวิตเดิมของบรรพบุรุษการโยงถึงความสัมพันธ์ของคนในชุมชนจากการพบปะพูดคุยกัน ร่วมกันปฏิบัติกิจกรรม การเรียนรู้จากผู้เฒ่า ผู้แก่จากวิถีดั้งเดิมผ่านการถ่ายทอด

และส่งต่อความรู้จากคนรุ่นหนึ่งสู่คนอีกรุ่นหนึ่งผ่านเวทีต่างๆ เป็นการถ่ายโอนภูมิปัญญาที่สั่งสมจากการปฏิบัติจริงตลอดทั้งชีวิตในเรื่องของการเกษตรที่ได้ทำมาตั้งแต่เล็กจนโต ในพื้นที่บ้านสันป่าข่าทำให้คนรุ่นใหม่เกิดแนวคิด และเรียนรู้ไปพร้อมกัน การร่วมทำกิจกรรมต่างๆ ที่เกิดขึ้นทำให้คนในชุมชนมีปฏิสัมพันธ์กันมากขึ้น เกิดการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน มีการไปมาหาสู่เพื่อแลกเปลี่ยนซักถามกันมากขึ้นก่อเกิดความสัมพันธ์อันดี จะเห็นได้ว่าวิถีเดิมอย่างการเอามือกันเพื่อช่วยเหลือให้คนใดคนหนึ่งทำกิจกรรมของตนเสร็จก่อนแล้วจึงย้ายไปช่วยอีกคนต่อไปเช่นการสร้างคอกหมู คอกวัว ช่วยกันสร้างโรงเพาะเห็ด การช่วยเหลือซึ่งกันและกันกลับมามีให้เห็นอีกครั้งอย่างเต็มใจ ต่างคนต่างห่อข้าวปลาอาหารมารับประทานกันตอนกลางวันความสัมพันธ์ของกลุ่ม และคนในชุมชนมีมากขึ้นจากการสังเกต และคำบอกเล่าของกลุ่มเป้าหมายแสดงให้เห็นถึงการมีคุณธรรมของคนในชุมชน อีกทั้งทุกขั้นตอนของการดำเนินการทำให้กลุ่มเป้าหมาย และคนในชุมชนมีความสัมพันธ์กันชาวบ้านให้ความสนใจเข้ามาดูเกิดความรู้ผ่านการเห็น และการปฏิบัติเกิดเป็นองค์ความรู้ในเรื่องต่างๆ ที่จะนำไปปรับใช้ในชีวิตของตนได้

ผลของการขับเคลื่อนกับความสอดคล้องตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง (ด้านสังคม).

ความพอประมาณ

ด้านสังคม พบว่า เกษตรกรนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในเรื่องของการเข้าร่วมสังคม ทั้งงานบุญ งานศพ งานแต่ง งานสังคมต่างๆ ต้องมีความพอประมาณ เพราะเมื่อคำนวณแล้วทางกลุ่มเห็นว่าเป็นจำนวนเงินที่สูง ดังนั้นต้องมีความพอประมาณในการเข้าสังคมทำให้พวกเขารู้จักที่จะใช้ของที่ตนผลิตได้เองแทนเงินเป็นการแสดงน้ำใจวิธีหนึ่ง ดังเช่นที่กลุ่มทำ เมื่อมีงานบุญ งานบวช งานศพ ฯลฯ สมาชิกกลุ่มนำเห็ด ไข่ ปลา ไปร่วมทำอาหารเลี้ยงแขกเป็นการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีของสังคมบนพื้นฐานของความพอประมาณทางการเงิน

ความมีเหตุมีผล

จากการศึกษา พบว่า ก่อนการดำเนินกิจกรรม ลักษณะสังคมของบ้านสันป่าข่าเป็นการผสมผสานระหว่างสังคมเมืองกับสังคมชนบท เนื่องจากใกล้อำเภอฟาง ประกอบกับปัจจุบันมีเครื่องอำนวยความสะดวกบวกกับความเจริญทางวัตถุในชีวิตประจำวันมากขึ้น ส่งผลให้เกิดความแตกต่างระหว่างคนที่มีฐานะดี กับคนที่มีฐานะยากจน ความสัมพันธ์ของคนในชุมชน ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ลดน้อยลง แต่เมื่อมีการดำเนินกิจกรรมของกลุ่มเป้าหมายทำให้คนในชุมชนให้ความสนใจมีการช่วยเหลือกันเกิดการประจวบเหมาะกันมีการพูดคุยกันในเวทีมากขึ้น จากคำบอกเล่าเห็นได้ว่าความสัมพันธ์ของคนในชุมชนมีมากขึ้น มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มีการช่วยเหลือซึ่งกันและกันมาก

ขึ้น การนำพืชผลที่ได้จากการดำเนิน โครงการมาช่วยเหลือในงานสังคมต่างๆ ทำให้เกิดความรัก
สามัคคีกันเพื่อมากขึ้น

การมีภูมิคุ้มกัน

การที่มีกิจกรรมจากโครงการทหารเข้ามาเป็นตัวขับเคลื่อนให้ชาวบ้านเข้าใจหลัก
ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงทำให้คนในชุมชนพบปะพูดคุยแลกเปลี่ยนกันในเวทีต่างๆ ที่ผู้วิจัย
และทหารจัดขึ้น ส่งผลให้คนในชุมชนใช้เวทีนี้เพื่อวางแผนหาทิศทางในการพัฒนาถือเป็นการสร้าง
ภูมิคุ้มกันให้กับสังคมบ้านสันป่าข่าทางหนึ่ง

ด้านสิ่งแวดล้อม

ด้านสิ่งแวดล้อม อาจบอกได้ว่าคนในชุมชนมีวิถีชีวิตความเป็นอยู่ที่คู่กับธรรมชาติ
มาเป็นระยะเวลายาวนานการเกื้อกูลกันระหว่างป่ากับคนจึงเป็นสิ่งสำคัญ เช่นเดียวกับบรรพบุรุษ
ที่อยู่ในบ้านสันป่าข่าอดิการหาของป่า การใช้แหล่งน้ำในพื้นที่ การก่อสร้างบ้านเรือนมีความ
เป็นอยู่ที่มีลักษณะการพึ่งพาอาศัยธรรมชาติเป็นอย่างมาก ดังนั้นสำนึกของการอนุรักษ์จึงเป็นสิ่ง
สำคัญแต่ต่อมาการเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็วประกอบกับวิวัฒนาการเป็นอยู่ความเจริญทางวัฒนธรรม
และเทคโนโลยีส่งผลต่อค่านิยมต่างๆ ต่อการเปลี่ยนแปลงของวิถีชีวิต วัฒนธรรมตลอดจนการ
ประกอบอาชีพที่มุ่งเน้นแสวงหากำไรโดยปราศจากความคิดในเรื่องของผลกระทบที่จะเกิดจากการ
พัฒนา ส่งผลต่อสิ่งแวดล้อม ทำให้เกิดความเสียหายขึ้นอย่างมากในเรื่องของสิ่งแวดล้อมต่างๆ ใน
บ้านสันป่าข่า ผู้ที่มีทรัพย์สินเงินทองมาก นายทุนจากนอกพื้นที่เข้ามาจับจองพื้นที่ดินน้ำพื้นที่
สำคัญในเขตป่าสงวนเพื่อกอบโกย และหาผลประโยชน์ส่วนตนโดยไม่คำนึงถึงผลที่จะเกิดขึ้นกับ
พื้นที่ และคนในชุมชน การทำสวนส้มที่มีการใช้ยาฆ่าแมลงอย่างมากมาส่งผลต่อการปนเปื้อนของ
แหล่งน้ำ กระทั่งต่อคนทำน้ำ การเพิ่มขึ้นของจำนวนประชากรส่งผลในเรื่องขยะของชุมชนที่เริ่มมี
ปริมาณเพิ่มมากขึ้น เมื่อมีจำนวนคนมากขึ้นประกอบกับการเสื่อมถอยทางศีลธรรมการแสวงหา
ผลประโยชน์ต่างๆ ย่อมเกิดขึ้น เช่น การที่ชาวบ้านบุกรุกป่าชุมชนมากขึ้น สิ่งเหล่านี้ทำให้สมดุล
ต่างๆ ของระบบนิเวศในบ้านสันป่าข่าเกิดการเปลี่ยนแปลง สิ่งแวดล้อมเริ่มเสื่อมโทรม สิ่งเหล่านี้
ทำให้คนรุ่นหลังเริ่มถูกคิด การสนทนาระหว่างคนเฒ่าคนแก่กับคนรุ่นใหม่เริ่มเกิดขึ้นจากการเปิด
เวทีต่างๆ ระหว่างการดำเนินกิจกรรมเพื่อขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงเข้าสู่ชุมชนทำให้เกิดการ
เรียนรู้ผ่านเวที ผ่านการสนทนา และได้รับทราบผ่านประสบการณ์จริงของผู้เฒ่าผู้แก่ เกิดเป็น
แนวคิดในการอนุรักษ์ซึ่งก็มีให้เห็นอยู่แล้วในชุมชนแต่อาจไม่มีความต่อเนื่องในการจัดกิจกรรม
เพื่อการอนุรักษ์ หรือ รมรงค์ในเรื่องของการรักษาสิ่งแวดล้อมภายในชุมชน ประเพณีการบวชป่า

การอนุรักษ์ลำน้ำ ตลอดจนการจัดการสิ่งแวดล้อมภายในชุมชน ด้วยเหตุนี้ทางกลุ่มเป้าหมาย และชาวบ้านเริ่มมีการพูดคุย และหาแนวทางร่วมกันผ่านกิจกรรมต่างๆ ที่ได้ดำเนินการเกิดเป็นมาตรการในการอนุรักษ์ป่า อนุรักษ์ลำห้วย และการจัดการสิ่งแวดล้อมต่างๆ ภายในชุมชน สิ่งนี้เป็นผลพลอยได้ที่เกิดขึ้นจากการดำเนินการขับเคลื่อนเศรษฐกิจภายในชุมชนผ่านกระบวนการเรียนรู้จากประสบการณ์ ทำให้ชุมชนได้แนวทางเพิ่มเติมในการอนุรักษ์เกิดเป็นกฎระเบียบของการใช้ป่าชุมชนเพิ่มเติมจากของเก่าที่มี การลดใช้สารเคมีในการทำไร่ทำนาแต่ยังมีส่วนน้อยที่เริ่มลดปริมาณการใช้สารเคมีเนื่องจากหลายคนยังมีความเชื่อว่าการใช้สารเคมีสามารถกำจัดโรค และแมลงได้ดีกว่าการใช้สารชีวภาพ แต่ก็มี การขอร้องผู้ที่อยู่ต้นน้ำให้มีการลดใช้สารเคมี การจัดระเบียบชุมชนในเรื่องของขยะรีไซเคิล เพื่อเป็นการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมภายในชุมชน ทำให้เกิดการขับเคลื่อนในเรื่องของการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ผ่านความมีเหตุมีผลในเรื่องของกฎกติกาการใช้ป่าสงวนในการตัดไม้เพื่อมาสร้างบ้านเรือน การหาของป่า ฯลฯ ความพอประมาณในเรื่องของการใช้ทรัพยากรไม่ว่าจะเป็นการตั้งกฎระเบียบช่วงเวลาในการหาของป่า ช่วงเวลาที่ห้ามเข้าการกำหนดการเปิดป่าเป็นช่วงเวลา ช่วงเดือน เพื่อให้ป่าพัก และฟื้นตัวไม่ให้คนเข้าไปแสวงหาประโยชน์มากเกินไป การสร้างภูมิคุ้มกันการอนุรักษ์ต่างๆ ถือเป็นการสร้างภูมิคุ้มกัน การใช้ปุ๋ยชีวภาพ แทนการใช้สารเคมี

ผลของการขับเคลื่อนกับความสอดคล้องตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง (ด้านสิ่งแวดล้อม)

ความพอประมาณ

ด้านสิ่งแวดล้อม พบว่า ปัญหาที่เกิดขึ้นในพื้นที่บ้านสันป่าข่าเป็นปัญหาที่เกิดจากการที่เกษตรกรพึ่งพาปัจจัยเสริมจากภายนอกมากเกินไปจนเกิดความจำเป็น ขาดความพอประมาณ ความรู้ ความเข้าใจ ในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างสมดุล ส่งผลให้สิ่งแวดล้อมในชุมชนถูกทำลายไปอย่างมาก มีสารพิษปนเปื้อนจากการใช้สารเคมีที่มากเกินไปจนเกินกว่าที่ระบุ จากการขับเคลื่อนของโครงการในเรื่องของการเกษตรผสมผสาน มีการเลี้ยงสุกร เลี้ยงโค ส่งเสริมในเรื่องของการทำปุ๋ยหมักจากการดูงานทำให้มีการใช้ปุ๋ยหมัก ปุ๋ยคอก แทนการใช้ปุ๋ยเคมีมากขึ้น การขุดสระในพื้นที่ของกลุ่มเป้าหมายทำให้มีการบริหารจัดการแหล่งน้ำในชุมชนรวมถึงบ่อที่ได้รับการสนับสนุนจากโครงการให้มีน้ำใช้ได้ตลอดทั้งปี

ความมีเหตุมีผล

การจัดการสิ่งแวดล้อมเป็นสิ่งที่ต้องทำให้คนในชุมชนคิดที่จะอนุรักษ์ทั้งป่าไม้ และแหล่งน้ำด้วยความมีเหตุมีผล จากการดำเนินกิจกรรมเกษตรกรกลุ่มเป้าหมายใช้ปุ๋ยคอก ปุ๋ยหมัก

แทนการใช้ปุ๋ยเคมีกันมากขึ้น เพื่อเป็นการลดต้นทุนการผลิต อีกทั้งลดปริมาณสารเคมีที่จะปนเปื้อนลงสู่แหล่งน้ำเป็นการช่วยอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม การใช้ทรัพยากรที่หาได้ในชุมชนอย่างคุ้มค่า ตลอดจนการเผาทำลายเศษวัสดุของเหลือใช้จากการเกษตรเป็นสิ่งสำคัญที่เกษตรกรเห็นถึงความสำคัญ การนำฟางข้าวมาเผาหีดก็ไปกิจกรรมหนึ่งที่เกษตรกรใช้วัสดุเหลือใช้จากการเกษตรมาก่อให้เกิดรายได้อีกทางหนึ่งด้วยความมีเหตุมีผล

การมีภูมิคุ้มกัน

การมีแหล่งน้ำเพิ่มขึ้นจากการดำเนินกิจกรรมถือเป็นการสร้างภูมิคุ้มกันอย่างหนึ่ง เนื่องจากเกษตรกรมีการขุดสระรอบพื้นที่ ทำให้มีการกระจายความชื้นเข้าสู่พื้นที่บ้านสันป่าข่า ส่งผลต่อการทำเกษตรของเกษตรกรดีขึ้นเพราะน้ำเป็นหัวใจของการเกษตร อีกทั้งการขุดสระยังทำให้ทัศนียภาพสวยงามขึ้น และเป็นที่พักผ่อนของคนในชุมชนด้วย

ผลของกระบวนการเรียนรู้ของบุคคล

การดำเนินกิจกรรมต่างๆ ที่เกษตรกรกลุ่มเป้าหมายดำเนินการแล้วแต่ทำให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ส่วนบุคคลผ่านการลงมือปฏิบัติจริงแก้ไขปัญหาจากสถานการณ์จริงที่เกิดขึ้น เกิดเป็นองค์ความรู้กับตนเองในกิจกรรมต่างๆ เรื่องการเลี้ยงสุกรเห็นได้ว่าแต่ละคนเรียนรู้ถึงการเตรียมคอกหมูหลุม การทำน้ำหมัก การเตรียมอาหาร รวมถึงการทำหมักฝรั่งหมู ผ่านกระบวนการเรียนรู้โดยการสาธิต ส่วนเรื่องของการเลี้ยงโค พบว่า ชาวบ้านดำเนินกิจกรรมผ่านประสบการณ์ ในการเรียนรู้เรื่องนี้มาก่อน การเลี้ยงไก่เป็นกิจกรรมหนึ่งที่เกิดการเรียนรู้ส่วนบุคคลผ่านประสบการณ์ที่เกิดขึ้น และสั่งสมกันมาเป็นกระบวนการเรียนรู้ตลอดชีวิตที่บุคคลได้รับ และสะสมความรู้ผ่านประสบการณ์จริงในชีวิตประจำวัน ส่วนกิจกรรมการเพาะเห็ดเกษตรกรกลุ่มเป้าหมายแต่ละคนเกิดการเรียนรู้ผ่านการถ่ายทอดของเจ้าหน้าที่ทหาร และจากการลงมือปฏิบัติจริงทั้งขั้นตอนการทำโรงเห็ด การเพาะ การดูแลรักษารวมถึงการเก็บผลผลิต ในการดำเนินกิจกรรมการเพาะปลูกพืชผักสวนครัวเป็นกิจกรรมที่ดำเนินการผ่านการเรียนรู้จากประสบการณ์จริงในการทำการเกษตรชนิดอื่นๆ กิจกรรมการขุดสระเป็นกิจกรรมที่ชาวบ้านเคยมีการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์จริงไม่ก็รายเนื่องจากไม่มีทุน และขาดแคลนพื้นที่ในการขุดสระ แต่เมื่อโครงการนี้มีกิจกรรมการขุดสระทำให้เกษตรกรกลุ่มเป้าหมายมีการเรียนรู้ผ่านการปฏิบัติจริงเพื่อให้เกิดประโยชน์ทั้งเรื่องของน้ำ และเป็นแหล่งอาหารของครัวเรือนในเรื่องของการเลี้ยงปลาเพื่อบริโภค

ผลของกระบวนการเรียนรู้ของกลุ่ม

จากการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงกลุ่มเกษตรกรเกิดการเรียนรู้ร่วมกันเพื่อให้สามารถพึ่งตนเองได้เกิดความรู้ทั้งในระดับปัจเจกชน และในระดับกลุ่ม ซึ่งการเรียนรู้ระดับกลุ่มเป็นการเรียนรู้ร่วมกันผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมตั้งแต่ ร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมปฏิบัติ ร่วมติดตามประเมินผล ผ่านเวทีต่างๆ และลงมือปฏิบัติจริงทั้ง 6 กิจกรรม

การดำเนินกิจกรรมที่ผ่านมาเราจะเห็นได้ว่าในช่วงแรกกลุ่มเป้าหมายมีการเรียนรู้ร่วมกัน จากนั้นจึงเริ่มนำแนวทางที่ได้เรียนรู้จากกลุ่มมาสู่การปฏิบัติเกิดเป็นความสามารถในการพึ่งตนเองตามกิจกรรมที่ต้องดำเนินการเองผ่านการวิเคราะห์ และแสวงหาทางเลือก เช่น กิจกรรมการเลี้ยงหมูที่เกษตรกรกลุ่มเป้าหมายบางรายได้นำหมูดำไปขายเพื่อแลกซื้อหมูขาวมาแทนผ่านการเรียนรู้ทั้งจากประสบการณ์จริง การเจรจาภายในกลุ่มก่อเกิดการตัดสินใจภายใต้ฐานคิดในการหาทางเลือกเพื่อแก้ไขปัญหาผ่านการเรียนรู้เพื่อให้ได้สิ่งที่ตนเองคิดว่าดี ส่วนการเลี้ยงโค พบว่า นายเทพ ตะดิดา เป็นผู้ที่มีความรู้สูงสามารถถ่ายทอดองค์ความรู้ที่มีให้กับเพื่อนบ้านได้ เช่น วิธีการเลี้ยง และการดูแลรักษา ส่วนกระบวนการเรียนรู้อาศัยการอธิบายหรือบอกเล่าให้ฟังแล้วนำไปปฏิบัติ จากนั้นรายที่มีความสนใจบ้างก็ไปถามผู้มีประสบการณ์คนอื่นหรือเพื่อนที่อยู่ต่างพื้นที่แต่มีความรู้ ความชำนาญในเรื่องที่ตนสนใจเพื่อขอคำแนะนำในการเลี้ยง จะเห็นได้ว่ากระบวนการเรียนรู้จะเริ่มจากการเรียนรู้แบบดั้งเดิมภายในกลุ่มต่อการเรียนรู้จากภายนอกหมู่บ้าน กิจกรรมการเลี้ยงไก่ยังไม่เด่นชัดในเรื่องของการเรียนรู้ร่วมกันของกลุ่มเนื่องจากเป็นกิจกรรมที่ดำเนินกันเป็นการส่วนตัวตั้งแต่ในอดีตที่เกษตรกรเกิดการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ของตนเอง จากการดำเนินกิจกรรมการเพาะเห็ด พบว่า ทางกลุ่มเกิดการเรียนรู้ร่วมกันในทุกขั้นตอนของการมีส่วนร่วมเนื่องจากเป็นกิจกรรมที่ทางกลุ่มไม่ค่อยมีความรู้ และความชำนาญทำให้ต้องมาเรียนรู้ร่วมกันพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในการดำเนินกิจกรรมทั้งเรียนรู้ไปพร้อมกันโดยได้รับคำแนะนำจากเจ้าหน้าที่ทหาร นพค. 32 จากนั้นจึงเกิดการเรียนรู้จากการลงมือปฏิบัติจริง ร่วมกันแก้ไขปัญหาผ่านการวิเคราะห์ถึงปัญหาที่เกิดขึ้นระหว่างการดำเนินกิจกรรม และบางคนที่มีความรู้ความเข้าใจก็ให้คำแนะนำแก่คนในชุมชนที่มีความสนใจในเรื่องของการเพาะเห็ดเป็นการสร้างเครือข่าย และเชื่อมโยงความรู้ที่เกิดขึ้นของกลุ่มสู่ชุมชน ในการดำเนินกิจกรรมการเพาะปลูกพืชผักสวนครัวส่วนใหญ่เป็นการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ของตนเองจากการปฏิบัติ ส่วนของกิจกรรมการขุดสระในไร่นาเริ่มจากการเรียนรู้ร่วมกันเพื่อหาแนวทางในการวางแผนผ่านการวิเคราะห์หาสาเหตุเพื่อแสวงหาทางเลือก และแนวทางในการแก้ไขปัญหาาร่วมกันดังจะเห็นได้จากการวางแผนหาพื้นที่ขุดสระในรายที่ขาดแคลนพื้นที่ผ่านความเห็นชอบของกลุ่ม และบุคคลผู้ซึ่งเป็นเจ้าของที่ดินโดยตกลงหาแนวทางในการปฏิบัติร่วมกันเพื่อให้เกิดการต่อเนื่องในการดำเนินกิจกรรมอีกทั้งยังเป็นการ

แลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน ต่อมากลุ่มได้มีการลงมือปฏิบัติจริงผ่านกลุ่มผู้การพึ่งพาตนเองเกิดเป็นพลวัตรของการเรียนรู้ทั้งในเรื่องของการผันน้ำเข้าบ่อการป้องกันการซึมของน้ำรวมถึงการหาพันธุ์สัตว์น้ำมาปล่อยเพื่อเป็นการสร้างภูมิคุ้มกันทางอาหาร

เราจะเห็นได้ว่าเกษตรกรกลุ่มเป้าหมายเกิดการเรียนรู้ทั้งสองอย่างไปพร้อมๆ กัน ไม่ว่าจะเป็นการเรียนรู้ของกลุ่มกับการเรียนรู้ของบุคคล ผ่านการวิเคราะห์ปัญหา สาเหตุ และหาแนวทางในการแก้ไขปัญหามาจากการลงมือปฏิบัติจริงเกิดเป็นกระบวนการคิด ทำ ทบทวนวิเคราะห์ ทำ นำไปสู่องค์ความรู้ และแนวทางในการปฏิบัติที่ถูกต้องของเกษตรกรกลุ่มเป้าหมายการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ชาวบ้านดำเนินการอย่างมีเหตุมีผล มีความพอประมาณ และสร้างภูมิคุ้มกัน ภายใต้อาณัติความรู้ และคุณธรรม แต่การดำเนินการพบว่าเกษตรกรบางราย มีการปฏิบัติโดยมีความสอดคล้องกับ 3 ห่วง 2 เงื่อนไขในบางข้อแต่บางข้อมีความสอดคล้องน้อยมากบ้างไปตามความถนัด

สรุปได้ว่าการดำเนินกิจกรรมในทุกเรื่องกลุ่มเป้าหมายมีการดำเนินการที่สอดคล้องกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในด้านต่างๆ ทั้งด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม และด้านสิ่งแวดล้อม ผ่านการคิดวิเคราะห์มีการเชื่อมต่อกิจกรรมต่างๆ เพื่อให้เกิดความต่อเนื่องเป็นการสร้างความยั่งยืนให้กับตนเอง พวกเขาเห็นถึงความสำคัญของการทำการเกษตรผสมผสานทำให้ทั้งกลุ่มเป้าหมายและคนในชุมชนนำแนวทางที่หน่วยพัฒนาการเคลื่อนที่ที่ 32 ไปดำเนินการต่อถึงแม้จะไม่ได้ดำเนินการครบทั้ง 6 กิจกรรมเหมือนผู้ร่วมโครงการ แต่ชาวบ้านได้ทำตามกำลังความสามารถของตนเอง เช่น การปลูกพืชผักสวนครัวบางอย่าง บางรายกลับมาเลี้ยงไก่อีกครั้ง แสดงให้เห็นว่าการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงเข้าสู่บ้านสันป่าข่าทำให้คนในชุมชนเห็นถึงประโยชน์ด้วยแต่พวกเขาก็เลือกตัดสินใจทำตามในบางกิจกรรมผ่านการคิด และวิเคราะห์ด้วยตนเอง เลือกทำกิจกรรมที่ตนเห็นว่าทำได้ และมีประโยชน์กับตนอย่างมีเหตุมีผล มีความพอประมาณ เพื่อสร้างภูมิคุ้มกันให้กับตนเอง ด้วยการตัดสินใจผ่านความรู้ที่ตนมีอยู่ และจากการสอบถาม ทั้งนี้กลุ่มเกษตรกรเป้าหมายและคนในชุมชนที่ผ่านการเรียนรู้ผ่านการดำเนินกิจกรรมยังแสดงให้เห็นถึงการมีคุณธรรมในการดำรงชีวิตและการประกอบอาชีพด้วย

ช่วงที่ 4 ปัญหาและข้อเสนอแนะ

การขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงเข้าสู่บ้านสันป่าข่าในครั้งนี้ ได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดีทั้งจากเจ้าหน้าที่ เกษตรกร 15 ราย ตลอดจนชาวบ้านผู้ที่สนใจ จากการดำเนินกิจกรรมปัญหาที่เกิดขึ้น พบว่า ปัญหาแรก คือ ความพึงพอใจในการดำเนินกิจกรรมเนื่องจากบางกิจกรรมไม่เป็นที่ต้องการของเกษตรกร เช่น กิจกรรมการเลี้ยงหมูมีหลายรายที่ไม่อยากเลี้ยงประกอบกับมีบางรายที่

ได้หาคำส่งผลในเรื่องความพึงพอใจของเกษตรกรที่ได้หาคำเกิดความคิดที่ไม่อยากดำเนินกิจกรรมนี้ต่อไป ปัญหาที่สอง คือ ขาดความรู้และทักษะในการดำเนินกิจกรรม เช่น กิจกรรมการเพาะเห็ดพร้อมโรงเรือน ปัญหาที่สาม คือ ขาดพื้นที่ในการดำเนินกิจกรรม เช่น กิจกรรมการขุดสระสร้างปัญหาให้กับเกษตรกรที่มีพื้นที่จำกัด

จะเห็นได้ว่าในการดำเนินกิจกรรมของหน่วยทหารพัฒนาในครั้งนี้เป็นการจัดรูปแบบที่สำเร็จ มีแผนการดำเนินงานแบบ Top-Down เป็นคำสั่งของหน่วยบัญชาการทหารพัฒนาที่มีคำสั่งต่อทหารในพื้นที่รับผิดชอบ คือ หน่วย นพค. 32 ให้เป็นผู้รับผิดชอบดูแลโครงการให้สำเร็จ ส่วนเกษตรกรในพื้นที่ที่ถูกเลือกเป็นผู้รับผลประโยชน์จากโครงการ ดังนั้นกิจกรรมทั้งหมดไม่ได้มาจากความต้องการของเกษตรกร เพียงแต่การมีส่วนร่วมของการดำเนินการในครั้งนี้เป็นการมีส่วนร่วมบนกรอบของกิจกรรมที่ถูกกำหนดขึ้น ส่งผลต่อความพึงพอใจของผู้ดำเนินการ ตลอดจนอิสระในการเลือกรับกิจกรรมที่จะเกิดขึ้น แสดงให้เห็นว่าการขับเคลื่อนในครั้งนี้ไม่ได้เกิดการมีส่วนร่วมตั้งแต่ต้น ดังนั้นผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะสำหรับผู้ที่จะทำการพัฒนาและขับเคลื่อนกิจกรรมในลักษณะนี้ว่า ต้องให้เกิดการพัฒนาแบบ Bottom – Up ซึ่งให้คนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา มีสิทธิตัดสินใจ ร่วมดำเนินการตั้งแต่แรก คือ ร่วมคิดและวางแผน เพื่อให้การดำเนินกิจกรรมตรงกับความต้องการของผู้ที่ได้รับการพัฒนาอย่างแท้จริง น่าจะเป็นหนทางที่ค้ำนำสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน

บทที่ 5

สรุปผล และอภิปรายผล

การศึกษาเรื่องกระบวนการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงในบ้านสันป่าข่า ตำบลแม่สาว อำเภอแม่อาว จังหวัดเชียงใหม่ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากระบวนการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงในชุมชนบ้านสันป่าข่า ตำบลแม่สาว อำเภอแม่อาว จังหวัดเชียงใหม่ เป็นการศึกษาโดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วม ได้แก่ ร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมปฏิบัติการ และร่วมติดตามประเมินผล ภายใต้กิจกรรม 6 กิจกรรมตามโครงการของหน่วยทหารพัฒนาที่ได้มองเห็นความสำคัญในการพัฒนาชุมชนตามพื้นที่ชายแดน เพื่อสร้างให้เกิดความเข้มแข็งและความเป็นอยู่ที่ยั่งยืนของคนในพื้นที่โดยน้อมนำเอาพระราชปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นแนวทางในการพัฒนา เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้า ได้แก่ การเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการสังเกต การสัมภาษณ์ การจัดสนทนากลุ่ม และตรวจสอบข้อมูลด้วยวิธีการแบบสามเส้าด้านวิธีการรวบรวมข้อมูล วิเคราะห์เนื้อหาตามขั้นตอนของการวิจัยเชิงปฏิบัติการ โดยทำการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนาเพื่ออธิบาย และเปรียบเทียบความสอดคล้องในเรื่องของความพอประมาณ ความมีเหตุมีผล และการมีภูมิคุ้มกัน รวมถึงเงื่อนไขของความรู้อย่างรู้และคุณธรรม

จากการศึกษาผลของกระบวนการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงในบ้านสันป่าข่า ด้วยการนำกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมตามแนวทางของ อคิน รพีพัฒน์ (2527: 101) ไพฑูรย์ สุทธสุภา (2528: 100-102) และ พินิจ ลาภชนานันท์ (2529: 22) ได้ระบุขั้นตอนของการมีส่วนร่วม 4 ขั้นตอน คือ การร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมปฏิบัติ ร่วมติดตามประเมินผล ก่อให้เกิดความยั่งยืนผ่านกิจกรรมต่างๆ 6 กิจกรรม

การดำเนินกิจกรรมต่างๆ ผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน พบว่า การดำเนินการต่างๆ ส่งผลให้เกิดการตื่นตัวของชุมชนในเรื่องของการจัดทำโครงการหมู่บ้านนำร่องเศรษฐกิจพอเพียง ดังได้จากการให้ความสนใจในการประชุมชี้แจงโครงการ รวมถึงสมัครเพื่อเข้าร่วมโครงการตลอดจนสอบถามรายละเอียดเกี่ยวกับการดำเนินงานเป็นจำนวนมาก จากการสัมภาษณ์ พบว่า ทุกคนประสบปัญหาในเรื่องการขาดทุนจากการทำการเกษตรแบบเดิม จึงเป็นสาเหตุที่ทำให้มีความสนใจในการเข้าร่วมโครงการเพื่อเรียนรู้วิธีการทำเกษตรผสมผสานที่ถูกต้อง และสาเหตุที่เกษตรกรสนใจหันมาทำเกษตรแบบผสมผสาน คือ ต้องการ “มีความยั่งยืนในการประกอบอาชีพเกษตรกรรม” ไม่ต้องเสียเงินไปซื้อเพื่อบริโภคเพียงแต่เข้าใจ และสามารถผลิตเพื่อบริโภคได้เอง อีกทั้งยังเป็นหลักประกันให้กับชีวิตในยามชรา ก่อเกิดความสุขในบ้านปลายชีวิต และจากปัญหาความไม่แน่นอนจากการทำการเกษตรในเรื่องของราคาผลผลิต ดังนั้นเกษตรกร

ต้องการหาแนวทางเพื่อสร้างภูมิคุ้มกันให้กับตนเองด้วยการทำเกษตรผสมผสานการผลิตผลผลิตทางการเกษตรหลายๆ อย่าง เพื่อลดความเสี่ยงทางด้านราคาหากเกิดภาวะขาดทุนจากพืชตัวใดตัวหนึ่งยังมีรายได้เสริมจากพืชอื่นทดแทน และยังสามารถสร้างรายได้ตลอดทั้งปี คิดเป็นรายได้รายวัน รายได้เดือน และรายได้ปี

สิ่งที่สำคัญ คือ ปัญหาเรื่องน้ำส่วนใหญ่เกษตรกรในพื้นที่ทำการเกษตรแต่กลับขาดแคลนน้ำ ดังนั้นเมื่อเห็นว่ามีกิจกรรมการขุดสระในไร่นาจึงเป็นสาเหตุให้เกิดความสนใจเข้าร่วมโครงการเพื่อสร้างเป็นภูมิคุ้มกันทางการเกษตรให้กับตนเอง

ในการทำเกษตรผสมผสานของเกษตรกรมักจะ พบว่า เกษตรกรมีการทำในรูปแบบผสมผสานเพื่อการดำรงแสวงหากำไร โดยขาดการเรียนรู้ ความเข้าใจที่ถูกต้องทำให้สิ้นเปลืองค่าใช้จ่ายเป็นอย่างมากการใช้ทรัพยากรไม่คุ้มค่ากับการลงทุน ส่วนมากเป็นการเกษตรแบบผสมผสานระหว่าง พืชกับพืช และพืชกับสัตว์ เนื่องจากการเกษตรมีทั้งการปลูกพืช และการเลี้ยงสัตว์ เกษตรกรทำไปตามความถนัดของแต่ละบุคคล ใครชอบไม้ผลก็ทำสวน ชอบเลี้ยงไก่ก็เลี้ยงไก่เป็นหลัก ถนัดปลูกกระเทียมก็ปลูกแต่กระเทียม ตลอดจนการใช้ทรัพยากรอย่างสิ้นเปลือง จากการดำเนินกิจกรรมทำให้เกษตรกรต้องการใช้ประโยชน์จากที่ดิน และใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างคุ้มค่าที่สุด และเกิดประโยชน์สูงสุด เพื่อสร้างความมั่นคงให้กับตนเอง และลูกหลานก่อให้เกิดความยั่งยืน

หากสรุปรูปแบบการทำเกษตรผสมผสานมี 3 แบบคือ 1) การปลูกพืชร่วมกับการปลูกพืช 2) การปลูกพืชร่วมกับการเลี้ยงสัตว์ 3) การเลี้ยงสัตว์ร่วมกับการเลี้ยงสัตว์ พบว่า เกษตรกรบางรายมีการดำเนินงานในกิจกรรมทั้ง 3 อย่างที่ได้กล่าวมาในพื้นที่อยู่แล้วด้วยวัตถุประสงค์ที่ว่าให้มีกิน มีใช้ และเหลือถึงขาย จะเห็นได้ว่า การเกษตรผสมผสานเป็นวิถีเดิมของเกษตรกรอยู่แล้วจากการดำเนินกิจกรรมตามโครงการทั้ง 6 มีเพียงไม่กี่กิจกรรมที่เกษตรกรขาดประสบการณ์ เช่น การเพาะเห็ด รวมถึงการเลี้ยงสุกรแบบธรรมชาติ ซึ่งในการดำเนินกิจกรรมผู้วิจัยมีทหารในพื้นที่เป็นผู้ช่วยเพื่อสังเกตปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นจริงในพื้นที่ และเป็นที่ปรึกษาของกลุ่มเป้าหมายซึ่งหลังจากการชี้แจงโครงการเสร็จแล้วชาวบ้านช่วยกันคัดเลือกจนได้เกษตรกรตัวอย่างจำนวน 15 ครอบครัว โดยให้ชาวบ้านทำหน้าที่เป็นผู้คัดเลือกกันเองแต่ต้องอยู่ภายใต้กฎเกณฑ์ตามที่โครงการกำหนด จากนั้นประชุมกันสรุปความได้ว่าต้องการเรียนรู้ในเรื่องการเลี้ยงสุกรแบบหลุม การทำปุ๋ยหมักและเกษตรผสมผสานแต่ด้วยข้อจำกัดทางการเงินทำให้มีข้อตกลงเลือกตัวแทน 1 รายเพื่อไปศึกษาดูงานและนำความรู้ที่ได้มาถ่ายทอดสู่เกษตรกรที่เหลืออีก 14 ราย จากการส่งตัวแทนเพื่อศึกษาดูงานพบว่าเป็นที่น่าพอใจเพราะเมื่ออบรมเสร็จได้นำความรู้ที่ได้มาปฏิบัติเพื่อเป็นตัวอย่างกับกลุ่มไม่ว่าจะเป็นการเลี้ยงหมูหลุม การทำปุ๋ยหมัก น้ำหมัก และการทำการเกษตรผสมผสานที่ถูกต้องค่านึงถึง

ความพอประมาณ ความมีเหตุมีผล ส่วนเกษตรกรที่เหลือ พบว่า หลังจากเสร็จสิ้นการอบรมตัวแทน นำความรู้ที่ได้กลับมาถ่ายทอดสร้างความสนใจกับเกษตรกรที่เหลือมีการสอบถาม และช่วยกันลงมือปฏิบัติ โดยร่วมคิด ร่วมวางแผน และร่วมกันลงมือปฏิบัติเพื่อเป็นตัวอย่างก่อนการปฏิบัติจริง เกิดการแลกเปลี่ยนข้อมูลความรู้โดยเริ่มจากความรู้ที่มีอยู่ในตัวแต่ละบุคคลที่สั่งสมกันมาจากการประสบการณ์จริงที่ได้ลงมือปฏิบัติกันมาเกิดเป็นเวทีความรู้ เกิดความรู้และมุมมองใหม่ๆ ขึ้น จากนั้นเกษตรกรตัวแทนก็ถ่ายทอดประสบการณ์ที่ได้เรียนรู้จากภายนอกให้แก่เกษตรกรที่เหลือเกิดเป็นความรู้ และแนวทางในการปฏิบัติใหม่ขึ้น การนำภูมิปัญญาดั้งเดิมมาผสมผสานกับความรู้ใหม่ๆ เกิดการประยุกต์ใช้ และปรับเปลี่ยนวิธีดำเนินการให้เหมาะสมกับสถานการณ์ในปัจจุบันเนื่องด้วยการเลี้ยงสุกรแบบธรรมชาติเป็นวิธีการที่ประหยัดต้นทุน เนื่องจากใช้ผลผลิตทางการเกษตรที่เหลือหรือของที่เหลือได้ในท้องถิ่นมาใช้ในการผลิตอาหารสุกร ไม่ว่าจะเป็นหอยทากกล้วย หอยเชอรี่ รำ ซึ่งในการเตรียมอาหารหนึ่งครั้งสามารถเลี้ยงสุกรได้หลายวันทำให้ไม่เสียเวลามากนัก ในการเลี้ยงยังสามารถขายมูลสุกรก่อให้เกิดรายได้แก่เกษตรกรอีกทางหนึ่งด้วย ในการดำเนินการเกษตรกรมีการเชื่อมโยงกิจกรรมต่างๆ เข้าด้วยกันด้วยความมีเหตุมีผล เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด และสิ้นเปลืองทรัพยากรน้อยที่สุด ทำด้วยความพอประมาณ และเข้าใจถึงการสร้างภูมิคุ้มกันในการทำการเกษตร สามารถพึ่งพาตนเองได้สอดคล้องกับคำกล่าวของ อัมพล เสนาณรงค์ (2548: 4) ที่ว่า เศรษฐกิจพอเพียงคือการใช้ความสามารถของตนเองจนพึ่งพา และสามารถยืนอยู่ได้ด้วยตนเอง เช่น การทำเกษตรผสมผสาน ปลูกทุกอย่างที่กิน กินทุกอย่างที่ปลูก ลดค่าใช้จ่ายที่ไม่จำเป็น สรุปแล้วการพึ่งตนเองเพื่อให้เกิดความเข้มแข็งสอดคล้องกับแนวคิดของ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) (2539: 4) ที่ว่า หนทางที่จะทำให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน ให้มนุษย์และสังคมอยู่รอดรวมกันได้ก็คือ การสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนด้วยการพึ่งตนเองชุมชนสามารถกำหนดอนาคตของชุมชนที่วางอยู่บนแนวคิด และทิศทางการจัดการระบบการจัดการของชุมชน ในการพัฒนาด้านต่างๆ ที่ชุมชนเป็นผู้เรียนรู้ ผู้เลือกสรร ผู้วางแผน ผู้ปฏิบัติ และรับผลจากการปฏิบัตินั้นๆ

ในส่วนของกิจกรรมอื่นๆ เกษตรกรมีการดำเนินงานร่วมกัน ไม่ว่าจะเป็น กิจกรรมการเพาะเห็ด ทุกคนแบ่งหน้าที่กันอย่างชัดเจนในการบริหารจัดการดูแลตลอดจนตกลงกันถึงเรื่องการแบ่งปันผลประโยชน์ร่วมกันมีขั้นตอนอย่างชัดเจนด้วยการจดบันทึก กิจกรรมการขุดสระในไร่นา เกษตรกรกลุ่มเป้าหมายช่วยระดมความคิดกันตั้งแต่เริ่มต้นช่วยกันวางแผนเพื่อหาพื้นที่ขุดสระเนื่องจากมีเกษตรกรบางรายที่ไม่สามารถใช้พื้นที่ของตนเองได้เนื่องจากมีพื้นที่จำกัดหากขุดสระก็จะมีพื้นที่ทำกิน จึงช่วยกันคิดเพื่อหาทางออกร่วมกันได้ข้อตกลงกันว่าหากใครไม่มีพื้นที่ให้ไปขุดพื้นที่จากญาติหรือคนรู้จักที่สนิทกัน แต่ต้องตกลงเรื่องผลประโยชน์ในการใช้สระให้ชัดเจนปรากฏว่าเจ้าของพื้นที่สามารถจับสัตว์น้ำบริโภคได้บางส่วนแต่ห้ามขาย ส่วนน้ำให้ประโยชน์กับ

เจ้าของที่ในการบริหารจัดการเพื่อใช้ในพื้นที่ของตน ส่วนตัวเกษตรกรผู้ได้รับสิทธิในสระสามารถจับสัตว์น้ำเพื่อกิจการใดๆ ก็ได้ไม่ว่าจะบริโภคหรือขาย เมื่อตกลงกันได้จึงเริ่มดำเนินการจากกิจกรรมนี้แสดงให้เห็นถึงการมีคุณธรรมในการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน อีกทั้งยังเป็นการสร้างภูมิคุ้มกันในพื้นที่เนื่องจากเกษตรกร 15 รายได้วางแผนการขุดสระกระจายรอบหมู่บ้าน เป็นการสร้างภูมิคุ้มกันเรื่องน้ำในพื้นที่ได้เป็นอย่างดีในยามแล้ง กิจกรรมการเพาะปลูกพืชผักสวนครัว พบว่า กิจกรรมนี้เริ่มจากการไม่รู้ของเกษตรกรบางราย ด้วยการนำเมล็ดพันธุ์ที่ทหารนำมาแจกไปปลูกแต่กลับได้ผลไม่ดีคือต้นแคระแกร็นส่งผลให้สมาชิกที่เหลือปรึกษากันได้ข้อตกลงให้รูดุฝน เนื่องจากง่ายต่อการดูแลและน่าจะเจริญเติบโตดีกว่า แต่เมื่อนำไปปลูกตามที่ได้ตกลงกันได้ปรากฏว่าผลผลิตกลับไม่เป็นไปตามที่วางแผนจึงทำการตรวจสอบเมล็ดพันธุ์ที่ได้รับแจก สรุปได้ว่าเมล็ดพันธุ์หมดอายุ แต่อย่างไรก็ตามกลุ่มเกษตรกรเห็นถึงความสำคัญของการลดค่าใช้จ่ายในเรื่องของการปลูกพืชผักสวนครัวไว้รับประทานเองทำให้เกษตรกรบางรายไปซื้อเมล็ดพันธุ์มาปลูกเอง อีกทั้งยังเป็นรายได้เสริมอย่างน้อยวันละ 10 บาท และอาจสูงถึง 300 บาทต่อวัน รายได้ในส่วนนี้จะช่วยค่าใช้จ่ายภายในครัวเรือนเป็นค่าน้ำ ค่าไฟ เงินไปโรงเรียนลูก และยังเป็นเงินออมส่วนหนึ่ง กิจกรรมการเลี้ยงโค เป็นกิจกรรมที่บ้านสันป่าข่าเลี้ยงกันเกือบทุกครัวเรือน เนื่องจากเป็นพื้นที่ราบเป็นส่วนใหญ่มีความเหมาะสมในการเลี้ยงโค จึงทำให้กิจกรรมนี้ไม่ค่อยเห็นถึงความมีส่วนร่วมมากนักเช่นเดียวกับ กิจกรรมการเลี้ยงไก่พื้นเมือง เนื่องจากทุกครัวเรือนเลี้ยงกันอยู่แล้วแต่เกษตรกรส่วนใหญ่เข้าใจถึงการสร้างภูมิคุ้มกันทางด้านอาหาร ด้วยความมีเหตุมีผล ทุกกิจกรรมที่ได้ดำเนินการก่อให้เกิดความรู้กับกลุ่มเกษตรกร อีกทั้งยังเห็นได้ว่าทางกลุ่มมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กันไม่เฉพาะแต่ในกลุ่มยังมองถึงคนอื่นที่อยู่ในชุมชนด้วยโดยจะนำพืช ผัก สัตว์ หรือผลผลิตที่ผลิตได้ไปร่วมในงานพิธีต่างๆ แสดงถึงคุณธรรมที่เป็นรากฐานของสังคมไทยยังไม่หายไปจากสังคมของบ้านสันป่าข่า ทุกกิจกรรมสอนให้เกษตรกรรู้จักถึงความพอประมาณในเรื่องของการดำรงชีวิตตลอดจนการประกอบอาชีพต้องมีการสร้างภูมิคุ้มกันภายใต้ความมีเหตุมีผลซึ่งสิ่งที่จะขาดไม่ได้คือตัวเกษตรกรเองต้องมีความรู้ที่ถูกต้องก่อนลงมือปฏิบัติ เพื่อป้องกันความเสี่ยง และมีแนวทางในการดำเนินการที่ถูกต้อง ซึ่งในกิจกรรมการเลี้ยงสุกรแบบหลุม การเพาะเห็ด การขุดสระในไร่นา การเพาะปลูกพืชผักสวนครัว แสดงถึงความมีส่วนร่วมในการดำเนินงานตามแผน ซึ่งสอดคล้องกับหลักการของ (วันรักษ์ มิ่งมณีนาคิน, 2531: 11-14) ที่ทำให้เกิดการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานทั้งในการลงทุน และลงแรงทำให้รู้จักคิดถึงต้นทุน ผลได้ต่างๆ และมีความสนใจระมัดระวังผลประโยชน์ โดยพยายามดูแลรักษากิจกรรมที่สร้างขึ้นเพราะเขามีความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วมกัน และยังสอดคล้องกับการศึกษาของ พรทิพย์ ประทีปวัฒนานนท์, จรัส จันทลักษณ์ ธันวาทิตต์สงวน (2535: 5-6) ที่กล่าวว่า การเกษตรแบบยั่งยืน มีความหมายในที่นี้ คือระบบเกษตรกรรมที่

มีความสัมพันธ์และเกี่ยวข้องกับสภาพทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมสามารถให้ผลผลิตที่ปลอดภัยและหลากหลายเพื่อลดความเสี่ยงภัยทางเศรษฐกิจและการพึ่งพาปัจจัยภายนอกโดยผ่านกระบวนการ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้เกษตรกร การเกษตรแบบยั่งยืน คือ ระบบการเกษตรที่เกื้อกูลต่อสมดุลของภูมินิเวศ อันจะนำไปสู่คุณภาพชีวิตที่ดีและการพึ่งพาตนเองของเกษตรกร

การขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงผ่านกิจกรรมทั้ง 6 เกิดกระบวนการเรียนรู้ของบุคคลซึ่งมีความสอดคล้องกับแนวคิดของ Barker (1994: 2) ที่กล่าวว่า การเรียนรู้เป็นผลของการที่บุคคลได้รับประสบการณ์ในชีวิต แล้วทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมจากพฤติกรรมที่เคยกระทำมาเป็นพฤติกรรมที่มีลักษณะมั่นคง การเรียนรู้เป็นการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม หรือความสามารถให้เป็นไปตามที่กำหนดอย่างคงทนถาวร ซึ่งการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่เกิดขึ้นนี้เป็นผลจากการปฏิบัติหรือจากการได้รับประสบการณ์ในรูปแบบอื่นๆ ดังจะเห็นได้ว่าเกษตรกรมีการปรับเปลี่ยนวิธีการปฏิบัติจากเดิมที่มีการสั่งสมความรู้จากรุ่นปู่ย่าตายายมาเป็นแนวการปฏิบัติใหม่ตามที่ได้จากการศึกษาคูณ เช่น เรื่องของการเลี้ยงสุกรแบบธรรมชาติ พบเกษตรกรบางรายยังเลี้ยงวิธีเดิมไปในระยะแรกแต่เมื่อเห็นถึงประโยชน์ที่ได้รับกับต้นทุนที่ต้องสูญเสียน้อยกว่าทำให้เกษตรกรปรับเปลี่ยนวิธีการ และพฤติกรรมการเลี้ยงใหม่ ส่วนในเรื่องของการทำเกษตรแบบผสมผสานหรือการปลูกพืชผักสวนครัวเป็นการลดรายจ่ายและสร้างรายได้ทำให้มีแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างกลุ่มกับคนในชุมชนผ่านการคิดวิเคราะห์ทำให้เกิดการขยายผลต่อเกษตรกรนอกกลุ่มเป้าหมาย ซึ่งสอดคล้องกับแนวทางของ ชชาติชาย ณ เชียงใหม่ (2533: 33) ที่อธิบายถึง ลักษณะสำคัญของกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน ว่าเกิดจากกระบวนการกลุ่ม ที่เกิดจากสมาชิกของครอบครัวและชุมชนได้ร่วมกันพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็น วิพากษ์วิจารณ์ ตั้งคำถาม หาคำตอบ หาแนวทางและอื่นๆ ในการพึ่งตนเองและพัฒนาอย่างต่อเนื่อง กระบวนการที่สมาชิกของครอบครัวและชุมชนได้มาร่วมกันคิดและทำงานร่วมกันนี้เท่ากับเป็นการยอมรับความเท่าเทียมกันของสมาชิกที่มาร่วมกันคิด และทำงานร่วมกันเป็นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน กล่าวที่จะคิดริเริ่ม และค้นคว้าหาวิธีการแก้ปัญหาและพึ่งตนเองได้

การขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงด้วยกิจกรรม 6 กิจกรรม

จากการดำเนินกิจกรรมต่างๆ คือ กิจกรรมการเลี้ยงสุกร การขุดสระในไร่นา การเลี้ยงโค การส่งเสริมการเลี้ยงไก่พื้นเมือง การเพาะเห็ดพร้อมโรงเรือน การเพาะปลูกพืชผักสวนครัว จะเห็นได้ว่าเกษตรกรมีการร่วมมือกันเป็นอย่างดีในทุกกิจกรรม ในทุกขั้นตอนของการปฏิบัติ เช่น ร่วมกันคิด และวางแผนในการดำเนินกิจกรรมหาแนวทางร่วมกัน ผ่านความมีเหตุมีผลซึ่งเห็นได้ว่า

เกิดภายใต้เงื่อนไขของความรู้ในทุกกิจกรรม เรื่องของความพอประมาณส่วนใหญ่จะมีอยู่ในตัวเกษตรกรแล้วแต่ยังขาดการวางแผนทางการเงินที่ดี และไม่มีการทำบัญชีครัวเรือนหรือบัญชีในการลงทุนต่างๆ ทั้งในภาคการเกษตร และนอกภาคการเกษตรทำให้ไม่ทราบต้นทุนการผลิตส่งผลให้ขาดทุน ก่อเกิดภาวะหนี้สิน แต่จากการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงส่งผลให้เกษตรกรจดบันทึกรายรับ รายจ่าย ทำให้ทราบต้นทุนในการผลิต และเป็นเหตุผลที่ทำให้เกิดการควบคุมรายจ่ายที่ไม่จำเป็นออกไป นอกจากความพอประมาณทางด้านรายจ่ายแล้วการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัด ให้เกิดความคุ้มค่ามากที่สุดยังจัดว่าเป็นความพอประมาณที่เห็นได้อย่างหนึ่งจากการปฏิบัติด้วยความมีเหตุมีผล

ในการวิจัยครั้งนี้ทางผู้วิจัยมองถึงการพัฒนาใน 3 ด้านหลัก ไม่ว่าจะเป็นด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม และด้านสิ่งแวดล้อม

- ด้านเศรษฐกิจ ก่อนดำเนินกิจกรรมกลุ่มตัวแทนเกษตรกรมีปัญหาเรื่องการออม และภาวะหนี้สิน ไม่มีภูมิคุ้มกันทั้งทางด้านการเกษตร และอาหาร ทางด้านการเกษตรไม่ได้ผลเนื่องจากขาดแคลนน้ำ ทำเกษตรเชิงเดี่ยวขาดการวางแผนเกิดภาวะเสี่ยง มีรายรับไม่พอกับรายจ่าย ส่งผลให้การทำเกษตรขาดทุน อีกทั้งมีการพึ่งพาปัจจัยภายนอกมากเกินไป หลังจากที่ได้เข้าร่วมกระบวนการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง ผ่านการทำกิจกรรมครบทั้ง 6 กิจกรรมแล้ว ทำให้กลุ่มตัวแทนเกษตรกรมีเหตุมีผลในการดำเนินชีวิตและการประกอบอาชีพที่ดีขึ้น โดยดูจากการวางแผนเพื่อลดความเสี่ยงจากการประกอบอาชีพเกษตรด้วยการทำเกษตรผสมผสาน การลดรายจ่ายที่ไม่จำเป็นด้วยการคิดถึงประโยชน์มากกว่าการใช้จ่ายที่เกิดจากความต้องการ ทางด้านการเกษตรพบว่า การจุดสระเป็นการสร้างภูมิคุ้มกันในการประกอบอาชีพเป็นอย่างดีเนื่องจากมีแหล่งเก็บกักน้ำไว้ใช้เพื่อการเกษตร กลุ่มเป้าหมายเห็นถึงความสำคัญของการทำเกษตรผสมผสาน เพราะสามารถลดการพึ่งพาจากภายนอก จากการเลี้ยงไก่ เลี้ยงปลา พืชผักสวนครัว เป็นการสร้างภูมิคุ้มกันทางด้านอาหาร เนื่องจากลดรายจ่ายในภาคครัวเรือนประจำวัน อีกทั้งยังเป็นการสร้างรายได้ผลที่เกิดขึ้นทำให้เกษตรกรกลุ่มเป้าหมายวางแผนในการผลิตเพื่อให้เกิดรายได้ปี คือ โค รายได้เดือน คือ การเลี้ยงหมู จากคำอธิบายในหน้า 85 รายได้วัน คือ การเลี้ยงไก่ ปลา และการปลูกพืชผักสวนครัว ทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ของครัวเรือนดีขึ้น เกิดภูมิคุ้มกันทางด้านอาชีพขึ้นในครัวเรือน และเป็นการสร้างความมั่นคงทางด้านอาหาร ผลิตเพื่อบริโภคเองภายในครัวเรือน ส่งผลให้มีการลดรายจ่ายในเรื่องของการบริโภค กลุ่มเกษตรกรมีเงินออมเพิ่มขึ้น จะเห็นได้ว่าการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงในครั้งนี้เน้นการพึ่งพาตนเองเป็นหลัก สร้างนิสัยการออม การมีมรรยัสถ์ ไม่ฟุ้งเฟ้อ เพื่อสร้างวินัยทางการเงินให้มีความเป็นอยู่ที่พอเพียง จากการดำเนินกิจกรรมดังกล่าวอย่างต่อเนื่องของเกษตรกรกลุ่มเป้าหมายมีการขยายผลไปยังคนในชุมชน ทำให้เกิดการพึ่งตนเอง และมีหลักประกันในด้านเศรษฐกิจได้ใน

ระดับหนึ่ง ซึ่งมีความสอดคล้องกับ ชาดิชาย ณ เชียงใหม่ (2533: 33) ที่กล่าวว่า การเรียนรู้ และทำงานร่วมกันในลักษณะเป็นเครือข่าย เป็นความสัมพันธ์ในแนวราบ (horizontal) มากกว่าในแนวตั้ง (vertical) การเชื่อมโยงระหว่างสมาชิกของครอบครัว และชุมชน เป็นการเรียนรู้จากการแลกเปลี่ยนความคิด และประสบการณ์ซึ่งกันและกัน จนเป็นลักษณะเครือข่ายความรู้ที่เชื่อมโยงกัน

- ด้านสังคม ก่อนดำเนินกิจกรรมกลุ่มตัวแทนเกษตรกร ขาดการรวมกลุ่ม ขาดการปรึกษาหารือร่วมกัน วิถีดั้งเดิมที่มีความเชื่อเพื่อแผ่ลดน้อยลง การส่งบุตรหลานไปเรียนในเมือง ทำให้ได้รับค่านิยมใหม่ๆ เข้ามาตลอดจนเด็กเหล่านั้นเมื่อสำเร็จการศึกษาแล้วยังเกิดความคิดที่ว่าคนเฒ่าคนแก่ที่อยู่ในพื้นที่เป็นคนที่ไม่มีความรู้โดยลืมนึกถึงภูมิปัญญาที่เกิดขึ้นจากการสั่งสมความรู้ และที่สำคัญการเรียนรู้นี้เป็นการสั่งสมผ่านประสบการณ์จริงมาตลอดชีวิตก่อให้เกิดเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นอีกทั้งยังเป็นความรู้ที่เกิดจากปราชญ์ชาวบ้านทำให้เด็กสมัยใหม่ มิได้นำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ หลังจากผ่านการทำกิจกรรมครบทั้ง 6 กิจกรรมแล้ว ทำให้กลุ่มตัวแทนเกษตรกรเกิดการเรียนรู้ มีความรู้เพิ่มขึ้นจากการศึกษาดูงาน และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในกลุ่มร่วมกัน มีการช่วยเหลือเกื้อกูลกันเป็นภูมิคุ้มกันในการสร้างความเข้มแข็งภายในชุมชน วิทยุชุมชนได้ให้ความช่วยเหลือด้วยการร่วมลงมือลงแรงในการปฏิบัติเป็นการสร้างความสัมพันธ์ของคนต่างวัย และก่อเกิดมีคุณธรรมในการแบ่งปันผลประโยชน์ร่วมกันของกลุ่มตัวแทนเกษตรกร โดยดูจากการนำผลผลิตที่ได้ระหว่างดำเนินกิจกรรมส่วนหนึ่งเพื่อไว้บริโภคภายในครัวเรือน ในส่วนที่เหลือทางกลุ่มได้นำแจกเพื่อช่วยเหลือชุมชนไม่ว่าจะเป็นงานบุญ งานศพ งานบวช งานแต่ง ทางกลุ่มนำผักนาเห็ดที่ได้ไปช่วย เหลือเกิดเป็นความผูกพันภายในชุมชนเพิ่มมากขึ้น มีการรวมตัวกันทำกิจกรรมของชุมชนในด้านเศรษฐกิจช่วยยกระดับความสัมพันธ์ภายในชุมชนให้กลมเกลียว สามัคคี ยิ่งขึ้น ภายใต้กฎเกณฑ์กติกาของกลุ่มที่ช่วยกันกำหนดขึ้น ทำให้สมาชิกต้องปฏิบัติตาม เป็นการพัฒนาคุณธรรมของสมาชิกกลุ่มในด้านความซื่อสัตย์ เสียสละ รับผิดชอบเห็นใจกันและวางใจกัน ทำให้ชุมชนมีความสมานฉันท์ ไม่มีความขัดแย้งในชุมชน

- ด้านสิ่งแวดล้อม ก่อนดำเนินกิจกรรมมีการพึ่งพาปัจจัยจากภายนอก เช่น ปุ๋ยเคมี ยาฆ่าหญ้า กลุ่มตัวแทนเกษตรกรขาดความรู้ความเข้าใจในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างสมดุล มีผลกระทบต่อระบบนิเวศ ทำให้สภาพสิ่งแวดล้อมโดยรวมในพื้นที่ค่อยๆ เสื่อมโทรมลงเป็นลำดับ หลังจากดำเนินกิจกรรม พบว่า เกษตรกรมีจิตสำนึกถึงการหวงแหนทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ โดยดูจากการลดใช้ปริมาณสารเคมีด้วยการหันมาใช้ปุ๋ยอินทรีย์กันมากขึ้น ทำน้ำหมักชีวภาพใช้ มีจิตสำนึกที่จะร่วมกันอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ทำให้เห็นได้ว่าสิ่งแวดล้อมในชุมชนดีขึ้นเป็นการสร้างจิตสำนึกที่ดีให้มีความรับผิดชอบต่อสังคม ทำให้สภาพแวดล้อมและระบบนิเวศกลับฟื้นคืนสู่สมดุลสุขภาพดีขึ้น ทำให้ชุมชนเกิดความตระหนักและช่วยกันรณรงค์ให้มีการขยายผลการ

ดำเนินงานให้กว้างขวางออกไปเพื่อให้มีความมั่นใจในกิจกรรมที่ดำเนินการอยู่เป็นแนวทางการพัฒนาที่ถูกต้องและก่อให้เกิดความยั่งยืน การส่งเสริมสนับสนุนให้เกิดการลดต้นทุนในการผลิต ด้วยการลดปริมาณการใช้สารเคมี พื้นฟูการเกษตรแบบธรรมชาติให้แพร่หลายมากขึ้น การนำวัสดุที่เหลือใช้ในชุมชนมาแปรรูปเป็นปุ๋ยหมักซึ่งกิจกรรมเหล่านี้สอดคล้องกับการพึ่งตนเองทางด้านเศรษฐกิจของชุมชน และได้รับการสนับสนุนให้มีการขยายผลอย่างต่อเนื่อง เพื่อบรรเทาให้ชุมชนพึ่งตนเองได้ในด้านสิ่งแวดล้อมที่ยั่งยืน ซึ่งสอดคล้องกับการทดลองของ ทรงชัย ดิยานนท์ (2541) ได้ศึกษาเรื่อง “การศึกษาทักษะของเกษตรกรในการสร้างความมั่นคงทางรายได้ตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง” ปรากฏว่า เกษตรกรเข้าใจว่าการทำการเกษตรที่ปราศจากสารเคมีทำให้สุขภาพอนามัยดีเป็นการลดมลภาวะ มีผลทำให้สิ่งแวดล้อมดี ส่วนเรื่องที่เกี่ยวข้องกับรายได้พบว่าเกษตรกรมีความรู้ว่าการทำการเกษตรตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงทำให้เกิดการงดใช้สารเคมีซึ่งเป็นการลดต้นทุนการผลิต

กระบวนการเรียนรู้ของบุคคล

ผลที่เกิดขึ้น คือ เกษตรกรมีการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ที่ตนเองลงมือปฏิบัติเกิดเป็นความรู้เฉพาะตัว นำความรู้ที่มีอยู่เดิมผสมผสานกับความรู้ใหม่ที่ได้รับเกิดการตัดสินใจในการทำกิจกรรมต่างๆ ผ่านประสบการณ์บางอย่างที่ได้เคยเรียนรู้มา

กระบวนการเรียนรู้ของกลุ่ม

เกิดกระบวนการเรียนรู้ผ่านการมีส่วนร่วมตั้งแต่ร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมปฏิบัติ ร่วมติดตามประเมินผล การเรียนรู้ของกลุ่มเกิดจากการถ่ายทอดองค์ความรู้ที่มีอยู่ในตัวของแต่ละคนออกมาสู่กลุ่ม ความรู้บางอย่างเป็นความรู้เดิม บางอันเป็นความรู้ใหม่ที่ยังไม่มีคนเคยรู้ทำให้เกิดการเรียนรู้ไปพร้อมๆ กัน ส่งผลให้เกิดแนวทางในการปฏิบัติเพื่อดำเนินกิจกรรมต่อไป ตลอดจนร่วมกันลงมือปฏิบัติกิจกรรมและเรียนรู้ไปพร้อมกันในทุกขั้นตอน

ผลจากการศึกษาค้นคว้าทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นกับกลุ่มเกษตรกร 15 ครัวเรือน ทั้งทัศนคติ การดำรงชีวิตรวมถึงแนวคิดในการประกอบอาชีพผ่านกระบวนการมีส่วนร่วม การขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงครั้งนี้ยังส่งผลให้คนในชุมชนเห็นถึงความสำคัญของการทำการเกษตรแบบผสมผสานว่าเป็นหนทางที่จะช่วยให้เกษตรกรลดความเสี่ยงจากการประกอบอาชีพเกษตรกรรม จะเห็นได้ว่าการขับเคลื่อนแนวคิดของเกษตรกรเป็นไปตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงโดยเริ่มจากความมีเหตุมีผลก่อนเมื่อเกษตรกรคิดอย่างมีเหตุมีผลทำให้พวกเขาเริ่มรู้จักที่จะ

สร้างภูมิคุ้มกันให้กับตนเอง และครอบครัวการที่เกษตรกรจะสร้างภูมิคุ้มกันได้ส่วนหนึ่งขึ้นกับแนวคิดในการประกอบอาชีพ อีกส่วนขึ้นอยู่กับการที่เกษตรกรรู้จักความพอประมาณทั้งในการจับจ่ายใช้สอย การประกอบอาชีพ และการดำรงชีวิต แต่ทั้งนี้ทุกอย่างต้องเกิดจากแนวคิดภายใต้ฐานของความรู้ไม่ว่าจะเป็นการดำรงชีวิตหรือการประกอบอาชีพต้องมีความรู้ รู้ที่จะใช้ชีวิต และรู้ที่จะประกอบอาชีพ แต่ทั้งนี้ทุกอย่างต้องมีคุณธรรมเป็นองค์ประกอบซึ่งจากการประกอบกิจกรรมต่างๆ กลุ่มเกษตรกร 15 ครอบครัวมีการน้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาปรับใช้เพื่อที่จะเป็นปรัชญานำทางที่จะนำพาชีวิตของตนเองและครอบครัวไปสู่ความสุขความเจริญต่อไป และผลที่ตามมาจากการขับเคลื่อนคือคนในชุมชนได้น้อมนำแนวทางนี้ไปปรับใช้ในชีวิตของตนด้วยส่งผลให้ครัวเรือนได้รับการพัฒนาศักยภาพ มีความพร้อม มั่นใจ มีทักษะเชิงบวกที่จะพยายามแก้ไขปัญหาของตนเอง ครอบครัว ชุมชน ส่งผลคือการพัฒนาคุณภาพชีวิตของครัวเรือนอย่างเป็นรูปธรรม (มีกิจกรรมด้านอาชีพ การลดรายจ่าย เพิ่มรายได้ อื่นๆ) จากการพัฒนาทำให้เกิดความพออยู่พอกิน คนในชุมชนมีอาชีพหลัก อาชีพเสริม เพิ่มรายได้ มีจิตใจสาธารณะเพื่อส่วนรวมมากขึ้น มีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนอย่างต่อเนื่อง สามัคคีเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน ช่วยเหลือเกื้อกูลต่อกัน รู้วิธีการลดรายจ่าย เพิ่มรายได้สามารถตัดสินใจแก้ไขปัญหาของชุมชนได้ด้วยตนเอง เพื่อให้เกิดความเข้มแข็งอย่างยั่งยืนต่อไป

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะสำหรับหน่วยงานที่มีหน้าที่ในการพัฒนาชุมชน

1. ในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงผู้ที่ทำการขับเคลื่อนจะต้องศึกษาถึงภูมิสังคมลงลึกถึงรายละเอียดของสภาพพื้นที่เพื่อให้เข้าใจถึงบริบทที่แท้จริงของชุมชนก่อน เพื่อให้สามารถวางแผนในการพัฒนาได้ถูกต้อง
2. กระบวนการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงในชุมชนควรใช้กระบวนการมีส่วนร่วมเป็นตัวขับเคลื่อน และให้คนในชุมชนเป็นศูนย์กลางของการขับเคลื่อน ให้ทุกคนมีความรู้สึกว่าเป็นส่วนหนึ่งของการปฏิบัติตั้งแต่ร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมปฏิบัติ และร่วมติดตามประเมินผล
3. การคัดเลือกผู้เข้าร่วมโครงการเจ้าหน้าที่ต้องให้ชุมชนเป็นผู้ดำเนินการในการคัดเลือกเองเพื่อให้เกิดจากความสมัครใจของผู้เข้าร่วมโครงการเอง และเป็นที่ยอมรับของคนในชุมชน เพื่อให้ง่ายต่อการดำเนินการ อีกทั้งยังลดปัญหาความขัดแย้งที่จะเกิดจากการคัดเลือกถึงจะเกิดประโยชน์อย่างแท้จริงกับตัวผู้เข้าร่วมโครงการที่ต้องการได้รับความช่วยเหลือ

4. การจัดทำโครงการต่างๆ ควรวางแผนงานให้มีความเหมาะสมกับสภาพพื้นที่ บุคคล และเวลา ให้มีความสอดคล้องกันเพื่อให้ง่ายต่อการบริหารจัดการ นำไปสู่ความสำเร็จของโครงการ อีกทั้งยังควรจัดให้มีการติดตาม และประเมินผลอย่างต่อเนื่อง

ข้อเสนอแนะกับผู้เข้าร่วมโครงการ

1. สมาชิกผู้เข้าร่วมโครงการควรเป็นผู้ที่มีความสนใจต่อการดำเนินการของโครงการ โดยให้ความร่วมมือในทุกขั้นตอนของการปฏิบัติ
2. สมาชิกผู้เข้าร่วมโครงการต้องเป็นผู้ที่หมั่นศึกษาหาความรู้ และมีแนวคิดที่จะพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้ตนเองสามารถเข้าใจอย่างแท้จริงนำสู่การปฏิบัติที่ถูกต้อง มีการพึ่งพาตนเองให้มากที่สุดเพื่อให้เกิดความยั่งยืนโดยยึดหลักปฏิบัติตามแนวทางพระราชปณิธานของเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นปรัชญานำทางชีวิต

ข้อเสนอแนะต่อหน่วยงานที่มีหน้าที่เกี่ยวข้องกับชุมชน

1. องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปต.) ควรให้การสนับสนุนกับองค์กรหรือหน่วยงานต่างๆ ที่ได้เข้ามาดำเนินการพัฒนาชุมชนของตนเองไม่ว่าจะเป็นการอำนวยความสะดวก ข้อมูลข่าวสาร เพื่อให้ง่ายต่อการวางแผน และการพัฒนา
2. อปต. ควรส่งเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องมาเข้าร่วมสังเกตการณ์ในระหว่างดำเนินการ เพื่อเป็นแนวทางที่ อปต. สามารถนำไปดำเนินการต่อเพื่อพัฒนาชุมชนของตนเองต่อไป

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. การศึกษาควรมีการประเมินผลของการขับเคลื่อนที่เกิดจากตัวของเจ้าหน้าที่ หรือว่าเกิดจากการดำเนินการของตัวกลุ่มเป้าหมายเอง เพื่อให้เกิดความแน่ใจว่าถ้าเสร็จสิ้นการดำเนินงานของโครงการแล้วกลุ่มเป้าหมายยังสามารถดำเนินการต่อได้ด้วยตนเองเพื่อให้เกิดความยั่งยืน และเป็นผลสำเร็จที่แท้จริง
2. ในการศึกษาเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับผู้ดำเนินการศึกษาควรเป็นแต่เพียงผู้จัดประกายความคิด เป็นแต่เพียงผู้กระตุ้นแนวคิด เพียงอย่างเดียวส่วนแนวทางในการปฏิบัติให้เกิดจากกระบวนการมีส่วนร่วมของกลุ่มด้วยการระดมความคิด ร่วมกันวางแผน ร่วมกันปฏิบัติ และร่วมกันติดตามประเมินผลด้วยตัวเองเพื่อให้เกิดแนวทางของกลุ่มลดความขัดแย้งระหว่างการดำเนินการ ด้วยฉันทามติของกลุ่มเอง

บรรณานุกรม

แก้ว กลมเกลี้ยง. 2549. สัมภาษณ์. 18 กันยายน.

คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. 2541. การศึกษาในวิถีสหุมน: ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย. กรุงเทพฯ:

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ.

คณะอนุกรรมการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง. 2547ก. เศรษฐกิจพอเพียงคืออะไร. กรุงเทพฯ:

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติ.

_____. 2547ข. การประยุกต์ใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง. กรุงเทพฯ: สำนักงาน

คณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติ.

_____. 2547ค. กรอบแนวคิดทางทฤษฎีเศรษฐศาสตร์ ปรัชญาของเศรษฐกิจ

พอเพียง. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.

จสอ.ทวิช. 2549. สัมภาษณ์. 18 กันยายน.

เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง. 2527. “การระดมประชาชนเพื่อการพัฒนาชนบท”. น.25-27. ใน รายงานการ

ประชุมเรื่อง การมีส่วนร่วมของชุมชน: นโยบาย และกลวิธี. นครปฐม: ศูนย์ศึกษา

นโยบายสาธารณะสุข มหาวิทยาลัยมหิดล.

ชัยเนตร จันทรา. 2549. สัมภาษณ์. 17 มิถุนายน.

ชาติชาย ณ เชียงใหม่. 2533. ทิศทางการพัฒนาชนบทในอนาคต. กรุงเทพฯ: สำนักวิจัยสถาบัน

บัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.

โชคชัย สารากิจ. 2550. สัมภาษณ์. 20 กรกฎาคม.

ดีป บุญตัน. 2549. สัมภาษณ์. 18 กันยายน.

ถวิล ศิริสมบุญ. 2550. สัมภาษณ์. 27 มีนาคม.

ทองศักดิ์ คุ้มไ้มน้ำ. 2541. หลักการพัฒนาชุมชน. ขอนแก่น: คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

ทรงชัย ดิยานนท์. 2541. “การศึกษาทักษะของเกษตรกรในการสร้างความมั่นคงทางรายได้ตาม

แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง”. [ระบบออนไลน์]. แหล่งที่มา <http://thesis.tiac.or.th>

(15 มกราคม 2549).

เทพ ตะดิดา. 2549ก. สัมภาษณ์. 18 กันยายน.

_____. 2549ข. สัมภาษณ์. 21 ตุลาคม.

_____. 2550ก. สัมภาษณ์. 27 มีนาคม.

_____. 2550ข. สัมภาษณ์. 10 เมษายน.

- นรินทร์ชัย พัฒนพงศา. 2533. แนวทางในการให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาชนบท. กรุงเทพฯ: กองแปลและวิเทศน์สัมพันธ์ สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.
- นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์. 2527. “กลวิธี แนวทาง วิธีการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในงานพัฒนาชุมชน”. น. 34-38. ใน รายงานการประชุมเรื่อง การมีส่วนร่วมของชุมชน: นโยบาย และกลวิธี. นครปฐม: ศูนย์ศึกษานโยบายสาธารณสุข มหาวิทยาลัยมหิดล.
- ประจักษ์ ฟองมูล. 2549. สัมภาษณ์. 27 มิถุนายน.
_____. 2550ก. สัมภาษณ์. 17 มีนาคม.
_____. 2550ข. สัมภาษณ์. 27 มีนาคม.
- ปาริชาติ วลัยเสถียร. 2543. กระบวนการ และเทคนิคการทำงานของนักพัฒนา. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- พินิจ ลาภธนาพันธ์. 2529. บทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาชนบท. กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พิสิฐ เจริญศิริภัทร. 2549. สัมภาษณ์. 25 มิถุนายน.
- พรทิพย์ ประทีปพัฒนานันท์, จรัส จันทลักษณ์ และ ธันว จิตต์สงวน. 2535. “แนวความคิดเกี่ยวกับการเกษตรแบบยั่งยืน”. [ระบบออนไลน์]. แหล่งที่มา <http://www.chaipat.or.th> (8 ตุลาคม 2550).
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). 2539. การพัฒนาที่ยั่งยืน. กรุงเทพฯ: โกมลคีมทอง.
- ไพฑูลย์ สุทธสุภา. 2528. “กลยุทธในการส่งเสริม และพัฒนาชนบท” น. 52-53. ใน รายงานการสัมมนาเรื่อง ปัญหาการส่งเสริมการเกษตร และพัฒนาชนบท. เชียงใหม่: ภาควิชาส่งเสริมและเผยแพร่ การเกษตร คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- มา ฟองมูล. 2549ก. สัมภาษณ์. 17 มิถุนายน.
_____. 2549ข. สัมภาษณ์. 18 มิถุนายน.
- ยูวัฒน์ วุฒิเมธี. 2533. การพัฒนาชุมชน และกรพัฒนาชนบท. กรุงเทพฯ: ไทยอนุเคราะห์ไทย.
- เรื่อน ลอตุ้. 2549. สัมภาษณ์. 18 กันยายน.
- วันรักษ์ มิ่งมณีนาคิน. 2531. การพัฒนาชนบทไทย. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ศิริวรรณ วรรณศรี. 2552. กระบวนการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงในบ้านตาดเสริม ตำบลบ้านม่วง อำเภอสังขาม จังหวัดหนองคาย. เชียงใหม่: วิทยานิพนธ์ปริญญาโท, มหาวิทยาลัยแม่โจ้.

- สมศรี จินะวงษ์. 2544. “การวิเคราะห์กระบวนการเรียนรู้กิจกรรมทางเศรษฐกิจ และการกระจาย รายได้ในชุมชน ที่ใช้แนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจพอเพียง”. [ระบบออนไลน์] แหล่งที่มา <http://thesis.tiac.or.th>. (2 พฤษภาคม 2548).
- สาเกต ศรีรัตนศักดิ์. 2552. กระบวนการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงในบ้านเมืองนะ ตำบลเมืองนะ อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่. เชียงใหม่: วิทยานิพนธ์ปริญญาโท, มหาวิทยาลัยแม่โจ้.
- สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ. 2549. เศรษฐกิจพอเพียงปรัชญาชี้ถึงแนวทางการดำรงชีวิต. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ. (จุลสาร).
- สุภางค์ จันทวานิช. 2539. วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุเมธ ดันติเวชกุล. 2544. ได้เบื้องพระยุคลบาท. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ: มติชน.
- อคิน รพีพัฒน์. 2527. “การมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาชนบทในสภาพสังคม และวัฒนธรรม” น.48-49. ใน รายงานการประชุมเรื่อง การมีส่วนร่วมของชุมชน: นโยบาย และกลวิธี. นครปฐม: ศูนย์ศึกษานโยบายสาธารณสุข มหาวิทยาลัยมหิดล.
- อ้าย ควงพุง. 2549. สัมภาษณ์. 17 มิถุนายน.
- อำพล เสนาณรงค์. 2548. เศรษฐกิจพอเพียง. เชียงใหม่: สาขาวิชาการพัฒนาภูมิสังคมอย่างยั่งยืน. มหาวิทยาลัยแม่โจ้. (เอกสารอัดสำเนา)
- เอกวิทย์ ณ ถลาง. 2540. ภูมิปัญญาชาวบ้าน: วิถีชีวิต และกระบวนการเรียนรู้-แก้ปัญหาของชาวบ้านไทย. กรุงเทพฯ: มูลนิธิภูมิปัญญา.
- Barker, L. M. 1994. *Learning and Behavior*. New York: Macmillan College.
- Schunk, Dale H. 1991. *Learning Theories: And Educational Perspectives*. New York: Macmillan Publishing Company.
- White, A.T. 1982. *Why Community Participation*. New York: United Nations Children's Fund.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก
ภาพประกอบการศึกษา

สภาพพื้นที่บ้านสันป่าข่า

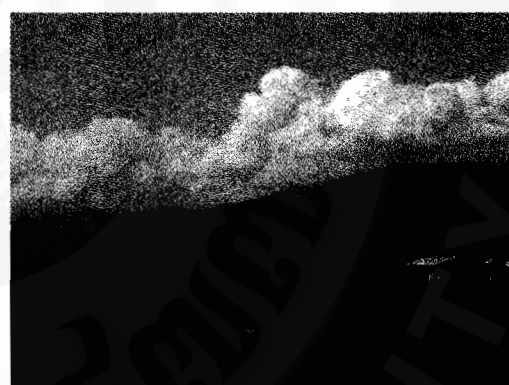
ภาพผนวก 1 ช่วงฤดูปลูกข้าว

ภาพผนวก 2 ช่วงฤดูเก็บเกี่ยว

ภาพผนวก 3 สวนส้มเชิงคอย

ภาพผนวก 4 สภาพพื้นที่ราบสลับคอย

กิจกรรม 1 การจุดสระในไร่นา

ภาพผนวก 5 กิจกรรมจุดสระในไร่นา

กิจกรรม 2 การเพาะเห็ดพร้อมโรงเรือน

ภาพผนวก 6 กิจกรรมการเพาะเห็ด

กิจกรรม 3 การเลี้ยงสุกร

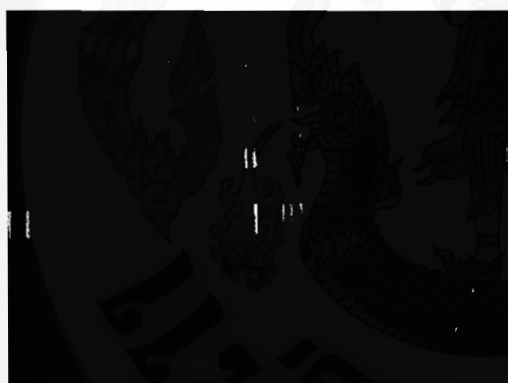
ภาพผนวก 7 กิจกรรมการเลี้ยงสุกรแบบธรรมชาติ

กิจกรรม 4 การเพาะปลูกพืชผักสวนครัว

ภาพผนวก 8 กิจกรรมการปลูกพืชผักสวนครัว

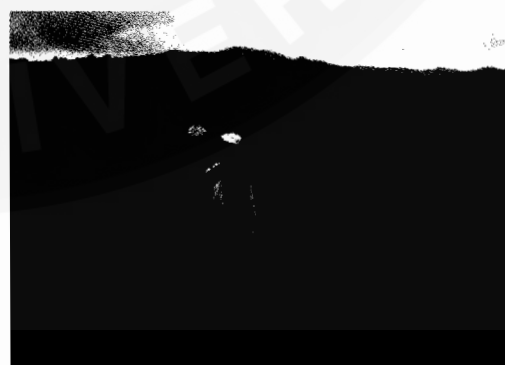
กิจกรรม 5 การส่งเสริมการเลี้ยงไก่พื้นเมือง

ภาพผนวก 9 สภาพโรงเรียน

ภาพผนวก 10 ใช้ภาชนะที่มีอยู่เพื่อลดค่าใช้จ่าย

กิจกรรม 6 การเลี้ยงโค

ภาพผนวก 11 โค

ภาพผนวก 12 สภาพการเลี้ยงโค

ภาพผนวก 13 ประปาชุมชน

ภาพผนวก 14 หอกระจายข่าว

ภาพผนวก 15 โรงเรียนบ้านสันป่าข่า

การเก็บข้อมูลจากเกษตรกรกลุ่มเป้าหมาย

ภาพผนวก 16 สัมภาษณ์เกษตรกรกลุ่มเป้าหมาย

ภาพผนวก 17 เกษตรกรกลุ่มเป้าหมาย

ภาพผนวก 18 ผู้ช่วยนักวิจัย (ทหารในพื้นที่)

ภาพผนวก 19 ตัวแทนเกษตรกร

ภาคผนวก ข
ข้อมูลเกษตรกรกรกลุ่มเป้าหมาย

ข้อมูลของเกษตรกรจำนวน 15 ราย

ภาพผนวก 20 นายเทพ ตะดิดา

รายที่ 1 นายเทพ ตะดิดา อายุ 56 ปี อยู่บ้านเลขที่ 13

เพศ ชาย

สถานภาพในการสมรส สมรสแล้ว

จำนวนสมาชิกครัวเรือน 3 คน

นางจุ่มใจ ตะดิดา อายุ 43 ปี

น.ส.ศรินญา ตะดิดา อายุ 15 ปี

ภูมิลำเนา

บ้านเดิมอยู่อำเภอพร้าว จังหวัดเชียงใหม่ ได้แต่งงานกับนางจุ่มใจ ตะดิดา มีบุตรสาว 1 คน คือ น.ส.ศรินญา ตะดิดา แล้วย้ายมาอยู่ที่บ้านสันป่าข่า ค.แม่สาว อ.แม่อาย จ.เชียงใหม่

การประกอบอาชีพหลัก ทำอาชีพทางการเกษตรมาตั้งแต่หนุ่ม ทำนา ปลูกพืช เลี้ยงสัตว์ มีนา 20 ไร่ เลี้ยงไก่ 20 ตัว เลี้ยงวัวที่ อ.พร้าว จำนวน 6 ตัว ในพื้นที่ 8 ไร่ เป็นตัวเมียทั้งหมด นอกจากนี้ยัง เลี้ยงปลาคุบ่อขนาด 20 × 15

การประกอบอาชีพรอง รับจ้าง**ข้อมูลพื้นฐาน**

เคยเป็นผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน เข้ารับการฝึกอบรมในหลายโครงการที่รัฐจัดขึ้น ได้แก่ การอบรมอาชีพ โครงการเกษตรกรตัวอย่างห่างไกลสารเคมี ฯลฯ มีประสบการณ์ในการทำเกษตรผสมผสานทั้ง พืชและสัตว์ รายได้ส่วนใหญ่มาจากการทำการเกษตร ไม่มีหนี้สิน

ภาพผนวก 21 นายดวงเดช ทราชคำ

รายชื่อ 2 นาย ดวงเดช ทราชคำ อายุ 43 ปี อยู่บ้านเลขที่ 63

เพศ ชาย

สถานภาพในการสมรส สมรสแล้ว

จำนวนสมาชิกครัวเรือน 4 คน

นางอำไพ ทราชคำ อายุ 38 ปี

น.ส.เรณูการณ์ ทราชคำ อายุ 17 ปี

คช.ฉัตรชัย ทราชคำ อายุ 14 ปี

ภูมิลำเนา เป็นคนบ้านสันป่าช้าโดยกำเนิด

การประกอบอาชีพหลัก เกษตรกรทำนา ปลูกหอม กระเทียม

การประกอบอาชีพรอง รับจ้าง

ข้อมูลพื้นฐาน

ส่วนใหญ่ทำนาไว้เพื่อบริโภคเองภายในครัวเรือนนอกจากเหลือถึงขายแต่ก็ได้ไม่มากนักเนื่องจากมีพื้นที่ปลูกจำกัดเพียงไม่กี่ไร่ หนี้สินส่วนใหญ่มาจากภาคการเกษตรเนื่องจากกู้เงินเพื่อมาลงทุนในการซื้อปุ๋ยเคมี ยาฆ่าแมลง และเมล็ดพันธุ์ แต่ประสบปัญหาขาดทุนเนื่องจากราคาผลผลิตตกต่ำ ประกอบกับขาดการวางแผนในการลงทุน

ภาพผนวก 22 นายประจักษ์ ฟองมูล

รายชื่อ 3	นายประจักษ์ ฟองมูล	อายุ 42 ปี	อยู่บ้านเลขที่ 75
เพศ	ชาย		
สถานภาพในการสมรส	สมรสแล้ว		
จำนวนสมาชิกครัวเรือน	4 คน		
	นางอัมพรัตน์ ฟองมูล	อายุ 42 ปี	
	นายประวิทย์ ฟองมูล	อายุ 19 ปี	
	น.ส.จิราพร ฟองมูล	อายุ 16 ปี	
ภูมิฐานะ	เป็นคนในพื้นที่บ้านสันป่าข่า ต.แม่สาว อ.แม่สาย จ.เชียงราย โดยกำเนิด		
การประกอบอาชีพหลัก	การเกษตรกรรม		
การประกอบอาชีพรอง	รับจ้าง		
ข้อมูลพื้นฐาน	มีความขยัน เป็นผู้นำทางด้านการเกษตร มีประสบการณ์ในการทำนาและเลี้ยงวัว มีหนี้สินจากการกู้เงินมาทำการเกษตร		

ภาพผนวก 23 นายมา ฟองมูล

รายที่ 4	นาย มา ฟองมูล	อายุ 49 ปี อยู่บ้านเลขที่ 63
เพศ	ชาย	
สถานภาพในการสมรส	สมรสแล้ว	
จำนวนสมาชิกครัวเรือน	5 คน	
	นางเทียมคำ ฟองมูล	อายุ 48 ปี
	นางเรียบ ฟองมูล	อายุ 27 ปี
	น.ส.เรืองรอง ฟองมูล	อายุ 20 ปี
	นางคำ ฟองมูล	อายุ 82 ปี
ภูมิลำเนา	เป็นคนในพื้นที่บ้านสันป่าข่า ต.แม่สาว อ.แม่อาว จ.เชียงใหม่ โดยกำเนิด	
การประกอบอาชีพหลัก	การเกษตรกรรม	
การประกอบอาชีพรอง	รับจ้าง	
ข้อมูลพื้นฐาน	มีความขยัน เป็นผู้นำทางด้านการเกษตร มีประสบการณ์ในการทำนาและเลี้ยงวัว มีหนี้สินจากการกู้เงินมาทำการเกษตร	

ภาพผนวก 24 นางตีบ บุญตัน

รายที่ 5 นางตีบ บุญตัน อายุ 59 ปี อยู่บ้านเลขที่ 6

เพศ ชาย

สถานภาพในการสมรส สมรสแล้ว

จำนวนสมาชิกครัวเรือน 4 คน

นาย ทน บุญตัน อายุ 67 ปี

นายอุดม บุญตัน อายุ 42 ปี

น.ส.หนึ่งฤทัย บุญตัน อายุ 17 ปี

ภูมิลำเนา เป็นคนบ้านสันป่าช้าโดยกำเนิด

การประกอบอาชีพหลัก เกษตรกรรม ทำนา

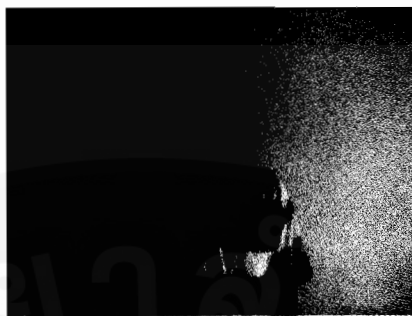
การประกอบอาชีพรอง รับจ้าง

ข้อมูลพื้นฐาน ส่วนใหญ่ทำนาไว้เพื่อบริโภคเองภายในครัวเรือนนอกจากเหลือถึงขายแต่ก็ได้ไม่มากนักเนื่องจากมีพื้นที่ปลูกจำกัดเพียงไม่กี่ไร่ หนี้สินส่วนใหญ่มาจากภาคการเกษตรเนื่องจากกู้เงินเพื่อมาลงทุนในการซื้อปุ๋ยเคมี ยาฆ่าแมลง และเมล็ดพันธุ์ แต่ประสบปัญหาขาดทุนเนื่องจากราคาผลผลิตตกต่ำ ประกอบกับขาดการวางแผนในการลงทุน

ภาพผนวก 25 นางวิไล หน่อแก้ว

รายที่ 6	นางวิไล หน่อแก้ว	อายุ 62 ปี อยู่บ้านเลขที่ 23
เพศ	หญิง	
สถานภาพในการสมรส	สมรสแล้ว	
จำนวนสมาชิกครัวเรือน	3 คน	
	นายประภาส บุญอ้าย	อายุ 42 ปี
	นายรัฐกานต์ คาวเรือง	อายุ 42 ปี
ภูมิลำเนา	บ้านเกิดอยู่ อำเภอฝาง	
การประกอบอาชีพหลัก	จักตอก สานหมวก	
การประกอบอาชีพรอง	รับจ้าง	
ข้อมูลพื้นฐาน	เมื่อก่อนตอนสามีอยู่มีอาชีพทำนาหลังจากที่สามีเสียชีวิตลูกมาทำต่อแต่เนื่องจากตนเองมีอายุมากแล้วเลยรับจ้างจักตอก สานปีกหมวก	

ภาพผนวก 26 นายเกษม ทองฟู

รายชื่อ 7	นายเกษม ทองฟู	อายุ 48 ปี อยู่บ้านเลขที่ 16
เพศ	ชาย	
สถานภาพในการสมรส	โสด	
จำนวนสมาชิกครัวเรือน	2 คน	
	นางคำมา ทองฟู	อายุ 79 ปี
ภูมิฐานะ	เป็นคนบ้านสันป่าข่าโดยกำเนิด	
การประกอบอาชีพหลัก	เกษตรกรรม	
การประกอบอาชีพรอง	รับจ้าง	
ข้อมูลพื้นฐาน	มีความขยันอดทน เลี้ยงดูมารดาตั้งแต่เด็กเนื่องจากบิดาเสียชีวิตทำให้เป็นคนสู้ชีวิตเป็นเสาหลักหาเลี้ยงครอบครัว	

ภาพผนวก 27 นายแก้ว กลมเกลี้ยง

รายที่ 8 นายแก้ว กลมเกลี้ยง อายุ 64 ปี อยู่บ้านเลขที่ 19

เพศ ชาย

สถานภาพในการสมรส สมรสแล้ว

จำนวนสมาชิกครัวเรือน 5 คน

นางแก้ว กลมเกลี้ยง อายุ 62 ปี

นายดวงดี กลมเกลี้ยง อายุ 41 ปี

นายวิลาศ กลมเกลี้ยง อายุ 36 ปี

นายณัฐพีระ กลมเกลี้ยง อายุ 21 ปี

ภูมิลำเนา เป็นคนบ้านสันป่าข่าโดยกำเนิด

การประกอบอาชีพหลัก เกษตรกรรม

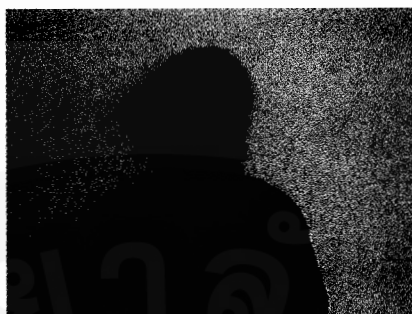
การประกอบอาชีพรอง รับจ้าง

ข้อมูลพื้นฐาน ขยันอดทน เป็นที่ปรึกษาของคนในชุมชนเนื่องจากมีประสบการณ์เคยเป็นผู้ใหญ่บ้านมาก่อน ปัจจุบันอยู่กับลูก มีความสนใจในการทำเกษตรผสมผสาน มีความเป็นอยู่แบบเรียบง่ายเก็บผักกินกับน้ำพริก สนใจปลูกพืชผักสวนครัวรั้วกินได้

ภาพผนวก 28 นายแดง ค่ายอย

รายชื่อ 9	นายแดง ค่ายอย	อายุ 47 ปี อยู่บ้านเลขที่ 59
เพศ	ชาย	
สถานภาพในการสมรส	สมรสแล้ว	
จำนวนสมาชิกครัวเรือน	3 คน	
	นางแสงจันทร์ ค่ายอย	อายุ 49 ปี
	น.ส.อุทุม ค่ายอย	อายุ 16 ปี
ภูมิฐานะ	เป็นคนตำบลสันตน์หม้อ	
การประกอบอาชีพหลัก	เกษตรกรรม	
การประกอบอาชีพรอง	รับจ้าง	
ข้อมูลพื้นฐาน	เป็นคนที่ช่างสังเกตจดจำ ชอบช่วยเหลือผู้อื่นเป็นคนมีน้ำใจเป็นที่รักของคนในชุมชน การดำเนินกิจกรรมจะเห็นได้ว่ามีส่วนร่วมในทุกกิจกรรม	

ภาพผนวก 29 นางค่าน้อย สมมิตร

รายชื่อ 10	นางค่าน้อย สมมิตร	อายุ 49 ปี อยู่บ้านเลขที่ 8
เพศ	ชาย	
สถานภาพในการสมรส	สมรสแล้ว	
จำนวนสมาชิกครัวเรือน	3 คน	
	นายสว่าง สมมิตร	อายุ 59 ปี
	น.ส.นิตยา สมมิตร	อายุ 25 ปี
ภูมิฐานะ	เป็นคนอำเภอชัยปราการ	
การประกอบอาชีพหลัก	เกษตรกรรม	
การประกอบอาชีพรอง	รับจ้าง	
ข้อมูลพื้นฐาน	เคยรับราชการทหารเป็นพลทหารเกณฑ์อยู่กองพันสัตว์ต่าง อำเภอแม่ริม แล้วอพยพย้ายถิ่นฐานมาอยู่บ้านสันป่าช้าโดยสมรสกับนางค่าน้อย สมมิตรมีบุตร 1 คน เคยดำรงตำแหน่ง สอบต. เมื่อปี 2545	

ภาพผนวก 30 นายอ้าย ควงพุง

รายที่ 11

นายอ้าย ควงพุง

อายุ 49 ปี อยู่บ้านเลขที่ 24

เพศ

ชาย

สถานภาพในการสมรส

สมรสแล้ว

จำนวนสมาชิกครัวเรือน

3 คน

นางบัวคำ ควงพุง อายุ 46 ปี

นายรัชกร ควงพุง อายุ 28 ปี

ภูมิลำเนา

เป็นคนบ้านสันป่าช้าโดยกำเนิด

การประกอบอาชีพหลัก

เกษตรกรรม

การประกอบอาชีพรอง

รับจ้าง

ข้อมูลพื้นฐาน

ช่วยเหลืองานสังคมเป็นอย่างดี ใฝ่หาความรู้จากการร่วมกิจกรรมต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชน

ภาพผนวก 31 นายเรื่อน ลอดู้

รายที่ 12	นายเรื่อน ลอดู้	อายุ 55 ปี อยู่บ้านเลขที่ 33
เพศ	ชาย	
สถานภาพในการสมรส	สมรสแล้ว	
จำนวนสมาชิกครัวเรือน	3 คน	
	นางเพชร ลอดู้	อายุ 51 ปี
	นางสุทธิณี ลอดู้	อายุ 28 ปี
ภูมิฐานะ	เป็นคนบ้านสันป่าช้าโดยกำเนิด	
การประกอบอาชีพหลัก	เกษตรกรรม	
การประกอบอาชีพรอง	รับจ้าง	
ข้อมูลพื้นฐาน	เป็นที่นับถือของผู้คนในชุมชนเนื่องจากมีประสบการณ์ในเรื่องของการเกษตร เป็นมัคทายกวัด	

ภาพผนวก 32 นายประพัตร กาเปง

รายที่ 13	นายประพัตร กาเปง	อายุ 49 ปี อยู่บ้านเลขที่ 56
เพศ	ชาย	
สถานภาพในการสมรส	สมรสแล้ว	
จำนวนสมาชิกครัวเรือน	4 คน	
	นางเรณู กาเปง	อายุ 44 ปี
	นายรัชชัย กาเปง	อายุ 25 ปี
	นายพรชัย กาเปง	อายุ 20 ปี
ภูมิฐานะ	เป็นคนบ้านสันป่าข่าโดยกำเนิด	
การประกอบอาชีพหลัก	เกษตรกรรม	
การประกอบอาชีพรอง	รับจ้าง	
ข้อมูลพื้นฐาน	ปัจจุบันทำนา เลี้ยงวัว ทำให้มีประสบการณ์ในกิจกรรมสองอย่างนี้และสนใจที่จะทำเกษตรผสมผสานตามรูปแบบที่โครงการทหารจัดขึ้น	

ภาพผนวก 33 นายชัยเนตร จันทรา

รายที่ 14	นายชัยเนตร จันทรา	อายุ 33 ปี อยู่บ้านเลขที่ 58
เพศ	ชาย	
สถานภาพในการสมรส	สมรสแล้ว	
จำนวนสมาชิกครัวเรือน	4 คน	
	นางฉันทแก้ว จันทรา	อายุ 34 ปี
	คณ.ณัฐวีร์ จันทรา	อายุ 5 ปี
	คณ.เบจมาศ จันทรา	อายุ 8 ปี
ภูมิฐานะ	เป็นคนบ้านสันป่าข่าโดยกำเนิด	
การประกอบอาชีพหลัก	เกษตรกรรม	
การประกอบอาชีพรอง	รับจ้าง	
ข้อมูลพื้นฐาน	เป็นผู้นำเยาวชน ชยัน มีความมั่นใจในตัวเองสูง	

ภาพผนวก 34 นางยุพิน ศรีสมหมู

รายที่ 15	นางยุพิน ศรีสมหมู	อายุ 29 ปี อยู่บ้านเลขที่ 64
เพศ	ชาย	
สถานภาพในการสมรส	สมรสแล้ว	
จำนวนสมาชิกครัวเรือน	3 คน	
	นายถวิล ศรีสมหมู	อายุ 43 ปี
	คณ.นุศรา ศรีสมหมู	อายุ 9 ปี
ภูมิฐานะ	เป็นคนบ้านสันป่าข่าโดยกำเนิด	
การประกอบอาชีพหลัก	เกษตรกรรม	
การประกอบอาชีพรอง	รับจ้าง	
ข้อมูลพื้นฐาน	เป็นคนช่างสังเกต มีความขยัน อดทน อยากหาภูมิคุ้มกันทางการประกอบอาชีพเมื่อมีโครงการด้านการเกษตรทำให้มีความสนใจเนื่องจากคิดว่าเกษตรผสมผสานเป็นหนทางในการลดความเสี่ยงจากการทำการเกษตร	

ภาคผนวก ค
ประวัติผู้วิจัย

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ-สกุล

นายพรพรม ปราโมช

เกิดเมื่อ

16 ตุลาคม 2521

ประวัติการศึกษา

- พ.ศ. 2542 ปริญญาตรี วิทยาศาสตร์บัณฑิต ภาควิชาพืชสวน
คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
- พ.ศ. 2548 ปริญญาโท วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาพืชสวน
คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

ประวัติการประกอบกิจกรรมระหว่างศึกษา

- พ.ศ. 2537 ประธานนักเรียนโรงเรียนวัดโนทัยพายัพ เชียงใหม่
- พ.ศ. 2540 ประธานชมรมบาสคณะเกษตรศาสตร์
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
- พ.ศ. 2541 นักกีฬา 유도 สโมสรนักศึกษา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
นักกีฬายิงธนู สโมสรนักศึกษา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
- พ.ศ. 2545 ผู้ฝึกสอนนักกีฬายิงธนู มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

ประวัติการทำงาน

- พ.ศ. 2550 - ปัจจุบัน สถาบันเพื่อการวิจัยและส่งเสริมเศรษฐกิจพอเพียง
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่